ORTAÖĞRETİM

TARİH

DERS KİTABI

10

ilke

ORTAÖĞRETİM

TARİH
10. SINIF

DERS KİTABI

Ahmet YILMAZ

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 tarihli ve 78 sayılı kararıyla 2018 - 2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İLKE BASIM YAYIM TURİZM SANAYİ VE TİCARET LİMİTET ŞİRKETİ
Mutlukent Mah. 1964. Cad. No.: 31 Çankaya / ANKARA
tel.: (312) 419 01 75 belgeç: (312) 425 73 99

Dil Uzmanı
Elif BULTAN

•

Görsel Tasarım Uzmanı
Behiye Renin GÜNDÜZ

ISBN
978-975-6722-67-1
Yayıncı Sertifika No.: 44326

Baskı, Cilt
ÖZGÜN MATBAACILIK SAN. VE TİC. AŞ
Ankara-Polatlı Kara Yolu 52. km
Gazi Mah. Özgün Cad. No.: 4 Sincan/ANKARA
tel.: (0312) 645 19 10 (pbx) belgeç: (0312) 645 19 19
Matbaa Sertifika No.: 44327

Ankara, 2019

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

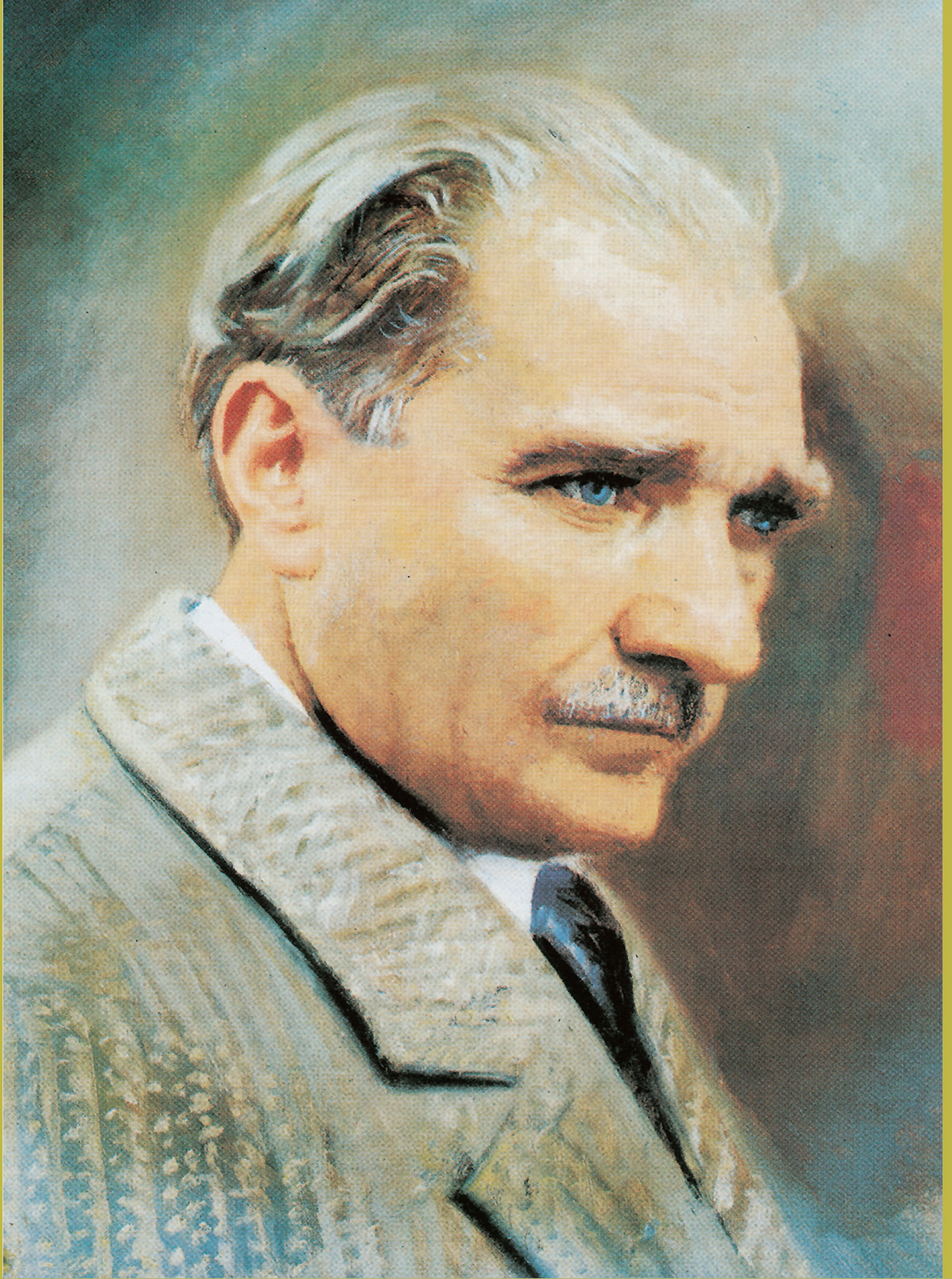
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

3. ÜNİTE

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

4. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

5. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

6. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

7. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

ORGANİZASYON ŞEMASI

1. ÜNİTE

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

Ünite numarasını, adını gösterir.

Mevlânâ Cami ve Müzesi – Konya

- ✓ 1.1. XI-XIV. YÜZYILLAR ARASI ANADOLU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER
- ✓ 1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ
- ✓ 1.3. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞME SÜRECİ
- ✓ 1.4. ANADOLU'DA DEVLETLEŞME SÜRECİ
- ✓ 1.5. HAÇLI SEFERLERİ VE SONUÇLARI
- ✓ 1.6. ANADOLU'DA MOĞOL TEHLİKESİ

Ünite içerisinde yer alan konuları gösterir.

TEMEL KAVRAMLAR

- Atabey
- Ahilik
- Bektaşilik
- Cihat
- Darüşşifa
- Gaza
- Kluni Tarikatı
- Kümbet
- Mevlevilik
- Senyör
- Şövalye
- Vakıf

Konuların içerisinde yer alan kavramları içerir.

11

1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ

HAZIRLIK

1. XI. yüzyılda Anadolu'ya yapılan Türk göçleri ve sebepleri ile ilgili neler biliyorsunuz? Açıklayınız.
2. XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya "Türkiye" denmesinin sebepleri neler olabilir? Belirtiniz.

1.2.1. XI. YÜZYILDA ANADOLU'YA YÖNELİK OĞUZ GÖÇLERİ

Türkler, tarih boyunca anayurtları Orta Asya'dan çeşitli dönemlerde göç ederek geniş bir coğrafyaya yayılmış ve göç ettikleri bölgede güçlü devletler kurmuşlardı. Bu göçlerin en etkili olanı şüphesiz XI. yüzyıl

Düşünsel hazırlık sürecinde ön bilgilerin harekete geçirilmesini amaçlar.

Tüm bu sebepler Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerini kolaylaştırmıştır.

DEĞERLENDİRME

Anadolu'nun Türk yurdu olmasını kolaylaştıran siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler nelerdir? Belirtiniz.

Anadolu'daki otorite boşluğundan faydalanan Türkler kısa sürede Anadolu'ya hâkim oldular. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde devlet ve beylik kurdular. Anadolu halkına yönelik adaletli bir politika izlediler. Kimsenin dinine, diline ve inancına müdahale etmediler. Tarım, hayvancılık ve ticaretin gelişmesi için tedbir aldılar. Yapmış oldukları imar faaliyetleri ile Anadolu'yu bayındır hâle getirerek Bizans'ın baskıların-

İlgili konuya yönelik öğrencilerin bilgilerini pekiştirmelere yönelik soruları kapsar.

Çubukoğulları (1085-1213)	Çubuk Bey	Harput	

ETKİNLİK

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerini aşağıda verilen örnekten hareketle yazınız.

1. Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasını sağladılar.
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

1.3.2. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1077-1308)

- **Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Dönemi**

Öğrencilerin konuyla ilgili performanslarını arttırmaya yönelik faaliyetleri kapsar.

- Anadolu kesin olarak Türk yurdu oldu. Bu tarihten sonra Anadolu'ya Türkiye denmeye başlandı.
- Türklerin batıya ilerleyişi hızlandı. Batı Anadolu'da Türk nüfusu arttı.
- Anadolu'daki ticaret yollarının denetimi büyük ölçüde Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçti.

TARTIŞALIM

Malazgirt ve Miryokefalon Savaşlarının Anadolu'daki Türk tarihine katkıları neler olmuştur? Belirtiniz.

24

Öğrencilerin konuyla ilgili bilgileri yorumlayarak ifade edebilmelerini amaçlar.

5.3.2. XVI. YÜZYILDA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ VE SONUÇLARI

YORUMLAMA

KANUNİ'NİN FERDİNAND'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP

Bu zamana kadar erlik davası edersin. Meydana çık da savaşalım dersin. Şimdiye kadar kaç defa topraklarına gelip istediğimi yapıyorum. Fakat ne senden ne de yandaşlarından ne bir haber ne bir iz var. Size hükümdarlık haramdır. Askerlerinden utanmaz mısın? Eğer cesaretin varsa çık meydana seninle kozlarımızı paylaşalım. Eğer bu kez de savaş meydanına çıkmazsan yiğitlik namını ağzına almayasın.

Peçevi İbrahim Efendi,
Peçevi Tarihi, C 1, s. 126
(Özetlenmiştir.)

Yukarıdaki mektuptan hareketle Kanuni Dönemi'nde Osmanlı-Avusturya ilişkileri hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

Konuyla ilgili değişik kaynaklardan yararlanarak öğrencilerin konuyla ilgili motivasyonunu amaçlar.

BİLGİ

Habsburg Monarşisi

XIV-XIX. yüzyıllar arasında Habsburg Hanedanı tarafından yönetilen Orta Avrupa topraklarına verilen isimdir. Habsburg Monarşisi, Roma-Germen imparatoru Şarlken; Almanya, Hollanda, Avusturya, Macaristan ve İspanya devletleriyle akrabalık bağlarına dayalı ittifak oluşturarak XVI. yüzyılda Avrupa'nın en güçlü devleti hâline ve dolayısıyla da Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi hâline gelmişti.

Konuyla ilgili kavram, kişi ve olaylar hakkında bilgi vermeyi amaçlar.

BİYOGRAFİ

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)

Babası : Yavuz Sultan Selim
Annesi : Hafsa Hatun
Doğumu : 27 Nisan 1495
Vefatı : 7 Eylül 1566
Saltanatı : 46 yıl

Osmanlıların "Kanuni", Avrupalıların ise "Muhteşem" sıfatını verdikleri I. Süleyman, padi-

Konularda adı geçen önemli kişilerin hayat hikâyeleri ve faaliyetleri ile ilgili bilgileri kapsar.

Palekanon Savaşı'ndan sonra Bizans, bir daha Osmanlı Devleti'ne saldırma cüretini gösteremedi. Bu zafer sonrası hem Bizans hem Anadolu'daki Türk beylikleri Osmanlıların fethilerini daha yakından izlemeye başladı.

Harita 2.2: 1345'te Osmanlı Devleti sınırları

Palekanon Zaferi'nden sonra Orhan Bey İznik üzerine yürüdü. Yalnız kalan İznik tekfuru, şehri Orhan Bey'e teslim etmek zorunda kaldı (1331). Orhan Bey, Bursa'da olduğu gibi İznik'te de halkın can ve mal güvenliğini sağladı. İsteyenlerin şehri terk etmelerine izin verdi. İznik, Bizans'a karşı yapılan seferlerde askerî üs olarak kullanıldı. İznik'in fethinden sonra Gemlik ve İzmit kısa bir süre sonra Osmanlı hâkimiyetine girdi (1337) (Harita 2.2).

EŞ ZAMANLILIK

1337'de Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasında 1453'e kadar sürecek olan Yüzyıl Savaşları başladı.

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olaylar incelenirken aynı zamanda dünyanın değişik yerlerinde gerçekleşen olayların öğrenilmesini hedefler.

...yrandığı bu toplantılar XX. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüştür.

İstanbul dışında özellikle şehzadelerin bulunduğu sancak şehirleri Trabzon, ... olmak üzere Konya, Edirne, Bursa gibi eski saltanat şehirleri de edebiyat toplant... muhitler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairlerin bir araya gelerek şiir okuduğu, ede... muhitler hem sanatın gelişmesini hem de sözlü kültür ürünlerinin korunmasını sağl...

1. **www.tdk.gov.tr**

Dipnotlar; konu içerisindeki söz veya metinlerin hangi kaynaklardan alındığını belirtir.

TARİHTEN BİR YAPRAK

KUDÜS FATİHİ: SELAHADDİN EYYUBİ

Avrupa Hristiyan dünyası, Kudüs'ü kurtarmak gayesiyle tarihin o en barbar taarruzu olan Haçlı Seferlerine soyunmakta gecikmemişti. Haçlılar Hz. Ömer'in 637'de Kudüs'ü fethinden 550 yıl sonra I. Haçlı Seferi sonunda Kudüs'ü ele geçirmeye muktedir olacaklardı (1099). İşgal sırasında Haçlılar benzeri görülmemiş canavarlık numunelerini gösterime sunmaktan zerrece çekinmemişlerdi.

Selahaddin Eyyubi (Görsel 1.19) ara-

Görsel 1.19: Selahaddin Eyyubi (temsilî resim)

Öğrencilerin hafızalarında yer edebilecek, konuyla ilgili ilginç olay, hatıra vb. metinleri kapsar.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. I. Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkıda bulundular.
II. Bulundukları bölgelerin bayındır hâle gelmesini sağladılar.
III. Haçlılarla etkin bir şekilde mücadele ettiler.
Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin ortak özellikleri ile ilgilidir?
A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

2. **Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans arasında 1176 yılında yapılan Miryokefalon Savaşı sonucunda;**

Ünite sonunda öğrencilerin öğrendiklerini ölçmeyi ve değerlendirmeyi amaçlar.

CEVAP ANAHTARI

1. Ünite

A.

1.	C	6.	C
2.	E	7.	E
3.	B	8.	E
4.	C		
5.	E		

B. **1.** Y **2.** D **3.** D **4.** D **5.** Y

C. **1.** Birinci, Dördüncü **2.** Kösedağ **3.** Erzincan, Mardin **4.** I. Kılıç Arslan **5.** 1230, Türkiye Selçuklu, Harzemşahlar

Ünite içerisinde uygulanan ölçme değerlendirme sorularının cevap anahtarını içerir.

KRONOLOJİ

(1071)	Malazgirt Savaşı
(1072)	Saltuklular Beyliği'nin kurulması
(1080)	Danişmentliler Beyliği'nin kurulması
(1080)	Mengücekliler Beyliği'nin kurulması
(1081)	Çaka Beyliği'nin kurulması
(1077)	Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması
(1093)	Çaka Beyliği'nin yıkılması
(1096-1099)	I. Haçlı Seferi
(1102)	Artuklular Beyliği'nin kurulması
(1141)	Katvan Muharebesi
(1147-1149)	II. Haçlı Seferi

Ünite içerisinde yer alan tarihi olayların ezber amacı gütmeden oluş sırasına göre verildiği bölümdür.

1. ÜNİTE

YERLEŞME VE DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

Mevlânâ Cami ve Müzesi – Konya

- ✓ **1.1. XI-XIV. YÜZYILLAR ARASI ANADOLU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER**
- ✓ **1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ**
- ✓ **1.3. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞME SÜRECİ**
- ✓ **1.4. ANADOLU'DA DEVLETLEŞME SÜRECİ**
- ✓ **1.5. HAÇLI SEFERLERİ VE SONUÇLARI**
- ✓ **1.6. ANADOLU'DA MOĞOL TEHLİKESİ**

TEMEL KAVRAMLAR

- Atabey
- Ahilik
- Bektaşilik
- Cihat
- Darüşşifa
- Gaza
- Kluni Tarikatı
- Kümbet
- Mevlevilik
- Senyör
- Şövalye
- Vakıf

1.1. XI-XIV. YÜZYILLAR ARASI ANADOLU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER

Harita 1.1: 1071-1308 yılları arasında Anadolu'nun genel durumunu gösteren harita

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlaması ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı arasındaki süreçte- meydana gelen (Harita1.1) başlıca siyasi gelişmeler şunlardır:

- (1072) → Saltuklular Beyliği'nin kurulması
- (1080) → Danişmentliler Beyliği'nin kurulması
- (1080) → Mengücekliler Beyliği'nin kurulması
- (1081) → Çaka Beyliği'nin kurulması
- (1077) → Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması
- (1093) → Çaka Beyliği'nin yıkılması
- (1096-1099) → I. Haçlı Seferi
- (1102) → Artuklular Beyliği'nin kurulması
- (1141) → Katvan Muharebesi

(1147-1149)	II. Haçlı Seferi
(1157)	Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması
(1174)	Eyyubiler Devleti'nin kurulması
(1176)	Miryokefalon Muharebesi
(1178)	Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması
(1189-1192)	III. Haçlı Seferi
(1196)	Moğol İmparatorluğu'nun kurulması
(1202)	Saltuklular Beyliği'nin yıkılması
(1202-1204)	IV. Haçlı Seferi
(1227)	Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması
(1228)	Mengücekliler Beyliği'nin yıkılması
(1230)	Yassıçemen Muharebesi
(1231)	Artuklular Beyliği'nin yıkılması
(1240)	Babaîler Ayaklanması
(1243)	Kösedağ Muharebesi
(1250)	Eyyubiler Devleti'nin yıkılması
(1250)	Memlûklular Devleti'nin kurulması
(1260)	Ayn-ı Calut Muharebesi
(1270)	Haçlı Seferleri'nin sona ermesi
(1277)	Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi
(1308)	Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması

1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ

HAZIRLIK

1. XI. yüzyılda Anadolu'ya yapılan Türk göçleri ve sebepleri ile ilgili neler biliyorsunuz? Açıklayınız.
2. XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya "Türkiye" denmesinin sebepleri neler olabilir? Belirtiniz.

1.2.1. XI. YÜZYILDA ANADOLU'YA YÖNELİK OĞUZ GÖÇLERİ

Türkler, tarih boyunca anayurtları Orta Asya'dan çeşitli dönemlerde göç ederek geniş bir coğrafyaya yayılmış ve göç ettikleri bölgede güçlü devletler kurmuşlardı. Bu göçlerin en etkili olanı şüphesiz XI. yüzyıl başlarında önce Horasan'a, daha sonra da Horasan'dan Anadolu'ya yapılan Oğuz Türklerinin göçüdür. XI. yüzyılın başlarında Oğuz Yabgu Devleti'nin yıkılmasından sonra, daha çok hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Oğuz Türklerinin büyük bir kısmı, kuraklık, salgın gibi tabii olaylar ve Kıpçakların baskıları, Moğol asıllı Karahitayların saldırıları yüzünden Horasan'a göç etmek zorunda kalmışlardı.

Horasan'a gelen Oğuz Türkleri, bölgenin iki büyük siyasi gücü olan Karahanlılar ve Gazneliler arasında sıkışıp kaldılar. Bu durum karşısında, Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı (Görsel 1.1) kardeşler, Oğuz Türklerine daha elverişli yerler bulabilmek için Anadolu'ya keşif seferleri düzenlemeye karar verdiler. Tuğrul ve Çağrı kardeşler, Anadolu'ya yapılan Türk göçlerini belirli gayelerden yoksun ve sonu birer meçhul macera hareketi olmaktan kurtarıp büyük bir disiplin içinde sevk ve idare ettiler.

Görsel 1.1: Çağrı Bey (Temsilî resim)

Oğuz Türklerinin Anadolu'ya yönelik akınlarında; Anadolu'nun İpek Yolu üzerinde yer alması, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir konumda olması, üç tarafının denizlerle çevrili olması, verimli topraklara sahip olması, iklim ve bitki örtüsünün Türklerin yaşamasına uygun olması etkili olmuştur. Bunun yanında İslamiyet'in etkisiyle cihat ve gaza geleneğini benimseyen Oğuz Türkleri, Anadolu'da bu dönemde siyasi yönden zayıf durumda olan Bizans İmparatorluğu'nu kendilerine hedef seçmişlerdir.

XI. yüzyılda Anadolu'ya yapılan ilk Türk akınları yerleşmeden ziyade daha çok keşif ve ganimet elde etme amacı taşıyordu (Görsel 1.2.). Çağrı Bey ve diğer komutanların öncülüğünde gerçekleştirilen keşif seferlerinin amaçları; Anadolu'yu yakından tanımak ve Anadolu'da alınması zor kaleleri yıpratmaktı.

Görsel 1.2: Anadolu'da Türkler ve Bizans mücadelelerini anlatan tablo

1040 Dandanakan Savaşı'dan sonra Oğuzların Horasan'a hâkim olmaları ve Büyük Selçuklu Devleti'nin resmen kurulmasıyla, Anadolu'ya yönelik Türk akınları belirli bir sistem hâlinde yapılmaya başlandı. Belirli bir plan dâhilinde yapılan bu akınların amacı, Bizans'ın direncini kırma, fetih ve yerleşme hareketlerine yönelikti. Tuğrul Bey Dönemi'nde, 1048 yılında Müslüman Türklerle Bizans İmparatorluğu arasında yapılan Pasinler Savaşı'nın kazanılması sonucunda ise; Oğuz Türkleri, Bizans sınırına yığılmış, önemli kale ve üsleri ele geçirmişlerdi. İbrahim Yınal, Gümüş Tekin, Afşin Bey gibi birçok komutan Anadolu'da önemli fetihlerde bulunuyorlardı. Bu durum karşısında son bir umutla Türkleri Anadolu'dan atmak amacıyla yapılan Malazgirt Savaşı da Türklerin lehine sonuçlanmış, artık Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinin önünde hiçbir engel kalmamıştı.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra kısa bir süre içerisinde Anadolu'nun büyük bir kısmı Türklerin eline geçti. Horasan'da kendilerine yurt bulamayan konar-göçer Oğuz boyları (Kınık, Avşar, Kayı, Çepni, Iğdır, Salur, Bayat vd.) dalga dalga Anadolu'ya gelmeye başladı. Bu Oğuz boyları Büyük Selçuklu Devleti tarafından Anadolu'nun belirli bölgelerine planlı bir şekilde yerleştirildi. Ardından kurulan ilk Türk beylikleri ve Türkiye Selçukluları ile Anadolu'da Türk hâkimiyeti kalıcı hâle geldi.

Oğuz Türklerinin önce Horasan'a daha sonra da Anadolu'ya yapmış oldukları ilk göç dalgasının sebep ve sonuçları göz önüne alındığında, Türklerin ilkel göçebe bir anlayışla değil, aksine, kendine has yüksek bir kültür ve medeniyetin sahibi ve yayıcısı olarak göç ettikleri görülür. Konar-göçer, atlı yaşantının temelinde büyük oranda hayvancılık ve kendine yeterli bir ziraat kültürü yer alır. Dolayısıyla, Türk göçleri bu yaşantıya en uygun yer olan Anadolu'ya doğru olmuştur. Anadolu'ya yapılan Oğuz göçleri hem Türk tarihi hem de dünya tarihi üzerinde çok büyük sonuçlar doğurmuştur.

1.2.2. TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞMESİNİ KOLAYLAŞTIRAN ETMENLER

ETKİNLİK

ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE İSLAMLAŞMASI

Müslüman Türklerin Anadolu'ya akınlar düzenledikleri dönemlerde, Anadolu'nun Hristiyan halkı dinî ve sosyal bakımdan iyi bir durumda değildi. Bizans İmparatorluğu'nun gütmekte olduğu Ortodoks siyaseti öteden beri memnuniyetsizlik ve nefret uyandırıyordu. Bu yüzden Doğu Anadolu'daki Süryani ve Ermeniler, Orta Anadolu'daki küçük cemaatler, Selçuklu akınlarını önlemeye çalışan Bizans'a destek olmadılar.

Türklerin Anadolu'ya yapmış olduğu fetih hareketleri başıboş, gelişigüzel akınlar niteliğinde değildi. Eğer öyle olsaydı bugünkü Türk vatanı Anadolu olmayabilirdi. Çünkü bir milletin üzerinde yaşayacağı toprağı vatan yapabilmesi için ona kendini vermesi gerekir.

Oğuz Türkleri, Anadolu'ya yerleştikleri zaman, İslam âlemindeki tasavvuf cereyanı değişik bir şekil almıştı. Yine Türkler beraberinde bol miktarda hububat ve sayısız küçükbaş hayvanları getirmişlerdi. Türkler bir yandan Anadolu'da şehir ve kasabalar kurarken diğer yandan İslam geleneklerine uyarak tekke ve zaviyeler inşa ettiler. Etraftan gelen dervişler, şeyhler Anadolu çevresinde de kuvvetli bir tasavvuf cereyanı uyandırmaya muvaffak oldular. Aynı zamanda ana yollar boyunca ulaşım ve ticaret emniyetinin temini için menzillerde hanlar inşa ettiler.

Mehmet ŞEKER

Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, s. 21, 121, 130 (Düzenlenmiştir.)

Görsel 1.3: Malazgirt Savaşı'ndan bir süre sonra Anadolu, Türk ve İslam yurdu hâline gelmiştir. (Kars'tan bir görünüm)

Metinden ve görsel 1.3'ten hareketle aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Bizans İmparatorluğu Anadolu'ya yönelik nasıl bir politika izlemektedir?

....

....

....

....

2. Türklerin Anadolu'ya akınlar düzenledikleri dönemde Anadolu'nun dinî ve toplumsal durumu hakkındaki çıkarımlarınız neler olur?

....

....

....

....

3. Türkler'in Anadolu'nun İslamlaşması ve bayındır hâle gelmesindeki rolleri ne olmuştur?

....

....

....

XI. yüzyıl başlarında Anadolu'nun tamamına hâkim olan Bizans, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştı. Bizans İmparatorluğu'nda sık sık yaşanan taht kavgaları merkezî otoriteyi zayıflatmıştı. Ayrıca civar bölgelerdeki Ermeni ve Gürcülerle sık sık yaşanan siyasi sorunlar Bizans İmparatorluğu'nu yıpratmıştı. Diğer yandan Bizans-Sasani savaşları yüzünden Anadolu tahribata uğramış, halkın can ve mal güvenliği kalmamıştı. Ticaret yolları güvenliğini kaybetmiş, tarımsal üretim iyice azalmıştı. Halk daha güvenli gördüğü birtakım kalelere sığınmışsa da, buralarda da hayat şartları her geçen gün zorlaşmıştı. Anadolu'da yaşayan Ermeniler, Süryaniler ve Rumlar ise Bizans'ın ağır vergilerinden ve baskılarından bunalmışlardı. Dolayısıyla Anadolu'da tam bir otorite boşluğu vardı. Tüm bu sebepler Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerini kolaylaştırmıştır.

DEĞERLENDİRME

Anadolu'nun Türk yurdu olmasını kolaylaştıran siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler nelerdir? Belirtiniz.

Anadolu'daki otorite boşluğundan faydalanan Türkler kısa sürede Anadolu'ya hâkim oldular. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde devlet ve beylik kurdular. Anadolu halkına yönelik adaletli bir politika izlediler. Kimsenin dinine, diline ve inancına müdahale etmediler. Tarım, hayvancılık ve ticaretin gelişmesi için tedbir aldılar. Yapmış oldukları imar faaliyetleri ile Anadolu'yu bayındır hâle getirerek Bizans'ın baskılarından bunalmış olan Anadolu halkı için umut ışığı oldular. Türkler, Anadolu'da önce İznik sonra Konya merkez olmak üzere Türkiye Selçuklularını kurdular. Yine diğer Türkmen beyliklerinden, Saltuklular, Erzurum'da; Danişmentliler, Tokat ve Sivas civarında; Mengücekliler Erzincan ve Divriği'de; Artuklular Diyarbakır ve Mardin civarında hüküm sürerlerken; Çaka Beyliği ise İzmir civarında siyasi hüküm sürmeye başladı.

XI. yüzyıla kadar dönemin Latin ve Arap kaynaklarında Anadolu'ya "Romania" (Romalıların ülkesi) deniyordu. Ancak XI. yüzyıldan itibaren Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başlamaları, daha sonra Türkiye Selçukluları Dönemi'nde önce Haçlıların büyük bir bozguna uğratılması, son olarak da 1176 Miryokefalon Savaşı sonrasında Anadolu'ya Türklerin yurdu anlamına gelen "Turchia veya Turkiya" denilmeye başlandı. Öyle ki dönemin Avrupalı seyyahı Marco Polo, anılarında Anadolu için "Türkiye" kavramını kullanmıştır. XIII. yüzyıldan itibaren ise Avrupalılar, Türkistan dâhil Altaylardan Tuna boylarına kadar uzayan ülkeleri "Magna Turchia" (Büyük Türkiye) olarak isimlendirdiler. Aynı zamanda Arap kaynaklarında evvelce Anadolu "Diyar-ı Rum" veya "Bilâd-ı Rum" ülkesi olarak adlandırılırken, XIII. yüzyılda ünlü Arap seyyah İbn-i Batuta, Anadolu için "Bilâdü't Türk" kavramını kullanmıştır.

DEĞERLENDİRME

Anadolu'ya Türklerin yurdu anlamına gelen "Turkiya" denmesinde hangi faktörler etkili olmuştur? Belirtiniz.

1.3. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞME SÜRECİ

HAZIRLIK

1. Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri Anadolu'da ne gibi sosyal ve kültürel değişiklikler meydana getirmiş olabilirler? Açıklayınız.

2. Miryokefalon Savaşı ve bu savaşın Türk tarihi açısından önemi hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

1.3.1. ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya yönelik fetih hareketleri hızlandı. Bunda Büyük Selçuklu Hükümdarı Alp Arslan'ın fethedilen bölgeyi fetheden komutana kılıç hakkı olarak vermesi de etkili oldu. Selçuklu komutanları kısa sürede Anadolu'nun önemli yerlerini ele geçirdi. Başlangıçta Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olan komutan ve beyler, zamanla Büyük Selçuklu otoritesinin zayıflamasından faydalanarak bağımsız hareket etmeye başladılar.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan ilk Türk devlet ve beylikleri şunlardır:

DANİŞMENTLİLER (1080-1178)

Danişment oğlu Gümüştekin Ahmet tarafından Sivas merkez olmak üzere Orta Anadolu'da kuruldu (1080). Beyliğin sınırları zamanla Tokat, Niksar, Amasya, Çankırı, Çorum, Kastamonu, Kayseri, Elbistan ve Malatya illerini içine alacak şekilde genişledi. Bu yüzden Danişmentliler, Bizans, Gürcü ve Ermenilerin dışında Türkiye Selçuklu Devleti ile siyasi sorunlar yaşadı. Ancak İslam dünyasına yönelik düzenlenen Haçlı Seferleri nedeniyle Danişmenlitler ve Türkiye Selçukluları uzlaşma yoluna gitti. Beyliğin ilk hükümdarı Ahmet Gazi, Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan ile birlikte Haçlı ordularına karşı savaştı. Ahmet Gazi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Emir (Melik) Gazi geçti. Bu dönemde Danişmentliler Orta Anadolu'da güçlü bir devlet hâline geldiler. Emir Gazi; Haçlılara, Bizanslılara ve Ermenilere karşı giriştiği başarılı mücadeleler sonunda Türk ve İslam âleminin takdir ve hayranlığını kazandı. Halife ve Büyük Selçuklu Hükümdarı Sencer tarafından kendisine meliklik unvanı verildi. Emir Gazi'nin ölümünden sonra yaşanan taht kavgaları yüzünden Danişmentliler zayıfladılar. Zamanla Kayseri, Sivas ve Malatya illeri merkez olmak üzere üç kola ayrıldı. Türkiye Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan bu üç kolu ele geçirerek Danişmentlilerin siyasi varlığına son verdi.

Görsel 1.4: Kayseri Ulu Cami

Danişmentliler siyasi varlıkları boyunca Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkı sağladılar. Hâkim oldukları bölgelerde bilimi ve sanatı geliştirdiler. Tokat'ta inşa ettikleri Yağıbasan Medresesinde birçok ilim insanının yetişmesine katkıda bulundular. Mimari alanda birçok eser inşa ettiler. Bu eserlerden bazıları; Tokat'ta Yağıbasan Medresesi, Kayseri'de Ulu Cami (Görsel 1.4), Amasya'da Hilafet Gazi Kümbeti'dir.

TANIYALIM

DANİŞMENTNÂME

Anadolu'da Türk destanları zincirinin ikinci halkası Danişment Gazi (Görsel 1.5) Destanı'dır (Birincisi Battal Gazi Destanı).

Görsel 1.5: Danişment Gazi (Temsilî resim)

Battal Gazi ve gaza arkadaşlarının şehit olmasıyla lidersiz kalan Malatya ileri gelenleri, bu konuda Battal Gazi'nin soyundan Danişment Gazi'ye müracaat ederler. Böylece Battal Gazi Destanı'nın âdeta devamı niteliğinde olan Danişment Gazi Destanı başlar. Battal Gazi'nin ölümü üzerine Hristiyanlar Anadolu'nun bir kısmına yeniden hâkim olurlar. Danişment Gazi bu toprakların bir bölümünü tekrar alır ve Müslüman Türklere vatan yapar.

Danişment Gazi Destanı'nda Türklerin Anadolu'yu yurt tutma çabaları ve kahramanlıkları anlatılır. Yine Orta ve Kuzey Anadolu'nun coğrafi durumuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Destan XI-XV. yüzyıllar arasında Türklerin tarih, kültür ve coğrafyasıyla ilgili zengin bir birikime sahiptir.

Necati DEMİR

Danişment Gazi Destanı (s.16-17'den özetlenmiştir.)

Danişment Gazi'nin Türk İslam dünyasındaki önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz? Belirtiniz.

SALTUKLULAR (1072-1202)

Anadolu'nun doğusunda kurulan önemli bir Türkmen beyliğidir. Beyliğin merkezi Erzurum'dur. Kurucusu, Alp Arslan'ın komutanlarından Ebu'l Kasım Saltuk'tur. Saltuklular, özellikle Gürcü Krallığı, zaman zaman da Türkiye Selçukluları ile sorunlar yaşadılar. Gürcülerle yaptıkları mücadeleler sonucu elde ettikleri başarılar sayesinde topraklarını genişlettiler. Haçlı Seferleri esnasında Türkiye Selçuklu Devleti'ne destek vererek Haçlılara karşı başarılı mücadeleler sergilediler.

Görsel 1.6: Tepsi Minare (Erzurum)

Saltukluların merkezi konumunda olan Erzurum; Akdeniz ve Suriye'den gelen, İran'a ve Azerbaycan'a giden büyük kervan yollarının geçtiği bir yerdi. Dolayısıyla Erzurum birçok bölgeden gelen tüccarların ticaret merkezi konumundaydı. Saltuklular Dönemi'nde tarım ve hayvancılık son derece gelişmişti. Ayrıca Saltuklular mimari, sanat ve kültür alanında da önemli gelişmeler sağladılar. Erzurum'daki Kale Camisi, Tepsi Minare (Görsel 1.6), Ulu Cami, Üç Kümbetler ve Tercan'daki Mama Hatun Kümbeti Saltuklulara ait önemli eserleridir.

MENGÜCEKLİLER (1080-1228)

Alp Arslan'ın önemli komutanlarından biri olan Mengücek Gazi tarafından Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar dolaylarında kuruldu. Mengücekliler, zaman zaman Danişmentlilerle ittifak yaparak Gürcü Krallığı ve Trabzon İmparatorluğu ile savaşarak topraklarını genişlettiler.

Mengücek Gazi'den sonra yerine oğlu İshak geçti (1142). Ancak İshak'ın ölümünden sonra çıkan taht kavgaları yüzünden beylik, Erzincan ve Divriği kolu olmak üzere ikiye ayrıldı. Erzincan kolunun ünlü hükümdarı Behramşah'tır. Bu dönemde Erzincan önemli bir ticaret ve kültür merkezi hâline geldi. Behramşah'ın ölümünden sonra Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubat, Erzincan koluna son verdi. Divriği kolu ise Türkiye Selçuklularına bağlı olarak varlığını sürdürdü. 1228'de tamamen bu devlete katıldı.

Görsel 1.7: UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınan Divriği Ulu Cami (Sivas)

Mengücekliler Dönemi'nde bilim ve sanat büyük gelişme gösterdi. Bilim ve sanat insanları himaye edildi. İmar faaliyetleri sayesinde şehirler mamur hâle getirildi. Mengüceklilerin önemli eserleri arasında Divriği Ulu Cami (Görsel 1.7) ve Sitte Melik Kümbeti yer almaktadır.

ARTUKLULAR (1102-1231)

Oğuzların Döğer boyundan olan Artuk Bey, Alp Arslan'ın emri ile Anadolu'da fetihlere başladı. Bizans'a karşı başarılı mücadelelerde bulundu. Diyarbakır kuşatması sırasında Selçuklu Hükümdarı Melikşah ile arası açıldı ve Melikşah'ın kardeşi Suriye Meliki Tutuş'un hizmetine girdi. Tutuş da ona Kudüs ve çevresini ikta olarak verdi. Artuk Bey 1093 yılında Kudüs'te öldü. Yerine geçen oğulları İlgazi ve Sökmen, Kudüs'ü Fatimilere karşı koruyamayınca Diyarbakır'a geldiler. Bu bölgede Artukoğullarını kurarak üç koldan yönetim sürdüler (1102). Bu kollar, Hısnıkeyfa (Hasankeyf) Artukluları, Mardin Artukluları ve Harput Artuklularıdır. Artuklular, Eyyubi Devleti ile ittifak yaparak Haçlı Seferleri'ne karşı; Türkiye Selçuklu Devleti ile ittifak yaparak Bizans'a karşı başarılı mücadeleler verdiler.

Artuklular Dönemi'nde tarım ve hayvancılık gelişti. Bunun yanında Artuklulu idarecilerin aldığı güvenlik tedbirleri sayesinde bölgede ticaret oldukça ilerledi. Bölge, başta Halep ve Şam olmak üzere diğer bölgelerden gelen tüccarların uğrak merkezi hâline geldi.

Görsel 1.8: Malabadi Köprüsü (Silvan - Diyarbakır)

Artuklular yaşadıkları bölgeleri mamur hâle getirdiler. İlmî, dinî ve sosyal amaçlı birçok eser inşa ettiler. Diyarbakır'daki Ulu Cami, Mardin'de Zinciriye ve Mesudiye medreseleri, Ulu Cami, Babüsür Camisi ve Batman Çayı üzerindeki Malabadi Köprüsü (Görsel 1.8) önemli eserleridir.

Artuklular Dönemi'nde kültürel hayatın yanında önemli bilimsel gelişmeler yaşandı. Dünyanın ünlü fizikçileri arasında gösterilen El-Cezeri bu dönemde önemli bilimsel çalışmalarda bulundu.

TANIYALIM

EL-CEZERİ

Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri sadece fetih ve imar faaliyetleriyle uğraşmamış, bilim ve teknik konusunda da önemli çalışmalar yapmışlardır. Bunun en güzel örneği Artuklular Dönemi'nde yaşamış olan El-Cezeri'dir. Aslen fizikçi olan El-Cezeri, 1153 yılında Cizre'de doğdu. El-Cezeri, yapmış olduğu bilimsel çalışmalarla; haberleşme, kontrol, denge kurma ve ayarlama ilminin kurucusu kabul edilir.

El-Cezeri, dişli çarklarla çalışan makineler, güneş, su ve filli saati (Görsel 1.9) kendiliğinden akıp kesilen su fıskiyesi, mekanik müzik aletleri ve şifreli kilitler yaptı. Hatta onun, siber tekniğinin ve bilgisayarın ilk adımlarını attığı ve ilk robotu yapıp çalıştırdığı kabul edilir.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C 3, s. 1360.
(Özetlenmiştir.)

El-Cezeri'nin bilimsel faaliyetleri hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

Görsel 1.9: El-Cezeri'nin tasarımı olan filli saat

ÇAKA BEYLİĞİ (1081-1093)

İlk Türk denizcisi olarak kabul edilen Çaka Bey (Görsel 1.10), Oğuzların Çavuldur koluna bağlı Türkmenlerdendir. Hayatı serüvenlerle doludur. Özellikle Bizans'a karşı başarılı mücadeleler sergiledi. Bu mücadelelerinin birinde Bizans'a esir düştü. Ancak Çaka Bey, bir fırsatını bularak Bizans'ın elinden kaçmayı başardı ve İzmir'e gelerek burada kendi adıyla beyliğini kurdu (1081). Bölgede kısa sürede büyük bir donanma oluşturarak Midilli, Sakız ve Rodos adalarını fethetti. Bir süre sonra İstanbul'u kuşatmak için Peçenek Türkleri ve Türkiye Selçuklu Devleti ile ittifak oluşturdu. Ancak Bizans, Türkiye Selçuklu hükümdarı ve aynı zamanda Çaka Bey'in damadı olan I. Kılıç Arslan'ı Çaka Bey'e karşı kışkırttı. Bizans'ın oyununa gelen I. Kılıç Arslan, Çaka Bey'i öldürttü. Bu karışıklıktan yararlanan Bizans, İzmir'i yeniden ele geçirerek Çaka Beyliği'ne son verdi (1093). Çaka Bey ilk Türk denizcisi olmasının yanında, daha sonra Anadolu'da kurulacak olan Türk beylik ve devletlerine denizcilik konusunda öncülük etmiştir.

Görsel 1.10: Çaka Bey Büstü - İstanbul Deniz Müzesi

Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'da kurulan diğer Türk beylikleri şunlardır:

Beyliğin Adı	Kurucusu	Kurulduğu Yer	Bıraktıkları Önemli Eserler
Sökmenliler (Ahlatşahlılar) (1100-1208)	Sökmen Bey	Van, Erçiş, Tatvan, Muş	
İnançoğulları (Ladik Beyliği) (1261-1368)	İnançoğlu Mehmet Bey	Denizli, Ladik	Server Gazi Türbesi
Dilmaçoğulları (Togan Arslanoğulları) (1085-1394)	Dilmaçoğlu Mehmet Bey	Bitlis, Erzen	Bitlis Ulu Cami
İnaloğulları (1098-1183)	Emir İnal Bey	Diyarbakır, Ergani	
Tanrıvermişoğulları (1081-1093)	Tanrıvermiş Bey	Efes	
Çubukoğulları (1085-1213)	Çubuk Bey	Harput	

ETKİNLİK

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini aşağıda verilen örnekten hareketle yazınız.

1. Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasını sağladılar.
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

1.3.2. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1077-1308)

- **Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Dönemi**

YORUMLAMA

Rumların zulmünden kaçan üç bin Haçlı, Müslüman oldu. Ah merhamet, sen hıyanetten de daha zalimsin! Çünkü Türkler Hristiyanlara yardım edip şefkat göstererek dinlerini satın alıyor, bununla beraber asla onları din değiştirmeye zorlamıyorlardı.

(Bir Haçlı Kroniği)

Bu kadar iyi muamele, esirlere vatanlarını unutturdu. Birçok yerin halkı onun (I. Keyhüsrev) memleketine göç etti.

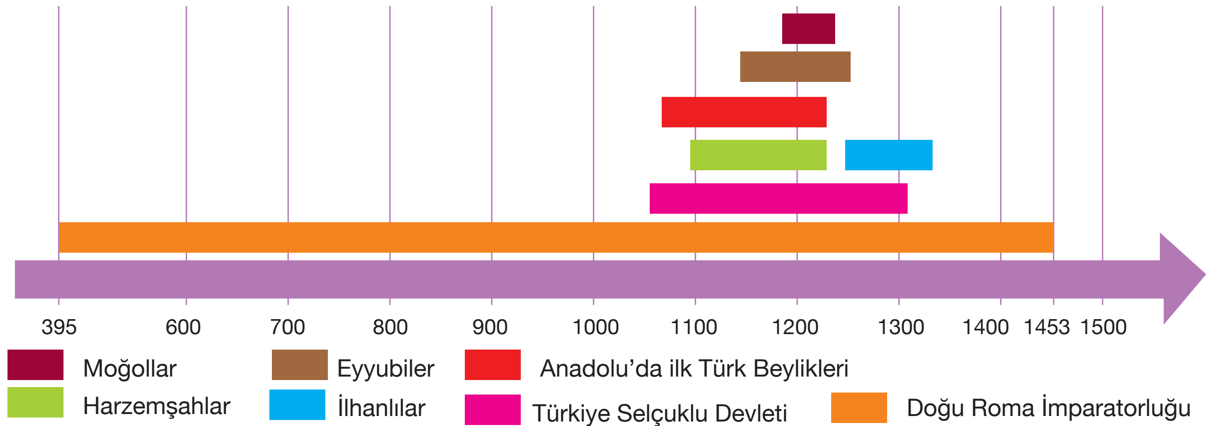
(Bizanslı tarihçi Niketas)

Osman TURAN

Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi (C 2, s. 155'ten yararlanılmıştır.)

Yukarıdaki sözlerden hareketle Türklerin Anadolu'daki gayrimüslimlere yaklaşımları hakkında neler söyleyebilirsiniz? Belirtiniz.

EŞ ZAMANLILIK

Tarih şeridi 1.1: XIII. yüzyılda Anadolu ve çevresindeki siyasi yapılar

Tarih şeridi 1.1'den hareketle Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi ilişkilerde bulunabileceği devletleri tespit ediniz.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu, Selçuklu soyundan (Oğuzların Kınık Boyu) Süleyman Şah'tır. Alp Arslan Dönemi'nde Anadolu fetihlerine katılan Süleyman Şah, Bizans'taki karışıklıklardan yararlanarak 1075 yılında İznik'i fethetti. Bir süre sonra İzmit'i alarak Üsküdar önlerine kadar geldi. Boğazlardan geçen gemilerden vergi almaya başladı. Süleyman Şah, Anadolu'da merkeziyetçi bir devlet kurmak istedi. Anadolu'da dağınık hâlde bulunan Türkleri tek çatı altında birleştirmeye çalıştı. Fetihler sırasında birlikte hareket ettiği Türk boylarını Bizans sınır boylarına yerleştirdi. Ancak bir süre kardeşi Mansur'un çıkardığı ayaklanma ile uğraştı. Ayaklanmayı Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah'ın gönderdiği kuvvetlerle bastırdı. Bu olaylardan sonra Melik Şah gönderdiği bir fermanla Anadolu Sultanlığını Süleyman Şah'a verdi. Böylece İznik merkez olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş oldu (1077).

Süleyman Şah, devletin hâkimiyet sahasını genişletmek amacıyla bir süre sonra Çukurova'ya yöneldi. Tarsus ve Adana'yı fethetti. Halep'i de almak isteyince Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş ile arası açıldı. Halep civarında yapılan savaşı Süleyman Şah kaybetti ve savaş meydanında öldü (1086).

Türkiye Selçuklu-Bizans Mücadeleleri

Türkiye Selçukluları ile Bizans arasındaki ilk mücadeleler yukarıda da belirtildiği gibi Süleyman Şah Dönemi'nde başladı. Türkiye Selçuklularının her geçen gün Anadolu'ya hâkim olma gayretleri yüzünden bu mücadeleler giderek arttı.

I. Kılıç Arslan Dönemi (1092-1107): I. Kılıç Arslan (Görsel 1.11), Süleyman Şah'ın vefatı ile bozulan devlet düzenini sağladıktan sonra Bizans üzerinde baskı kurdu. Bu sırada Çaka Bey de İstanbul'u kuşatma planları yapıyordu. Bundan rahatsız olan Bizans, I. Kılıç Arslan'ı aynı zamanda kayınpederi olan Çaka Bey'e karşı kışkırttı. Çaka Bey'in daha fazla güçlenmesinden çekinen I. Kılıç Arslan, Bizans'ın oyununa gelerek Çaka Bey'i öldürttü.

Görsel 1.11: I. Kılıç Arslan (Temsilî resim)

I. Kılıç Arslan, batı sınırlarını güvenlik altına almak amacıyla Bizans'la bir antlaşma yaptıktan sonra doğuya yöneldi ve Malatya'yı kuşattı. Ancak Haçlı ordularının Anadolu'ya doğru ilerlediği haberini aldı. Kuşatmayı kaldırmaya mecbur oldu. İznik'e gelerek şehri savunmaya başladı. Kalabalık Haçlı kuvvetleri karşısında İznik'i terk ederek devletin merkezini Konya'ya taşıdı.

I. Mesut Dönemi (1116-1155): Bu dönemde, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (Manuel Komnenos) Türkleri Anadolu'dan atmak için büyük bir ordu ile harekete geçti. I. Mesut, Konya civarında Bizans ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu arada II. Haçlı ordusunun Anadolu'ya doğru ilerlediğini öğrenince Bizans'la antlaşma yapmak zorunda kaldı. Antlaşmaya göre Antalya ve çevresindeki bazı yerler Bizans'a bırakıldı.

II. Kılıç Arslan Dönemi (1155-1192): Haçlı Seferleri'nin Anadolu'da yarattığı otorite boşluğundan faydalanan Bizans, Batı Anadolu Bölgesi'ndeki bazı toprakları ele geçirdi. Daha sonra Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak için harekete geçti. Bizans ve Türkiye Selçuklu kuvvetleri Isparta'da Eğirdir Gölü'nün kuzeyindeki Kumdanlı mevkiinde karşı karşıya geldi. Miryokefalon Savaşı (Görsel 1.12) diye adlandırılan savaşı Türkiye Selçuklu Devleti kazandı (1176). Bizans tazminat ödemek koşuluyla barış istedi. Miryokefalon Zaferi sonucunda:

Görsel 1.12: Miryokefalon Savaşı'nı anlatan tablo (Harbiye Askerî Müzesi-İstanbul)

- Bizans'ın Anadolu'yu Türklerden geri alabilme umutları sona erdi.
- Anadolu kesin olarak Türk yurdu oldu. Bu tarihten sonra Anadolu'ya Türkiye denmeye başlandı.
- Türklerin batıya ilerleyişi hızlandı. Batı Anadolu'da Türk nüfusu arttı.
- Anadolu'daki ticaret yollarının denetimi büyük ölçüde Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçti.

TARTIŞALIM

Malazgirt ve Miryokefalon Savaşlarının Anadolu'daki Türk tarihine katkıları neler olmuştur? Belirtiniz.

1.4. ANADOLU'DA DEVLETLEŞME SÜRECİ

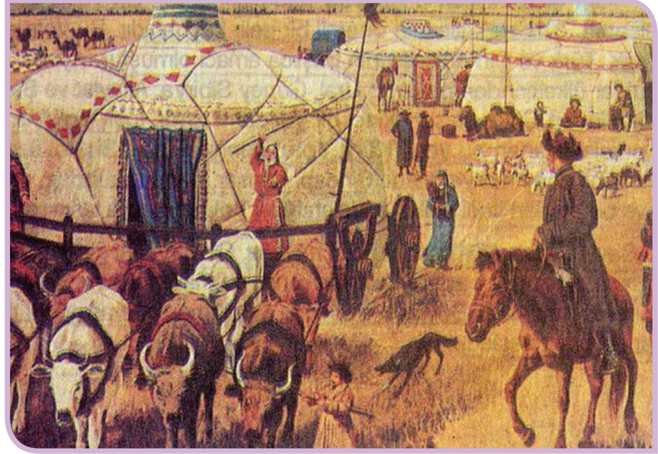
HAZIRLIK

1. Türk İslam tarihinde devlet kuran Oğuz boylarından hangilerini biliyorsunuz? Belirtiniz.

2. Çevrenizde Türkiye Selçuklu Devleti'nden kalan eserler (medrese, kümbet, darüşşifa vb.) var mı? Bu eserler ve özellikleri hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.4.1. BOY BİRLİĞİNDEN DEVLETLEŞMEYE

Anadolu'da birçok beylik ve devletin kurulmasında Oğuz Türkleri önemli bir rol oynamışlardır. Boylar hâlinde yaşayan Oğuz Türkleri boy birliği ya da beylik gibi geçici siyasi çatılar altında bir araya gelme alışkanlığına sahiplerdi. Her boyun başında da "bey" unvanı taşıyan bir başkan vardı. Her boyun kendine özgü bir damgası vardı. Oğuz Türkleri, konar-göçer kültürünün (Görsel 1.13) getirdiği özellikler ve her an düşmanla karşılaşma ihtimalinden dolayı güçlü, disiplinli ve teşkilatlı olma ihtiyacı hissederlerdi. Bu yüzden her boy kendi beyinin başkanlığında sosyal, ekonomik ve idari bir teşkilata sahipti. Boy beyi, boya ait bölgeleri idare ederek göçlerde düzen, disiplin ve güvenliği sağlamakla görevliydi.

Görsel 1.13: Oğuz Türklerinin yaşayışlarını anlatan tablo

Oğuz boyları zaman zaman birlik ve beraberliği daha da güçlendirmek amacıyla kendi istekleriyle birleşerek yeni bir devletin temellerini atarlardı. Oğuz boylarını bir araya getirip birleştiren boy beyi ise genelde kağan olurdu; daha sonra yeni devletin teşkilatlandırılmasına geçilirdi. Kağanın yakınları ile ona destek veren boy beylerine devletin en önemli görevleri verilirdi. Nitekim Oğuz boyları, I. ve II. Kök Türk Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynadılar. Kök Türklerin yıkılmasından sonra bir süre bağımsız hareket eden Oğuzlar, Uygur Devleti kurulunca Uygurların hâkimiyetine girdiler. Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Seyhun Nehri çevresine gelerek burada Oğuz Yabgu Devleti'ni kurdular. Oğuz Yabgu Devleti'nin son dönemlerinde bu devletin subaşısı olan Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu ile anlaşmazlığa düştü. Kendisine bağlı Kınık boyu ile Cend Bölgesine göç etti (960). Burada boyu ile Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra Oğuzlara Türkmen denildi. Oğuzların İslamiyet'i kabul etmesi, İslam tarihi bakımından olduğu kadar Türk tarihi açısından da bir dönüm noktası oldu. Sonraki dönemlerde Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı Beylerin önderliğindeki Oğuz Türkmenleri Horasan'da Büyük Selçuklu Devleti'ni kurdular.

Büyük Selçuklu Devleti, hâkim oldukları bölgelerde gelişmiş bir devlet teşkilatlanması kurdu. Bu sayede başta Horasan olmak üzere Kafkaslardan Anadolu'ya uzanan büyük bir medeniyet hâline geldi. Sonraki dönemlerde ise Türkiye Selçukluları Anadolu'da, Osmanlı Devleti ise Anadolu ve Rumeli'de devletleşme sürecini devam ettirdiler. Türklerin Anadolu'da devletleşmesini etkileyen faktörler arasında Bizans'ın Anadolu'daki otoritesini kaybetmiş olması, Anadolu'daki dinî ve sosyal belirsizlikler, Anadolu halkının bir devlet bünyesine girerek güvende olma isteği yanında Türklerin tarih boyunca teşkilatçı bir yapıya sahip olmaları etkili oldu.

1.4.2. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ KÜLTÜR VE UYGARLIĞI

Devlet Yönetimi ve Ordu

Anadolu'da hâkimiyet kuran Türkiye Selçuklu Devleti, eski Türk devlet gelenekleri ve özellikle de Büyük Selçuklu Devleti'nin idari yapısını örnek aldı. Türkiye Selçuklularında devletin başında Selçuklu ailesinden gelen bir "sultan" bulunurdu. Sultan unvanı yanında hükümdarlar "keyhüsrev, keykavus, keykubat" gibi Farsça unvanlar da kullanırlardı. Hükümdarın görevi halkın mutluluk ve refahını sağlamak, ülkeyi adaletli bir şekilde yönetmek, orduya komuta etmekti. Türkiye Selçuklularında, devlet hükümdar ailesinin ortak malı olarak kabul edilir ve şehzadeler arasında paylaştırılırdı. Türkiye Selçuklu Devleti'nde, devlet işleri "Divân-ı Saltanat"ta (Büyük Divân) görüşülürdü. Her türlü konu divanda değerlendirilerek karara bağlanırdı.

Hükümdarın çocuklarına "şehzade" denir; şehzadeler, devlet tecrübesi kazanmaları amacıyla küçük yaşlarda vilayetlere gönderilirdi. Şehzadelerin yanına "atabey" denilen tecrübeli devlet adamları verilirdi. Hükümdar tarafından veliaht ilan edilen şehzade ya merkezde durur ya da merkeze yakın bir vilayete gönderilirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde merkezî yönetimin dışında ülke idari yönden eyaletlere ayrılmıştı. Eyaletlerin başında "emir" denilen askerî vali bulunurdu. Önemli eyaletlere şehzadeler "melik" unvanıyla atanırlardı. Şehirlerin güvenliğinden "subaşılar" sorumluydu. Bizans ve Ermeni sınır bölgelerini ise "Uç Beyleri" yönetirdi. Uç beyleri sınırları korumanın yanında, düşman ülkelere akınlar düzenler, sultan ile sefere çıkarlardı.

Türkiye Selçuklu Devleti, ordu teşkilatlanmasında da Büyük Selçuklu Devleti'ni örnek almıştı. Ordu genel olarak şu bölümlerden oluşuyordu:

ORDU

Hassa askerleri	Hükümdarın sürekli yanında bulunan atlı ve yaya askerlerdi. Üç ayda bir devletten maaş alırlardı.
Sipahiler (İkta askerleri)	Tamamen Türklerden oluşan askerlerdi. Maaş yerine ikta (dirlik) denilen tımarları alan sipahiler genelde atlı birliklerdi. Savaş zamanı ikta sahibi ile birlikte orduya katılırlardı.
Türkmenler	Uç bölgelerinde her an savaşa hazır durumda bulunan birliklerdi.
Devlete bağlı beylik askerleri	İhtiyaç duyulduğu zaman savaşa davet edilirlerdi.
Donanma	Deniz savaşlarına katılırlardı. Donanma komutanlarına "reisü'l-bahr" denirdi.

Sosyal Hayat

Görsel 1.14: Türkiye Selçukluları Dönemi'nde yapılan Çifte Minareli Medrese (Erzurum)

Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah 5000 çadır halkı ile Anadolu'ya geldi. İznik'i fethedip başkent yaptı. Ancak Haçlı Seferleri yüzünden Türk nüfusu Anadolu içlerine doğru çekilmek zorunda kaldı. Anadolu'nun bu çalkantılı yapısı 1176 yılına kadar sürdü. Miryokefalon Zaferi sonucu Türklerin Anadolu'daki varlığı sağlamlaştı. Bu tarihten sonra başta başkent Konya olmak üzere Aksaray, Sivas, Erzurum Kastamonu, Sinop, Alanya, Antalya gibi şehirlerde imar faaliyetleri başladı. Şehirler onarıldı. Hanlar, hamamlar, kervansaraylar, kümbetler, camiler, medreseler (Görsel 1.14) yapılarak Anadolu bayındır hâle getirildi. Fethedilen bölgelere Türkmenler iskân edilerek Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma süreci hızlandı. Şehirlerde kısa sürede ticaret gelişti, tarımsal üretim arttı. Diğer yandan Türkiye Selçuklularının uyguladığı adil ve hoşgörülü politika sayesinde Anadolu'daki Ermeniler, Rumlar, Gürcüler ve diğer gayrimüslim topluluklar rahat ve huzurlu yaşadılar.

Türkiye Selçuklularında sosyal tabakalaşma yoktu. Devletin resmî tasnife göre halk üç gruba ayrılırdı.

Şehirliler: Askerler, devlet memurları, ilmiye sınıfı, esnaf, zanaatkârlar ve şehir halkından oluşurdu. Askerler ve devlet memurları şehirde güvenlikten ve devlet işlerinden sorumlu olup hizmet karşılığı maaş alırdı. İlmiye sınıfı eğitimle, esnaf ve zanaatkârlar ticaretle uğraşırdı. Esnaflar Ahilik teşkilatına bağlıydı.

Köylüler: Köylerin başında köy kethüdası bulunurdu. Köylüler, tarım ve hayvancılıkla uğraşırlardı.

Konar-göçerler: Genelde hayvancılıkla uğraşırlardı. Kendilerine ait yaylak ve kışlakları vardı. Devlet, konar-göçerleri uç bölgelerine iskân ederek onların yerleşik hayata geçmelerine ön ayak olurdu.

BİLGİ

Ahilik

XIII. yüzyılda Ahi Evran tarafından oluşturulmuştur. Ahilik, şehirlerdeki esnaf ve zanaatkârların sosyal ve ekonomik yönden teşkilatlanmalarını sağlamıştır. Ahilik meslek kuruluşu olduğu kadar aynı zamanda kültür, inanç, yiğitlik ve ahlaki değerler taşırdı. Ahi teşkilatının başında "Ahi Baba" adı verilen bir yönetici bulunurdu. Her esnaf ve zanaatkâr grubunun ayrı bir sokağı ve çarşısı vardı. Esnaflar arasında haksız rekabeti önlemek amacıyla malın cinsi, fiyatı ve ne miktarda üretileceği esnaf loncaları tarafından belirlenirdi. Zor durumda olan esnafa yardım edilir veya kredi sağlanırdı. Kurallara uymayan esnaf teşkilattan çıkartılarak cezalandırılırdı.

www.islamansiklopedisi.info

(Düzenlenmiştir)

Ekonomik Hayat

Türkiye Selçukluları, ekonomik hayatın en önemli unsurlarından biri olan tarıma büyük önem verdiler. Tarıma uygun yerlerde su kanalları yaptırarak zirai ürünlerin artışını sağlamaya çalıştılar. İkta sistemini daha da işlevsel hâle getirerek ülke genelinde yaygınlaştırdılar.

Din ve ırk farkı gözetmeksizin çiftçilere gübre ve tohum yardımında bulundular. Ayrıca hayvancılıkla uğraşanların, imal ettikleri hayvan ürünlerini deri ve deriden mamul edilen maddeleri değerlendirmelerini sağladılar. Bu ürünlerin yurt dışına ihraç edilmesine öncülük ettiler.

BİLGİ

İkta Sistemi

Mülkiyeti devlete ait olan mirî araziler meliklere, emirlere ve valilere hizmet karşılığı verilirdi. Arazi iyi işletildiği sürece verilen kişide kalır ve miras olarak bırakabilirdi. Araziyi üç yıl boyunca işletemeyen kişilerden tarlanın işletme hakkı geri alınırdı. İkta sahipleri kendilerine verilen araziler üzerinde asker beslemekten ve bu askerlerin eğitimini sağlamaktan sorumluydu. Savaş zamanı bu askerlerle birlikte savaşa katılırdı. Bunun yanında vergi toplamak ve bulundukları bölgenin güvenliğini sağlamakla da sorumluydular. İkta sahiplerinin bulundukları bölgelerde kale yaparak güçlenmelerini önlemek amacıyla iki yılda bir yerleri değiştirilirdi. İkta sistemi sayesinde devlet, bütçeden para ayırmadan asker yetiştirmiş, tarım arazilerinin sürekli işlenmesini sağlamış, taşrada devlet otoritesi sağlanmış, toprak gelirleriyle memur maaşları karşılanmış ve iktalarda savaşa hazır askerler yetiştirilmiştir.

DEĞERLENDİRME

İkta sistemi, tarımsal üretimin gelişmesine ne gibi katkılar sağlamıştır? Belirtiniz.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğu Anadolu, ticaret yollarının işlek olduğu bir bölgeydi (Harita 1.2). Anadolu'dan geçen İpek Yolu, bölgede ticareti canlı tuttuğu gibi Anadolu'ya komşu olan devletlerin de ticaret hayatlarında etkili idi.

Harita 1.2: Türkiye Selçukluları Dönemi'nde Anadolu'daki başlıca ticaret yolları

Türkiye Selçukluları Sinop, Samsun, Alanya, Antalya gibi önemli liman şehirlerine sahip olunca deniz ticaretine büyük önem verdiler. Müslüman ve yabancı tüccarların emniyet içerisinde seyahat etmeleri ve ticaretlerini rahat yapabilmeleri için çeşitli önlemler aldılar. Tüccarlara her türlü gümrük kolaylığı sağladılar. Ticaret yollarının güzergâhları üzerine kervansaraylar inşa ettiler (Görsel 1.15). Kervansaraylara gelen misafirlerin ihtiyaçlarını ücretsiz karşıladılar. Ayrıca kervanları zarar gören tüccarların zararlarını karşılamaya yönelik bir çeşit sigortacılık sistemi geliştirdiler. Yine şehir merkezlerinde çarşı ve pazarlara yakın yerlere han veya kapalı çarşılar kurarak esnaf ve tüccarlara kolaylık sağladılar.

Görsel 1.15: Sultan Hanı - Aksaray

DEĞERLENDİRME

Siz Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olsaydınız ticareti geliştirmek için ne gibi faaliyetlerde bulunurdunuz? Açıklayınız.

Türkiye Selçukluları Dönemi'nde sanayi; dokuma, dericilik, demircilik ve bakırcılık alanlarında gelişme gösterdi. El tezgâhlarında her türlü kumaş ve kilim üretilirdi. Konya, Sivas, Kayseri, Malatya, Erzincan başlıca sanayi merkezleriydi. İhtiyaç fazlası ürünler, gerek kara yolu gerekse deniz yoluyla birçok ülkeye ihraç edilirdi. Diyarbakır ve Sivas'ta bakır madenleri, Kütahya'da gümüş madenleri çıkarılırdı. Askerlerin silah ihtiyaçlarını karşılamak için demircilik zanaatıyla uğraşan birçok zanaatkâr bulunurdu. Erzurum ve Sivas gibi merkezlerde çeşitli silahlar üretilirdi.

Bilim Hayatı

Türkiye Selçuklu hükümdarları bilimsel faaliyetlerin gelişmesine öncülük ederek bilim insanlarına destek verdiler. Nizamiye Medreselerindeki eğitim geleneğini Anadolu'ya taşıdılar. Önemli şehir merkezlerine medreseler, kütüphaneler kurdurarak bilim insanları için gerekli çalışma ortamı yarattılar.

Bu medreselerde dinî eğitimin yanında tıp, matematik, astronomi, fizik gibi alanlarda eğitim verildi. İnsan sağlığına önem veren Türkiye Selçukluları bu amaçla darüşşifalar (hastaneler) inşa ettiler. Bu darüşşifalardan din ve ırk ayrımı gözetmeksizin herkesin faydalanmasını sağladılar. Bu Darüşşifalarda tıp eğitimi de verdirerek birçok tabip (doktor) yetişmesini sağladılar. Bu amaçla 1205'te Kayseri'de Türkiye

Selçukluları Dönemi'nde yaptırılan en önemli darüşşifa, "Gevher Nesibe Darüşşifası"dır. Türkiye Selçukluların ilk tıp okulu olması açısından büyük bir öneme sahip olan Gevher Nesibe Darüşşifası, XIX. yüzyıla kadar eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.

DEĞERLENDİRME

Darüşşifaların Türkiye Selçuklu Devleti'ne katkıları neler olmuştur? Belirtiniz.

Kültürel Hayat

XIII. yüzyıl başlarında Konya'da Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî Allah ve insan sevgisini işleyen şiirler yazdı. Yine Muhyiddin Arabi, Sadrettin Konevi ile Necmeddin Razi tasavvuf alanında önemli çalışmalarda bulundular. Yunus Emre Türkçe tasavvufi şiirler yazdı. Dönemin ünlü tarihçilerinden İbn-i Bibi ise yazdığı eserlerle hükümdarlar ve devlet yönetimi hakkında önemli bilgiler verdi.

Türkiye Selçukluları, Anadolu topraklarında birçok mimari eser yaptılar. XII. yüzyıl ortalarında Sultan Mesut tarafından yapımına başlanan Konya Alâeddin Cami, Niğde'deki Alâeddin Cami, Kayseri'de yaptırılan Hunat Hatun Cami ve Külliyesi, Konya'daki Taş Mescit, Sırçalı Mescit ve Karatay Mescidi bunlardan birkaçıdır. Bu eserlerdeki süslemeler genelde ayet ve hadisleri hat ile mermer veya taş üzerine yazma şeklindedir. Bunun dışında, saray, medrese, mescit, kümbet (Görsel 1.16) gibi mimari yapılarda ise bitki ve hayvan motifleri kullanıldı.

Görsel 1.16: Döner Kümbet - Kayseri

Türkiye Selçukluları Dönemi'nde süsleme sanatları kabartma, minyatür, oymacılık, çinicilik oldukça gelişti. Devletin simgesi olan çift başlı kartal resmine (Görsel 1.17), ev ve kale duvarları, camii girişleri gibi yerlerde sıkça rastlamak mümkündü. Süsleme sanatları yanında Sivas ve Konya'da dokunan kumaş ve halılar Avrupa hükümdarlarına hediye olarak gönderilirdi. Müzik alanında ise Mevlevi ve Ahi zaviyelerinde tasavvuf müziği, dergâhlarda kopuz eşliğinde söylenen Dede Korkut Hikâyeleri, sultanlar için belli günlerde sarayda çalınan bandolar vardı.

Görsel 1.17: Divriği Cami üzerindeki çift başlı kartal sembolü – Sivas

1.5. HAÇLI SEFERLERİ VE SONUÇLARI

HAZIRLIK

1. Kudüs'ün Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için önemi hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.

2. Haçlı kavramı size ne ifade ediyor? Belirtiniz.

1.5.1. HAÇLI SEFERLERİ

Hristiyan dünyasının birleşerek Orta Çağ'da Kudüs ve çevresini alma bahanesiyle Türk İslam dünyası üzerine yapmış olduğu saldırılara "Haçlı Seferleri" denir. Seferlere katılanların savaşa giderken elbiselerinin ön kısmında, seferden dönerlerken ise sırtlarında bir haç işareti bulunmasından dolayı bu seferlere "Haçlı Seferleri" adı verildi.

Haçlı Seferleri XI. yüzyıl sonlarından XIII. yüzyıl sonlarına kadar sürdü (1096-1270). Haçlı Seferleri'ne karşı başta Türkiye Selçuklu Devleti ve Eyyûbî Devleti olmak üzere Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri mücadele ettiler. Bu seferlerin dinî, siyasi ve ekonomik sebepleri vardı.

HAÇLI SEFERLERİ'NİN SEBEPLERİ
DİNÎ • Hristiyanların, Müslümanların elinde bulunan Kudüs ve diğer kutsal yerleri (Antakya ve Urfa vb.) almak istemeleri • Fransa'da ortaya çıkan Kluni tarikatının Müslümanlarla savaşılması yönünde yaptığı çalışmalar ve Katolik kilisesinin Ortodoks kilisesini hâkimiyet altına almak istemesi • Katolik kilisesinin halkı seferlere teşvik etmesi
SİYASİ • Malazgirt Savaşı sonrasında Türkler karşısında zor durumda kalan Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi • Türklerin Anadolu, Suriye, Filistin ve Akdeniz bölgelerinden uzaklaştırılmak istenmesi
EKONOMİK • Ekonomik açıdan zor durumda olan Avrupalıların Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek istemeleri • Doğudan gelen ticaret yollarının Türklerin denetiminde olması • Bazı soylu ve derebeylerin yeni topraklar kazanarak ekonomik durumlarını daha da güçlendirmek istemeleri

DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki sebepler dikkate alındığında Haçlı Seferleri'nden Türklerin diğer İslam devletlerine oranla daha fazla etkilenmelerinin sebepleri neler olabilir?

ETKİNLİK

PAYLAŞILAMAYAN ŞEHİR: KUDÜS

Haçlı Seferleri ile ilgili aşağıda verilen diyaloğu sınıfta canlandırınız. Bu işlemi yaptıktan sonra Haçlı Seferleri'ni Müslümanlar ve Hristiyanlar açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Haçlı Seferleri tüm acımasızlığıyla devam etmekteydi. Papa'nın cennet vaadine kanmış askerlerden biri olan Wilhem, II. Haçlı seferi esnasında Eyyubilere esir düşmüştü. Zamanla Eyyubili Müslüman Türk askerlerinden Hasan'la da dost olmaya başlamışlardı. Bir ara savaşın bütün çirkinliğinden nasıl olduysa kurtulmuş, bir ağacın altında sohbet etmeye başlamışlardı.

Hasan merak içinde:

— Bizim kutsal topraklarımızda ne işiniz var?

Wilhem haklı olduğuna inanan bir sesle:

— Kudüs sizin için ne kadar kutsalsa bizim için de o kadar kutsaldır. Hristiyanlık Kudüs'ten dünyaya yayıldı. Hz. İsa, Kudüs'te çarmıha gerildi. Bu yüzden bu kutsal mekân Müslümanların elinden alınmalıdır.

Hasan, Wilhem'in bu cevabını yeterli bulmamıştı.

— Amacınız sadece Kudüs'ü bizim elimizden almak mı?

Wilhem:

— Benim amacım ve benim gibi düşünen arkadaşlarımın amacı bu. Bu yüzden ailemizi, tarlalarımızı ve bütün varlığımızı bırakıp buraya geldik. Çünkü kazanırsak Hristiyan dünyasına hizmet etmiş olacağız, ölürsek cennete gideceğiz. Zaten Papa ve Kluni tarikatı da bize bu yönde güvence verdi.

Bunları söylerken Papa'nın kendilerine, esir düştüklerinde durumlarının ne olacağını söylemediği aklına geldiyse de üzerinde fazla düşünmedi. Çünkü Müslümanlardan hiç eziyet görmemişti.

Hasan:

— Peki diğerlerinin asıl amacı nedir?

Wilhem:

— Diğerleri derken kimleri kastediyorsun?

Hasan:

— Krallar, derebeyler, şövalyeler, Batı'nın halk üzerinde söz sahibi olan diğer grupları.

Wilhem, cennete gitme hayali ve Hristiyan dünyasına hizmet etme amacıyla coşku içinde olduğundan bunları hiç düşünmemişti. Derin bir sessizliğe daldı. Kafasını yavaşça kaldırınca Hasan'ın cevap bekleyen gözleriyle karşılaştı.

Wilhem:

— Evet. Krallar bu bölgenin zenginliğini ele geçirmek, derebeyler ekonomik sıkıntılarını gidermek, şövalyeler ise şan ve şöhret için katılıyorlar bu sefere.

Wilhem'in bu cevabı karşısında Hasan, endişelerinin gerçek olduğunu öğrenmenin acısını yüreğinde hissetti.

Hasan:

— Kilise senin temiz duygularından yararlanarak seni kandırmış. İslamiyet de bu topraklar üzerinde doğmuştur. Biz Müslümanlar şu anda burada yaşamaktayız. Varlığımızı devam ettirmek için de sonuna kadar malımızı, canımızı ve inancımızı savunacağız. Bu uğurda ölürsek şehit, kalırsak gazi olacağız. Umarım, gözlerini hırs bürümüş insanların bencillikleri ve çıkarları yüzünden yarattıkları bu savaşlardan hiçbir suçu olmayan masum insanlar etkilenmez.

Yazar tarafından, bu kitap için hazırlanmıştır.

I. Haçlı Seferi (1096-1099): Papa II. Urban ile gezginci bir keşiş olan Pierre L'Ermite'nin (Piyer Lermit) kışkırtmalarıyla toplanan ve yaklaşık 100.000 civarında olan bu düzensiz birlikler İstanbul önlerine kadar geldi. Bizans İmparatoru Aleksi Komnenos (Aleksi Komnen) bu orduyu hemen Anadolu'ya geçirdi. Ancak Haçlılar İznik civarında I. Kılıç Arslan tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı. Pierre L'Ermite canını güçlükle kurtarabildi. Bu yenilgiden sonra Alman, İngiliz, Norman, Fransız ve Belçika askerlerinden oluşan ve başlarında Fransız asillerinden Godefroi De Bouillon'ın (Godfray dö Buyan) bulunduğu 600.000 kişilik düzenli bir ordu 1096 yılında İznik önlerine kadar geldi.

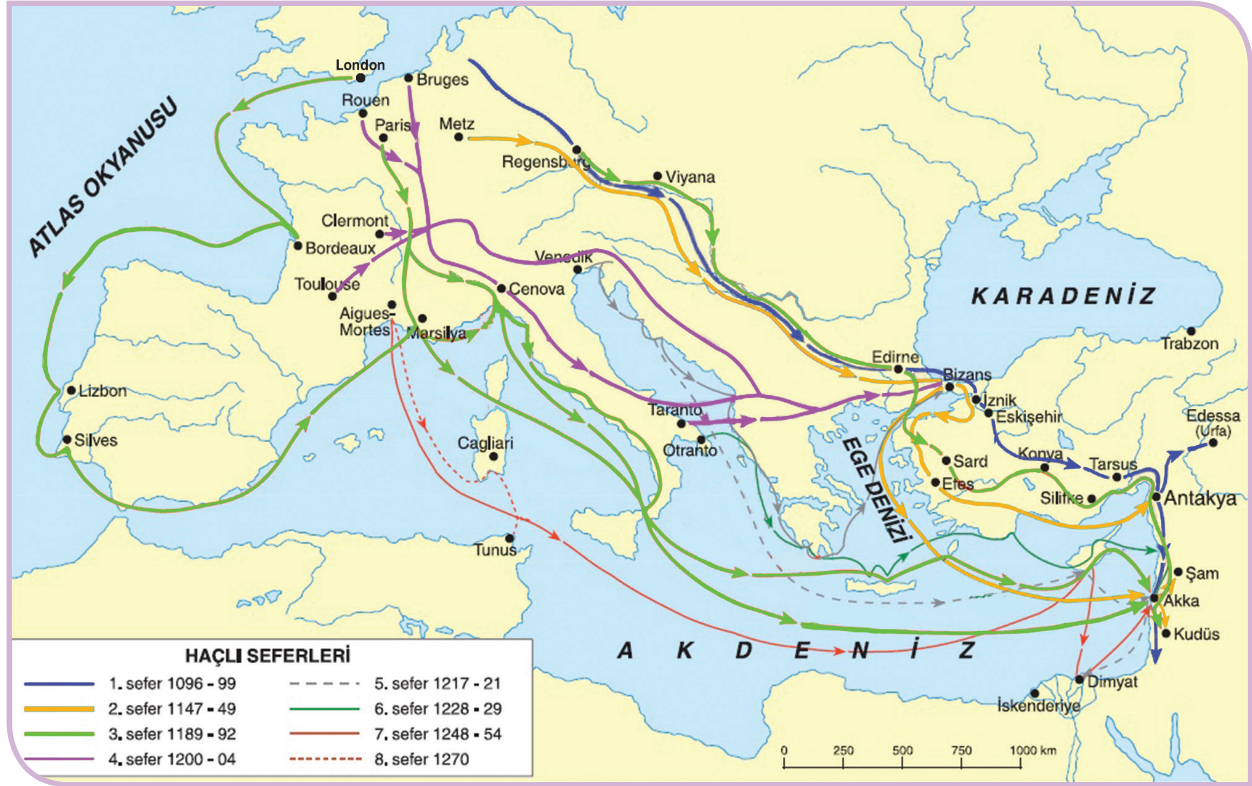
I. Kılıç Arslan bu ordu karşısında tutunamadı ve İznik'i terk ederek devletin merkezini Konya'ya taşıdı. Bundan sonra I. Kılıç Arslan, Danişment hükümdarı Danişment Gazi ile birleşerek Haçlıları yıpratmaya yönelik saldırılar düzenledi ve Haçlılara çok ağır kayıplar verdirdi. Haçlılar Anadolu'dan Kudüs'e vardıklarında sayıları 50.000-100.000 kadar kalmıştı. Haçlılar, yetmiş günlük bir kuşatma sonrasında Kudüs'ü Fâtimîlerin elinden aldılar (Görsel 1.18). Şehirdeki Müslüman ve Yahudilerin çoğunu kılıçtan geçirdiler. Kudüs'te bir Latin krallığı kurdular. Anadolu'dan Kudüs'e ulaşamayan Haçlıların bir kısmı ise Antakya ve Urfa'yı ele geçirerek buralarda kontluklar kurdular.

Görsel 1.18: Haçlıların Kudüs'ü ele geçirmelerini anlatan tablo [Emile Signo (Emil Siyno) Bridgeman Resim Müzesi – Londra]

II. Haçlı Seferi (1147-1149): Urfa ve Antakya'da kontluk kuran Haçlılarla Türkler arasında savaşlar devam etti. Musul Atabeyi Nurettin Mahmut Zengi 1144 yılında Haçlılardan önce Urfa'yı, daha sonra da Halep ve Şam'ı geri aldı. Bu gelişmeler üzerine Kudüs Kralı, Avrupa'dan yardım istedi. Fransa Kralı VII. Lui (Lui) ile Alman Kralı III. Konrad (Kanrıd) liderliğinde yeni bir Haçlı ordusu hazırlandı. Orduları ile Anadolu'ya gelen III. Konrad; Anadolu'da, Konya civarında yapılan savaşta, Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Mesut

tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı. VII. Lui ise Antalya üzerinden Suriye'ye gitmek istedi ancak Toroslarda büyük kayıplar verdi. İki kral güçlükle Kudüs'e varabildiler. 1140'ta Şam'ı kuşatmak istedilerse de başarılı olamayıp ülkelerine geri dönmek zorunda kaldılar. II. Haçlı Seferi'nin en önemli özelliği bu sefere ilk kez kral ve imparatorların katılması oldu (Harita 1.3).

Harita 1.3: Haçlı Seferleri'ni gösteren harita

1. Haçlı Seferi	2. Haçlı Seferi	3. Haçlı Seferi	4. Haçlı Seferi
1096 – 1099	1147 – 1149	1189 –1192	1202 –1204

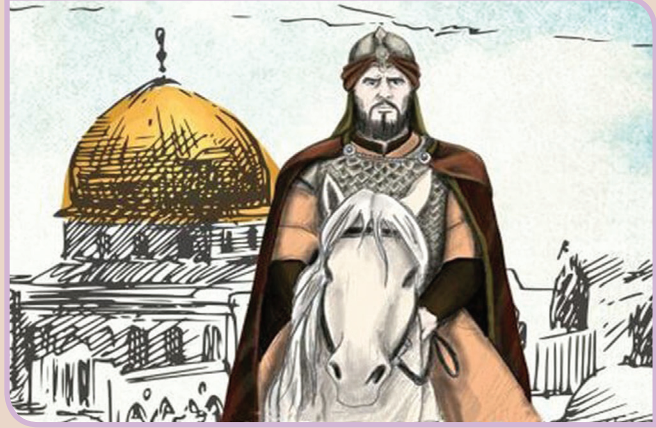
III. Haçlı Seferi (1189-1192): Mısır'da kurulmuş olan Eyyübi Devleti Hükümdarı Selahaddin Eyyubi, 1187 yılında Haçlılarla yaptığı Hittin Savaşı'nı kazanarak Kudüs'ü ele geçirdi. Bu olay üzerine III. Haçlı Seferi başladı.

Fransa Kralı Philippe Auguste (Filip Ogüst), İngiltere Kralı I. Richard (Arslan Yürekli Rişard) ve Alman İmparatoru I. Friedrich (Frederik Barbaros), III. Haçlı Seferi'ne katıldılar. Alman İmparatoru Frederik Barbaros, Türkiye Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan karşısında ağır kayıplar verdi. Silifke Çayı'nı geçerken boğuldu. Deniz yoluyla Suriye'ye gelen Philippe Auguste ve I. Richard, Suriye'de Akka Kalesi'ni ele geçirdilerse de Kudüs kuşatmasında başarılı olamayarak ülkelerine geri döndüler.

TARİHTEN BİR YAPRAK

KUDÜS FATİHİ: SELAHADDİN EYYUBİ

Avrupa Hristiyan dünyası, Kudüs'ü kurtarmak gayesiyle tarihin o en barbar taarruzu olan Haçlı Seferleri'ne soyunmakta gecikmemişti. Haçlılar Hz. Ömer'in 637'de Kudüs'ü fethinden 550 yıl sonra I. Haçlı Seferi sonunda Kudüs'ü ele geçirmeye muktedir olacaklardı (1099). İşgal sırasında Haçlılar benzeri görülmemiş canavarlık numunelerini gösterime sunmaktan zerrece çekinmemişlerdi.

Görsel 1.19: Selahaddin Eyyubi (Temsilî resim)

Selahaddin Eyyubi (Görsel 1.19) aradan 88 yıl geçmesine rağmen Kudüs'ün Haçlıların işgali altında bulunmasını bir türlü içine sindirememişti. Hz. İsa'nın doğduğu, İslam'ın ilk kıblesi olan ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Miraca yükseldiği mukaddes şehrin Haçlı hâkimiyetinde bulunmasını kabullenememişti. Bu kahredici düşüncenin hafakan ve kederi ile geçen her gün, onun için cehennemden farksızdı. O kadar ki Sultan Selahaddin'in âdeta maşukunu arayan Mecnun gibi dolaştığını; yemeği ve uyumayı unuttuğunu; gülmeyi zevk ve sefayı kendine haram ettiğini ve Kudüs'ün fethine dek hep çadırda kaldığını tarih hazin bir biçimde kaydetmiştir.

Selahaddin Eyyubi, yaklaşık 10 yıldır hasretle beklediği zafer anını nihayet 1187'de Hıttin'de yakalamıştı. Ortaya koyduğu muazzam inanç, cesaret ve kahramanlıkla Haçlılara hadlerini bildirerek onları ağır bir hezimete uğratmıştı. Öyle ki Papa III. Urbanus kahrından ölmüştü. Sultan Selahaddin devletini kısa sürede bölgenin tek hâkimi durumuna getirmişti. 2 Ekim 1187 Cuma günü Miraç Kandili'nde Kudüs teslim olmuştu. Fethin ardından Mescid-i Aksa'ya gelen muzaffer Sultan, Haçlılarca tahrip edilen ilk kıblegâhı elleriyle süpürüp gül yağı ile yıkamıştı.

Ebu Bekir SUBAŞI

Kudüs Fatihi: Selahaddin Eyyubi romanından uyarlanmıştır.

• Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü Haçlılardan alması, İslam ve Hristiyan dünyasında nasıl bir etki yaratmıştır? Belirtiniz.

IV. Haçlı Seferi (1202-1204): Kudüs'ün alınamaması üzerine Papa'nın kışkırtmalarıyla yeni bir ordu kuruldu. Haçlılar deniz yoluyla Suriye'ye geçmek için Venedik'te toplandılar. Bu sırada Bizans'ta taht kavgaları sonucunda tahtan indirilen İmparator Aleksios, Haçlı ordusundan yardım istedi. Bunun üzerine İstanbul'a gelen Haçlılar İstanbul'u yağmalayarak bir Latin İmparatorluğu kurdular.

XI-XIII. yüzyıl boyunca sekiz Haçlı Seferi gerçekleşti. İlk dört Haçlı seferinde Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu Türk beylikleri başarı ile mücadele ettiler. Son dört Haçlı seferi ise Anadolu üzerinden yapılmayıp değişik yollar üzerinden yapıldı. Ancak Haçlılar bu seferlerden bir netice elde edemediler.

1.5.2. HAÇLI SEFERLERİ'NİN SONUÇLARI

Yaklaşık iki asır süren Haçlı Seferleri siyasi, dinî, ekonomik, bilimsel ve kültürel açıdan önemli sonuçlar doğurdu. Haçlı Seferleri'nin genel sonuçları şunlardır:

SİYASİ

• Haçlı Seferleri'nde birçok soylunun ölmesi veya geriye dönebilenlerin parasızlık sebebiyle mallarını satması Avrupa'da derebeylik sisteminin zayıflamasına, merkezî krallıkların güçlenmesine neden oldu.

• Türkiye Selçuklularının, Haçlılarla savaşmasını fırsat bilen Bizans, Batı Anadolu topraklarını ele geçirdi.

• Türklerin, İslam dünyasındaki saygınlığı arttı ancak batıya ilerleyişleri bir süre durdu.

DİNÎ

• Katolik kilisesi ile Ortodoks kilisesi arasındaki ayrılıklar daha da arttı.

• Kudüs'ün Müslümanlar tarafından geri alınması, seferlerde birçok insanın ölmesi papalara ve din adamlarına olan güveni sarstı.

EKONOMİK

• Doğu-Batı ticareti büyük ölçüde gelişti. Batı Akdeniz ve limanları (Venedik, Cenova, Marsilya gibi) önem kazandı.

• Doğu-Batı ticaretinin gelişmesine bağlı olarak Avrupa'da bazı tüccarlar ekonomik yönden güçlendi.

• Seferlere gerekli parasal desteğin sağlanması için kralların Venedikli bankerlerden borç para almaları bankacılık sisteminin gelişmesine ortam hazırladı.

• Avrupalılar doğudaki bazı bitki, baharat, porselen ve cam eşyayı, ipek ve pamuklu kumaşları, halıları ülkelerine götürdüler.

• Seferler neticesinde Anadolu, Suriye ve diğer bölgeler tahrip oldu, tarımsal üretim azaldı, ticari hayat durgunlaştı.

BİLİMSEL VE KÜLTÜREL

• Avrupalılar Müslümanlardan pusula, barut, kâğıt ve matbaanın kullanımını öğrendiler.

• Avrupalılar İslam kültür ve medeniyetini yakından tanıma fırsatı buldular. Bazı İslam âlimlerine ait eserleri Latinceye çevirdiler. Bu durum Avrupa'da bilim hayatının büyük ölçüde gelişmesine ortam hazırladı.

TARTIŞALIM

Haçlı Seferleri'nin sonuçlarını Müslüman ve Hristiyan dünyası açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

1.6. ANADOLU'DA MOĞOL TEHLİKESİ

HAZIRLIK

Moğol İmparatorluğu ve Anadolu'da yapmış olduğu faaliyetler hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

1.6.1. TÜRKİYE SELÇUKLU - MOĞOL MÜCADELELERİ

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yönelik Moğol tehdidi belirgin hâle geldi. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat bu durum karşısında bazı tedbirler almak zorunda kaldı. Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerin kalelerini yeniden inşa etti. Sınır boylarındaki kaleleri güçlendirdi. Eyyübilerle dostane ilişkiler kurdu. Moğollarla iyi geçindi.

I. Alâeddin Keykubat, Moğol tehdidine karşı Kafkaslarda hüküm süren Harzemşahlarla iyi ilişkiler kurdu. Hatta Eyyubilerle birlikte Harzemşahları da yanına alarak Moğollara karşı ittifak kurmak istedi. Ancak Harzemşah Hükümdarı Celalettin Harzemşah'ın Ahlat'ı işgal edip Sivas'a doğru ilerlemesi yüzünden bu ittifak gerçekleşmedi. Bu gelişmeler üzerine I. Alâeddin Keykubat, Harzemşahlar Devleti üzerine yürüdü. Erzincan civarındaki Yassı Çimen'de yapılan savaşı Türkiye Selçuklu Devleti kazandı (1230). Bu savaştan bir süre sonra Harzemşahlar yıkıldı (1231). Harzemşahların yıkılmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğollar komşu oldular.

ETKİNLİK

MOĞOL İMPARATORLUĞU (1196-1227)

1196 yılında, dağınık hâlde bulunan Moğol kabilelerini tek bir bayrak altında toplamayı başaran Cengiz Han tarafından kuruldu. Moğollar, devlet yönetiminde Uygurlardan etkilenmiş, önemli devlet memuriyetlerine Uygurları getirmişlerdi. Büyük bir imparatorluk kurmayı hedefleyen Cengiz Han, önce Kansu ve Ordu bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra Çin'in merkezi durumundaki Pekin'i uzun süren savaşlar sonrasında almayı başardı. 1221'de Harzemşahlarla yaptıkları mücadeleler sonucunda Harezm Bölgesi'nin büyük bir kısmını ele geçirdiler. Bir süre sonra tüm Kafkasya, Rusya ve Anadolu'yu Moğolların hâkimiyeti altına aldı (Harita 1.4).

Harita 1.4: X - XIII. yızyıllarda Moğal İmparatorluğu sınırları

Prof. Dr. İsenbike TOGAN

Türkler Ansiklopedisi, C 8, s. 235-245 (Özetlenmiştir.)

Yukarıdaki haritadan hareketle Moğolların hâkimiyet sahalarını belirtiniz.

Anadolu'ya hâkim olmak isteyen Moğollar büyük bir ordu ile Malatya'ya kadar ilerlediler. Bu durum karşısında I. Alâeddin Keykubat, Moğol Hükümdarı Ögeday'a elçiler göndererek barış teklifinde bulundu. Moğolların ağır şartlar içeren teklifini, Moğolları Anadolu'dan uzak tutabileceği düşüncesiyle kabul etti. Moğol tehlikesinin daha da belirgin hâle gelmesi üzerine Abbasi halifesi, Selçuklu ve Eyyubilere elçiler gönderdi. Elçiler, her iki devlete birbirleriyle savaşmaları yerine Moğollara karşı ittifak kurmalarını önerdiler. I. Alâeddin Keykubat bu fikre destek verdi. Ancak bu ittifaka karşı olanlar, I. Alâeddin Keykubat'ın elçiler, onuruna verdiği ziyafet esnasında onu zehirleyerek öldürdüler (1237).

1.6.2. MOĞOL İSTİLASI VE SONUÇLARI

I. Alâeddin Keykubat'ın vefatından sonra yerine oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. Babası kadar devlet tecrübesi olmayan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, tahta çıkmasında kendisine yardımcı olan vezir Sadettin Köpek'in etkisinde kaldı. Hırsı ve ülkeyi tek başına yönetme isteği Sadettin Köpek'in birçok önemli devlet adamını ve komutanı ortadan kaldırmasıyla kendini gösterdi. Ancak tahta çıkmaya kalkışınca II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından ortadan kaldırıldı. Tüm bu gelişmeler merkezî otoriteyi zayıflattı. Bu durumdan faydalanan bazı Türkmenler isyan çıkardılar.

Baba İshak İsyanı (1237): Selçuklu merkezî otoritesinin zayıflamasını fırsat bilen Güney Anadolu'daki (Kâhta, Adıyaman ve Maraş) bazı Türkmenler otlak ve mera yetersizliği, devletin kendileriyle fazla ilgilenmediği iddiasıyla Baba İshak adlı bir şeyhin etrafında isyan çıkardılar. Ancak burada fazla tutunamayan Baba İshak Amasya'ya giderek buradaki Türkmenleri de isyana teşvik etti. Tanrının kendilerine zafer vadettiğini, yapılacak savaşlarda kimsenin öldürülemeyeceğini iddia etti. Sivas'ı ele geçirip yağmalayan Türkmenler, üzerlerine gelen bir Selçuklu ordusunu da yenmeyi başardılar. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Baba İshak üzerine yeni ordular gönderdi. Yakalanan Baba İshak idam edildi. Ancak bu isyanları fırsat bilen Moğolların Anadolu üzerindeki baskıları iyice arttı.

DEĞERLENDİRME

Baba İshak İsyanı'nın Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki etkileri neler olmuştur? Belirtiniz.

Kösedağ Savaşı (1243): Türkiye Selçuklu Devleti'nin Baba İshak İsyanı'nı güçlükle bastırmasını ve merkezî otoritenin bozulmasını fırsat bilen Moğollar Anadolu'ya saldırdılar. Erzurum'u yağmaladılar. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğolları Sivas'ın doğusunda yer alan Kösedağ mevkisinde karşıladı. (Görsel 1.20) Selçuklu öncü kuvvetinin Moğollar tarafından imha edilmesiyle paniğe kapılan Sultan, savaş meydanını terk ederek Konya'ya doğru çekildi (1243). Moğollar kısa sürede Sivas, Erzincan ve Kayseri'yi ele geçirip yağmaladıktan sonra İran'a çekildiler.

Görsel 1.20: Kösedağ Savaşı'nın bir anını anlatan tablo

Kösedağ yenilgisinden sonra Sultan, Moğol Komutanı Baycu Noyan'a elçiler göndererek barış istedi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Moğolların ağır şartlar içeren antlaşmasını, vergi ödemek koşuluyla kabul etmek zorunda kaldı. Dolayısıyla Türkiye Selçuklu Devleti, Moğolların denetimine girmiş oluyordu. Kösedağ Savaşı'nın sonucunda;

- Türkiye Selçuklu Devleti dağılma sürecine girdi.
- Selçuklularda taht kavgaları arttı ve Moğollar istediklerini tahta çıkarmaya başladı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti Moğolların egemenliğine girdi.
- Merkezî otoritenin bozulması üzerine birçok Türk beyliği ortaya çıktı.
- Anadolu yağmalanarak tahrip edildi. Tarımsal üretim düştü. Ticaret yollarının güvenliği kalmadığından ticari faaliyetler azaldı.
- Moğol tehlikesinden kurtulmak isteyen birçok Türkmen boyu Batı Anadolu'ya göç ederek buraların Türkleşmesini sağladı.

ETKİNLİK

KÖSEDAĞ SAVAŞI SONRASI ANADOLU

Türkiye Selçuklu Devleti, son hükümdarının (II. Mesut) keder ve hüzün içinde ölümü üzerine parçalandı. 1308 yılında Anadolu'nun genel görünümü şöyleydi: Orta ve Doğu Anadolu İlhanlıların Anadolu valilerinin elinde, yine Trabzon İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı İlhanlılara tâbi durumdaydı. Maraş ve Antep çevreleri ise Memlûkluların elindeydi. Marmara'nın güney ve doğu sahilleri Bizans denetimindeydi. Batı Anadolu, Isparta, Mersin, Kastamonu'da çeşitli Türkmen beylikleri kurulmuştu ancak bunların tamamı İlhanlı Devleti'ne vergi ödemek durumundaydı. Bu beylikler içerisinde Konya'da bulunan Karamanoğulları en güçlü beylik olarak görünürken kendilerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin mirasçısı kabul ediyorlardı. Zaman zaman İlhanlı komutanları Anadolu'ya geliyor, kendilerine itaatsizlik yapan Türkmen beylerini cezalandırıyorlardı. Tüm bu gelişmeler yüzünden Anadolu'da can ve mal güvenliği kalmamış, ticari faaliyetler durma noktasına gelmişti.

Yılmaz ÖZTUNA

Büyük Türkiye Tarihi, C 1, s. 491-493. (Özetlenmiştir.)

Kösedağ Savaşı'nın sonuçlarını siyasi, ekonomik ve sosyokültürel açıdan değerlendiriniz. Tespitlerinizi tablodaki boş alanlara yazınız.

SİYASİ:
EKONOMİK:
TOPLUMSAL:

1.6.3. MOĞOL İSTİLASI SONRASI ANADOLU'NUN SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUMU

XI. yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ve birçok bölgeyi fethetmesi, Anadolu'ya çok sayıda Türkmen'in gelmesine neden oldu. Türkiye Selçukluları, doğudan gelen bu Türkmenleri, batıda "uç" adı verdiği Bizans sınırlarına yerleştirdi. Uçlara yerleşen Türkmenlerin görevi sınırların güvenliğini sağlamaktı. Her ucun bir beyi vardı. Bunların kendilerine ait yaylak ve kışlakları bulunurdu. Bizans'tan ele geçirdikleri bölgeler Türkiye Selçuklu Devleti tarafından kendilerine "kılıç hakkı" olarak verilirdi.

Kösedağ Savaşı sonrasında Türkiye Selçuklularının, Moğollara yenilerek dağılma sürecine girmesiyle uçlardaki Türkmenler bağımsız hareket etmeye başladılar. Diğer yandan Anadolu'da Moğol baskısının artması sonucu, birçok Türkmen batıya, uçların bulunduğu bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Bu durum uçlarda ani bir nüfus artışına, dolayısıyla da sosyal ve ekonomik sorunlara yol açtı.

Kösedağ Savaşı sonrasında, Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol İlhanlı Devleti'nin egemenliği altına girdi. Bu durumdan faydalanan uçlardaki Türkmen beyleri bağımsız hareket etmeye başladı. Ancak bu Türkmen beyleri bir süre sonra İlhanlı Devleti'ne biat etmek zorunda kaldılar. İlhanlıların 1336 yılında yıkılmasıyla tamamen bağımsız oldular. Böylece Anadolu'da İkinci Türk Beylikleri Dönemi (Harita 1.5) başladı.

Harita 1.5: XIV. Yüzyıl Başlarında Anadolu'da Kurulan Türk Beylikleri (İkinci Beylikler Dönemi)

TARTIŞALIM

Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi'nin ortaya çıkmasının sebep ve sonuçlarını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk Beylikleri ve kuruldukları bölgeler şunlardır:

Karamanoğulları	Konya civarında kuruldu. Dönemin en güçlü beyliği idi.	**Osmanoğulları**	Söğüt ve Domaniç civarında kuruldu.
Germiyanoğulları	Kütahya civarında kuruldu.	**Hamitoğulları**	Isparta ve Burdur civarında kuruldu.
Aydınoğulları	Aydın civarında kuruldu. Denizcilik faaliyetlerinde bulundular.	**Candaroğulları**	Kastamonu ve Sinop civarında kuruldu. Denizcilik faaliyetlerinde bulundu.
Menteşeoğulları	Muğla civarında kuruldu. Denizcilik faaliyetlerinde bulundu.	**Ramazanoğulları**	Adana ve Tarsus civarında kuruldu.
Saruhanoğulları	İzmir ve Manisa civarında kuruldu. Denizcilik faaliyetlerinde bulundu.	**Dulkadiroğulları**	Maraş civarında kuruldu.
Karesioğulları	Balıkesir ve Çanakkale civarında kuruldu. Denizcilik faaliyetlerinde bulundu.	**Eratna Devleti**	Ankara, Tokat, Sivas civarında kuruldu.

Moğollar Doğu ve Orta Anadolu'yu işgal etmelerine rağmen Batı Anadolu bölgesine ulaşamadılar. Bu durum, birçok şeyh, derviş ve âlimin batıda güvenli gördükleri uçlara sığınmalarını sağladı. Uçlarda son derece iyi karşılanan şeyhler, derviş ve âlimler; bölgede yarattıkları dinî ve millî heyecanla Bizans'a karşı gaza ve cihat mücadelesini başlattılar.

Görsel 1.21: Hacı Bektâş-ı Veli Dergâhı-Nevşehir

Türkiye Selçuklu Devleti alperenleri uç (sınır) bölgelerine yerleştirerek bunların hem fetihlerde bulunmalarını hem de bulundukları bölgelerde İslamiyet'i yaymalarını sağladı. Bunlar arasından Baba İlyas, Anadolu'da "Babaîlik" adıyla tarikat kurdu. Bu tarikatın dışında Anadolu'da Mevlevilik, Bektaşilik, Yesevilik gibi tarikatlar faaliyetlerde bulunuyordu. Bunlar özellikle Kösedağ Savaşı sonrası Anadolu'da sosyal huzurun bozulması karşısında düzeni yeniden sağlanmasına yönelik büyük gayretler gösterdiler. Nitekim Mevlânâ Celâleddîn-î Rumî bir uyarıcı ve yol gösterici gibi davranarak Anadolu'nun karışık dönemlerinde insanlara yeni ufuklar açmaya çalıştı.

Bektaşilik Tarikatı'nın kurucusu Hacı Bektâş-ı Veli Suluca Karahöyük'te bir zaviye kurarak Moğol istilası yüzünden Anadolu'da zor durumda kalan insanlara kucak açtı. Ayrıca Hacı Bektâş-ı Veli, dergâhına (Görsel 1.21) gelen insanları aydınlatmaya Bektaşilik tarikatından yetişen müritleri ise Anadolu'nun çeşitli yerlerine giderek İslamiyet'i yaymaya çalıştı.

Moğol istilası sonucu Anadolu'da sosyal düzeni sağlamaya çalışan önemli isimlerden birisi de engin insan sevgisi ile Anadolu halkını etkileyen Yunus Emre idi. Adalet, iyilik ve dostluğa yönelik temel öğretileri sayesinde Anadolu halkı arasında birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik önemli çalışmalarda bulunan Yunus Emre, bu sayede günümüze kadar Anadolu halkının gönlünde yer edindi.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. I. Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına katkıda bulundular.

II. Bulundukları bölgelerin bayındır hâle gelmesini sağladılar.

III. Haçlılarla etkin bir şekilde mücadele ettiler.

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin ortak özellikleri ile ilgilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

2. Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans arasında 1176 yılında yapılan Miryokefalon Savaşı sonucunda;

I. Bizans'ın Anadolu'yu Türklerden geri alabilme umutlarının sona ermesi,

II. Batı Anadolu'da Türkmen nüfusunun artması,

III. Anadolu'daki ticaret yollarının denetiminin büyük ölçüde Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçmesi

gelişmelerinden hangisi ya da hangileri Anadolu'nun büyük ölçüde Türk yurdu hâline geldiğine kanıt olarak gösterilebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

3. Aşağıda verilenlerden hangisi Haçlı Seferleri'nin dinî sonuçları arasında gösterilebilir?

A) Bazı Akdeniz limanları önem kazandı.

B) Katolik kilisesi ile Ortodoks kilisesi arasındaki ayrılıklar daha da arttı.

C) Derebeylik sistemi güç kazandı.

D) Türklerin batıya ilerleyişi bir süre durdu.

E) Anadolu'da ticari ve tarımsal faaliyetler azaldı.

4. XI. yüzyıl sonlarından XIII. yüzyıl başlarına kadar süren Haçlı Seferleri'nin;

I. Anadolu'da huzur ortamının bozulmasına,

II. üretim ve vergi gelirlerinin azalmasına,

III. Anadolu'da birçok Türk beyliğinin kurulmasına

gelişmelerinden hangisi ya da hangilerine ortam hazırlamıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

5. 1243 Kösedağ Savaşı öncesi ve sonrasında, Moğol istilasından kaçan Türkmenlerin çoğu daha güvenli bir bölge olarak gördükleri Batı Anadolu'ya yerleşmişlerdir.

Buna göre;

I. Batı Anadolu'da birçok Türk beyliğinin kurulmasına zemin hazırlanmıştır.

II. Moğollar Anadolu'nun tamamını işgal edememişlerdir.

III. Moğollar yıkıcı ve yayılmacı bir politika izlemişlerdir.

yargılarından hangisi veya hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

6. Türkiye Selçuklularının Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yaptırdıkları,

I. Vakıflar

II. Kervansaraylar

III. Medreseler

gibi imar faaliyetlerinin ekonomik, eğitim, sosyal alanlarla ilişkisi aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak gruplandırılmıştır?

	Ekonomik	Eğitim	Sosyal
A)	I	II	III
B)	III	II	I
C)	II	III	I
D)	III	I	II
E)	II	I	III

7. 1243 Kösedağ Savaşı sonrasında yaşanan,

– Moğol İlhanlılarının, Selçuklu şehzadelerinden istediklerini hükümdar olarak belirlemeleri,

– Anadolu'da birçok Türk beyliğinin kurulması

gelişmeleriyle ilgili olarak,

I. Anadolu'da Türk siyasi birliği bozulmuştur.

II. Türkiye Selçuklu Devleti, İlhanlıların denetimine girmiştir.

III. Moğollar Anadolu'yu büyük ölçüde denetimleri altına almışlardır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

8. I. Baba İshak İsyanı
II. Kösedağ Savaşı
III. Haçlı Seferleri

Yukarıda verilen gelişmelerden hangisi ya da hangileri Türkiye Selçuklu Devletini olumsuz yönde etkilemiştir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

B. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) Bizans Müslüman Türklerle ilk kez Miryokefalon Savaşı'nda karşı karşıya gelmiştir.

2. ( ) Kudüs, Selahaddin Eyyubi tarafından Haçlılardan geri alınmıştır.

3. ( ) Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasında Kösedağ Savaşı etkili olmuştur.

4. ( ) Gevher Nesibe Darüşşifası, döneminin ilk tıp fakültesi özelliğine sahiptir.

5. ( ) Mengücekliler, Malazgirt Savaşı sonrası Sivas ve çevresinde hâkimiyet kurmuş bir Türk beyliğidir.

C. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Kudüs, ... Haçlı Seferi sonrasında Haçlıların eline geçmiş, ... Haçlı Seferi sonrasında ise Haçlılar İstanbul'u yağmalamışlardır.

2. 1243 yılında yapılan .... Savaşı sonrasında Anadolu'da Türk siyasi birliği bozulmuştur.

3. Mengücekliler .... civarında, Artuklular ise .... civarında kurulmuştur.

4. Çaka Bey, Türkiye Selçuklu Sultanı .... tarafından öldürtülmüştür.

5. Yassı Çimen Savaşı .... tarihinde .... Devleti ile .... arasında yapılmıştır.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin çevre devletlerle ilişkilerinde sorunlar yaşamalarında hangi faktörler etkili olmuştur?

2. Miryokefalon Savaşı'nın Türk tarihindeki önemi nedir?

3. Haçlı Seferleri'nin Türk İslam dünyası üzerinde sosyokültürel etkileri neler olmuştur?

4. Selâhaddin Eyyubi'nin İslam dünyasında büyük bir üne sahip olmasında hangi faktörler etkili olmuştur?

5. Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar arasında yapılan Kösedağ Muharebesi'nin siyasi sonuçları neler olmuştur?

2. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI SİYASETİ (1302-1453)

Osmanlı – Haçlı mücadelelerini anlatan tablo (Jozef Brandt)

- ✓ **2.1. AŞİRETTEN BEYLİĞE**
- ✓ **2.2. BEYLİKTEN DEVLETE**
- ✓ **2.3. RUMELİ'DE GENİŞLEME**
- ✓ **2.4. ANADOLU'DA TÜRK SİYASİ BİRLİĞİ SAĞLANIYOR**
- ✓ **2.5. ANKARA SAVAŞI VE FETRET DÖNEMİ (1402-1413)**

TEMEL KAVRAMLAR

- Akıncı
- Derviş
- Dirlik
- Fetret Devri
- Fütüvvet
- Hanedan
- İskân
- İstimâlet
- Kolonizasyon
- Şeyh
- Tahrir
- Tekfur
- Tekke
- Voyvoda
- Yörük
- Zaviye

2.1. AŞİRETTEN BEYLİĞE

HAZIRLIK

Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu dönemde Anadolu ve çevresindeki jeopolitik durum hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

Harita 2.1: 1302-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti

1302-1453 yılları arasındaki süreçte meydana gelen (Harita 2.1) başlıca siyasi gelişmeler:

- (1302) ➡ Koyunhisar Muharebesi
- (1326) ➡ Bursa'nın Fethi
- (1329) ➡ Palekanon Muharebesi
- (1331) ➡ İznik'in Fethi
- (1337) ➡ İzmit'in Fethi
- (1345) ➡ Karesi Beyliği'nin alınması
- (1353) ➡ Çimpe Kalesi'nin alınması
- (1363) ➡ Edirne'nin Fethi

- (1371) ➡ Çirmen Muharebesi
- (1389) ➡ I. Kosova Muharebesi
- (1396) ➡ Niğbolu Muharebesi
- (1402) ➡ Ankara Savaşı
- (1402-1413) ➡ Fetret Devri
- (1444) ➡ Varna Muharebesi
- (1448) ➡ II. Kosova Muharebesi

2.1.1. XIII. YÜZYILIN SONLARINDA ANADOLU VE ÇEVRESİNİN JEOPOLİTİK DURUMU

XIII. yüzyılda Anadolu jeopolitik açıdan son derece önemli bir konuma sahipti. Anadolu Asya ile Avrupa'yı Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görüyordu. Ayrıca Çin'den başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan İpek Yolu'nun önemli bir kısmı da Anadolu'dan geçiyordu. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu ve çevresindeki jeopolitik durum özetle şöyleydi:

Anadolu ve Çevresi

• **Türkiye Selçuklu Devleti:** 1243 Kösedağ Savaşı'nda Moğollara yenilerek dağılma sürecine girdiler. Bunun sonucunda da Anadolu'da siyasi birlik bozuldu. Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde birçok Türkmen beyliği ortaya çıktı.

• **Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans):** İmparatorluğun XIII. yüzyıl sonlarında sınırları Balkanlardaki Yunanistan, Trakya, Makedonya ve Ege Adalarının bir kısmından ibaretti. Taht kavgaları ve Haçlı Seferleri'nin etkisiyle Anadolu ve Balkanlardaki siyasi etkinliğini kaybetme noktasındaydı. Trabzon ve çevresinde hüküm süren Trabzon İmparatorluğu ise siyasi yönden etkisiz bir konumdaydı.

• **İlhanlı Devleti:** Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması üzerine Hülagü Han tarafından İran ve çevresinde kuruldu (1256). İlhanlılar XIII. yüzyılda Anadolu'yu egemenliklerine aldılar. Ancak 1260'ta Memlûklularla yapılan Ayn-ı Calut Savaşı'nda büyük bir yenilgi yaşadılar. İlhanlı Devleti 1336 yılında yıkıldı.

• **Memlûklu Devleti:** Eyyubi Devleti komutanlarından Aybek tarafından Mısır'da kuruldu (1250). Memlûklular, Haçlılara ve Moğollara karşı başarılı mücadele verdiler. Sınırlarını Filistin, Suriye ve Çukurova Bölgesi'ne kadar genişlettiler, Baharat Yolu'nu denetimleri altına aldılar.

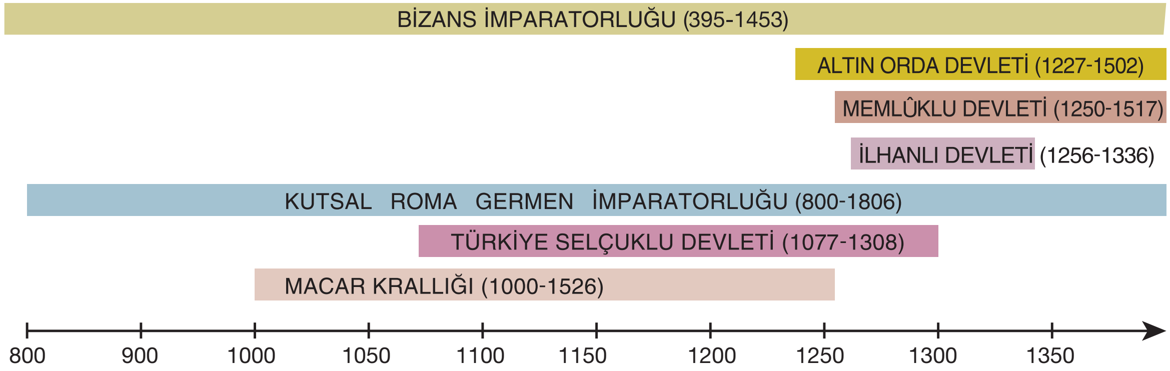
• **Altın Orda Devleti:** Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın ölümünden sonra Türk boylarından Kıpçakların Moğollarla karışması sonucu Batu Han tarafından Karadeniz'in kuzeyinde kuruldu (1227). Ancak XIV. yüzyılın sonlarında Altın Orda Hanı Toktamış Han, Timur ile yaptığı mücadeleyi kaybetti (1395). Daha sonraki dönemlerde yaşanan karışıklıklar yüzünden Altın Orda Devleti yıkıldı.

Balkanlar ve Avrupa

XIII. yüzyıl sonlarında Balkanlarda Bizans İmparatorluğu, Sırp ve Bulgarlarla siyasi üstünlük mücadelesindeydi. Balkanlarda Sırp, Bulgar, Arnavut krallıkları, Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları ile Bosna Prensliği bulunuyordu. Sırp Krallığı, Balkanlarda egemenlik alanını genişletip büyük Sırbistan'ı kurmak istiyordu.

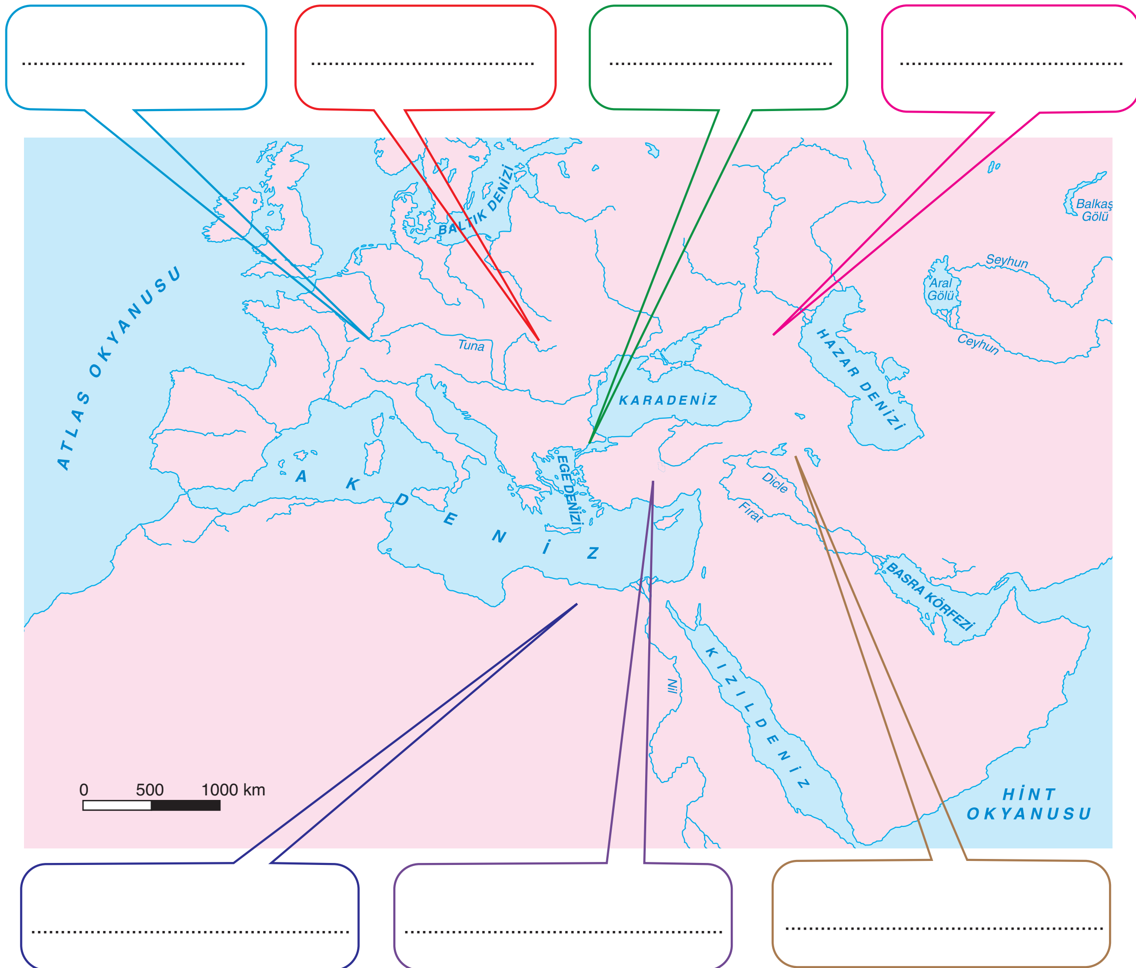
XIII. yüzyıl sonlarında Avrupa'da, feodal yapıya sahip Hristiyan topluluklarından oluşan birçok devlet bulunuyordu. Bunlardan merkezi Viyana olan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu Avrupa'nın en önemli siyasi gücüydü. İtalya'da Napoli Krallığı, Venedik ve Ceneviz cumhuriyetleri ile Papalık yer almaktaydı. Doğu Avrupa'da Macaristan ve Lehistan Krallığı ve Moskova Knezliği vardı. Orta Avrupa'daki Macaristan, Balkanlar üzerinde hâkimiyet kurmak istiyordu. Batı Avrupa'da İngiltere ve Fransa bulunuyordu. Ancak bu iki devlet arasında "Yüzyıl Savaşları" devam etmekteydi. İspanya'da Beni Ahmer İslam Devleti bulunuyordu.

ETKİNLİK

Tarih şeridi 2.1: XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu ve çevresindeki siyasi yapılar

Tarih şeridi 2.1'de yer alan devletleri, aşağıda verilen dilsiz harita üzerindeki kutucuklara yazınız.

2.1.2. OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

Osmanlı Devleti'ni kuranlar Oğuzların Günhan soyunun Kayı boyuna mensuptur. Kayı kelimesi, güç ve kudret anlamına gelmektedir. Kayıların büyük bir bölümü, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya geldiler. Kayılar ilk olarak Ahlat yöresini yurt edindiler. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat zamanında Moğollarla yaptıkları başarılı mücadeleler ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne yaptıkları hizmetler karşılığında ilk olarak Ankara yakınlarındaki Karacadağ yöresine, daha sonra Bizans sınırındaki Söğüt'e uç beyliği olarak yerleştirildiler. Bu dönemde Kayıların başında Ertuğrul Gazi (Görsel 2.1) bulunuyordu. Bizans'a karşı fetih faaliyetlerine başlayan Ertuğrul Gazi bir süre sonra Domaniç'i ele geçirdi. Türkiye Selçuklu Devleti, Türk devlet geleneğine göre Domaniç'i "kılıç hakkı" olarak Kayılara verdi. Kayılar, Söğüt'ü kışlak; Domaniç'i de yaylak olarak kullanmaya başladılar. 1281 yılında Ertuğrul Gazi'nin vefatı (Görsel 2.2) üzerine yerine oğlu Osman Bey, Kayı boyunun başına geçti ve babasının yarım bıraktığı fetih hareketlerine devam etti.

Görsel 2.1: Ertuğrul Gazi (temsilî resim)

Görsel 2.2: Ertuğrul Gazi ve Eşi Halime Sultan Türbesi Söğüt - Bilecik

Osman Bey'in ilk yıllarında beylik, Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir konumdaydı. Ancak Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alaaddin Keykubat'ın İlhanlılar tarafından İran'a götürülmesi üzerine Anadolu'da iktidar boşluğu ortaya çıktı. Bu sırada Osman Bey, Bizans ile mücadele hâlindeydi. Bu mücadeleler sonucunda kazanılan Koyunhisar Savaşı ile Osman Bey bağımsızlığını ilan ederek kendi adına hutbe okutup para bastırdı. Böylece Osmanlı Beyliği bağımsız konuma geldi (1302).

Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede gelişerek altı asır sürecek bir devlet kurması; Türk İslam ve dünya tarihinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, gelişimi, menşei üzerine çeşitli tartışmalara neden oldu. Bu tartışmaların temelinde Osmanlıların ilk dönemlerine ait yeterli belgelerin olmayışı, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine yapılan araştırmaların konuyu tam olarak aydınlatamaması da etkilidir.

Tarihçiler geçmişte yaşanmış tarihî olaylarla ilgili sürekli araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda bulunan yeni bilgi ve belgeler, mevcut tarihî bilgilerin değişmesine yol açabilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak ders kitaplarında yıllarca 1299 yılı verildi. Ancak yapılan tarihî araştırmalar bu tarihin doğru olmadığını gösterdi. Bu konuyla ilgili aşağıdaki metni okuyalım.

YORUMLAMA

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Osman'ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, 1302'de bir Bizans ordusuna karşı Bapheus (Koyunhisar) Savaşı zaferiyle ilgilidir. Bizanslı tarihçi Pachymeres'e (Pakimeres) göre savaşın kaybedilmesi Bizans ordusunda baş gösteren anlaşmazlıklar yüzünden olmuştur. Bapheus [Bafis (Koyunhisar)] Savaşı için Pachymeres'in verdiği tarih 27 Temmuz 1302'dir. Osmanlı kaynağına göre Koyunhisar Savaşı hicri, 702 (başlangıcı 26 Ağustos 1302 tarihine düşer). Böylece savaşın tarihi üzerinde de iki kaynağımız birleşir.

Bir imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman Gazi'yi bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya'ya (Kastamonu) kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. Yine tarihçi Neşrî, Osman'ın beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe koyar. Bapheus (Koyunhisar) Savaşı, Osman'a bir hanedan kurucusu karizmasını kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Dolayısıyla 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

Halil İNALCIK

Osmanlı Uygarlığı, C I, s. 41

(Özetlenmiştir.)

Yeni araştırmalar ve elde edilen bulgular mevcut tarihî bilgilerimizi nasıl etkilemektedir? Belirtiniz.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu hakkında Halil İnalcık, Paul Wittek, Fuad Köprülü, gibi tarihçiler tarafından öne sürülen nazariyeler şöyledir:

Halil İnalcık, Uç'taki toplumsal değişimin temel sebebi olarak göç ve nüfus baskısını ve uç toplumunu devlet teşekkülü sürecine götüren faktörleri inceler. İnalcık, nüfus hareketlerinde Moğol istilasına karşı Türkmenlerin doğuya yönelmelerinin önemini ortaya koyar. Moğolların doğrudan yönetiminden kaçmak isteyen Türkmen toplulukları Bizans sınırlarına doğru yönelir. XIV. yüzyılın başlarında "gaza ideolojisi"ni benimseyen Türkmen beyleri Batı Anadolu'da önem kazanırlar. Özetle Halil İnalcık, eski Selçuklu ucunda büyük bir demografik (nüfus) potansiyele sahip ve yüceltilmiş gaza ideolojisiyle donanmış yeni bir Türkiye'nin doğmakta olduğunu savunur.

www.dergiler.edu.tr (Özetlenmiştir.)

Paul Wittek, Osmanlı Beyliği'nin çok güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmasını bu beyliği kuranların gaza düşüncesiyle hareket etmelerine bağlamaktadır. Ona göre ilk dönemin öncüleri, sahip oldukları dinî inancı yeni muhitlere taşımak için büyük bir arzu duyuyorlardı. Taşımakla şeref duydukları en yaygın unvanları gazilikti (Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Orhan Gazi). Bu gaza düşüncesi aynı ideali paylaşan ve diğer beyliklerde atıl olarak bekleyen insanları kendine çekmişti ve Osmanlılar Rumeli'ye geçerek kendilerine çok verimli bir genişleme alanı bulmuşlardı.

Paul Wittek, Rumeli ve Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin genişlemesinin bir sebebini de şöyle yorumlar: Gaza yapanlar kendi dinlerini yeni muhitlere götürüp ve herkesin bu dinle tanışmasını arzu ederken bu muhitlere çok erken dönemlerden itibaren giren ilim adamları (ulema) da aynı arzunun bir baskıya dönüşmesini önlemişlerdi. Hatta tersine idareleri altına giren ahalinin dinlerine karışmamayı tercih etmişlerdi. Bilhassa ulemanın etkisinin çok güçlü olduğu şehirlerde, gazilerin kendi dinlerini başkalarına kabul ettirme arzularından kaynaklanabilecek taassuplarının yerini, Hristiyanlara ve Musevilere karşı müsamahakâr bir din anlayışı almıştı.

www.dergiler.edu.tr (Özetlenmiştir.)

Fuad Köprülü, Osmanlı Devleti'nin tamamen dinî sebeplerle olan yükseliş tarzına itiraz etmektedir. Fuad Köprülü, bütün meseleyi, Ahlat'tan Domaniç'e gelen Ertuğrul Bey ve neslinin insan yapısına bağlamaya çalışmaktadır. Köprülü, kuruluşta Moğolların baskısı sonucu Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin gaza ruhu ile Bizans topraklarını Dâr'ül-İslâm yapma gayretlerinin; Selçuklu Devleti'nin zaafa düşmesi ve Anadolu beyliklerinin kurulması gibi bu dönemde meydana gelen büyük siyasi olayların; Türklerin sahip olduğu etnik özelliklerin; Osmanlı kabilesinin asil oluşunun; Anadolu'da oluşan Gaziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm gibi askerî, sosyal ve iktisadi grupların; nihayet Osmanlı Beyliği'nin bulunduğu yerin jeopolitik durumunun; diğer beyliklerin Osmanlı Beyliği'ne karşı düşmanca tutum içine girmemelerinin ve benzeri sebeplerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişiminde önemli roller olduğunu belirtir.

www.dergiler.edu.tr (Özetlenmiştir.)

TARTIŞALIM

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ve gelişiminde hangi faktörler etkili olmuştur? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

2.2. BEYLİKTEN DEVLETE

HAZIRLIK

Bir Türk İslam Devleti olan Osmanlıların, Kuruluş Dönemi'nde, Bizans'a karşı izleyeceği politikalar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Belirtiniz.

2.2.1. OSMANLI-BİZANS İLİŞKİLERİ

XIV. yüzyıl başlarından itibaren gaza ve cihat politikası doğrultusunda hareket eden Osman Bey, Batı eksenli bir fetih politikası izledi. Bu politikada en büyük rakibi Bizans ve Bizans'a bağlı tekfurlardı. Osmanlı Beyliği'nin yapmış olduğu fetihler bir anda olmadı. Belli bir süre ve sistem içinde, uzun süreli sabır isteyen bir süreç sonrasında gerçekleşti. Öyle ki Osman Bey Dönemi'nde alınmak istenen İznik, dönem dönem gerçekleşen kuşatmalar sonucu ancak otuz yıl sonra Orhan Bey Dönemi'nde fethedildi.

ETKİNLİK

3 Bizans'a karşı cihat ve gaza geleneği ile hareket edeceğiz. Fethettiğimiz yerleri bayındır hâle getireceğiz. Halkın canına ve malına dokunmayacağız. Türkmen beyliklerinin kendi aralarındaki mücadelelerinde yer almayacağız kardaşım. Dursun Fakih sen de kadı olarak Karacahisar'da adıma hutbe okut, fakir-fukaraya sadaka dağıt.

1 Beyim! Bizans'a karşı nasıl bir siyasi politika izlemeliyiz? Anadolu Türkmen beyliklerinin mücadelesinde yer almalı mıyız?

2 Koyunhisar Savaşı ile büyük bir zafer elde ettik. Bölgede itibarımız arttı. Bundan sonra ne yapmalıyız?

Gündüz Alp (Temsilî resim)

Osman Bey (Temsilî resim)

Dursun Fakih (Temsilî resim)

1. Yukarıdaki diyalogdan hareketle Osman Bey'in Bizans'a yönelik fetih politikası hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

2. Osman Bey, Kadı Dursun Fakih'e hutbe okutmakla neyi amaçlamış olabilir? Belirtiniz.

Osman Bey'in Bizans'a yönelik fetih politikasının temelinde cihat ve gaza amacı ağır bastı. Ancak bu dönemde pek çok etkenden dolayı fetih süreci ağır işledi. Osman Bey bir yandan Anadolu beyliklerinin birbirleriyle olan mücadelelerini yakından takip etti ve bu mücadelelerden uzak kalmaya çaba gösterdi diğer yandan da Bizans'ın durumuna göre pozisyon aldı.

Başlangıçta Bizans'la uzlaşma politikası izleyen Osman Bey, Bizans yönetiminden memnun olmayan bölge halkının gönlünü kazanmaya çalıştı. Bu doğrultuda Osmanlılar ele geçirdikleri yerlerdeki gayrimüslim halka son derece iyi davrandılar; yağma yerine onları himaye altına alıp vergiye bağlamayı tercih ettiler. Buna istimâlet (gönül alma) deniliyordu.

Osman Bey, zamanla Bizans'ın iç karışıklıklarından ve tekfurların kendi aralarındaki mücadelelerinden faydalanarak fethettiği topraklarla güçlenmeye başladı. Bu fetihlerde cihat ve gaza anlayışı ile hareket etti. Bu yüzden birçok Türkmen topluluğu, alperen ve derviş Osman Bey'in etrafında toplandı. Yine Anadolu'ya gaza yapmak amacıyla gelen "Gaziyân-ı Rûm" denilen Türklerin yanında, Anadolu'daki kadın teşkilatlanması olan "Bâcıyân-ı Rûm" kollarından destek gördü. Diğer yandan Ahi reislerinden Şeyh Edebali'nin kızı Malhun (Bala) Hatun ile evlenmesi Osman Bey'in nüfuzunu arttırdı.

Osman Bey'in Bizans'a yönelik fetih politikası iki aşamalı oldu. İlk aşamadaki hareket üssü Söğüt idi. İkinci aşamada ise Karacahisar'ı (Eskişehir'e 7 kilometre uzaklıkta) fethetti ve bundan sonraki fetihleri buradan yönetti. Osman Bey bir süre sonra Bizans tekfurlarının kendi aralarındaki mücadelelerden faydalanıp Sorkun, Taraklı ve Göynük topraklarını fethederek beyliğin sınırlarını Bizans yönünde genişletti. Bu durum Bizans tekfurlarını rahatsız etmeye başladı. Tekfurlar, Osman Bey'i ortadan kaldırmak için bir tuzak hazırladılar. Ancak Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, bu durumu Osman Bey'e haber verdi. Osman Bey, gerekli tedbirleri alarak bu tekfurları yenilgiye uğrattı. Yarhisar, Bilecik ve İnegöl'ü ele geçirdi (1299). Bir süre sonra beyliğin merkezini Bilecik'e taşıdı.

BİYOGRAFİ

Osman Bey (1299-1326)

Babası : Ertuğrul Gazi

Annesi : Hayme Hatun

Doğumu : 1258 (Söğüt)

Vefatı : 1326 (Bursa)

Saltanatı : 27 Yıl

23 yaşında iken Kayı aşiretinin başına geçti. Cesareti mertliği ve ahlaki meziyetleri dolayısıyla kavim ve kabileye baş olacak mevki ve vasıfta görülen bu genç adam uzuna yakın orta boylu, kara yağız ve yuvarlak çehreli, kolları uzun, güçlü kuvvetli ve yakışıklı bir insandı. Lakabı "Fahreddin" idi. Ömrü boyunca Bizanslı Hristiyanlarla savaşıp onlardan nice topraklar fethetti. Osman Gazi, 1326 yılında Bursa önlerinde vefat etti. Vefat ettiğinde geriye sadece bir at zırhı, bir çift çizme, birkaç tane sancak, bir kılıç, bir mızrak, bir tirkeş (sadak), birkaç at, üç koyun sürüsü, tuzluk ve kaşıklık bırakmıştı.

Vasiyetinde "Bizim davamız kuru kavga ve cihangirlik davası değildir. Ben bütün ömrümce İslam'a hizmet için yaşadım. Padişahlık gece gündüz halkı korumak ve Allah'ın lutfuna mazhar olmak içindir." diyerek temellerini attığı devletin ana prensiplerini de açıklamıştı.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

DEĞERLENDİRME

Osman Gazi'nin, beyliğin merkezini Bilecik'e taşımasının sebebi ne olabilir? Açıklayınız.

Bilecik'i üs edinen Osman Bey, fetih hareketlerine ara vermeden devam etti. Bir süre sonra da Köprühisar ve Yenişehir'i ele geçirdi. Beyliğin topraklarını İznik'e kadar genişletti. Osman Bey, ele geçirilen

toprakları, eski Türk töresindeki “fethedilen yerin fetheden kumandana verilmesi” geleneğine uyarak kardeşleri, oğulları ve komutanlarına “dirlik” olarak verdi.

Osman Bey’in uzun vadeli izlediği fetih politikası zamanla meyvelerini verdi. Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası sayılan Koyunhisar (Bapheus) Savaşı (1302) (Görsel 2.3) sonrasında Bursa tekfurunun önderliğindeki Bizans ordusu bozguna uğratıldı. Bu zafer sonrasında Bursa, kuzey kısmı hariç, Türkler tarafından çevrilmiş oldu. Böylece İzmit yolu Osmanlı Devleti’ne açılmış oldu. Osmanlı Beyliği bölgede büyük bir itibar kazanarak bağımsız konuma geldi.

Görsel 2.3: Koyunhisar Savaşı’nı anlatan tablo

Osman Bey, Koyunhisar Zaferi’nden sonra Marmara Bölgesi’ne hâkim olabilmek için Bursa’yı fethetmeye karar verdi. 1320 yılında itibaren askerî seferlerin başına geçmiş olan oğlu Orhan Bey, Bursa’yı kuşattı. Atranos (Orhaneli) ve Mudanya Limanı alınarak Bursa’nın Bizans’la bağlantısı kesildi. Kuşatmaya daha fazla dayanamayan Bursa Tekfuru, şehri Osmanlılara teslim etmek zorunda kaldı (1326). Bursa’nın fetih haberini alan Osman Bey bu sırada vefat etti ve Bursa Gümüşlü Kümbet’e defnedildi.

İpek üretim merkezi konumunda olan Bursa, Osmanlı Devleti’nin başkenti yapıldı. Bursa’nın önemli ticaret yolları üzerinde olması (İpek Yolu gibi) Osmanlı Beyliği’nin ekonomik açıdan güçlenmesine katkıda bulundu. Bizans’ın Güney Marmara’daki hâkimiyetine son verildi. Şehre kısa sürede birçok Türkmen yerleştirildi. Böylece Bursa, Türk ve İslam kimliği kazanmış oldu.

BİYOGRAFİ

Orhan Gazi (1326-1362)

Babası : Osman Gazi

Annesi : Malhun Hatun

Doğumu : 1281 (Söğüt)

Vefatı : 1362 (Bursa)

Saltanatı : 36 Yıl

45 yaşında iken Osmanlı tahtına oturdu. Bursa, İznik, İzmit ve Gemlik onun zamanında fethedildi. Ayrıca ilk kez Rumeli topraklarına geçilerek birçok kalenin fethi gerçekleştirildi.

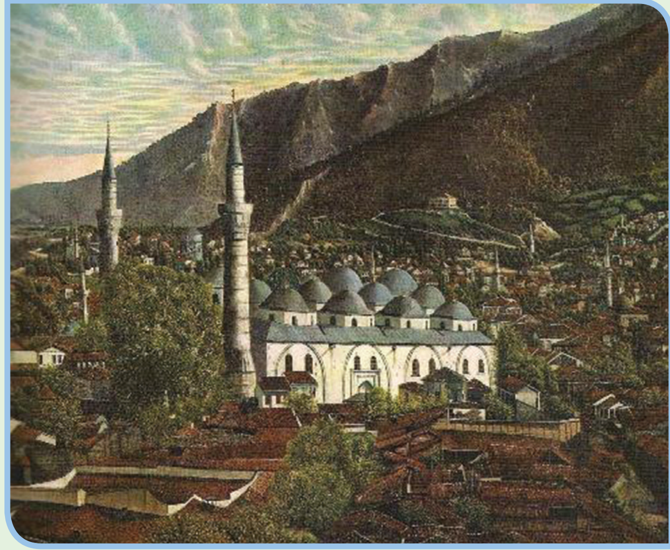
Orhan Gazi sarı sakallı, uzun boylu, yumuşak huylu ve merhametli bir insandı. Fakirleri sever, ilim adamlarına hürmet gösterir, adalet hususunda titiz davranırdı. Fethettiği topraklarda Hristiyan ahaliye gösterdiği adilane tavırları sebebiyle çok sevilirdi. Üstün bir askerî dehaya sahip olduğu, kazandığı zaferlerden anlaşılmaktadır. 81 yaşında vefat etti ve babası Osman Gazi’nin türbesinin yanına defnedildi.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

YORUMLAMA

BURSA'DA ZAMAN

Bursa'da bir eski cami avlusu,
Küçük şadırvanda şakırdayan su;
Orhan zamanından kalma bir duvar...
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar
Eliyor dört yana sakin bir günü.
Bir rüyadan arta kalmanın hüznü
İçinde gülüyor bana derinden.
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden
Ovanın yeşili, göğün mavisi
Ve mimarilerin en ilahîsi.
(...)
Yeşil türbesini gezdik dün akşam,
Duyduk, bir musiki gibi zamandan
Çinilere sinmiş Kur'an sesini.
Fetih günlerinin saf neşesini
Aydınlanmış buldum tebessümünle.
(...)

Görsel 2.4: XV. yüzyılda Bursa ve Ulu Cami tablosu (Söğütlü Musa Kâzım, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi-İstanbul)

Ahmet Hamdi TANPINAR

(Mehmet Kaplan, Cumhuriyet Devri Türk Şiiri s. 64-65)

Bursa'nın fethedilmesi ve buraya Türklerin iskânı ile şehirde ne gibi değişimler yaşanmış olabilir? Açıklayınız.

Bursa'nın fethinden sonra Osmanlı-Bizans mücadeleleri artarak devam etti. Osmanlı kuvvetleri Kocaeli Yarımadası'ndaki kaleleri fethedip İstanbul Boğazı'na doğru ilerlediler. Bu durumdan rahatsız olan Bizans İmparatoru III. Andronikos, topladığı kuvvetlerle Osmanlı Devleti üzerine yürüdü. Maltepe civarında yapılan Palekanon Savaşı'nı Osmanlı Devleti kazandı. Palekanon Savaşı'ndan sonra Bizans, bir daha Osmanlı Devleti'ne saldırma cüretini gösteremedi. Bu zafer sonrası hem Bizans hem Anadolu'daki Türk beylikleri Osmanlıların fetihlerini daha yakından izlemeye başladı.

Harita 2.2: 1345'te Osmanlı Devleti sınırları

Palekanon Zaferi'nden sonra Orhan Bey İznik üzerine yürüdü. Yalnız kalan İznik tekfuru, şehri Orhan Bey'e teslim etmek zorunda kaldı (1331). Orhan Bey, Bursa'da olduğu gibi İznik'te de halkın can ve mal güvenliğini sağladı. İsteyenlerin şehri terk etmelerine izin verdi. İznik, Bizans'a karşı yapılan seferlerde askerî üs olarak kullanıldı. İznik'in fethinden sonra Gemlik ve İzmit kısa bir süre sonra Osmanlı hâkimiyetine girdi (1337) (Harita 2.2).

EŞ ZAMANLILIK

1337'de Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasında 1453'e kadar sürecek olan Yüzyıl Savaşları başladı.

2.3. RUMELİ'DE GENİŞLEME

HAZIRLIK

Osmanlı Devleti'nin kısa sürede Rumeli'de hâkimiyet kurmasında hangi faktörler etkili olmuş olabilir? Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.3.1. BİZANS'LA UZLAŞMA VE RUMELİ'YE GEÇİŞ

Güney Marmara Bölgesi'nin fethini tamamlayan Osmanlı Devleti Rumeli'ye çıkmak istiyordu. Batı yönünde yapılacak fetihlerde Rumeli'ye geçmek, Osmanlı Devleti için büyük önem taşıyordu. Bu dönemde Osmanlı-Bizans ilişkileri uzlaşma şeklinde ve Bizans'ın Osmanlı Devleti'nden yardım taleplerine yönelik gelişti. Bu gelişmeler özetle şöyleydi:

1345 yılında Bizans'ta daha önce de sıklıkla görüldüğü gibi taht kavgası vardı. Saray Bakanı Kantakuzenos (Kantakuzen) ile İmparator Yuannis arasında taht kavgaları yaşanıyordu. Bu durum karşısında Kantakuzenos, Orhan Bey'den askerî yardım istedi ve karşılığında kızı Thedora'yı (Tedora) Orhan Bey'e gelin vermeyi, dolayısıyla Osmanlı Devleti ile akraba olmayı önerdi. Orhan Bey teklifi kabul etti ve oğlu Süleyman Paşa komutasındaki kuvvetleri Kantakuzenos'a yardım amacıyla gönderdi (Görsel 2.5). Böylece Kantakuzenos, Osmanlı yardımı sayesinde Bizans tahtına çıktı (1347).

Bizans imparatoru daha sonra Balkanlarda çıkan ayaklanmaların bastırılması için Orhan Bey'den zaman zaman yardım istedi. Bu yardımlara karşılık Çimpe Kalesi'ni Osmanlı Devleti'ne askerî üs olarak verdi (1353). Çimpe Kalesi'nin alınması ile Rumeli'ye ilk adım atılmış oldu. Bu sayede Osmanlı Devleti Rumeli topraklarına daha aşina hâle geldi. Böylece Rumeli'de fetihler için önemli bir avantaj sağlanmış oldu.

Çimpe Kalesi'ni üs edinen Osmanlı Devleti, Şehzade Süleyman Paşa komutasında Rumeli'de fetih hareketlerine başladı. İlk olarak Gelibolu'yu fethetti. Daha sonra Bolayır, Tekirdağ, Keşan ve Malkara ele geçirildi. İstanbul-Edirne yolunu kesmek ve Karadeniz'e ulaşabilmek için Lüleburgaz ve Çorlu fethedildi. Osmanlı sınırları Edirne'ye kadar genişledi. Osmanlı Devleti, bu fetihlerle Bizans'ın batı ile bağlantısını kesmeyi hedefledi. Fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilen Türkmenler yerleştirildi.

DEĞERLENDİRME

Rumeli'de yapılan fetihlerin Osmanlı Devleti'ne kazanımları neler olmuştur? Açıklayınız

Görsel 2.5: Osmanlıların Rumeli'ye geçişini gösteren tablo (Hasan Zavari)

1357 yılında Osmanlı Devleti ile Bizans arasında yeni bir antlaşma yapıldı. Bu tarihte Orhan Bey'in on iki yaşındaki oğlu Halil, Foçalı Rum korsanlar tarafından kaçırıldı. Bu arada Rumeli fatihi Şehzade Süleyman Paşa'nın da vefatı üzerine Osmanlı Devleti sıkıntılı bir sürece girdi. Bu durum karşısında Orhan Bey, Bizans ile anlaşma yoluna gitti. Antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Şehzade Halil'i kurtarmaya giden gemilerin masraflarını karşılayacak ve Bizans'ın Osmanlı'ya olan borçlarını affedecekti. Bu antlaşmayla Osmanlı-Bizans ilişkileri Şehzade Halil'in iki yıl sonra kurtarılmasına kadar sükûnet içerisinde geçti.

Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Osmanlı-Bizans ilişkileri farklı bir boyutta devam etti. Osmanlı toprak bütünlüğünü sağlamak isteyen Yıldırım Bayezid 1391 yılında İstanbul'u kuşattı. Bu amaçla Anadolu Hisarı'nı (Güzelcehisar) yaptırdı. Ancak Niğbolu Savaşı (1396) yüzünden kuşatmayı kaldırdı. Yıldırım Bayezid, daha sonra ikinci kez İstanbul'u kuşattı (1402). Bu kez Anadolu'da Timur tehlikesi ortaya çıkınca İstanbul kuşatmasını yine kaldırmak zorunda kaldı ve Bizans'la bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma ile İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulacak ve bir cami inşa edilecek. Türklerin davalarına bakmak için bir Türk kadı tayin edilecek; Bizans, her yıl Osmanlı Devleti'ne 10 bin düka vergi ödeyecekti. Bu antlaşma ile Bizans, Osmanlı Devleti'nin siyasi üstünlüğünü kabul etmiş oldu. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı-Bizans ilişkileri uzlaşma-çatışma şeklinde İstanbul'un Fethi'ne kadar devam etti.

2.3.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ VE BALKANLARDA HÂKİMİYET KURMASINDAKİ ETKENLER

Osmanlı Devleti, Anadolu'ya oranla Rumeli ve Balkanlarda daha hızlı ve kısa sürede hâkimiyet kurdu. Süleyman Paşa'nın Rumeli'de yapmış olduğu fetihlerden sonra, I. Murat Dönemi'nde, Balkanların kapısı durumunda olan Edirne fethedildi (1363) Edirne fethedildikten sonra Osmanlı Devleti'nin başkenti yapıldı.

XIV. yüzyılın başlarında Rumeli ve Balkanlarda siyasi, sosyal ve dinî belirsizlikler söz konusuydu. Bölgede Bizans'tan başka Sırp, Bulgar, Arnavut krallıkları; Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları; Bosna ve Hersek prenslikleri yer alıyordu. Bölge halkları feodal beylerle krallar arasındaki çekişmelerin ortasında kalmıştı. Diğer yandan Balkanlarda topraklarını genişleterek büyük bir Sırbistan kurmak isteyen Sırp Krallığı Bizans'la sürekli mücadele hâlindeydi.

Rumeli ve Balkanlarda, siyasi istikrarsızlıkların dışında çok sayıda mezhep ve etnik grup vardı. Ortodoks, Katolik ve Bogomil adındaki Hristiyan mezhepleri arasında sürekli çatışmalar yaşanıyordu. Bunların dışında bu dönemde bütün Avrupa'yı ve Balkanları etkileyen büyük veba salgını yüzünden nüfus azalmış, halk bitkin ve çaresiz durumda âdeta bir kurtarıcı bekler duruma gelmişti.

BİYOGRAFİ

Sultan I. Murat (1362-1389)

Babası : Orhan Gazi
Annesi : Nilüfer Hatun
Doğumu : 1326 (Bursa)
Vefat : 1389 (Kosova)
Saltanatı : 27 Yıl

36 yaşında Osmanlı tahtına oturdu. Rumeli'de kısa sürede büyük zaferler kazandı. Edirne'yi fethedip bu şehri başkent ilan etti. 1364 yılında birleşik Haçlı ordusuna karşı Sırpsındığı Zaferi'ni kazandı. 1389 tarihinde, yeniden büyük bir güç hâlinde saldırıya geçen Haçlı ordusunu I. Kosova Savaşı'nda unutulmaz bir yenilgiye uğrattı.

Padişahlığı süresince giriştiği 37 harbin tamamında galip gelmeyi başaran büyük Osmanlı Sultanı son derece cömert, alicenap ve hayırlı, kibar, uyanık, dikkatli ve sabırlı bir insandı. Ünlü Fransız tarihçisi Hammer'e göre o "Şeriat kanunlarını büyük bir dikkatle korumuş ve gelişen devletinde o kanunları sağlamlaştıracak ve doğrulayacak çalışmaların hiçbirinde kusur göstermemiştir."

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

İşte Rumeli ve Balkanlardaki siyasi, sosyal ve dinî belirsizlikten yararlanan Osmanlı Devleti, kısa sürede Rumeli ve Balkanlarda yaklaşık üç yüz yıl sürecek kalıcı bir hâkimiyet kuracaktı.

Balkanlarda mezhebî ve siyasi çekişmeler olmasına rağmen, Balkan ülkeleri zaman zaman aralarındaki anlaşmazlıkları unutarak Osmanlı Devleti'ne karşı Haçlı ittifakı oluşturdular. Bu yüzden Osmanlı Devleti ile Haçlı ittifakları arasında XIV ve XV. yüzyılda çeşitli savaşlar yaşandı. I. Murat Dönemi'nde Haçlı ittifaklarıyla yapılan Çirmen Savaşı (1371) ve I. Kosova Savaşı (1389) (Görsel 2.6) Osmanlı Devleti'nin lehine sonuçlandı. Bu savaşlar sonucunda Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerlemesi ivme kazandı. I. Bayezid (Yıldırım) Dönemi'nde Osmanlı-Haçlı savaşlarına Balkan ülkeleri dışında Macar, Fransız, İngiliz ve Alman kuvvetleri de katıldı. 1396'da gerçekleşen Niğbolu Savaşı'nı Osmanlı Devleti kazandı. Niğbolu Zaferi'nden sonra uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne karşı Haçlı ittifakı kurulamadı.

Görsel 2.6: I. Kosova Savaşı'nın bir anını anlatan tablo

II. Murat Dönemi'nde ise Haçlı ittifakıyla yapılan Varna Savaşı (1444) ve II. Kosova Savaşı (1448) sonucunda Balkanlarda Osmanlı egemenliği kalıcı hâle geldi.

YORUMLAMA

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlarda hâkimiyet kurmasındaki etkenlerden biri de istimâlet politikasıdır (Görsel 2.7). Bu konuyla ilgili aşağıdaki alıntı metni okuyarak değerlendiriniz.

OSMANLI İSTİMÂLET ANLAYIŞI

XV. yüzyıl Osmanlı tarih yazarları, Anadolu ve Rumeli'de yapılan ilk fetihlerde Osmanlıların nasıl bir fetih politikası izlediklerine dair önemli bilgiler verirler. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Süleyman Paşa, Tarakçı, Yenice, Bolu ve Mudurnu'yu fethettikten sonra bu şehirlerdeki gayrimüslimlerin çoğu, onun adaleti ve insafı karşısında Müslüman oldular.

Görsel 2.7: Osmanlı istimâlet politikasının simgesi: Kosova Prizine'de cami ve kilise yan yana

2. Osmanlılar fethedilen bölgelerdeki halka zarar vermediler. İstimâlet anlayışı ile hepsinin gönlünü aldılar. Osmanlı'nın adaleti sayesinde huzur ve güvenlik içinde yaşadılar.

Osmanlı Beyliği'nin, inşasından bir buçuk asır sonra dünya devleti gücüne erişmesinde ve uzun ömürlü oluşunda etkili olan unsurların en önemlilerinin adalet, insaf, hoşgörü ve istimâlet kavramları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Osmanlı padişahlarının, devletin kuruluşundan itibaren yönetim siyasetlerini bu dört temel ilkeye dayandırdıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunda bu kavramlardan hoşgörü, en azından beş buçuk yüzyıl boyunca geçici bir his olarak kalmamış, aksine devlet ve toplum hayatının bir gerçeği olarak kabul edilmiştir. Çeşitli din, dil, milliyet ve kültüre mensup zümrelerden meydana gelen Osmanlı toplumu, hiçbir ayrım yapılmaksızın eşitlikçi bir anlayışla huzur ve barış içerisinde yönetilmeye çalışılmıştır. Dinler arası çatışmayı ve hoşnutsuzluğu körükleyecek haksız bir uygulama söz konusu olmamıştır. Çeşitli dinî grupların 19. yüzyıla kadar Osmanlı yönetimine karşı herhangi bir başkaldırı hareketinin olmayışı, devlet yönetiminde söz konusu kavramların titizlikle uygulandığının en önemli göstergesidir.

Necdet ÖZTÜRK

Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 60. Yıl. 2014. s. 4-5

(Özetlenmiştir.)

İstimâlet anlayışının Osmanlı Devleti'ne ne gibi kazanımları olmuştur? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlarda kalıcı olmasında Osmanlı padişahlarının siyasi ve askerî başarıları yanında onlarla birlikte hareket eden akıncı uç beyleri ile bunların kumandanlarının da payı büyüktür (Görsel 2.8). Akıncılar, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde özellikle Rumeli'de faaliyet gösteren hafif süvari birlikleri idi. Oldukça seri hareketlerinden dolayı bu isimle anılıyorlardı. Bunlar iyi binici olan atlılardan meydana gelen savaşçı, cesur ve çevik birliklerdi. Sınırlarda ya da sınıra yakın yerlerde bulunurlardı. Sınır güvenliğini sağlamalarının yanında bir program ve plan dâhilinde yaz kış demeden sınır ötesine akınlar yaparlardı. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda başlangıçta yaptığı fetihlerde Evrenos Bey, Hacı İlbeyi, Turahan Bey ve Mihal Bey gibi önemli akıncı beyleri etkin rol oynamışlardı.

Görsel 2.8: Osmanlı akıncıları tablosu (Stanislaw Chlebowski, Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi-İstanbul))

YORUMLAMA

AKINCILAR

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.
Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle.

Şimşek gibi, bir semte atıldık yedi koldan,
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.
Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla,
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla...

Yahya Kemal BEYATLI
(Kısaltılmıştır.)

Görsel 2.9: Osmanlı akıncılarının düzenlediği bir hücumu gösteren tablo (Hasan Rıza – İstanbul Askerî Müze)

Şiire göre akıncıların özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti, Rumeli topraklarına geçtiğinde, yapılacak fetihlerin kendisine ganimetler ve geniş araziler sağlayacağını çok iyi biliyordu. Bu doğrultuda akıncı beyleri ve aşiret reisleri, Osmanlı kültür yapısının Balkanlarda fethedilen topraklara taşınmasında ve idare edilmesinde önemli rol üstlendiler. Akıncı beyleri bir yandan fetihlerde yer alarak (Görsel 2.9) Osmanlı topraklarının genişlemesine katkıda bulunurken diğer yandan alınan bölgelerde Osmanlı idari yapısını ve sistemini yerleştirme faaliyetlerini üstlendiler. Kısa sürede Osmanlı idaresinin Balkan topraklarındaki temsilcisi ve denetleyicisi konumuna geldiler. Osmanlı Devleti, Balkanlardaki fetihlerde etkin rol oynayan akıncı beylerine hizmetleri karşılığında araziler tahsis etti. Bu sayede sınır boylarının savunmasını sağlayarak yeni fethedilen toprakların imar ve iskânını sağlamayı amaçladı.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda hâkimiyet kurmasında akıncıların ne gibi katkıları olmuştur? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlardaki fetihleri ve hâkimiyeti sadece askerî güçle olmadı. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlarda hâkimiyet kurmasında da maneviyata değer veren şeyh ve dervişlerin aktif rolleri oldu. Şeyh ve dervişler,

Balkanlarda kurmuş oldukları zaviye ve tekkeler (Görsel 2.10) aracılığı ile gayrimüslim halkı etkilediler. Böylece bölgeyi psikolojik olarak Osmanlı fetihlerine hazır hâle getirmişlerdi. Şeyh ve dervişler hoşgörülü tutumlarıyla bölge halkını İslamiyet'e meylettirdi. Bunun yanında şeyh ve dervişler zaman zaman fetih hareketlerine de katılarak askere manevi güç verdi.

Görsel 2.10: Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında önemli bir rol üstlenmiş alperenlerden olan Sarı Saltuk Tekkesi. (Bosna-Hersek)

Anadolu'dan Rumeli'ye geçen şeyh ve dervişler, hangi dinin mensubu olurlarsa olsunlar halkla karışıp kaynaşarak kitleleri yönlendirmede önemli başarılar elde etti. Şeyh ve dervişlerin bölgede kurdukları tekke ve zaviyelerin etrafında zamanla mahalle ve köyler oluştu. Buralar birer din, kültür ve sanat merkezleri hâline geldi. Dolayısıyla şeyh ve dervişler sadece din adamları olarak değil, aynı zamanda toprağı işleyen, köy kuran, sanat ve ilim yapan şahıslar olarak önemli görevler üstlendi.

ETKİNLİK

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerlemesinde ve bu topraklarda kalıcı hâkimiyet kurmasında iskân politikasının büyük rolü vardır. Bu konu ile ilgili aşağıdaki alıntı metni okuyarak değerlendiriniz.

OSMANLILARIN RUMELİ'DE İSKÂN SİYASETİ

Osmanlı Devleti, Rumeli'de fethettiği topraklarda sadece askerî önlemlerle tutunamayacağını bildiğinden köklü tedbirler aldı. Fethedilen yerlere Türk kimliği kazandırmak için öncelikle buralarda Türk nüfusun artırılmasına önem verdi. Anadolu'da konar-göçer yaşayan Türk topluluklarını ve bazı meslek erbaplarını Rumeli'de fethedilen yerlere yerleştirdi. Yerli halkın inançlarına, dillerine, gelenek ve göreneklerine karışmayarak onları kültürlerini yaşamalarında serbest bıraktı. Uyguladığı ekonomik politikalarla, tekfurların aldığı vergiden daha az vergi aldı ve halkı Osmanlı yönetimine ısındırma siyaseti güttü.

Görsel 2.11: Osmanlı iskân siyaseti sonrasında Balkanlar kısa sürede bayındır hâle gelmiştir. (Mostar Köprüsü Bosna-Hersek)

Osmanlı Devleti, Rumeli'de yaptığı fetihleri kolaylaştırmak için ordunun geçeceği önemli yolları, geçitleri (Görsel 2.11) ve şehirleri askerî açıdan güvence altına alarak bu strarejik noktaların da Türkleştirilmesine özel önem verdi.

Osmanlı orduları bu sayede kendilerinden emin bir şekilde fetihlere devam etti. Böylece batıya doğru yapılan seferler sırasında geride kalan bölgeler güvence altına alındı. Ayrıca buralara yerleştirilen Türkler sayesinde imar faaliyetleri yapılarak cami, yol, köprü, medrese, çeşme ve hastanelerle bölgeye Türk İslam kimliği kazandırıldı.

Osmanlı Devleti, Rumeli'de uyguladığı iskân siyasetinde bazı kurallara dikkat etti. Göçmenlerin, yeni yerleşim bölgelerine yakın yerlerden olmasına çalışıldı. Böylece uzun yol eziyeti ve iklim farklılıklarının etkisi en aza indirildi. Ayrıca Anadolu'da aralarında husumet ve anlaşmazlık bulunan ailelerden bir kısmı Rumeli'ye göç ettirilerek ülkede sosyal düzen ve huzur sağlanmaya çalışıldı.

Türkler Ansiklopedisi, C 9, s.165-173
(Özetlenmiştir.)

Metinden hareketle iskân politikasının amacını, yöntemini ve sonuçlarını ilgili kutucuklara yazınız.

AMACI	
YÖNTEMİ	
SONUÇLARI	

Ahiyân-ı Rûm, Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı fetihlerine destek veren önemli bir güç olan Ahilik teşkilatına mensup üyelerden oluşuyordu. Ahilik, XIII. yüzyılda Ahi Evran tarafından kurulmuş şehirlerdeki esnaf ve zanaatkârların sosyal ve ekonomik yönden teşkilatlanmalarını sağlayan bir oluşumdu. Ahilik meslek kuruluşu olduğu kadar aynı zamanda kültür, inanç, yiğitlik ve ahlaki değerler taşırdı. Osman Bey'in Ahi teşkilatının lideri olan Şeyh Edebali'nin kızıyla evlenmesiyle Ahiler, Osmanlı Devleti'nin en büyük manevi destekleyicilerinden biri oldular. Öyle ki Osman Bey bir bölgeyi ele geçirdikten sonra burada nasıl bir yönetim uygulayacağını Ahilere soruyordu. Bunun dışında, zamanla Rumeli'ye geçen Ahiler fetihlere maddi ve manevi desteğin yanında; beyliği teşkilatlandırma, sosyal hayatı düzenleme ve beylere danışmanlık yapma gibi önemli görevleri üstlendiler. Rumeli'de kurdukları tekke ve zaviyeler aracılığı ile bölgenin Türkleşmesine ve İslamlaşmasına önemli katkıda bulundular.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda olduğu kadar Rumeli'deki fetihlerin kalıcı olmasında ve Balkanların İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli katkıları bulunan teşkilatlar içinde Bâciyân-ı Rûm'un farklı bir önemi vardı. Ahi Evran'ın hanımı Fatma Hatun tarafından kurulan bu kadın teşkilatlanmasına "Anadolu Bacıları" da denilirdi. Bu teşkilata mensup olanlar halı, kilim gibi tekstil üretimi yaparlardı. Aynı zamanda Türk kültür ve geleneklerini bulundukları bölgelerde yaşatarak çevrelerine örnek olurlardı.

Kadınların eğitimi ile ilgilenir, kimsesiz kadınlara sahip çıkarlardı. Yaşlı kadınlara bakım ve ihtiyaçları konusunda yardımcı olurlardı. Gerektiğinde erkeklerle birlikte ülke savunmasına katılırlardı.

Anadolu Bacıları iskân faaliyetlerinde de bulunarak bu amaçla çeşitli zaviyeler de açmışlardı. Bu zaviyeler aracılığı ile kadın Türk dervişleri ordularla birlikte hatta onlardan daha evvel fütûhata çıkmışlardı. Böylece kurmuş oldukları bu müesseselerdeki faaliyetleriyle bölgeyi iskâna açıp Türk İslam neşesiyle şenlendirmişlerdi. Diğer yandan Bâciyân-ı Rûm'a mensup kadınlar, ilk dönemlerde Osmanlı ordusunun üniformalarını da imal etmişlerdi.

ETKİNLİK

Osmanlı Devleti'nin kısa sürede Rumeli ve Balkanlarda hâkimiyet kurmasında etkili olan bazı faktörler aşağıda verilmiştir. Verilen örnekten hareketle siz de diğer faktörleri açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlarda Hâkimiyet Kurmasında Etkili Olan Faktörler

Akıncı ve Uç Beylerinin Desteği

....
....
....
....

Bizans'ın Siyasi Durumu

Bizans bu dönemde gerek siyasi, gerekse ekonomik yönden zayıf durumdaydı. Taht kavgaları yüzünden merkezî otoritesi zayıflamış durumdaydı.

Şeyh ve Dervişlerin Rolü

....
....
....
....
....
....
....

İskân Politikası

....
....
....
....
....
....
....

İstimâlet Politikası

....
....
....
....

Balkanların Siyasi ve Sosyal Durumu

....
....
....
....

2.4. ANADOLU'DA TÜRK SİYASİ BİRLİĞİ SAĞLANIYOR

HAZIRLIK

Osmanlı Devleti, Anadolu'da Türk siyasi birliğini neden sağlamak istemiş olabilir? Açıklayınız.

Osman Bey Dönemi'nde Bizans eksenli fetih politikası izleyen Osmanlı Beyliği diğer Müslüman beyliklere karşı askerî faaliyetlerde bulunmadı. Çevresindeki Türkmen beyliklerini doğrudan karşılarına almak yerine, ılımlı bir siyaset izlemeyi tercih etti. Mecbur kalmadıkça civar beyliklerle mücadeleye girmekten kaçındı. Ancak şartlar oluştuğunda Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamaya çalıştı. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki Türk siyasi birliğini kurma çalışmaları ilk kez Orhan Bey Dönemi'nde başladı.

Karesioğulları Beyliği'nin Alınması (1345): Osmanlılar Bizans yönünde ilerlerken Balıkesir ve Çanakkale civarında kurulmuş olan Karesioğulları Beyliği iç mücadelelerle uğraşıyordu. Bu durumdan faydalanan Orhan Bey, Karesioğulları topraklarını savaşmadan ele geçirdi. Osmanlı egemenliğine giren ilk Anadolu Beyliği olan Karesioğullarının donanması da Osmanlı hizmetine girdi. Böylece Osmanlı Devleti'nde denizciliğin temeli atılmış oldu. Bu durum Osmanlıların Rumeli'ye geçişini kolaylaştırdı. Ayrıca Karesioğullarının önemli akıncı beylerinden Hacı İlbey, Ece Halil ve Evrenos Bey Osmanlı hizmetine girerek Rumeli'nin fethinde görev aldılar.

Karesioğullarının alınmasından sonra Orhan Bey, Anadolu'daki gelişmeleri de yakından takip etmeye başladı. Eretna Beyliği'nin iç karışıklıklarından yararlanmak istedi. Ankara'daki Ahilerin de desteği ile Ankara ve Sivrihisar'ı savaşmadan aldı. Her iki olay Osmanlı Devleti'nin diğer Müslüman beyliklere karşı strateji değiştirdiği anlamına geliyordu.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki Türk beyliklerine yönelik politika değişikliğinde hangi faktörler etkili olmuş olabilir? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti Balkanlarda üstünlük kurmasına rağmen Anadolu'da siyasi birliği tam olarak sağlayamamıştı. Diğer yandan Anadolu'daki Türkmen beylikleri siyasi birliği sağlamak için birbirleriyle savaşıyorlardı. I. Murat, Anadolu Türk siyasi birliğini kurma yolunda barış yolunu seçti. Karamanoğullarına karşı güç kazanmak isteyen Germiyanoğlu Süleyman Şah, kızını I. Murat'ın oğlu Yıldırım Bayezid ile evlendirdi. Bu evlilikle Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı çeyiz olarak Osmanlılara geçti. I. Murat, Hamitoğullarından para karşılığı Akşehir, Beyşehir, Yalvaç, Seydişehir ve Isparta'yı aldı.

DEĞERLENDİRME

I. Murat Dönemi'nde Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamada nasıl bir siyasi politika izlenmiştir? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en güçlü rakibi Karamanoğulları, her fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanıyor, Osmanlı aleyhine Bizans ile ittifak kuruyordu. Yıldırım Bayezid gerek bu duruma son vermek

gerekse Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak için harekete geçti. Anadolu beylikleri ile yapılan savaşlar sonucu Karamanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Candaroğulları (Kastamonu kolu) ve Eretna beylikleri toprakları Osmanlı Devleti'ne katıldı. Yıldırım, ele geçirilen bu bölgelerin idaresini kolaylaştırmak amacıyla Kütahya merkez olmak üzere "Anadolu Beylerbeyliği"ni kurdu. Böylece Anadolu'da Türk siyasi birliği büyük ölçüde sağlandı (Harita 2.3). Yine Memlûklulara bağlı olan Dulkadiroğullarına ait Malatya, Besni, Elbistan ve Darende alındı. Osmanlı Devleti'nin sınırları doğuda Fırat Nehri'ne kadar genişledi. Tüm bu gelişmeler Osmanlı Devleti ile Memlûkluların arasının bozulmasına neden oldu.

Harita 2.3: Yıldırım Bayezid Dönemi'nde, Osmanlı Devleti'nin Anadolu sınırları

ETKİNLİK

Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlamak için yaptığı faaliyetleri ve yöntemleri aşağıda verilen örnekteki gibi yazınız.

	Faaliyet	Yöntem
Orhan Bey	Karesioğullarının alınması	....
I. Murat	....	....
Yıldırım Bayezid	....	....

2.5. ANKARA SAVAŞI VE FETRET DÖNEMİ (1402-1413)

HAZIRLIK

1. Timur Devleti ve Timur Devleti'nin Türk dünyası üzerindeki etkileri hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

2. Ankara Savaşı'nın kaybedilmesi Osmanlı Devleti'nde ne gibi etkiler yaratmış olabilir? Açıklayınız.

2.5.1. ANKARA SAVAŞI VE SONUÇLARI (1402)

XV. yüzyıl başında Anadolu'da büyük bir tehlike belirdi. Timur Devleti'nin (1369-1507) kurucusu olan Timur, kısa sürede Harezm, Doğu Türkistan, İran, Azerbaycan, Hindistan Delhi Sultanlığı, Irak, Suriye ve Altın Orda topraklarına sahip oldu. Özellikle Altın Orda Devleti üzerine düzenlediği seferler sonucu bu devletin Kırım, Kazan, Küçüm, Ejderhan, Kasım ve Nogay hanlıkları olarak parçalanmasına neden oldu. Bu durum Moskova knezlerinin güçlenmesine yol açtı. Yine Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf ile Bağdat Hükümdarı Ahmet Celayir'e baskı yaparak bu iki hükümdarın Yıldırım Bayezid'e sığınmalarına neden oldu.

ETKİNLİK

Siyasi varlıklarına son verdiğimiz Türkmen beyleri (Germiyanoğulları, Menteşeoğulları ve Aydınoğulları) Timur'a sığındılar. Timur, bana bir mektup göndererek Osmanlı Devleti'nin kendisine bağlanmasını, Anadolu beylerinden alınan yerlerin eski sahiplerine verilmesini ve Kara Yusuf ile Ahmet Celayir'in kendisine teslim edilmesini istiyor. Diğer yandan Timur, denetimimiz altında olan Sivas'a girerek şehri tahrip etti ve Ankara'yı da kuşattı.

Büyük bir cihan imparatorluğu kurmak istiyorum. Bu yüzden Çin'e düzenleyeceğim seferde arkamda güçlü bir devlet bırakmak istemiyorum. Diğer yandan bazı Türk beylikleri bana sığınarak yardım talep etmekteler. Topraklarını ele geçirdiğim Bağdat Hükümdarı Ahmet Celayir ile Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf, Osmanlıya sığınmış durumdalar. Yıldırım'dan, talep etmeme rağmen bu hükümdarları bana teslim etmek istemiyor.

Sınıfta iki grup oluşturunuz. Yukarıdaki konuşma metinlerinden hareketle Ankara Savaşı'nın sebeplerini "tarihî bir olay hakkındaki farklı bakış açıları" bakımından değerlendiriniz.

Osmanlı ve Timur kuvvetleri Ankara'nın Çubuk Ovası'nda karşılaştı. İlk saldırı Osmanlılardan geldi. Timur her ne kadar bu saldırıyla sarsılsa da fillerle takviyeli zırhlı kuvvetleri Osmanlı hücumunu önledi. Ancak savaşın en şiddetli anında Osmanlı ordusunda yer alan Kara Tatar birlikleri ve Anadolu beyliklerine bağlı sipahiler Timur saflarına katılınca, Osmanlı ordusu bozguna uğradı. Bu durum karşısında savaş meydanından çekilen Yıldırım Bayezid ve oğulları Şehzade Musa ile Şehzade Mustafa, Timur ordusu tarafından esir edildi (1402).

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur bir süre daha Anadolu'da kaldı. Bursa'yı işgal ederek şehri yağmaladı. İzmir'i Saint-Jean Şövalyelerinden alarak Aydınoğullarına verdi. Bu sırada esarete dayanamayan Yıldırım Bayezid vefat etti (1403). Asıl amacı Çin'i ele geçirmek olan Timur, Şehzade Mustafa'yı da yanına alarak Horasan'a hareket etti. Şehzade Musa'yı daha sonra serbest bıraktı. Ankara Savaşı sonucunda:

- Timur, Anadolu beyliklerini yeniden kurdurarak (Karesioğulları ve Eşrefoğulları hariç) -Osmanlı Devleti de dâhil- hepsini kendine bağladı. Anadolu'da Türk siyasi birliği bozuldu (Harita 2.4).
- Osmanlı Devleti dağılma tehlikesi yaşadı. Yıldırım Bayezid'in dört oğlu (İsa, Musa, Süleyman ve Mehmet) arasındaki taht kavgaları yüzünden Fetret Devri yaşandı (1402-1413).
- Osmanlı'da yaşanan iç karışıklıklar, Bizans'ın siyasi ömrünün bir süre daha uzamasına neden oldu.
- Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki ilerleyişi bir süre durdu.

2.5.2. FETRET DÖNEMİ (1402-1413)

Harita 2.4: Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Sınırları

DEĞERLENDİRME

1. Haritadan hareketle Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin genel durumu hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?
2. Haritada görüldüğü gibi Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti Balkanlarda büyük toprak kaybı yaşamamıştır. Bu durumun sebepleri sizce neler olabilir?

Ankara Savaşı'ndan bir süre sonra Timur, Anadolu'dan çekildi ve Yıldırım Bayezid'in dört oğlu arasında (İsa, Musa, Mehmet, Süleyman) taht kavgaları başladı. Türk tarihinde taht kavgaları ile geçen bu döneme "Fetret Dönemi" denir (1402-1413). Saltanatsız geçen ve on bir yıl süren bu mücadeleyi I. Mehmet (Çelebi) kazanarak 1413 yılında Osmanlı Devleti'nin başına geçti. Osmanlı Devleti'ni dağılma tehlikesinden kurtardı. Osmanlı Devleti, gerek Ankara Savaşı gerekse bu mücadeleler döneminde Anadolu'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Bizans, Venedik, Ceneviz, Sırp ve Bulgarlara da taviz vermek zorunda kaldı. Bu olumsuzluklara rağmen Balkanlarda önemli ölçüde toprak kaybı yaşamadı. Bunun en önemli sebebi Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda uyguladığı iskân politikası ve adaletli yönetim anlayışıdır.

2.5.3. ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜNÜN YENİDEN SAĞLANMASINA YÖNELİK FAALİYETLER

Anadolu'da Yapılan Faaliyetler

Fetret Dönemi sonrası Osmanlı Devleti'ni toparlayan I. Mehmet öncelikle Anadolu'da Türk siyasi birliğini yeniden sağlamak istedi. Dış siyasette ise barışçıl bir politika izledi. I. Mehmet ilk olarak Aydınoğullarından İzmir'i, Karamanoğullarından Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir ile Hamitoğullarına ait toprakları ele geçirdi. Bu arada Candaroğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları da Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdi.

I. Mehmet Dönemi'ndeki önemli gelişmelerden biri de Osmanlı Devleti'nde meydana gelen ilk dinî ve sosyal içerikli hareket olan Şeyh Bedreddin İsyanı'dır. Şeyh Bedreddin, Fetret Dönemi'nde Musa Çelebi'nin yanında yer almış ve üç yıl boyunca onun kazaskerliğini yapmıştı. Ancak Musa Çelebi'in iktidar mücadelesini kaybetmesinden sonra, Osmanlı Padişahı I. Mehmet Çelebi'ye karşı tavır almıştı.

BİYOGRAFİ

Çelebi Sultan Mehmet

(1413 - 1421)

Babası : Yıldırım Bayezid

Annesi : Devlet Hatun

Doğumu : 1389 (Edirne)

Vefatı : 1421 (Edirne)

Saltanatı : 8 Yıl

Fetret Dönemi'nde kardeşleri ile girdiği saltanat mücadelesini kazanan Çelebi Mehmet, Osmanlı birliğini yeniden sağladı. Tarihî kaynakların belirttiğine göre Çelebi Mehmet; zeki, uyanık, tedbirli ve sanatkâr ruhlu bir insandı. Kabiliyetli bir idareci, başarılı bir devlet adamıydı. Devrinde ilim ve sanat hayatı canlanmış; Edirne, Bursa ve diğer Osmanlı şehirlerinde camiler, medreseler, mescitler inşa edilmişti. Çelebi Sultan Mehmet'in Bursa'da kendi adına inşa ettirdiği Yeşil Türbe bir sanat şaheseri olarak hâlâ ayaktadır.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Şeyh Bedreddin, sonraki dönemlerde Balkanlarda devlete karşı isyan hareketine başladı. Fetret Dönemi'nin yaratmış olduğu otorite boşluğundan faydalanarak bölgede taraftar topladı. Özellikle fakir ve Osmanlı Devleti'ne karşı olan bazı kesimlere (tımarı elinden alınanlar, sürgün edilenler hatta bazı Hristiyan beyleri) yönelik propaganda faaliyetlerinde bulundu. Şeyh Bedreddin'in önemli bir âlim ve tasavvuf ehli olması bazı kesimlerin etrafında toplanmasında etkili oldu. Ancak isyan hareketi uzun sürmedi; Osmanlı Devleti tarafından kısa sürede bastırıldı. İsyan yüzünden bölgede kısa süre de olsa toplumsal karışıklıklar yaşandı; bu durum Osmanlı Devleti'nin bölgedeki otoritesini sarstı.

Diğer yandan Şeyh Bedreddin'in ahiret inancını reddeden düşünceleri, İslamiyet'i yeterince tanımamış bazı kesimler tarafından benimsendi. Bu durum dinsel anlamda gruplaşmalara, İslamiyet'in farklı yorumlanmasına neden oldu.

I. Mehmet'ten sonra tahta geçen II. Murat ise, Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyetlerde bulunan Bizans'ı cezalandırmak amacıyla İstanbul'u kuşattı. Bu arada Osmanlı Devleti'nin yaşadığı karışıklıklardan faydalanmaya çalışan Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Menteşeoğulları ve Candaroğulları Osmanlı topraklarına saldırdılar. Bu durum karşısında İstanbul kuşatmasını kaldıran II. Murat, Türk beyliklerinin üzerine yürüdü. İlk olarak Menteşeoğullarına son verdi (1425). Karamanoğulları ile yapılan savaşı kazandı. Karamanoğullarının af dilemesi üzerine siyasi varlıklarının devamına izin verdi. Diğer yandan Germiyanoğlu Yakup Bey'in vasiyeti gereği ölümünden sonra toprakları Osmanlı Devleti'ne katıldı.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıda verilen devletlerden hangisi XIV. yüzyıl başlarında Yakın Doğu'da yer alan siyasi oluşumlar arasında gösterilemez?

A) Altın Orda Devleti

B) İlhanlı Devleti

C) Memlûklu Devleti

D) Eyyubi Devleti

E) Doğu Roma İmparatorluğu

2. I. Osmanlı Devleti Balkanlardaki topraklarını kaybetmiştir.

II. Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuştur.

III. Osmanlı Devleti dağılma tehlikesi yaşamıştır.

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Ankara Savaşı'nın sonuçları ile ilgilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

3. Osmanlı Devleti'nin kısa sürede Rumeli ve Balkanlarda hâkimiyet kurmasında;

I. akıncı beylerinin başarılı çalışmaları,

II. istimâlet politikası,

III. bölgenin siyasi ve sosyal yapısı

etkenlerinden hangisi ya da hangilerinin etkili olduğu savunulabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

4. I. Germiyanoğulları

II. Karesioğulları

III. Hamitoğulları

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına almış olduğu Türk beylikleri arasında gösterilebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

5. I. Beyliklerle sürekli mücadele edilmesi,

II. Batı eksenli fetih politikası izlenmesi,

III. Bizans'la tamamen uzlaşmaya dayalı bir dış politika oluşturulması

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey Dönemi'nin genel özellikleri ile ilgili <u>değildir</u>?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

6. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlarda kolayca ilerleyip önemli fetihler yapmasında;

I. Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durum,

II. Çimpe Kalesi'nin alınması,

III. Edirne'nin başkent yapılması

durumlarından hangisi ya da hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

7. Osmanlı Devleti Rumeli ve Balkanlarda izlediği iskân politikası ile;

I. konar-göçer Türkmen boylarını yerleşik hayata geçirmek,

II. Balkanlarda daha güvenli şekilde ilerlemek,

III. bölge halklarını tamamen asimile etmek

durumlarından hangisi ya da hangilerini amaçlamıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

8. XIV. yüzyılın başlarında Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağılma sürecine girmesine bağlı olarak Anadolu'da birçok Türk beyliği kendi aralarında mücadeleye başlamışlardı. Aynı şekilde İstanbul ve çevresine hâkim olan Bizans İmparatorluğu'nda ise sürekli taht kavgaları yaşanmaktaydı. Diğer yandan Balkanlarda uzun süredir devam eden mezhep kavgaları söz konusuydu.

Bu durumla ilgili olarak XIV. yüzyıl başlarında Anadolu ve Balkanların genel durumu hakkında aşağıdaki yargılardan hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Anadolu'da Türk siyasi birliği bozulmuş durumdadır.

B) Bizans İmparatorluğu'nda iktidar mücadelesi yaşanmaktadır.

C) Anadolu'da merkezî otorite boşluğu söz konusudur.

D) Balkanlarda dinî ve siyasi birlik bulunmamaktadır.

E) Türkler bu dönemde Anadolu'nun tamamına hâkim durumdadırlar.

9. I. Osmanlı şehzadeleri arasında iktidar mücadelelerinin yaşanması,

II. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarının tamamını kaybetmesi,

III. Osmanlı Devleti'nde ilk kez toplumsal içerikli Şeyh Bedrettin İsyanı'nın çıkması

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Osmanlı Devleti'nde yaşanan "Fetret Dönemi" ile ilgili gelişmelerdir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

10. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki fetihlerinin kalıcı olmasına;

I. Ahiyân-ı Rûm

II. İskân politikası

III. Akıncı uç beyleri

IV. Dervişler

gibi unsurlardan hangisi ya da hangilerinin katkıları olmuştur?

A) I ve II B) II ve III C) I, II ve III D) II, III ve IV E) I, II, III ve IV

11. Aşağıda verilenlerden hangisi Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasında yapılan Ankara Savaşı'nın sonuçları arasında gösterilemez?

A) Bizans bir süre daha siyasi varlığını devam ettirmiştir.

B) Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki siyasi varlığı sona ermiştir.

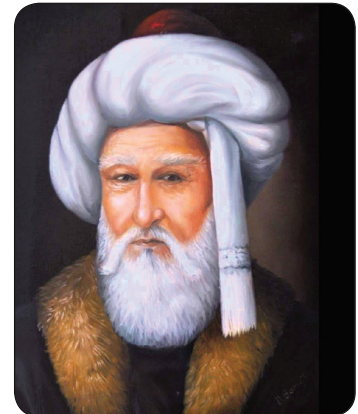
C) Anadolu Türk siyasi birliği bozulmuştur.

D) Osmanlı Devleti dağılma tehlikesi yaşamıştır.

E) Anadolu'da sosyal ve ekonomik düzen bozulmuştur.

B. Aşağıdaki soruyu metne göre cevaplayınız.

Ahilerin en önemli tarihî fonksiyonları Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve yükselişi safhasında olmuştur. Ahiler, "gaziler, şeyhler alplar, alperenler" gibi adlarla Osmanlı Devletinin askerî gücü içinde yer alarak bu yeni Türk devletinin her türlü askerî faaliyetlerine katılmışlardır. Aşıkpaşazade Tarihi'nde Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde Anadolu sosyal bünyesinin temelini oluşturdukları bildirilen dört zümre arasında Ahiyân-ı Rûm (Anadolu Ahileri) da vardır. Ahiler Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda fiilen bulundukları gibi fikren, manen de bulunmuşlardır. Osman Gazi'nin kayınpederi nüfuzlu bir Ahi Şeyhi olan Edebali (Görsel 2.12) idi.

Görsel 2.12: Şeyh Edebali (Temsilî resim)

Anadolu'da yaygın olan Ahilik teşkilatı Osmanlı Devleti'nin teşkilatlanmasında da aktif rol oynamıştı.

www.dergiler.ankara.edu.tr

(Özetlenmiştir.)

- Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesinde ahilerin, alperenlerin ve dervişlerin katkıları hangi yönde olmuştur?

C. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti ile Bizans arasında yapılan ilk savaş Palekanon (Maltepe) Savaşı'dır.

2. ( ) Timur, Altın Orda Devleti'ne son vererek Rus knezliklerinin güneye inmesine ortam hazırlamıştır.

3. ( ) Osmanlılar Rumeli'ye ilk kez Osman Bey Dönemi'nde geçmişlerdir.

4. ( ) Haçlı ittifakına karşı yapılan I. Kosova Savaşı, I. Murat Dönemi'nde olmuştur.

5. ( ) Osmanlı Devleti'nin Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak amacıyla ortadan kaldırdığı ilk Türk beyliği Hamitoğulları Beyliği'dir.

Ç. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Osmanlı Devleti'nde .... yılları arasında yaşanan döneme .... denilmiş ve bu döneme Osmanlı şehzadelerinden .... son vermiştir.

2. Osmanlı Devleti .... Dönemi'nde, Bizans'tan yardım karşılığı aldığı .... sayesinde ilk kez Rumeli'ye geçmiştir.

3. Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde .... Beyliği çeyiz yolu ile; .... Beyliği ise para karşılığında Osmanlı hâkimiyetine girmişlerdir.

4. Osmanlı Devleti'nin, fetih hareketlerine, Ahilik teşkilatına mensup .... ve bir kadın teşkilatlanması olan .... gruplar da destek vermişlerdir.

5. Osmanlı Devleti, ... Savaşı sonucunda yıkılma tehlikesiyle karşılaşmıştır.

D. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti iskân politikasını uygularken hangi hususlara dikkat etmiştir?

2. Osmanlı Devleti'nin, Anadolu'ya nispeten Rumeli'de daha hızlı hâkimiyet kurmasında hangi faktörler etkili olmuştur?

3. Osmanlı Devleti, Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'da büyük toprak kayıpları yaşarken; Rumeli'de büyük ölçüde toprak kaybı yaşamamıştır. Bu durumun sebepleri nelerdir?

4. Bizans'a yardım karşılığı alınan Çimpe Kalesi'nin, Osmanlı Devleti'ne kazanımları neler olmuştur?

5. Tarihçi Fuad Köprülü'ye göre Osmanlı Devleti'nin kurulması ve kısa sürede büyümesinde hangi faktörler etkili olmuştur?

3. ÜNİTE

DEVLETLEŞME SÜRECİNDE SAVAŞÇILAR VE ASKERLER

Tımarlı sipahiler

- ✓ **3.1. OSMANLI ASKERÎ TEŞKİLATININ KURULMA SÜRECİ**
- ✓ **3.2. TIMAR SİSTEMİ VE TIMARLI SİPAHİLER**
- ✓ **3.3. YENİÇERİ OCAĞININ KURULMASI**

TEMEL KAVRAMLAR

- Alplık
- Tımar Sistemi
- Gazilik
- Tımarlı Sipahi
- Devşirme Sistemi
- Pencik Sistemi
- Gulam Sistemi
- Reaya

3.1. OSMANLI ASKERÎ TEŞKİLATININ KURULMA SÜRECİ

HAZIRLIK

1. Türk tarihine ait "alplık" ve "gazilik" kavramları hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

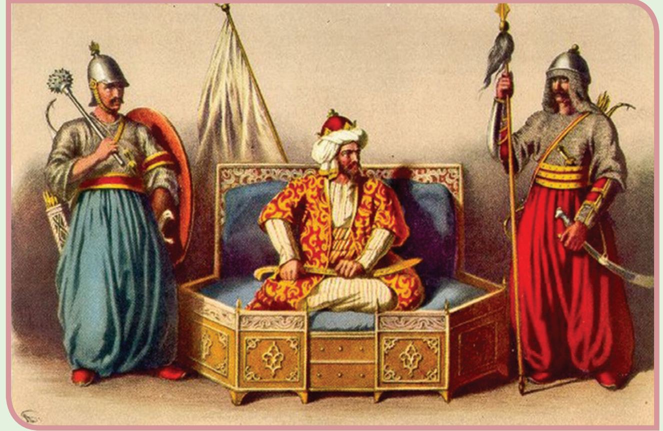
2. Kuruluş Dönemi'nde, Osmanlı Devleti, neden düzenli bir ordu kurmak istemiş olabilir? Açıklayınız.

3.1.1. DEVLETLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI SAVAŞÇILARI

Osmanlı Devleti'nin çok kısa sürede büyümesinde ve üç kıtada hâkimiyet kurmasındaki en büyük etken güçlü bir orduya sahip olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında düzenli bir ordusu yoktu. Başlangıçta Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir uç beyi konumunda olan Osmanlı Beyliği, sefere çıkmadan önce birçok Türkmen aşiretine duyuruda bulunur ve sefer için asker toplardı. Dolayısıyla Osmanlı Beyliği'nin ilk askerî birlikleri, Osman Gazi'ye bağlı atlı aşiret birliklerinden oluşuyordu.

YORUMLAMA

Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra yönetimi devralan Osman Bey'in (Görsel 3.1) huzuruna gelen çevre illerin beyleri ve kethüdaları şöyle dediler; "Siz Kayı Han neslindensiniz. Kayı Han bütün Oğuz beylerinin Oğuz'dan sonra ağaları ve hanları idi. Oğuz töresi mucibince Oğuz neslinden kimse bulunmayınca hanlık ve padişahlık Kayı soyu var iken başka bir boy soyuna düşmez. Bundan böyle Selçukilerden bize medet ve çare yoktur. Memleketin çoğu ellerinden gitti. Tatar onların üstüne galip geldi. Ayrıca merhum Sultan Alaaddin'in babanıza ve sizlere teveccühü oldu. Bu uçları size ol verdi. Bu sebeple sizin han olmanız gerekir. Sizde sultan ve hanlığa liyakat var. İttifak dahi bulunsun, zira saltanat ya ittifakla ya istihkakla (liyakat) olur. Biz de sizlere gereği gibi muti ve tabi oluruz. Ta kim bu taraflarda gönül hoşluğu ile gaza edelim."

Görsel 3.1: Osman Bey ve alpları (Temsilî resim)

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL

Türkler Ansiklopedisi, C. 9, s. 99

(Özetlenmiştir.)

Bazı Türk boy ve aşiretlerin Osman Bey'e destek vermelerinde hangi faktörler etkili olmuş olabilir? Belirtiniz.

Metinde de görüldüğü gibi Osman Bey'e, kendi boyunun yanı sıra çevredeki Oğuz boylarına mensup beyler ve aşiret liderleri de gelerek bağlılıklarını bildirdi ve fetih hareketlerine destek oldu. Ancak doğrudan devlete bağlı olmayan, genelde konar-göçer bir hayat süren bu aşiret birliklerinin askerî güçlerinden sürekli verim alınamıyordu. Çünkü bu geçici kuvvetler hem vaktinde savaşa gelemiyor, hem de uzun kale kuşatmalarına dayanamıyordu. Savaş bitince de genelde bu kuvvetler dağılıyor, herkes işinin başına dönüyordu.

Osmanlı Devleti'nde aşiret birlikleri yanında inanç ve din uğruna savaşlara katılan zümreler de vardı. Nitekim Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasından itibaren izlemiş olduğu gaza ve cihat politikası sayesinde zamanla herhangi bir devlete bağlı olmayan birçok gönüllü, alperen, derviş, Türkmen ve Ahi, Osmanlı Beyliği'ne destek amacıyla fetihlere katılmaya başladı. Genelde gazilerden oluşan ve tamamı atlı olan aşiret kuvvetleri yanında cihat amacıyla İslam dini uğruna, Gaziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm adları altında teşkilatlanmış zümreler de savaşa katıldılar.

Görsel 3.2: Geyikli Baba (illüstrasyon)

Abdal da denilen bu dervişler Bursa, Eskişehir, İzmit, Yalova, İznik gibi Marmara ve İç Anadolu Bölgesi'ndeki pek çok yerleşim merkezinin fethinde etkili oldular. Abdal Murat, Abdal Musa, Alaca Hırkalı, Geyikli Baba (Görsel 3.2), Barak Baba, Karaca Ahmet, Selahaddin Buharî gibi dervişler bu fetihlerde başrolü oynayanlar arasındaydı. Osmanlı tarihinde dervişler tarafından gerçekleştirilen fetih ve kuşatmalar, devletin yönlendirmesi ile belli bir sistem çerçevesinde yapılırdı. Dervişler, fetih ve iskândan başka, fethedilen bölgelerin İslamlaşmasında da oldukça etkili oldu. Osmanlı'da ilk fetihleri yapanlar bu uç kuvvetlerdi. Fethedilen yerlerin Türkleşmesinde bu zümrelerin büyük rolü oldu. Uç gazileri düz araziyi süratle işgal ederler; köylere hâkim olup kaleler etrafına küçük kuleler inşa ederek uzun süren ablukalarla buraları teslim alırlardı.

Osmanlı, fetih hareketleri içinde "alplık ve gazilik" son derece önemli bir yere sahipti. Alp; cesur, yiğit, kahraman demekti. Alplar, Türk milletinin içinden çıkmış yiğitlik ve cesaretleri ile tanınmış gönüllü askerlerdi. Alp savaşçılar, milletine gönülden bağlanmış ve milleti için canını feda etmekten çekinmemiş insanlardı. Türk tarihinin en eski dönemlerinden beri alp olmak ve yiğitlik göstermek çok kıymet verilen değerlerdi. Alpların kahramanlık göstermeleri büyük erdem sayılır ve halkın gözünde yücelik kazanırdı. Eski Türklerin isim verme gelenekleri arasında, kahramanlık ve askerî başarıyla ilgili isimlerin verilmesi ön sırayı almaktaydı. Eski Türk devletlerinde bilinen en eski unvan ise ismin önüne sıfat olarak getirilen "Alp" unvanıydı (Alp Er Tunga, Alp Tigin, Alp Arslan gibi.).

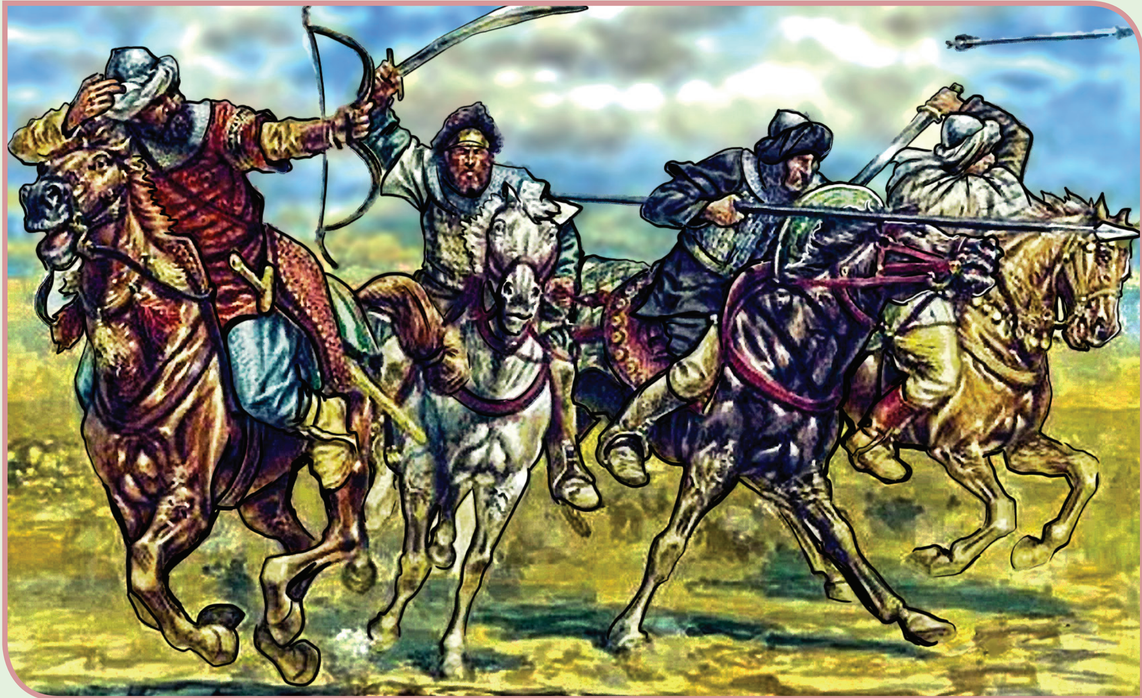
Eski Türk devletlerinin kuruluşunda etkili olan Alplar, İslami devir Türk devletlerinde Alp Gaziler olarak misyonlarını devam ettirdiler. Alp Gaziler, cihat ve gaza anlayışı ile yeni vatan topraklarının fethinde önemli görevler aldılar. Nitekim Alp Arslan'ın yönlendirdiği alperenler Anadolu'yu fethederek bir Türk ülkesi hâline getirdiler.

YORUMLAMA

ALPERENLER

Malazgirt Savaşı sonrası gerekse Orta Asya'dan çeşitli sebeplerden dolayı birçok Türkmen'in Anadolu'ya gelmesiyle Anadolu'da Türk nüfusu hızla arttı. Anadolu'ya gelen Türkmenler arasında çok sayıda tarikat mensubu vardı. Bu tarikat mensupları, eski Türk inancındaki "Şaman" anlayışı ile İslamiyet'teki "Veli" (ermiş) karakterini sentezlemiş kişilerdi. Bu yüzden onlara "Horasan erenleri" denirdi. Daha sonra bu "veli tipi", kahramanlığı temsil eden "Alp" kavramı ile birleşerek "Alperen" (Görsel 3.3) şeklini aldı. Türkiye Selçuklu Devleti, uç (sınır) bölgelere yerleştirdiği Alperenlerin hem fetihlerde bulunmalarını hem de bulundukları bölgelerde İslamiyet'i yaymalarını sağladı. Nitekim Anadolu'yu boydan boya fetheden ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuran alperenlerin torunları, iki asır sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da aktif rol oynadı.

www.turkoloji.cu.edu.tr
(Düzenlenmiştir.)

Görsel 3.3: Alplar (illüstrasyon)

Alperenlerin Türk ve İslam tarihindeki önemleri hakkında neler söyleyebilirsiniz? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve yapılan fetihlerde alplar etkili bir şekilde görev aldı. İyi bir alp olmanın bazı şartları vardı. Öncelikle iyi bir at, iyi bir kılıç, iyi bir yay ve süngü ile kaliteli bir zırha sahip olmak gerekiyordu. Ama en önemlisi cesur, azimli, güçlü ve güvenilir bir insan olmaktı. Alplar çok iyi ata binip silah kullanabilen yiğit savaşçılardı. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu aşamasında Turgut Alp, Konur Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi alplar önemli görevler üstlendiler. Bunlar bazen tek bazen de hep birlikte meydan savaşlarına, büyük bir hisarın zaptına, bazen bir kalenin muhasarasına katıldılar. Bazen bir şehrin idare ve imarında görev aldılar. Alpların en önemli özelliği ise ister harp ister sulh esnasında olsun yapılacak her işten evvel mutlaka ulema mensuplarının katıldığı bir istişare meclisi tertip etmeleri ve kararlarını ona göre almalarıydı.

3.1.2. İLK DÜZENLİ OSMANLI ORDUSUNUN KURULMASI

Osmanlı Beyliği'nin Bursa kuşatması sırasında devlete bağlı olmayan aşiret kuvvetlerinin uzun kale kuşatmalarında yetersiz kaldıkları görüldü. Çünkü devlete bağlı olmayan bu savaşçı gruplar arasında belli bir düzen ve koordinasyon yoktu. Osmanlı Devleti bir savaşa karar verdiği zaman, bu grupların toplanması ve sevkiyatı oldukça sorun yaratıyordu. Ayrıca savaş öncesi ve sırasında disipline edilmeleri oldukça zordu. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti, düzenli bir ordu kurulmasına karar verdi. Bu amaçla ilk düzenli birlikler Orhan Gazi zamanında, Bursa'nın fethinden sonra oluşturuldu. Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil'in önerisiyle yaya (piyade) ve müsellem (atlı) (Görsel 3.4) askerî birlikleri kuruldu. Yaya ve müsellemler ilk aşamada sağlıklı ve güçlü Türk gençlerinden 1000 yaya, 1000 de atlı askerden kuruldu. Yaya ve müsellemler, ücretli asker sınıfındaydı. Bunlar sefer sırasında belli bir ücret alıyor, barış zamanında ise kendilerine tahsis edilen arazileri ekip biçiyorlardı. Ancak bunun karşılığında belirli vergilerden muaf tutuluyorlardı.

Görsel 3.4: Yaya ve müsellem (illüstrasyon)

Osmanlı Beyliği, diğer Türkmen beyliklerinden daha önce düzenli askerî birlikler kurarak hem devletleşme yolunda hem de fetih hareketlerinde ön plana çıktı. Aşiret birliklerinden farklı olarak yaya ve müsellemlerden oluşan ilk düzenli birliklerin kurulmasıyla, fetih hareketleri belirli bir sistem içerisinde ivme kazandı.

Yaya ve müsellemler, XV. yüzyılın ortalarına kadar savaşlara fiilen katılarak Osmanlı ordusu içerisinde önemli bir güç oluşturdular. Ancak yaya ve müsellemlerin sayısı zamanla arttı. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti bu askerleri belli bir sistem dâhilinde sefere göndermeye başladı. XV. yüzyıl ortalarından sonra yaya ve müsellemler daha profesyonel bir ordu niteliğinde olan Kapıkulu Ocaklarının kurulmasından sonra tersanelerde, maden ocakları ve kale inşaatlarında çalıştırılmak üzere geri hizmet birlikleri arasına alındılar.

DEĞERLENDİRME

Devlete bağlı, düzenli askerî birliklerin kurulması Osmanlı Devleti'ne ne gibi kazanımlar sağlamış olabilir? Açıklayınız.

3.2. TIMAR SİSTEMİ VE TIMARLI SİPAHİLER

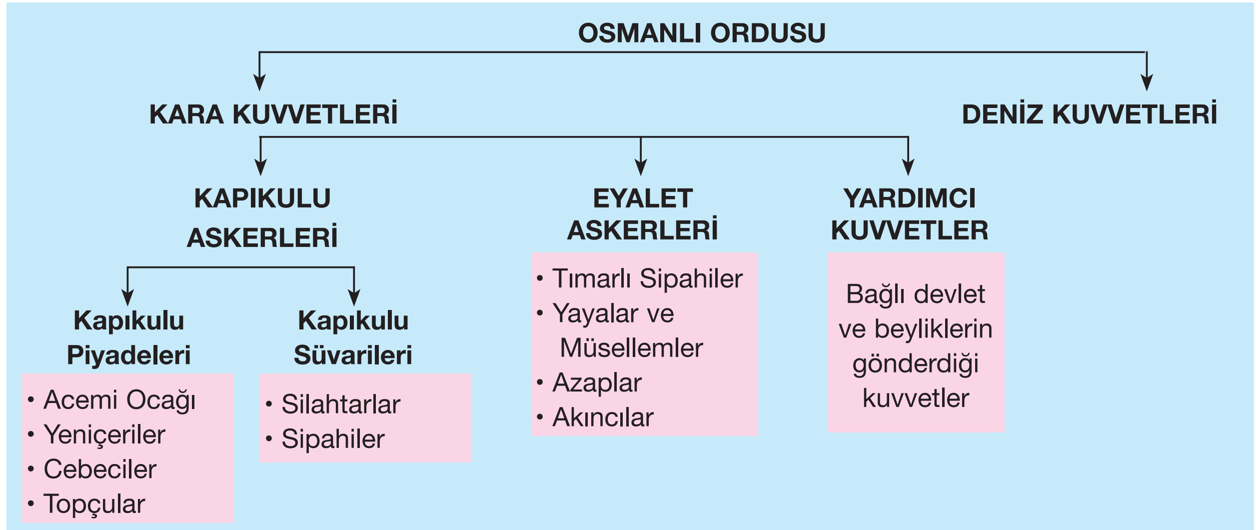
HAZIRLIK

Daha önceki Türk İslam devletlerinde uygulanan ikta sistemi ve bu sistemin devlete kazanımları hakkında da neler biliyorsunuz? Açıklayınız.

3.2.1. TIMAR SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Osmanlı toplumu sosyal bakımdan yönetenler (askerîler) ve yönetilenler (reaya) olmak üzere ikiye ayrılırdı. Ancak sınıf ayrımı söz konusu değildi. Devlete hizmet karşılığı reayadan askerî sınıfa geçmek mümkündü. Yönetenler (askerî) sınıfı ilmiye, seyfiye ve kalemiyeden oluşurdu. Yönetilenler (reaya) ise askerî sınıfın dışında kalan köylüler, şehirliler ve konar-göçerlerdi. Reayanın askerî sınıftan tek farkı, devlete vergi ödemesiydi. Osmanlı Devleti'nde reaya, Müslim ve gayrimüslimlerden oluşurdu. Bunlardan gelirlerine göre çeşitli vergiler alınırdı.

Osmanlıların beylikten devlete geçmelerinde ve büyük fetihler yapmasında hiç kuşkusuz düzenli ve disiplinli bir ordusunun bulunmasının rolü büyüktür. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı ordusu genel hatlarıyla şöyleydi:

ETKİNLİK

TIMAR SİSTEMİ

Tımar, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında, belli bir bölgenin vergi toplama yetkisinin devredilmesi anlamına gelmektedir. Geçimlik anlamına gelen dirlik terimi, tımar ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Tımar yoluyla kâtipler, dinî görevliler, kadılar vb. sivil görevlilere maaşları karşılığında gelir tahsisleri yapılmasına rağmen, genel uygulamada, asıl amacın seferler için asker beslemek olduğu söylenebilir. Tımar sistemi, yalnızca askerî ihtiyaçları düzenlemekle kalmamış, eyalet idaresinin yanı sıra devletin ekonomik, sosyal ve zirai politikalarını da büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Tımarlı sipahiler, tasarruf etmekte oldukları tımarın geliri düzeyinde ve belirlenen kurallar dâhilinde seferlere katılmak mecburiyetindeydiler. Sefer mevsimi başladığında -bu genelde mart veya nisan aylarıdır- çeribaşları bir zeametteki sipahileri toplayarak subaşına katılmakta, subaşılar da bir araya

gelerek sancak beyinin etrafında toplanmaktadır. Beylerbeyi de sancaklardan toplanan sipahi birliklerini bir araya getirerek padişahın ordusuna katılmak üzere toplanma yerine gitmektedir.

Prof. Dr. Fatma ACUN
Türkler Ansiklopedi C 9, s. 899-905
(Özetlenmiştir.)

Tımar sisteminin Osmanlı Devleti için sağladığı faydaları aşağıdaki tabloya yazınız.

İDARİ	
ASRERÎ	
EKONOMİK	

Osmanlı Devleti'nde yönetenler (askerîler), padişahın kendilerine idari, askerî, adli ve dinî yetki tanıdığı devlet görevlilerinden oluşurdu. Askerî sınıfın en önemli özelliği reaya gibi vergi yükümlülüğünün olmamadır. Osmanlı Devleti'nde yönetenler grubunda yer alan seyfiye (kılıç sahibi) anlamına gelirdi ve askerî sınıfı temsil ederdi. Divândaki temsilcileri vezir-i âzam, vezirler ve kaptanıderya idi. Taşradaki temsilcileri ise beylerbeyi, sancak beyi gibi üst düzey askerî yöneticilerdi. Bu sınıfın, askerî hizmetler yanında yönetimde de sorumlulukları vardı.

Görsel 3.5: Tımarlı Sipahi (illüstrasyon)

Osmanlı Devleti, fethettiği bölgelerdeki arazileri daha önce Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devleti'nde uygulanan "ikta" sistemine benzer bir uygulama ile taksim ve idare etti. Bu uygulamayı gerçekleştirmek amacıyla öncelikle Anadolu ve Rumeli'de fethettiği toprakları devlete bağlı arazi olarak tahrir defterlerine kaydetmek suretiyle tapulaştırırdı. Tahrir defterlerine kaydedilen bu araziler, mirî yani devlet arazileri olarak adlandırıldı. Osmanlı Devleti, bu mirî arazileri dirlik adı verilen bölümlere ayırırdı. Bu dirlikler, üzerinde yaşayan çiftçiler, toprağı ekip biçer ve vergi öderlerdi. Tımar sistemine göre devlet, kendisine ait olan bu vergilerin toplama hakkını başta yönetenler (askerîler) olmak üzere savaşlarda üstün başarılar göstermiş olanlar ile diğer devlet görevlilerine (kâtip, kadı vs.) bırakırdı. Buna karşılık tımar sahipleri, tasarruf ettikleri yerin yıllık gelirine göre yeme, içme, silah ve at gibi her türlü ihtiyaçları kendilerine ait olmak üzere atlı askerler yetiştirirdi (Görsel 3.5). Devlete asker yetiştirmekle mükellef olan tımar sahipleri bu hizmetlerine karşılık bir çok vergiden de muaf tutulurlardı.

Osmanlı Kuruluş ve Yükselme dönemlerinde, kuvvetli bir merkeziyetçi idarenin ve bazı siyasi şartların ortaya çıkardığı tımar sistemi, memleketin askerî gücünü olduğu gibi ekonomik ve sosyal durumunu da doğrudan etkiledi. Osmanlı Devleti, tımar sistemi ile devlet hazinesinden para ayırmadan Osmanlı ordusunun taşradaki en kalabalık grubu olan eyalet askerlerini oluşturmuştur. Diğer yandan tarım arazilerinin sürekli işlenmesini sağlayarak üretime süreklilik kazandırdı. Toprak gelirleriyle memur maaşları karşılanmış, vergiler düzenli toplanmıştır.

Tımar sistemi ile savaşa hazır askerler (tımarlı sipahiler) yetiştirildi. Tımar sahipleri bulundukları yerlerde güvenliği sağlayarak devlet otoritesini güçlendirdi. Bütün bunların yanında konar-göçer Türkmenlerin, büyük ölçüde yerleşik hayata geçmesi sağlandı ve yerli halka zarar vermeleri de önlendi.

3.2.2. TIMARLI SİPAHİLER

Tımarlı sipahiler (Görsel 3.6), Osmanlı ordusunun en önemli ve en kalabalık atlı kuvvetleri idi. Tımar sahiplerinin vergi gelirine göre beslemek zorunda oldukları bu atlı askerlere "cebelü" de denirdi. Tımarlı sipahileri, has, zeamet ve tımar sahipleri besledikleri için devlete ekonomik yönden yük olmazlardı. Devletten maaş almaz, ganimet elde etmezlerdi. Tımarlı sipahiler bağlı bulunduğu bölgede reayadan vergileri toplarlardı. Tımarlı sipahilerin yıllık gelirleri, hizmet kıdemlerine göre bin ile yirmi bin akçe arasında olurdu. Tımarlı sipahiler, Türk ve Müslümanlardan oluşurdu.

Görsel 3.6: Tımarlı Sipahiler (illüstrasyon)

Aynı zamanda eyalet askerî sınıfında yer alan tımarlı sipahiler, bağlı oldukları alay beyinin kumandası altında sefere giderlerdi. Her alayda güvenlikten sorumlu olarak üç dört subaşı bulunurdu. Subaşıların barış zamanı en önemli görevleri, bulundukları bölgenin asayiş ve huzurunu sağlamaktı. Osmanlı Devleti sefere çıkmadan önce sefer emrini beylerbeylerine, beylerbeyleri sancak beylerine, bunlar da alay beylerine bildirirlerdi. Böylece tımarlı sipahilerin eksiksiz olarak, belirlenen yerde toplanmaları sağlanırdı. Özürsüz olarak sefere katılmayan sipahinin dirliği elinden alınır, savaşlarda yararlık gösterenlerin dirliklerine ise zam yapılırdı. Tımarlı sipahilerin onda biri, sefer esnasında bulundukları bölgenin asayiş ve güvenliğini sağlar, sefere giden arkadaşlarının işlerini üstlenirlerdi. Sefere çıkan sipahiler o kışı savaş bölgesinde geçirecekse, aralarından bazıları bölgelerine giderek arkadaşlarının tımar gelirlerini alıp getirirdi. Bunlara "harçlıkçı" denirdi.

Tımarlı sipahiler mutlaka iyi bir ata, miğfere ve zırha sahip olurlardı. Vefat eden tımarlı sipahinin dirliğinin bir kısmı, varsa oğluna; oğlu olmayanın tımarı ise alay beyi tarafından uygun birine verilirdi. Eyaletlerdeki her sancağın tımarlı sipahileri bölüklere ayrılırdı. Her bölüğün başında alay beyi, subaşı, çeribaşı, bayraktar ve çavuş denilen zabitler bulunurdu. Her on bölük bir alay beyinin kumandası altındaydı.

Tımarlı sipahi teşkilatı en mükemmel şeklini XVI. yüzyıl ortalarında aldı. Devlet topraklarının çok genişlemesi, tımarlı sipahi sayısını arttırdı. Kanuni zamanında yapılan seferler de sipahilerin imtiyazlarının çoğalmasını sağladı. Buna karşılık Osmanlı Devleti, merkezî otoriteyi güçlü tutmak amacıyla kanunlara ve devletin koyduğu nizama aykırı hareket edenlerin arazilerini elinden alırdı.

Tımarlı sipahiler, işlevsel ve hızlı olduklarından Osmanlı Devleti için oldukça önemli bir yere sahipti. Böylece Osmanlı Devleti, taşrada güçlü bir askerî kuvvet meydana getirerek bazı dönemlerde tımarlı sipahileri Yeniçerilere karşı denge sağlayan bir faktör olarak kullandı. Örneğin; XVI. yüzyılda İstanbul'da meydana gelen bir ayaklanmayı tımarlı sipahiler bastırdı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti tımarlı sipahileri, merkezî otoritenin ve saltanatın alternatif koruyucuları olarak gördü.

3.3. YENİÇERİ OCAĞININ KURULMASI

HAZIRLIK

Osmanlı Devleti, Hristiyan tebaasından devşirme sistemi ile neden bir ordu kurmak istemiş olabilir? Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.3.1. PENCİK-DEVŞİRME SİSTEMİ VE YENİÇERİLER

Rumeli'deki toprakları genişlemeye başlayan Osmanlı Devleti, daha fazla askere ihtiyaç duydu. Özellikle Batı yönünde süratle ilerleyen fetihlerin devamı için Anadolu'nun Türk ve Müslüman unsurlarının yanında, hem Osmanlı saltanatını koruyacak hem de daima silah altında bulunacak bir asker ocağının kurulmasına karar verildi. Bu amaçla savaşlarda elde edilen erkek esirlerin beşte biri (pencik) ile Hristiyan tebaasından devşirme sistemiyle oluşturulan yeni bir ordu kuruldu. I. Murat Dönemi'nde, Kazasker Çandarlı Halil Paşa'nın tavsiyesi ile kurulan kapıkulu askerleri, piyadeler ve süvariler şeklinde iki kısma ayrılırdı.

- **Kapıkulu Piyadeleri**

• **Acemi Ocağı:** Yeniçeri Ocağına asker yetiştirmek için ilk olarak Gelibolu'da kuruldu. Acemi Ocağına iki şekilde asker alınırdı. Bunlardan biri savaşlarda esir edilen, genelde on sekiz yaşından küçük, ruhen ve bedenen sağlıklı gençlerin beşte birinin (pencik) vergi karşılığı devlet hizmetine alınması şeklinde oluşturulan "pencik sistemi", diğeri ise "devşirme sistemi"dir.

YORUMLAMA

PENCİK SİSTEMİ

Rumeli'de, Edirne'nin fethinden sonra, Selanik doğrultusunda ilerleyen Evrenos Gazi ve Hacı İlbeyi gibi komutanların Via Egnatia (Via Eynatiya) üzerinde yaptıkları fetihler sonrasında savaş esirlerinde büyük artış olur. Bu sırada Karaman'dan Bursa'ya gelen Karamanlı Molla Kara Rüstem, Sultan I. Murat'ın kadıaskeri Çandarlı Kara Halil'le bu konuyu istişare eder (O tarihlerde kadıasker, padişahın siyasi ve adli müşaviridir; bugünkü tabirlerle hem başvekil hem adliye vekilidir.). Bu tarihî buluşma, en eski kaynaklarımızda şöylece nakledilir Molla Rüstem Kara Halil'e:

— Akıncı gazilerin aldıkları esirlerin beşte biri Tanrı buyruğunda padişahındır, niçin almıyorsunuz? der.

Kara Halil de bu teklifi Sultan Murat'a arz eder, o da:

— Tanrı buyruğu ne ise onu yapın! der.

Bunun üzerine akıncı gazilerin elindeki her beş esirden birinin, padişah adına alınmasına karar verilir. Alınacak esiri seçme hakkı padişaha aittir. Esir başına 125 akçe kıymet biçilir; elinde beş esiri olmayan esir başına iki akçe verir. Tanrı buyruğu gereğince alınan bu vergiye "beşte bir" manasında "pencik resmi" adı verilir.

Böylece devlet elinde toplanan çok sayıda pencik oğlandan, sultan kapısında yeni bir asker, yeniçeri (yeni asker) yapma fikri oluşur. Oğlanlar, Bursa civarında Türk köylerine gönderilir; Türkçe öğrenip İslamlaşmaları sağlanır. Sonra bunlar, bir kışlada toplanıp Sultan'ın emrine bir "yoldaş" ordu, yeniçeri ordusunu oluştururlar.

Halil İNALCIK

Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I), s.57,58

(Özetlenmiştir.)

Pencik sistemi ve özellikleri hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

Pencik, Farsçada 1/5 anlamına gelir. Pencik Kanunu'na göre Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerden alınan esirlerin 1/5'i padişahın olurdu. Devlet, esir başına 125 akçe paha biçerdi. Devletin, Pencik Kanunu'yla komutan ve gazilerden topladığı köle başına düşen 25 akçe vergiye ise "pencik resmi" denirdi. Pencik resmi altında toplanan esirlerden önce erkek olanları ayrılırdı. Sonra fiziksel durumlarına göre herhangi bir sakatlığı olmayan ve ileride Yeniçeri olması hedeflenenler "pencik oğlanı" olarak altı sınıfa alınırdı. Pencik oğlanı seçilmeyen esirler köle olarak kalır, kul statüsüne yükselemezlerdi.

Pencik oğlanlarından eli yüzü ve karakteri düzgün olanlardan bazıları sarayda "iç oğlanı" olarak alınarak saray eğitimine tabi tutulurlardı. Geriye kalanlar ise Anadolu'da belli Türk çiftçilerinin yanına verilerek Yeniçeri olmadan önce Türk ve İslam kültürünü öğrenirlerdi.

YORUMLAMA

DEVŞİRME KANUNU

- 8 yaş altı ve 20 yaş üstü devşirilemez.
- Devşirilecek oğlanlar (Görsel 3.7) güzel, akıllı ve iyi huylu olmalıdır.
- Padişah veya yeniçeri ağasının ihtiyaç belirtmesi hâlinde padişahın fermanı ile devşirme yapılabilir; fermanda hangi bölgeden kaç devşirme alınacağı kesin olarak belirtilir, devşirilen çocukların seçildikleri saat ve bölge not alınır. Ferman, turnacıbaşı ağaya verilir; devşirme toplama işini sürücü ağa ile beraber yaparlar.
- Bölgenin papazlarından vaftiz defterleri toplanır; tellallar ilan edilen saatte belirtilen yere devşirme adaylarını getirir.
- Bir bölgede en fazla 40 haneden birinden bir devşirme alınır; ailenin tek oğlu veya dul kadının oğlu alınamaz.
- Evliler ve Müslümanlar devşirilemez.

Görsel 3.7: Arıfî'nin Süleymannâme adlı eserinde devşirmelerin Müslümanlığı kabul etme törenini gösteren bir minyatür

Reşad Ekrem KOÇU

Yeniçeriler, s. 30, 31

(Düzenlenmiştir.)

Devşirme Kanunu hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Belirtiniz.

Acemi Ocağına asker alınmasının diğer bir yolu da devşirme sistemidir. Rumeli'de yapılan fetihler yeni asker ihtiyacına yol açtı ve bu da "devşirme sistemi"ni beraberinde getirdi. Genelde Rumeli'de Hristiyan tebaadan yapılan bu uygulamada öncelikle gönüllü olarak devşirilmek istenenlerin çocukları alınırdı. Tek erkek çocuğu olan ailelerden devşirme yapılmazdı. Devşirme olarak alınan çocuğun köyü, kazası, sancağı, baba ve anasının isimleri, doğum tarihi, eşkali bir deftere yazılırdı. En az üç, en fazla sekiz sene eğitilen çocuklar Acemi Ocağına gönderilirdi. Acemi Ocağında dinî, ilmî ve askerî eğitimden geçirilen devşirmeler, "çıkma" veya "kapıya çıkma" adıyla Yeniçeri Ocağına alınırlardı.

• **Yeniçeri Ocağı:** Osmanlı Devleti'nin asker ihtiyacını karşılamak amacıyla I. Murat Dönemi'nde bizzat padişahın hizmetinde bulunacak daimi ve profesyonel bir ordu kuruldu (1362). Yeniçeri Ocağı adı verilen bu ordu, barış zamanlarında Edirne'de ve saray çevresinde dururdu. İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'da iki yeniçeri kışlası yapıldı. (İstanbul'daki kışlalardan biri Şehzade Camisi civarında, diğeri Aksaray tarafındaydı.). Yeniçeri kışlaları kendi içlerinde her orta ve bölüğe mahsus oda denilen birimlere ayrılırdı. Yeniçeriler başlarına börk denilen özel bir serpuş giyer; silah olarak da ok, yay, kılıç, hançer, balta; ateşli silahların yayılmasından sonra ise tüfek kullanırlardı. Yeniçeriler savaşta padişahın yanında ve merkezde savaşırlar, üç ayda bir "ulufe" denilen maaş alırlar ve askerlikten başka bir işte çalışmazlardı. Yeniçeri Ocağındaki yaya bölükleri sınıfına "orta bölükleri" denirdi. Yeniçeri Ocağının en büyük komutanı "Yeniçeri ağası"ydı. Yeniçeri ağası ocakla ilgili işleri görmek üzere "Ağa Divânı" adı verilen bir divan kurar ve ocakla ilgili davaları dinlerdi.

DEĞERLENDİRME

Düzensiz aşiret birlikleri yerine daimi bir ordu olarak Yeniçeri Ocağının kurulması Osmanlı Devleti'ne ne gibi katkılar sağlamış olabilir? Belirtiniz.

YORUMLAMA

YENİÇERİLER

Deli rüzgârların kamçısı altında kabarmış, köpürmüş denizin, yalçın kayalara gürül gürül atılışı gibi, her biri âdem ejderhası binlerce bekâr uşağın ağzından çıkan bir gülbank yeniçerilerin (Görsel 3.8) sesi:

"Allah Allah eyvallah
Baş üryan, sine püryan, kılıç al kan
Bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran!
Eyvallah! Eyvallah!
Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyan
Kulluğumuz padişaha ayan.
Üçler, Yediler, Kırklar
Gülbankı Muhammedi, nurı nebi, keremi Âli
Pirimiz, hünkârımız Hacı Bektaş Veli
Demine devranına hu diyelim!..
Huuuuuuuuuuu!.. "

Görsel 3.8: Yeniçeriler (illüstrasyon)

Dört buçuk asır boyunca zaman zaman kendi kışlalarında, padişahın sarayında, cenk meydanlarında ve İstanbul şehrinin alan ile sokaklarında yükselmiş olan ve cihana meydan okuyan büyük laf..

Reşad Ekrem KOÇU
Yeniçeriler, s. 5,6 (Özetlenmiştir.)

Şiirden hareketle yeniçerilerin görevleri ve özellikleri hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu devşirme sistemine benzer bir uygulama önceki dönemlerde Abbasiler ve Selçuklular tarafından uygulanmıştı. "Gulam sistemi" adı verilen bu uygulamada, savaş esirleri arasından seçilenler ile bazı bölgelerden toplanan küçük yaştaki çocuklar, yeteneklerine göre yetiştirilecekleri "gulamhane" denilen merkezlere getirilirlerdi. En önemli gulam yetiştirme merkezi ise saraydı. Burada askerî konuların yanında yönetim ve protokol kuralları ile ilgili eğitim de verilirdi. Gulamların çoğunluğunu Türkler oluştururdu. Halifenin veya Selçuklu sultanlarının özel muhafız ordusu olan gulamlar aynı zamanda hükümdarla birlikte savaşa katılır ve olası ayaklanmaların bastırılmasında aktif rol oynarlardı.

Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağını gulam sisteminden daha da mükemmel bir hâle getirdi. Yeniçeri olacak adayların belirlenmesi gulam sistemine göre daha planlı bir şekilde yapıldı. Öyle ki devşirilen çocukların her türlü özellikleri ve kişisel bilgilerini en ince ayrıntısına kadar devletin resmî kayıtlarına geçirildi. Acemi Ocağına getirilen bu çocuklar Yeniçeri olabilmek için oldukça sıkı bir eğitime tabi tutuldu. Dönemin şartlarına göre profesyonel bir askerî yapıya kavuşturulan Yeniçeriler, Osmanlı merkezî devlet yapısını ve dolayısıyla da saltanatın devamlılığını güçlendirdi.

Osmanlı Devleti'nin kazandığı askerî başarılarda pencik ve devşirme sistemi ile oluşturulmuş yeniçerilerin oldukça faydası görüldü (Görsel 3.9). Osmanlı Devleti, Yeniçeriler sayesinde profesyonel ve daimi bir ordu kurdu. Nitekim Yeniçeriler aldıkları eğitim ve disiplin sayesinde, dönemin Türk devletleri ile Avrupa ordularından askerî güç ve teşkilat açısından büyük ölçüde ayrıştı. Osmanlı Devleti, aynı zamanda yeniçeriler sayesinde diğer Türk devletlerine ve Avrupa'ya karşı askerî ve siyasi üstünlük sağladı. Yeniçeriler, Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya hükmetmesinde ve yüzyıllarca Avrupa'yı titretmesinde etkin rol oynadı.

Görsel 3.9: Yeniçeriler Osmanlı Devleti'nin askerî başarılarında etkin rol oynamışlardır (illüstrasyon).

TARTIŞALIM

Kuruluş ve Yükselme dönemlerinde, yeniçerilerin Osmanlı Devleti'ne kazanımlarını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Kapıkulu Süvarileri

Kapıkulu süvarileri, merkez ordusunun en itibarlı atlı birlikleriydi. İlk zamanlarda buraya nüfuzlu devlet adamlarının ve kumandanlarının çocukları alınırdı. I. Murat Dönemi'nde Kapıkulu Süvarileri, devşirme sistemine dâhil olarak "sipahi" ve "silahtar" adıyla iki bölük şeklinde yeniden düzenlendi. Daha sonraları sağ ve sol ulufeciler ile sağ ve sol gariplerin de ilavesiyle Kapıkulu süvari bölüklerinin sayısı altıya çıktı bu yüzden bunlara "Altı Bölük"de denildi.

Kapıkulu süvarileri, savaş ve seferlerde padişahı korur; padişahın silahlarını, Osmanlı sancağını ve hazinesini taşırlardı. Yeniçerilere göre daha itibarlı bir konuma sahiplerdi.

ETKİNLİK

Yeniçeriler ve tımarlı sipahilerin genel özelliklerini aşağıda verilen örnekteki gibi tabloya yazınız.

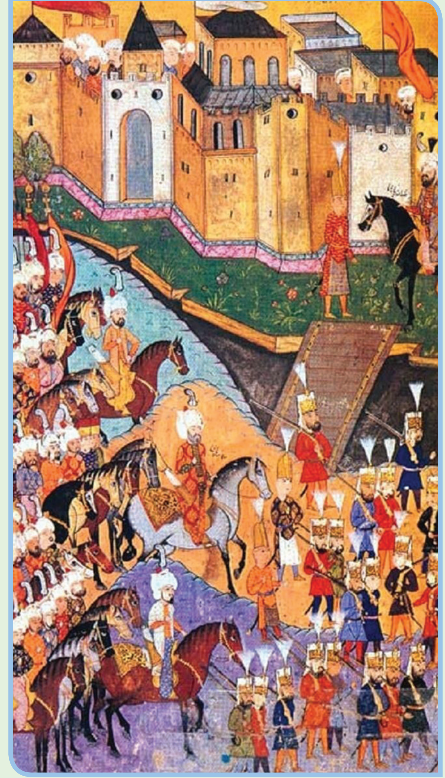
Kapıkulu Askerleri		Tımarlı Sipahiler	
	• Devşirme sistemi ile oluşturulmuşlardır. • .... • .... •	• .... • .... • .... •	

YORUMLAMA

AVRUPA'YI TİTRETEN TÜRK ORDUSU

Kanuni Sultan Süleyman 23 Nisan 1543 günü, Estergon seferi için Edirne'den yola çıktı (Görsel 3.10). Edirne, olağanüstü bir gün yaşamaktaydı. Yolların iki yanı tıklım tıklım dolmuş, İstanbul'dan gelen yabancı diplomatlar, kendilerine ayrılan yerlere yerleşmişlerdi. Saatlerce süren bu tören, Osmanlı ordusunun göz kamaştırıcı büyüklük ve ihtişamını ortaya koydu. Diziler şöyleydi:

- Dokuzar atlıdan oluşan 100 dizi hâlinde 900 hassa askeri
- Altışar hayvanlık 900 dizi hâlinde 5.400 deve (Bunlar, ordunun bir kısım yiyeceğini ve cephanesini götürürdü).
- 1.000 kişilik cebeci (ordu donatım) taburu, 500 kişilik lağımcı (istihkâm) taburu
- Asıl kuvvet sayılan Anadolu tımarlı sipahileri
- Nişancı, başdefterdar, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, 4 vezir, beylerbeyleri ve sancak beyleri (Vezirlerin önünde 3, beylerbeylerinin önünde 2, sancak beylerinin önünde birer kişi tuğ taşımaktaydı.). Bunların ardında kurmay subaylar, yaverler, emir subayları
- Padişahın özel hizmetkârları, göz kamaştırıcı üniformaları içinde sayıları 300'ü bulan hassa yaver ve emir subayları

Görsel 3.10: Osmanlı ordusunun sefere çıkmasını anlatan minyatür

- Ağır piyade tümeni olan 12.000 kişilik yeniçeri
- 7 sırmalı sancak ve 7 tuğ taşıyan 14 sancaktar ve tuğcu
- 200 kişilik mehter takımı (Bunların sazları, altın zincirlerle boyunlarına asılmıştı).
- 400 kişilik "solak" denilen, başlarında tavus tüylü sorguçları olan hassa taburu
- Mücevherler içinde, elbiselerinin düğmeleri elmastan olan 150 hassa yaveri ve başlarında "çavuşbaşı" denilen mareşal
- 35'i sağda, 35'i solda olmak üzere 70 kişiden oluşan "peyk" taburu. Bunların arasında Sultan Süleyman ağır ağır atını sürüyordu. Padişah oldukça sade giyinmişti. Ancak atının koşumları inci, pırlanta ve zümrütlerle süslüydü.
- Padişahın arkasından topçular, hafif piyade alayları "azaplar" ve ordunun diğer birlikleri, sonu gelmez kafileler hâlinde yürüyorlardı. Ve dahası vardı. Rumeli sipahileri, Sofya'da orduya katılacaklardı.
- Ordunun su ihtiyacını karşılamakla görevli "saka" bölükleri
- 2.100 katır, padişahın hazine ve eşyalarını taşırdı.

Padişahlar Ansiklopedisi C 2, s. 452

Metinden hareketle, Osmanlı ordusu ile ilgili ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz. Açıklayınız?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'ne sağladığı kazanımlar ile ilgili olarak;

I. Tarımsal üretim artmasına katkı sağlamıştır.

II. Taşrada güvenliğin sağlanmasına ortam hazırlamıştır.

III. Tımarlı sipahilerin masrafları hazineye yük olmadan karşılanmıştır.

yargılarından hangisi ya da hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

2. Aşağıda verilen askerî birliklerden hangisi kapıkulu askerleri arasında yer almaz?

A) Cebeciler B) Yeniçeriler C) Silahtarlar

D) Tımarlı sipahiler E) Topçular

3. Osmanlı Beyliği'nin, Batı eksenli ilk fetihlerinde;

I. aşiret savaşçıları,

II. alplar ve gaziler,

III. ahiler

gibi unsurlardan hangisi ya da hangileri yer almıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

4. I. Belli bir ücret almışlardır.

II. Barış zamanlarında kendilerine tahsis edilen arazilerde çalışmaları

III. Osmanlı Devleti'nin ilk düzenli birliklerini oluşturmuşlardır.

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri yaya ve müsellemlerin genel özelikleri ile ilgilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

5. Aşağıda verilenlerden hangisi "devşirme sisteminin" **genel özellikleri ile ilgili değildir?**

A) Sekiz yaş altı ve yirmi yaş üstü devşirilemezdi.

B) Ailenin tek oğlu veya dul kadının oğulları alınamazdı.

C) Gerektiğinde Müslüman ve Yahudi ailelerin çocukları da devşirilirdi.

D) Bir bölgede en fazla 40 haneden birinden bir devşirme alınırdı.

E) Devşirilecek çocukların özellikleri secere defterlerine kaydedilirdi.

6. **Yeniçeri Ocağının kurulmasında;**

I. pencik sistemi,
II. ikta sistemi,
III. devşirme sistemi

uygulamalarından hangisi ya da hangilerinden faydalanılmıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

7. **Osmanlı Devleti'nin tımarlı sipahileri oluşturmasının amaçları ile ilgili olarak;**

I. yeniçerilere karşı denge unsuru oluşturma,
II. askerî masrafları hazineye yük olmadan karşılama,
III. her an savaşa hazır daimi bir ordu bulundurma

durumlarından hangisi ya da hangilerini amaçladıkları söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

8. Osmanlı devlet idaresinin temel kurumlarından biri de Kul ve Devşirme sistemleridir. Her iki sistem Kuruluş ve Yükselme Dönemi'nde başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Kul kısmı genellikle savaş esirlerinden oluşurken Devşirme sistemi, Osmanlı tebaası olan Hıristiyan çocukların toplanıp yetiştirilmesi esasına dayanmaktadır.

Buna göre her iki sistemin amaçları ile ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi söylenemez?

A) Devletin idari ve askerî hizmetlerinin yerine getirilmesi
B) Balkanların tamamının İslamlaştırılmak istenmesi
C) Merkezî teşkilatın güçlendirilmek istenmesi
D) Savaşlarda güçlü ve daimi bir ordunun oluşturulmak istenmesi
E) Gayrimüslimlerin Osmanlı yönetimine bağlılığının sağlanması

9. Berkay: "I. Murat Dönemi'nde merkez ordusu olan Kapıkulu Ocakları kurulmuştur." demiştir.

Kutay ise Kapıkulu Ocaklarının,

I. Devşirme sistemi ile oluşması,
II. Ulufe denilen maaş alması,
III. Doğrudan padişaha bağlı olması

özelliklerine sahip olduklarını söylemiştir.

Buna göre Kutay, yukarıda iddia etmiş olduğu bilgilerden hangisi ya da hangileri ile Berkay'a doğru bilgiler vermiştir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

10. Osmanlı askeri yapısının kurulması ve güçlenmesinde,

I. Tımar sistemi

II. Pencik sistemi

III. Devşirme sistemi

uygulamalarından hangisi ya da hangilerinin katkısı olduğu söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

11. Orhan Bey Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nin düzenli bir ordu kurma ihtiyacı duymasında;

I. aşiret kuvvetlerinin uzun kale kuşatmalarında yetersiz kalması,

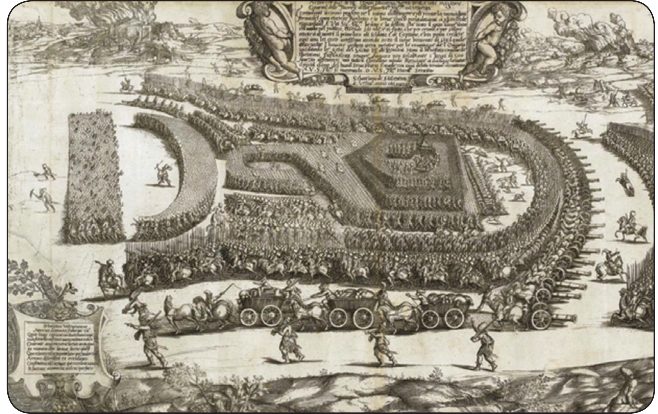
II. fetih hareketlerine süreklilik kazandırılmak istenmesi,

III. düzensiz askerî birliklerin sevk ve idaresinde sorunlar yaşanması

durumlarından hangisi ya da hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

B. Aşağıdaki soruyu metin ve görselden hareketle cevaplayınız.

Görsel 3.11: Savaş esnasında Osmanlı ordusunun dizilişi ile ilgili siyah beyaz gravür

Türk ordusu düşman çok üstün olmadığı takdirde, daima zafer kazanacak vasıflara sahipti. Avrupalıların stratejileri "toplanmak, yavaş ve az yürümek, uygun yerde durup beklemek"ti. Türklerin stratejileri ise günümüz stratejileri gibi "çabuk toplanmak, mümkün olabilen hızla yürümek, düşmanı hemen yakalayıp yok etmek"ten ibaretti (Görsel 3.11). Düşman henüz birleşmemişse parça parça yok edilmesine çalışılırdı. Türk ordusu, savaş alanında dört bölüme ayrılırdı: merkez, sağ ve sol kanatlarla ihtiyat. İhtiyat birliklerine çok önem verilirdi. Düşman, büyük Türk ihtiyatını yok sanarak Türk saflarına iyice dalınca çok üstün olan Türk toplarıyla yıpratılır, sonra merkezde bulunan padişahın veya "serdar-ı ekrem" denen başkomutanın emriyle ihtiyat kuvvetleri de harekete geçerdi. Başkomutan iki kanadı kıskaç gibi kapatarak düşmanı yok ederdi.

Yılmaz ÖZTUNA

Türk Tarihinden Yapraklar, s. 131-132

(Özetlenmiştir.)

- Osmanlı Devleti'nin savaş stratejileri hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?

C. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti, tımar sistemi sayesinde esnaflar arasında dayanışmayı sağlamıştır.

2. ( ) Acemi Ocağında dinî, ilmî ve askerî eğitimden geçirilen devşirmeler “çıkma” veya “kapıya çıkma” adıyla Yeniçeri Ocağına alınırlardı.

3. ( ) Osmanlı Devleti’nde reayaya ait arazilere mirî arazi adı verilmiştir.

4. ( ) Tımar sahiplerinin vergi gelirine göre beslemek zorunda oldukları atlı askerlere cebelü denirdi.

5. ( ) Kapıkulu süvarileri, merkez ordusunun en itibarlı atlı birlikleridir.

Ç. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Osmanlı toplumu sosyal bakımdan .... ve .... olmak üzere ikiye ayrılırdı.

2. .... ve .... birliklerinden oluşan ilk düzenli Osmanlı ordusu .... Dönemi’nde kurulmuştur.

3. Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağına asker yetiştirmek amacıyla .... ve .... sistemi ile Acemi Ocağı’na asker alırdı.

4. Osmanlı ordusunun en önemli ve en kalabalık atlı kuvvetleri .... idi.

5. Yeniçeriler, üç ayda bir .... denilen maaş alırlardı.

D. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti’nin düzenli bir ordu kurmasında hangi faktörler etkili olmuştur?

2. Yeniçeri Ocağının kurulması amacıyla uygulanan Devşirme sistemi ile, Abbasiler ve Büyük Selçuklu Devleti’nde uygulanan gûlam sistemi arasında ne gibi benzerlikler bulunmaktadır?

3. Osmanlı tımarlı sipahilerinin genel özellikleri nelerdir?

4. Osmanlı Devleti’nin, askerî teşkilat ve güç bakımından diğer Türk devletleri ile dönemin Avrupa devletlerine karşı üstünlük sağlamasında hangi faktörler etkili olmuştur?

5. Osmanlı Devleti, düzenli bir ordu kurmadan önce fetih hareketlerinde hangi unsurlardan faydalanmıştır?

4. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI MEDENİYETİ

Selimiye Cami – Edirne

- ✓ **4.1. ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASI**
- ✓ **4.2. OSMANLI'DA İLİM VE İLMİYE SINIFI**
- ✓ **4.3. OSMANLI'DA SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR**
- ✓ **4.4. OSMANLI'DA ZANAAT, SANAT VE KÜLTÜR FAALİYETLER**

TEMEL KAVRAMLAR

- Sûfi
- Seyfiye
- Arif
- Tasavvuf
- Kalemiye
- Külliye
- Tarikat
- Tekke
- Bedesten
- İlmiye
- Zaviye
- İmarethane

4.1. ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASI

HAZIRLIK

Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Ahi Evran, Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Veli ve Hacı Bayrâm-ı Veli gibi şahsiyetlerin Anadolu'nun kültürel yapısına katkıları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

4.1.1. SÛFÎLER VE ÂLİMLERİN ÖĞRETİLERİNİN ANADOLU'NUN İSLAMLAŞMASINA ETKİLERİ

Anadolu'nun İslamlaşması, Türk ve İslam tarihinin en önemli olaylarından birini oluşturmaktadır. Anadolu'nun İslamlaşması bir dönemde meydana gelmiş ve kısa süre içinde sona ermiş bir olgu değildir. XI. yüzyıl başlarında Horasan Bölgesi'nde siyasi birlik kuran Selçuklular, Anadolu'ya Çağrı Bey önderliğinde akınlarda bulundular. 1071 Malazgirt Zaferi'yle de Anadolu kapıları Müslüman Türklere tamamen açıldı. Bundan sonra Türkmenler sadece akın için değil, yerleşme amacıyla Anadolu'ya geçmeye başladı. Diğer yanda Büyük Selçuklu Devleti'nin Türkmenleri Anadolu'ya iskân etme siyaseti de bu yerleşmeye uygun zemin hazırladı. Bunun sonucunda Oğuz boylarına mensup kalabalık Türkmen kitleleri Türkistan, Horasan ve Azerbaycan taraflarından gelerek Anadolu'ya yerleşmeye başladı.

Türk İslam devletleri Büyük Selçuklular Dönemi'nden itibaren, İslam dünyasını iç buhranlardan ve dış tehlikelerden korumak için sadece siyasi ve askerî kuvvetin yeterli gelmeyeceği, tebaanın dinî ve siyasi saldırılara karşı bilinçlendirilmesi düşüncesindeydi. Bu sebeple kurulan Nizamiye medreselerinde ilim ve irfan orduları yetiştirildi. Aynı fikir ve uygulama gerek Anadolu Selçukluları gerekse Osmanlı Anadolu'sunda da gelişerek devam etti.

BİLGİ

Tasavvuf: İslam'ın temel prensiplerine dayanarak nefsi arındırma, ahlakı güzelleştirerek dinî yaşama, ruhun yücelmesine ve kemale ermesine çalışarak Allah'a ulaşma ilmidir. Tasavvuf yolunda giden kişiye "mutasavvıf" veya "sûfi" denir.

Tarikat: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Allah'a ulaşma ve onu tanıma yollarından her biridir. Mevlevi ve Bektaşi tarikatı gibi.

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle başlayan ve XII. yüzyılda gelişimini tamamlayan tasavvuf düşüncesi ve bu düşüncenin mirasçıları Anadolu'nun İslamlaşmasında büyük bir rol üstlendiler. Özellikle Sultan Alaaddin Keykubat Dönemi'nde Anadolu, Horasan âlimlerine ev sahipliği yaptı. Anadolu kısa sürede âdeta dinî ve tasavvufi terbiye ile donandı. XIII. yüzyıl başlarından itibaren ise Orta Asya'nın maruz kaldığı Moğol İstilası'nın ardından kaçan birçok Türk boyu Anadolu'ya sığındı. Bunun neticesinde Anadolu tam bir kültür merkezi hâlini aldı. Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Veli, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bayrâm-ı Veli gibi pek çok sûfi ve âlim bu devirde yetişmiş ve öğretileriyle halkın yaşamına ışık tutmuşlardır. Bu sûfi ve öğretileri özetle şunlardır:

Pirî Türkistan olarak anılan Hoca Ahmet Yesevi (Görsel 4.1), Divân-ı Hikmet adlı eseriyle İslamiyet öğretisinde söz sahibi oldu. O, İslam medeniyetine girmeye başlayan Türk boylarına İslami bilgileri öğretti. Birçok derviş yetiştirerek onları manevi fetihler için Anadolu'ya gönderdi, Anadolu'nun İslamlaşmasında büyük rol oynadı. Ahmet Yesevi:

Sözü didar isteyen herkes için söyleyip,
Canı, cana bağlayarak damarları ekleyip,
Garip, fakir, yetimlerin gönlünü avlayıp,
Gönlü bütün kimselerden eyledim işte. (1)

dizeleri ile insanları eğitme, onlara erdemli davranışlar kazandırma yanında yardımlaşma ve dayanışma duygularını yaymayı ilke edindi.

Hoca Ahmet Yesevi'nin kurmuş olduğu "Yesevîlik Tarikatı"nın Anadolu'daki en büyük uygulayıcılarından olan Hacı Bektâş-ı Veli (Görsel 4.2), Anadolu'da bir zaviye kurarak halkı aydınlatmaya çalıştı. Fikirlerini "Makalat" adlı eserinde topladı. Halifelerini Balkanlara, Rumeli'ye göndererek, buradaki halkın İslamlaşmasına katkı sağladı. Bu dervişler geçtikleri yollar üzerinde rastladıkları dağlara, nehirlere Orta Asya'da bıraktıkları coğrafi yer isimlerini vererek bu toprak parçalarına Türk damgasını vurdu. Hacı Bektâş-ı Veli:

Abdal, Hak'ka hayran olandır.
Adâlet her işte, Hak'kı bilmektir.
Âdem suretinde olan herkes, Âdem değildir.
Âdem'in Âdemliği; akıl, hayâ ve ilim iledir.
Âlimlere ve kendini bilenlere, alçak gönüllülük yaraşır.
Allah ile gönül arasında perde yoktur. (2)

dizeleri ile Allah'a yakın olmaya, güzel ahlaka ve ilmin önemine vurgu yaptı.

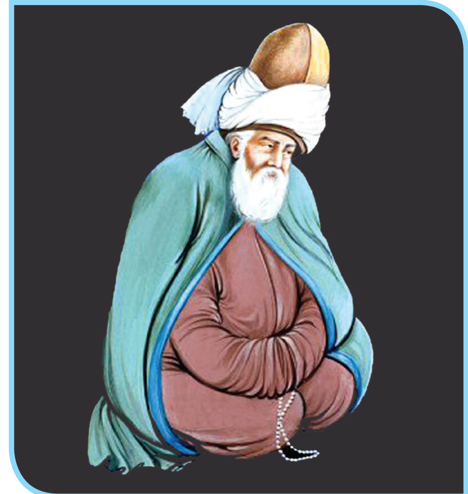
XII. yüzyıldan itibaren Anadolu şehirlerinde Müslümanlarla Hristiyanlar bir arada yaşamaya başladı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Görsel 4.3) ise öğretileri ile tüm insanlığa kucak açmıştır. Nitekim Mevlânâ, vefat ettiği zaman, Konya'nın yalnız Müslümanları değil Hristiyan, Yahudileri de cenaze merasimine iştirak etti. Zira Mevlânâ'nın:

Görsel 4.1: Hoca Ahmet Yesevî (Temsilî resim)

Görsel 4.2: Hacı Bektâş-ı Veli (Temsilî resim)

Görsel 4.3: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (Temsilî resim)

1-2 www.tdk.gov.tr

"Altın gümüş kaydı, yeter, ey oğul!

Bu bağları çöz de, azat ol, kurtul!

Bir denizi, bir testiye doldursan,

Kısmetten fazlasını almaz, ey can! [1]

Sözleri onun her kesim tarafından sevilmesine, kendisine saygı duyulmasına vesile oldu.

Ahiliğin kurucusu ve aynı zamanda esnaf ve sanatkârın lideri olan Ahi Evran (Görsel 4.4) Türk ve İslam dünyasının önemli sûfilerindendir. Türkiye Selçuklu Devleti'nden de destek gören Ahi Evran, Kayseri'de Fütüvvet teşkilatından esinlenerek ilk Ahi teşkilatını burada kurdu.

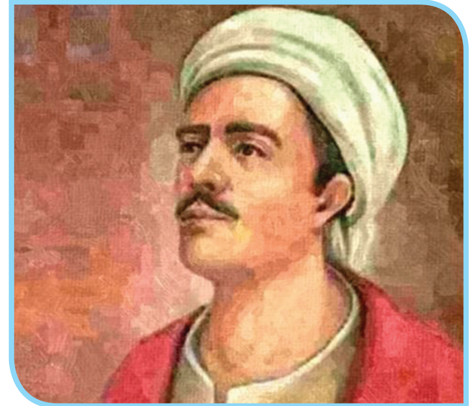
XIII. yüzyıldan itibaren Ankara ve Kırşehir'de toplanan Ahiler, kısa sürede Selçuklu şehirlerine yayıldılar. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili oldular. Nitekim Osman Bey, dönemin Ahi teşkilatı lideri Şeyh Edebali'nın kızıyla evlenerek, Ahilik teşkilatının desteğini almıştı. Yine Bursa'nın fethi sırasında Şeyh Edebali'nin yeğeni Ahi Hüseyin'i yanına alan Orhan Gazi, Ahi teşkilatıyla irtibatını geliştirmiştir. Dolayısıyla ahiler, Osmanlı Devleti'ne hem askerî, hem de manevi açıdan büyük destek vermişlerdir.

Görsel 4.4: Ahi Evran heykeli-Antalya (Heykeltıraş Gökhan Erkan)

Ahilik; dürüstlüğün, sevginin, dostluğun, yardımlaşmanın, hoşgörünün, bilginin ve dayanışmanın sanat ile birleşimidir. Bu anlamda Ahilik, işçinin, çalışanın, üretenin, namuslu kazancın, namuslu ticaretin ve adaletli yönetimin simgesi oldu. Ahilik geleneğine göre bir ahinin; eli açık, cömert, yardımsever olmalı, dilini yalandan, gıybetten, iftiradan bağlamalı, gözünü ayıp aramaktan, elini haramdan bağlamalıydı.

Anadolu'da yetişen ve engin hoşgörülüğü ile bulunduğu bölgede insanlara etki eden Yunus Emre (Görsel 4.5), XIII. yüzyılın ikinci yarısında, Türkiye Selçuklularının son dönemlerinde yaşamış bir sûfi idi. Farsça ve Arapçanın genel kabul gördüğü bir dönemde, duygu ve düşüncelerini sade bir Türkçe ile yazan Yunus Emre'nin "Yaratılanı severim Yaratan'dan ötürü" [2] düşüncesi, "Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz." [3] öğretisi, insanlar arasında çok sevilip kabul gördü. Yunus Emre'nin:

Görsel 4.5: Yunus Emre (Temsilî resim)

Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeye geldim.

Bezirgânım malım çok, alana satmaya geldim.

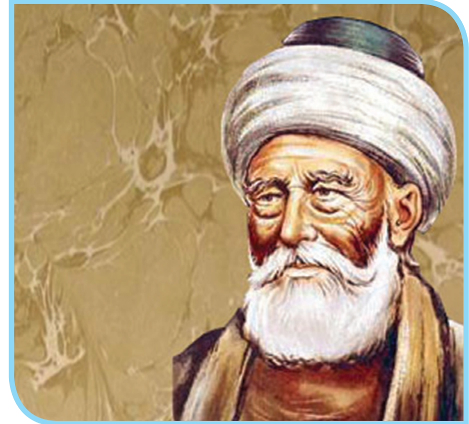
Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için.

Dostun evi gönüllerdir, gönüller yapmaya geldim. [4]

1. Mesnevi, 19-20. beyit.
2 - 3 - 4. www.tdk.gov.tr

Dizeleri, iyilik ve dostluğa yönelik temel öğretilerinden bazılarıdır. Bu öğretiler, Yunus Emre'nin halk arasında "Bizim Yunus" olarak tanınmasına neden oldu. Öyle ki halkın, birçok şehirde ona ait mezar olduğunu iddia ederek Yunus Emre'nin kendi şehirlerinden olduğunu söylemeleri, Yunus'un ne kadar sevilip sahiplenildiğinin en büyük kanıtıdır.

Anadolu'nun İslamlaşmasında rol oynayan sûfilerden biri de Hacı Bayrâm-ı Veli'dir (Görsel 4.6). O, bilim ve tasavvufu birleştirmeyi başardı. İslamiyet'i iyice anlayarak, önce müderris oldu, medreselerde birçok öğrenci yetiştirdi. Sonra da tasavvuf yolunda ilerledi. O, sevenlerini el emeği ile geçinmeye ve el sanatlarını öğrenmeye yönlendirdi. Herkese çalışma tavsiyesinde bulundu. İnsanları birlik ve beraberlik yolunda eğiterek, dayanışma ve yardımlaşma duygularının yeşermesi için büyük çaba harcadı. Anadolu'ya gelen konar-göçer Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerine büyük katkı sağladığı gibi; fikirleriyle Anadolu'da Türk ve İslam birliğinin sağlanmasında büyük rol oynadı. Hacı Bayrâm-ı Veli'nin öğretilerinden bazıları şunlardır:

Görsel 4.6: Hacı Bayrâm-ı Veli (Temsilî resim)

- İlmî bir konuyu özüne göre düşününüz, öyle karar veriniz, dıştan görünüşe bakıp yanılmayınız.
- Ayıp ve kusurlarını gördüğünüz arkadaşlarınızın, komşularınızın, sırlarını ifşa etmeyiniz. Çünkü gördüğünüz bu sırlar, size emanettir. Emanete hıyanet ise çirkin bir harekettir.
- Hiddet ve kin, hakikatleri gören gözleri kör eder. Öfke, iyi düşünmeyi daraltır, yanıltır. (1)

diyen Hacı Bayrâm-ı Veli, yaşadığı dönemde ve sonrasında insanlar arasında birlik ve dayanışmayı amaçladı. Anadolu'nun dört yanına gönderdiği Eşrefoğlu Rûmî gibi talebeleri ile Türk İslam dünyasına büyük hizmetlerde bulundu.

ETKİNLİK

Hoca Ahmet Yesevi, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Hacı Bektâş-ı Veli, Ahi Evran, Yunus Emre ve Hacı Bayrâm-ı Veli düşünceleriyle insanları nasıl etkilemiş olabilirler? Sınıfta arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

XIII. yüzyılda tasavvuf ilmi ile yoğrulan sûfiler, gittikleri yerlerde halka manevi destek verdiler. Terk edilen, yıkılan yerleri yeniden imar etmeleri gibi dinî ve ilmî çalışmalarda bulundular. Bu yüzden sultanlar ve devlet adamları da vakıflar kurarak onları desteklediler. Böylece kaynağı İslam olan adalet anlayışı ve devletin desteği ile sûfiler Anadolu'nun yeniden imarında büyük rol oynadılar. Hem mutasavvıf, gerektiğinde savaşçı olan dervişler; yol kenarlarına, boş topraklara tekke ve zaviyeler inşa ederek; yerli halkın da İslamlaşmasına vesile oldular. Sûfiler, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme aşamasına büyük katkı sağladılar.

1. **www.tdk.gov.tr**

4.2. OSMANLI DEVLET İDARESİ

HAZIRLIK

1. Medreselerin kuruluş amaçları hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.
2. Türk dünyasında yetişmiş önemli bilim insanlarından hangilerini biliyorsunuz?

4.2.1. OSMANLI DEVLET İDARESİNİ OLUŞTURAN UNSURLAR

Osmanlı devlet idaresi seyfiye (askerî bürokrasi), ilmiye (din, eğitim ve hukuk bürokrasisi) ve kalemiye (sivil bürokrasi) şeklinde birbirini tamamlayan üç bölümden oluşurdu. Bu üç sınıf üyelerinin Müslüman olma zorunluluğu vardı. Bu sınıfların birlikteliği sayesinde Osmanlı Devleti güçlü bir merkezî otoriteye sahip oldu. Bunun sonucunda da üç kıtaya hükmeden büyük bir imparatorluk konumuna erişti. Bu sınıfların görevleri şunlardı:

Seyfiye (Askerî Bürokrasi): Kılıç sahibi anlamına gelen askerî sınıfı temsil ederlerdi. Osmanlı Devleti fetih ve gaza temeli üzerine oturtulduğu için uzun süre seyfiye, yönetici sınıfın en etkili kanadını oluşturdu. Seyfiye sınıfı üyelerinin yönetim ve askerlikle ilgili yetki ve sorumlulukları vardı. Seyfiyenin Divân-ı Hümâyundaki temsilcileri vezir-i âzam, vezirler, kaptanıderya ve yeniçeri ağası idi.

Seyfiye sınıfının taşradaki temsilcileri ise; eyaletleri yöneten beylerbeyleri ile sancakları yöneten sancak beyleri idi. Bu görevliler bulundukları yerlerde buyrukları altındaki diğer görevlilerle birlikte merkezden gelen emirleri uygularlardı. Yönetim dışında askerlik görevi de bulunan seyfiye ülkenin iç ve dış güvenliğinin sağlanmasından sorumluydu.

Kalemiye (Sivil Bürokrasi): Osmanlı Devleti'nde bürokrasi sınıfını oluşturan bu grup genelde idari ve mali işlere bakarlardı. Kalemiyenin Divândaki temsilcileri Anadolu ve Rumeli defterdarları ile nişancı idi. Devletin iç ve dış yazışmaları, hazine arazileri ile ilgili kayıtların tutulması da kalemiye sınıfının göreviydi. Ayrıca başta reisülküttap olmak üzere Divân toplantılarının bürokratik işlemlerini yürüten kâtipler (Görsel 4.7) ile ülke genelindeki her türlü yazışma işlerini yerine getiren memurlar da kalemiye sınıfına dâhildi.

Görsel 4.7: Divân kâtiplerinin çalışmaları ile ilgili tablo

İlmiye (Din, Eğitim ve Hukuk Bürokrasisi): İlimle uğraşan sınıf anlamına gelir. İlmiye sınıfı mensupları medreselerde iyi bir eğitim gördükten sonra divanda ve diğer idari birimlerde görevlendirilirlerdi. Divândaki temsilcileri kazasker; taşradaki temsilcileri ise kadılardı. İlmiye sınıfından olan şeyhülislam ise gerekli durumlarda divana katılırdı. Bunun dışında ilimle uğraşan müderrisler de bu gruba dâhildi. İlmiye sınıfı mensupları Müslüman olmak zorundaydı.

İlmiye sınıfı (Görsel 4.8) bilim, eğitim ve öğretim işlerini üstlenmekle birlikte dinin Osmanlı Devleti'ndeki yeri dikkate alındığında aslında yönetici sınıfın en önemli unsurları olarak kabul gördü. Öyle ki Fatih Dönemi'ne kadar vezir-i âzamların önemli kısmı ulema kökenli idi. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin kurumlaşmasında ulema sınıfının rolü büyüktür. Diğer yandan şeri devlet esasına göre kurulmuş olan Osmanlı Devleti'nde gerek devlet idaresinde gerekse toplum düzeninde ilmiye sınıfı son derece büyük öneme sahiptir.

İlmiye sınıfı; devlet idaresi, adalet, ilim ve tedris (eğitim-öğretim) gibi çeşitli vazifelerden sorumluydu. İlmiye sınıfının Divânı-ı Hümayundaki temsilcilerinden olan Kazaskerler Divâna gelen davaları dinler ve karara bağlarlardı. Şehir ve kasabalarda ise yargı ve adaletle ilgili görevleri kazaskerler adına kadılar yerine getirirdi. Kadıların atanması, denetlenmesi ve terfileri bağlı bulundukları kazasker tarafından yapılırdı.

Görsel 4.8: Osmanlı ilmiye sınıfı tablosu

İlmiye sınıfı, yargının yanı sıra ülkedeki tedris (eğitim) hizmetlerinin yerine getirilmesinden de sorumluydu. Osmanlı sınırları içerisinde açılacak medreselerin ve medreselerdeki müfredatın belirlenmesi; kadı ve müderrislerin tayin edilmesi de kazaskerlerin sorumluluğunda idi. İlmiye sınıfının yetki ve görev alanına giren konulardan biri de divanda alınan kararların İslam dinine uygun olup olmadığı yönünde fetva vermek idi. Bu yetki Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının başı olarak kabul edilen şeyhülislam tarafından kullanılırdı. Osmanlı padişahları da kararlarını uygulamadan önce şeyhülislamdan fetva isterlerdi. Ayrıca şeyhülislam çeşitli konularla ilgili olarak halktan gelen soruları İslamiyet'e uygunluğunu değerlendirerek cevaplandırırdı.

Osmanlı taşra teşkilatı içinde yer alan başlıca yönetim birimleri kaza, sancak ve eyalet idi. Kazaların başında ilmiye sınıfına mensup kadılar (Görsel 4.9) bulunurdu. Kadıların idari, ilmî ve adli konularda oldukça geniş yetkileri vardı. Osmanlı Devleti, kadıların işlerine pek müdahale etmezdi. Böylece kadıların vereceği karalarda hür iradelerini kullanmalarına yardımcı olurdu. Kadılar, bulunduğu kazada devletin şeri ve örfi kanunlarını uygular, merkezden gelen emirleri yerine getirirdi. Bir yargıç olarak insanlar arasındaki anlaşmazlıkları mahkemelerde çözüme kavuştururdu. Ayrıca kazadaki devlet görevlilerinin bütün uygulamalarını yargı denetiminden geçirirdi.

Kadıların adli işler dışında evlenme, boşanma, vakıf kurma, kiralama, vekâlet verme, alım satım gibi işlemlerin karara bağlanması gibi görev ve sorumlulukları da vardı. Kadıların verdiği kararlar şeriye defterlerine kaydedilirdi. Kadılar, çözemediği davaları, halkın istek ve şikâyetlerini ise merkeze yani divana iletirlerdi. Kadılar, bulunduğu kazada belediye hizmetlerini de yerine getirirlerdi. Ayrıca ticaret işlerini denetler, günlük hayatın sorunsuz şekilde yürümesini gözetirdi. Kazada merkezî otoritenin devamı ve asayişin sağlanmasından sorumlu subaşı ve asesbaşı gibi zabıta kuvvetlerinin başındaki görevliler de kadıya bağlıydı. Kadılar, sorumlu bulundukları bölgelerdeki vergilerin sorunsuzca toplanmasında da yetki sahibiydi. Kazalara bağlı nahiyelerde ise bütün bu görevler kadının atadığı naip tarafından yerine getirilirdi.

BİLGİ

Şeri hukuk: İslam hukukudur. Özü Kur'an-ı Kerim, hadis, icma ve kıyasa dayanmaktadır. Osmanlı'da şeri hukuk sadece Müslüman halka uygulanırdı.

Örfi hukuk: Türk gelenek ve göreneklerine uygun olarak hazırlanmış kurallar bütünüdür. Osmanlı padişahlarının buyrukları da örfi hukuk kapsamına girmektedir.

Vakıf: Bir hizmetin (sağlık, eğitim, vs.) gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk ya da para.

Görsel 4.9: Kadı (Temsilî resim)

DEĞERLENDİRME

İlmiye sınıfının görevlerini günümüzde hangi kamu mensupları yerine getirmektedir? Belirtiniz.

ETKİNLİK

Aşağıda verilen ilmiye sınıfı üyelerinin görev ve sorumluluklarını ilgili yerlere yazınız.

Şeyhülislam	
Kazasker	
Kadı	

4.2.2. OSMANLI EĞİTİM KURUMLARI

XVI. yüzyılda üç kıtaya hükmeden Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyası içinde etnik yapı, din, dil ve yaşadıkları coğrafi bölgelerin özellikleri ile yaşam şekillerinde farklılıklar vardı. Bu farklı özelliklere sahip Osmanlı halkının devletin istediği insan tipi hâline gelmesi ancak eğitim ve öğretim sayesinde mümkündü. Devletin kurumları eğitimli insanlar sayesinde ayakta durabilirdi. Bu yüzden Osmanlı Devleti eğitime son derece önem verdi. Daha önceki Türk İslam eğitim sistemlerini de örnek alarak yeni bir eğitim sistemi geliştirdi. Bilim insanlarını korudu ve destekledi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin büyük bir devlet olmasında uyguladığı başarılı eğitim sistemi önemli rol oynadı.

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim etkinliğinin yapıldığı en temel kurum medreseydi. Medreselerde verilen eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeydi. Medreselerde dinî bilimler yanında tıp, matematik, fizik, kimya, tarih, coğrafya gibi bilimler de verilirdi. Burada yetişenler Osmanlı ilmiye sınıfı içerisinde önemli mevkilere yükselirlerdi.

İlk Osmanlı medresesi Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te açıldı. Orhan Bey, İznik'i fethettikten sonra buradaki bir kiliseyi camiye ve bir manastırı da medreseye dönüştürdü. "Orhan Gazi Medresesi" (Görsel 4.10) adı verilen medresenin masraflarını karşılayabilecek kadar vakıfları bağladıktan sonra müderrisliğine de dönemin meşhur âlimlerinden Mevlânâ Davud el-Kayserî'yi atadı. Bursa'nın fethinden sonra, "Lala Şahin Medresesi" inşa edildi. I. Murat Dönemi'nde ise "Hüdavendigâr Medresesi" hizmete girdi. Sonraki Osmanlı padişahları dönemlerinde (I. Bayezid, I. Mehmet ve II. Murat) Bursa ve Edirne'de birçok medrese inşa edildi. Medreselerde eğitimini tamamlayanlar müftü, kadı, doktor, astronom, müderris (öğretmen) oldu.

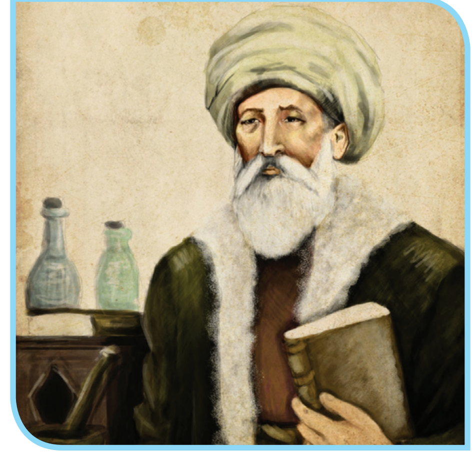
Görsel 4.10: Orhan Gazi Medresesi - İznik

Osmanlı eğitim sisteminin gelişmesinde medrese ve âlimlerin dışında, tekke ve zaviyelerle buradaki ariflerin de büyük katkıları oldu. Osmanlı Kuruluş Döneminde tekkeler, genelde belli bir tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh gibi yapılardı. Tekkelerde, tasavvufta yetişip, kemâle ermiş kişiler(arifler) halka dinî ve ilmî konularda eğitim verdiler. Bu sayede tekke ve zaviyeler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş, yayılma ve iskân politikası çerçevesinde dönemin hükümdarlarından himaye ve teşvik görerek büyük imkânlara sahip oldular.

4.2.3. TÜRK DÜNYASINDA YETİŞMİŞ BAZI BİLİM İNSANLARI

Osmanlı medreselerinde ve Türk İslam coğrafyasında birçok ünlü bilim insanı bilimsel faaliyetlerde bulundular. Bilim insanlarının yetiştirdiği öğrenciler bilim hayatının gelişmesine büyük katkı sağladılar. Nitekim Türk dünyasında yetişmiş olan en önemli bilim insanları arasında Akşemseddin, Uluğ Bey ve onun öğrencisi olan Ali Kuşçu'nun yeri oldukça farklıdır. Bu bilim insanları ve bilimsel çalışmaları özetle şöyledir:

AKŞEMSEDDİN (1390-1459): Hacı Bayram Veli'nin müritlerinden olan Akşemseddin aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet'in de lalasıdır. Akşemsedin, II. Mehmet'e danışmanlık yapıp İstanbul'un fethine katkıda bulundu. Çocukları, öğrencileri ve müritleriyle birlikte fetih ordusuna katıldı. İstanbul'un fethinden sonra kiliseden camiye dönüştürülen Ayasofya'da ilk cuma namazını kıldırdı.

Görsel 4.11: Akşemseddin (Temsilî resim)

Akşemseddin, Amasya ve Osmancık medreselerinde tıp, eczacılık ve tasavvuf alanında çalışmalar yaptı. "Maddetü'l-Hayat" adlı eserinde ilk defa bazı hastalıkların, tohum adını verdiği mikroplardan kaynaklandığını öne sürdü. Yine Akşemseddin aynı eserinde, Pasteur (Pastör)'den çok daha önce bazı hastalıkların kalıtım yoluyla geçtiğini söyledi. Akşemseddin, bedensel hastalıkların yanında, ruh hastalıklarının da tedavisiyle uğraştı ve başarılı sonuçlar elde etti.

Görsel 4.12: Uluğ Bey Medresesi girişinde yer alan, Uluğ Bey ve öğrencilerinin bilimsel çalışmalarını anlatan heykel – Semerkant / Özbekistan

ULUĞ BEY (1394-1449): Timur'un torunu ve Timur Devleti'nin dördüncü hükümdarı olan Uluğ Bey aynı zamanda matematik ve astronomi alanında yapmış olduğu çalışmalarla Türk İslam dünyasında nam kazandı. Uluğ Bey, hükümdarlığı döneminde, Semerkant'ta medrese ve rasathane inşa ettirdi (Görsel 4.12). 1421 tarihinde tamamlanan Semerkant Medresesi, uzun yıllar çeşitli ilimlerin öğretildiği bilim merkezi oldu. Dönemin birçok ünlü bilim insanı burada dersler verdi.

Uluğ Bey'in inşa ettirdiği Semerkant Rasathanesi'nde ise astronomi alanında önemli çalışmalar yapıldı. Bu Rasathane, bir tepe üzerinde, 23 metre çapında, 30 metre yüksekliğinde silindir biçiminde inşa edilmişti. Rasathanede, kullanılan gözlem araçları dönemin şartlarına göre oldukça teknolojik yapıya sahipti. Burada kullanılan en önemli gözlem araçlardan birisi Güneş'in meridyen geçişlerinin ölçüldüğü "meridyen kadranı" idi. Eldeki bilgilere göre bu kadran 50 metre yüksekliğindeydi ve gözlemevinin bir parçası olarak yapılmıştı.

ALİ KUŞÇU (1403-1474): Ali Kuşçu (Görsel 4.13), ilk öğrenimini Semerkant'ta yaptı. Sonra Bursalı Kadızade Rumî ile Uluğ Bey'den matematik ve astronomi dersleri aldı. Hazırladığı bir eseri Uluğ Bey'e sundu. Bu eser, "Ay'ın, Toprak Şekillerine Dair Risaleler" adını taşıyordu. Ünlü Semerkant Rasathanesinde müdürlük yaptı. Ancak Doğu Türkistan Hakanı Uluğ Bey'in, bir suikast sonucu öldürülmesine çok üzülen Ali Kuşçu, hac bahanesiyle Semerkant'tan ayrıldı (1449). Tebriz'e gelip Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetine girdi. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet'in daveti üzerine İstanbul'a yerleşti. 200 akçe maaşla Ayasofya Medresesi müdürlüğüne getirildi.

Görsel 4.13: Ali Kuşçu (Temsilî resim)

Ali Kuşçu, İstanbul'a gelirken yolda hazırladığı "Muhammediye" adlı matematik konulu bir eseri Fatih Sultan Mehmet'e sundu. Otlukbeli Savaşı sırasında yazdığı astronomiyle ilgili bir risalesine ise uğur niyetine "Fethiye" adını koydu. 1474 yılında ölen bu büyük bilgin, Türkiye'deki ilk ve gerçek astronomi hocasıdır. Onun gelişinden sonra astronomi ilmine önem verilmeye başlandı, iyi eğitimli öğrenciler mezun edildi.

ETKİNLİK

XV ve XVI. yüzyıllarda Türk ve İslam dünyasındaki diğer bilim insanları hakkında araştırma yapınız. Elde ettiğiniz bilgilerden hareketle bir tarih gazetesi hazırlayarak okul panosunda sergileyiniz.

4.3. OSMANLI'DA SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR

HAZIRLIK

1. Sözlü halk kültürü kavramı sizde ne gibi duygular ifade etmektedir? Açıklayınız.
2. Şair sultanlar ve eserleri hakkında araştırma yapınız. Araştırma sonuçlarınızı sınıfta sununuz.

4.3.1. OSMANLI'DA SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜRÜN TOPLUM HAYATINA ETKİLERİ

Bir kültürün nesilden nesile taşınmasında sözlü ürünlerin büyük bir önemi vardır. Bunlar başlangıçta bir sanatçıya aitken zamanla sanatçının kişilik özelliklerinden sıyrılarak toplumun ortak malı olur. Çünkü sanatçının özelliklerinden sıyrılan eser, toplumun tüm özelliklerini taşır. Ait olduğu toplumun inançlarını, geleneğini, dil özelliklerini yansıtır. Bu eserler yazıya geçirildikleri dönemin tüm özellikleriyle birlikte o eserde donup kalır. İslamiyet Öncesi Dönem'de oluşmaya başlayıp Osmanlı Dönemi'nde zirvede olan sözlü edebiyat ürünleri, bu ürünlerin yazıya geçirilmesiyle zenginleşen halk edebiyatı ve İslamiyet etkisiyle oluşan Divan Edebiyatı, Osmanlı'daki sözlü ve yazılı kültürün en güzel örneklerini barındırır.

Osmanlı'da sözlü ve yazılı kültürün gelişim süreci şu şekilde olmuştur:

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce dinî törenlerde ve bazı sosyal etkinliklerde söylenen destanlar, okunan şiirler, sözlü edebiyat ürünlerini oluşturmaktaydı. Yazının kullanılması ve İslamiyet'in kabulüyle bu ürünler sonraki yüzyıllara taşınmıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamasıyla Orta Asya sözlü kültürü, Anadolu ve İslam kültürüyle etkileşime geçerek yeni bir sözlü kültür geleneği oluşturmuştur.

Eski Türk destanlarında, şiirlerinde yer alan vatan sevgisi, kahramanlık gibi temalar Anadolu sözlü kültüründe yeniden şekillenmiştir. Bu durum Osmanlıların kuruluş döneminde Rumeli'ye gerçekleştirdiği fetih hareketlerine de yansımış, Türk halkının verdiği destekle cihat ve gaza hareketleri ivme kazanmıştır. Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II. Murat gibi padişahlar, sözlü kültür taşıyıcıları olan âşık ve ozanlara yakın ilgi göstermişler; onları bu kültürün korunması için teşvik etmişlerdir. Sarayın, özellikle hanım sultanların himayesinde olan saz şairleri, usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş; kahvehaneler, panayırlar ve köy odaları gibi yerlerde okudukları şiirler ve anlattıkları hikâye ve destanlarla sözlü kültür geleneğini yaşatmaya devam etmişlerdir. Askerler arasındaki saz şairleri ise savaşlarda okudukları kahramanlık şiirleri ile orduyu manen güçlendirmişlerdir. Osmanlı esnaf teşkilatı içinde yetişen saz şairleri ise sözlü edebî geleneği koruyarak âşıklar zümresinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle koçaklamalarıyla tanınan Köroğlu (Görsel 4.14) aynı zamanda en önemli saz şairidir. Köroğlu'nun Bolu Beyi'ne karşı yapmış olduğu mücadele; yiğitlik ve kavganın, haksızlığa karşı duruşun simgesi hâline gelerek şiirlere, türkülere konu olmuştur.

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
At kişnemesinden, kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır.

Köroğlu düşer mi eski şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Kırat köpüğünden düşman kanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır. (1)

Görsel 4.14: Köroğlu heykeli – Bolu (Heykeltıraş Murat Mansurov)

XV. yüzyıldan itibaren en çok görülen sözlü edebiyat ürünü halk hikâyeleridir. Destan ve şiir geleneğin Züleyha, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber gibi çok bilinen aşk hikâyeleri halk arasında çok tutulmuştur. Konusunu İslamiyet'ten alan halk hikâyeleri de uzun yıllar köy misafirhanelerinde, camilerde, tekkelerde, kıraathanelerde anlatılmış ve okunmuştur. Anadolu köy odalarında da sıklıkla okunan bu eserler çocuklar tarafından kolayca ezberlenmiş ve başka muhitlere sözlü olarak aktarılmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed'in Hz. Muhammed'in özelliklerini, yüce ahlakını, örnek kişiliğini anlattığı manzum bir eser olan Muhammediyye, halk arasında Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitap olma özelliğini yüzyıllarca korumuştur. Sözlü halk kültüründe ezbere okunan Muhammediyye, bir yandan da medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Destanlar, halk hikâyeleri ve şiirlerin yanında sözlü kültür, en iyi örneklerini gösteri sanatlarında vermiştir. Köy seyirlik oyunları, kukla, karagöz, meddah ve orta oyunu, sözlü kültürel geleneğin en zengin unsurlarını taşıyan tiyatro örnekleridir. Gelenek ve göreneklerden, örf ve âdetlerden, dinî inançlardan beslenen bu tiyatro gösterileri kozmopolit bir yapıya sahip Osmanlı'da insanları bir araya getiren önemli bir eğlence unsuru olmuştur.

Edirne ve Topkapı saraylarında başlatılan helva sohbetleri de bir başka sözlü kültür geleneği olarak Osmanlı'daki üst ve orta sınıfı bir araya getirmiştir. Türkülerin, ilahilerin, marşların söylendiği, oyunların oynandığı bu toplantılar XX. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüştür.

İstanbul dışında özellikle şehzadelerin bulunduğu sancak şehirleri Trabzon, Amasya, Manisa başta olmak üzere Edirne ve Bursa gibi eski saltanat şehirleri de edebiyat toplantılarının yapıldığı önemli muhitler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairlerin bir araya gelerek şiir okuduğu, edebî sohbetler yaptığı bu muhitler hem sanatın gelişmesini hem de sözlü kültür ürünlerinin korunmasını sağlamıştır.

1. aregem.kulturturizm.gov.tr

Sözlü kültür sayesinde Anadolu halkı yüzyıllar boyunca kendi dil, kültür ve beğenilerini koruyup geliştirme imkânı bulmuştur. Toplumsal sevinçler, kederler ve üzüntüler sözlü halk kültürü sayesinde Osmanlı halkının dayanışma ve kaynaşmasını güçlendirmiştir. Sözlü kültür ürünleri aynı zamanda halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında ve yaşatılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur.

Osmanlı'da yazılı kültür ürünleri Eski Anadolu Türkçesiyle XIII. yüzyıldan itibaren verilmeye başlanmış; XIV. ve XV. yüzyıllarda gelişimini sürdürmüştür. Yazılı edebiyatta da varlığını sürdüren destan geleneği, bu dönemde Battalnameler, Danişmendnameler ve Saltuknameler gibi eserlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu kahramanlık destanları, halk edebiyatı, folklor, dil, tarih vs. araştırmaları için çok önemli kaynaklardır. Yazıldıkları dönemin devlet ve toplum yapısı hakkında çok değerli bilgiler içerdikleri gibi, edebî açıdan da zengin metinlerdir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren tasavvuf inanışı toplumda hızla yayılmış ve gelişmiştir. İslam dininin kavramlarını, düşünce sistemini yansıtan, belli bir tarikata bağlı olan şairler tekke ve tasavvuf edebiyatını oluşturmuştur. Hoca Ahmet Yesevi'nin "hikmet" adını verdiği şiirleri bu edebî geleneğin temelini atmıştır. Yesevi'nin hikmetleri Anadolu coğrafyasında "ilahi, nefes, methiye, deme, nutuk, devriye, şathiye" gibi türlerle karşımıza çıkmaktadır. Alevi-Bektaşi halk şiirinin kurucusu olan Kaygusuz Abdal ise nefes ve şathiyeleriyle ünlüdür. Yine Seyyit Nesimi, tasavvuf inançlarıyla Yunus Emre ile benzerlik gösterir.

Sözlü kültür içinde önemli bir yeri olan, yukarıda da bahsettiğimiz âşıklık geleneği ürünleri XV. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilmeye başlanmış, bu da Osmanlı'daki yazılı kültüre farklı bir renk kazandırmıştır.

Osmanlılarda yazılı kültürün önemli bir bölümünü İslam medeniyeti etkisiyle gelişen divan edebiyatı oluşturur. Divan edebiyatı, Oğuz Türklerinin Anadolu'da oluşturdukları Türk İslam kültürünü anlatan, Fars ve Arap edebiyatlarının yazım özellikleriyle gelişmiş klasik Türk edebiyatıdır. Daha çok medrese eğitimi alan, şeriat bilgisine hâkim, yüksek eğitimli kişilerce okunup yazılan bu edebiyata "saray edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı" gibi isimler de verilmiştir. Saray çevresi ve belirli şehirlerde (Bursa, Edirne, İstanbul) oluşan divan edebiyatında; sanat ön planda olduğu için konu değil, konunun işleniş biçimi önemli olmuştur. Soyut anlatım ön plandadır. Böyle olmasının sebebi de yine yüksek zümreye hitap ediyor olmasıdır. Divan edebiyatında Arapça ve Farsça kelimeler fazlaca kullanıldığından dili oldukça ağırdır. Divan edebiyatında genellikle ilahi aşk, dinî ve tasavvufi konular işlenmekle birlikte toplumsal hiciv ve mizah türlerinde de önemli eserler verilmiştir. Osmanlı coğrafyasında yazılı kültür, Türk kültürünün korunmasında ve yaşatılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur.

Sanata ve kültürel gelişime önem veren Osmanlı padişahları içinden de pek çok divan şairi çıkmıştır: II. Murat, II. Mehmet, II. Bayezıd, Cem Sultan, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman bunlardan sadece birkaçıdır. Osmanlı Devleti'nin siyasi, kültürel ve ekonomik büyümesiyle birlikte kendini geliştiren divan edebiyatı, edebî anlamda mükemmelliğe ulaşan eserler ortaya çıkarmıştır.

TARTIŞALIM

Sözlü ve yazılı kültür unsurlarının Osmanlı toplum hayatına ne gibi etkileri olmuştur? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

4.3.2. II. MURAT DÖNEMİ'NDEKİ KÜLTÜREL GELİŞMELER

Osmanlı padişahları içerisinde asıl kültür hareketlerini başlatan, koruyup geliştiren, Türkçenin büyük devlet dili olmasına zemin hazırlayan, âlimler ve sanatkârlar ile haftada iki gün görüşüp konuşan Sultan II. Murat'dır (Görsel 4.15). Bütün bunların yanında bilinçli bir Türkçeciliğe sahip olan II. Murat, Türkçenin yozlaşmasına karşı tedbirler almıştır. Arapça ve Farsça eserlerden Türkçeye tercümeler yaptırmıştır. Yine mütercimlere eserlerinde sade ve açık bir dil kullanmalarını tavsiye etmiştir. II. Murat Dönemi'nde, âlim ve şairlerin çoğu, eserlerini Türkçe yazmışlardır.

Görsel 4.15: Sultan II. Murat (Temsilî resim)

II. Murat'ın aynı zamanda usta bir şair olması, Arapça ve Farsçadan Türkçeye eserler tercüme ettirmesi onun nazarında Türkçenin gelişmesini sağladı. Nitekim Danişmendnâme (Türklerin Anadolu'yu fethini anlatan destan) ve Kâbûsnâme (Mercimek Ahmet'e ait nasihatnâme) gibi eserler II. Murat'ın gayreti ile yeniden Türkçeye tercüme ettirildi. Yine Osmanlı şiir mecmularından olan Mecmûatü'n-Nezâir de II. Sultan Murat'a adandı. II. Murat Dönemi'nde bilimsel ve kültürel çalışmalara verilen destek sayesinde Azerbaycan, Türkistan ve Arap Yarımadası'ndan tanınmış birçok bilim insanı Edirne ve Bursa'ya gelerek yerleşti.

II. Murat, ömrünü gaza meydanlarında geçirdiği hâlde, imar işlerine de büyük önem verdi. Döneminde birçok eserin yapılmasına öncülük ettiği için Ebü'l-Hayrat diye anıldı. Başta Bursa ve Edirne olmak üzere Rumeli'de birçok şehirde camiler, medreseler, saraylar ve köprüler yaptırdı. Külliye binaları ile birlikte inşa edilen Bursa Muradiye Cami ve Edirne Muradiye Cami kendi adını verdiği en büyük eserlerdir. Ayrıca Edirne Gazi Mihal Cami, Amasya Yörgüç Paşa Cami, Filibe Şehabeddin Paşa Cami, Üsküp Alaca İshak Bey Cami, Üsküp Sultan Murat Cami, Edirne Şah Melek Paşa Cami, Edirne Beylerbeyi Cami ve Karaca Bey Cami yine onun döneminde yapıldı. II. Murat Dönemi'nin en önemli eserlerinden biri olan, Edirne'de inşa edilen Üç Şerefeli Camii'nin yanına ise bir medrese ve fakirler için bir de imarethane mevcuttur.

Görsel 4.16: Üç Şerefeli Cami – Edirne

BİLGİ

Sultan II. Murat, Ankara civarında Basıkhisar nahiyesinin yakınında yaptırdığı büyük köprünün geçiş ücretini Mekke ve Medine'deki yoksullara gönderilmek üzere ayırmıştır. Yine her yıl Surre-i Hümayun denen özel memurlar ve hacılardan meydana gelen bir alayı Kâbe'ye göndererek, mukaddes yerlerin bakım ve tamirini yaptırmıştır.

DEĞERLENDİRME

Sultan II. Murat Dönemi'nde yapılan faaliyetlerin Osmanlı kültür hayatına ne gibi katkıları olmuştur? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

4.3.3. ŞAİR SULTANLAR

Osmanlı padişahları iyi birer devlet idarecisi olmalarının yanı sıra sanat ve edebiyat konusunda da kendilerini oldukça geliştirmişlerdi. Bunda Osmanlı sultanlarının sanatçıları ve bilim insanlarını desteklemesinin payı büyüktür. İyi bir eğitimden geçen Osmanlı şehzadeleri ve sultanları, genelde musikiye ve şiire ilgi gösterdiler. Osmanlı sultanları devrin ünlü şairleriyle dostluklar kurarak, şiir sohbetlerinde bulundular. Daha ilk öğrenimleri sırasında kuvvetli bir dil ve edebiyat eğitimi alan sultanlardan pek çoğu şiir yazdı. Bir kısmı da divan tertip edecek kadar şairlik vasıflarını ön plana çıkardı. Osmanlı padişahlarının çoğu tekke eğitimi ve terbiyesi çerçevesinde eğitim aldıklarından; şiirleri de genelde dinî ve tasavvuf içeriklidir.

Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet, güzel sanatların çeşitli dallarıyla ilgilendi. Özellikle resme, şiire ve müziğe büyük önem verdi. Fatih, genelde Avnî mahlasıyla şiirler yazdı. Fatih'in şiirlerinde derin bir coşku ve samimiyet söz konusudur.

Sevdün ol dilberi söz eslemedün vay gönül	Söz dinlemeyerek o dilberi sevdin vay gönül
Eyledün kendözüni âleme rüsvây gönül	Kendini âleme rüsva ettin gönül
Sana cevr eylemede kilmaz o pervây gönül	Fakat o, sana eziyet etmekten çekinmez gönül
Cevre sabr eyleyimezsün nideyin hay gönül	Eziyete de sen dayanamazsın, ne yapayım gönül
Gönül eyvây gönül vay gönül eyvây gönül [1]	Gönül, ey vay gönül, vay gönül, ey gönül
Fatih Sultan Mehmet (Avnî)	

II. Bayezid, büyük bir âlim ve sanatkâr bir padişah idi. Adlî mahlasıyla şiirler yazan ve bir "Divân" tertip eden II. Bayezid, Türkçenin Çağatay lehçesini ve Uygur harflerini de bilirdi. II. Bayezid, dinî ve tasavvuf içerikli şiirlerinde oldukça coşkulu ve samimidir.

Hudâyâ Hudâlık sana yaraşır	Allah'ım! Allahlık sana yaraşır.
Nitekim gedâlık bana yaraşır	Nitekim fakirlik, dilencilik, kölelik bana yaraşır
Çü sensin penâhı cihân halkının	Madem sensin sığınağı dünya halkının
Kamudan sana ilticâ yaraşır	Herkesten sana sığınmak yaraşır
Şeh oldur ki kulluğun etti senin	Şah, sultan odur ki sana kulluk etti
Kulun olmayan şeh gedâ yaraşır [2]	Kulun olmayan düşkünlük, kölelik yaraşır
…	...
II. Bayezid (Adlî)	

1 - 2. www.trakya.edu.tr

Yavuz Sultan Selim, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen ve bir Farsça divan tertip edecek derecede şiirler yazabilen büyük bir şairdi. Selimi mahlası ile yazdığı şiirlerinde coşku ön plandadır.

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsun etdi felek
Giryemi kıldı füzûn eşkimi hûn etdi felek
Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek [1]

Yavuz Sultan Selim (Selimi)

Bilmem ki gözlerime nasıl bir büyü yaptı felek
Gözümü kan içinde bırakıp aşkımı artırdı felek
Arslanlar pencemin korkusundan tir tir titrerken
Beni bir gözleri ahuya esir etti felek [2]

Osmanlı padişahları arasında en çok şiir yazan Kanuni Sultan Süleyman (Görsel 4.17) olmuştur. Kanuni, şiirlerinde genelde Muhibbî mahlasını kullanmıştır. Biri Farsça olmak üzere iki divan sahibidir. Aşağıdaki ünlü gazeli, onun dünya saltanatı karşısındaki tavrını yansıtmaktadır:

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi
Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır
Olmaya baht ü sa'adet dünyada vahdet gibi
Ko bu ıyş u işreti çün kim fenadır akibet
Yar-ı bakî ister isen olmaya tâ'at gibi
Olsa kumlar sagışınca ömrüne hadd ü aded
Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâ'at gibi
Ger huzûr etmek dilersen ey Muhibbî farig ol
Olmaya vahdet cihânda kûşe-i uzlet gibi

Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî)

Görsel 4.17: Kanuni Sultan Süleyman (Temsilî resim)

Halkın gözünde devlet gibi değerli bir şey yok.
Halbuki şu dünyada bir nefes sıhhat gibi devlet olamaz.
Saltanat dedikleri sadece bir dünya kavgasıdır.
Dünyada Allah'a yakınlık gibi büyük saâdet ve baht açıklığı olamaz.
Bu eğlenceyi yeme içmeyi bırak, sonu kötüdür.
Eğer ebedî bir sevgili istiyorsan ibâdet gibi yoktur.
Ömrün, kumar sayısınca sınırsız ve hesapsız olsa bile,
Bu feleğin fanusunda bir saat gibi bile gelmez.
Ey Muhibbî, eğer huzur içinde olmak istersen, ferâgat sahibi ol
Dünyada yalnızlık köşesine çekilmek gibi Allaha yakınlaşma olamaz.

ETKİNLİK

Şair Osmanlı sultanlarının diğer şiirlerinden örnekler hazırlayınız. Hazırladığınız şiirleri okul panosunda sergileyiniz.

1 - 2. www.trakya.edu.tr

4.4. OSMANLI'DA ZANAAT, SANAT VE KÜLTÜR FAALİYETLERİ

HAZIRLIK

Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Anadolu ve Rumeli'de ne gibi değişimler yaşanmış olabilir? Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

4.4.1. OSMANLI'DA ŞEHİR PLANLAMASI

XIV-XVI. yüzyıllar arasında Anadolu ve Rumeli'de hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti, daha önceki Türk İslam devletlerinde olduğu gibi imar faaliyetlerine büyük önem verdi. Osmanlı şehir kültürü, birbirinden çok farklı, etnik, dinî ve ekonomik yapılar üzerine tesis edildi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet kurduğu Anadolu ve Rumeli'de şehir kültürü, Türk ve İslam kültürü başta olmak üzere diğer kültürleri de özümseyerek biçimlendi. Osmanlı Devleti öncelikle, Türkiye Selçuklularının şehir mirası üzerinde gelişti. Sonraki dönemlerde ise şehirlere kendi kültürünü yansıttı.

Osmanlı Devleti'nde, şehir planlamacılığı ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı güzergâhlar üzerinde kuruldu. Bu özellik ekonomik örgütlenmeyi etkiledi. Osmanlı şehirleri genelde iki parçalı işlevsel alana sahipti. Bunlardan ilki Osmanlı merkezi iş sahası, diğeri ise konut alanları idi. Merkezde, çarşı denilen bölgelerde ekonomik, dinî, kültürel çeşitli faaliyetler yapılmaktaydı. Bu alan gelişigüzel seçilmiş bir yer değildi. Öyle ki çarşı konumunun belirlenmesinde kale veya şehir surları, önemli yollar ve önemli kültürel alanlara yakınlık belirleyici rol oynardı.

Osmanlı Devleti'nde; cami, bedesten ve imaret klasik dönem Osmanlı şehir planına hâkim unsurlardı. Şehrin asıl merkezini bedestenler (Görsel 4.18) oluşturmaktaydı. Bedestenlerin etrafında ise hanlar bulunmaktaydı. Hanlar sadece geceleme ihtiyacını karşılayan yerler değil, aynı zamanda ticari işlevi de olan yapılardı. Şehrin kalbi durumunda olan bu mekânlarda kâr getiren faaliyetler dışında; eğitim, sağlık, yardımlaşma ve diğer faaliyetleri bünyesinde bulundurmaktaydı.

Görsel 4.18: Yıldırım Bayezid Bedesteni-Bursa

Şehir merkezinde bulunan diğer bir unsur ise sağlık, eğitim, kültürel hizmetleri sunan külliyeler idi. Osmanlı şehir merkezlerinde bulunan büyük camiler genelde külliye ile bağlantılıydı. Osmanlı şehirlerinin önemli yapılarından biri de imarethanelerdi. Yoksullara, medrese öğrencilerine, tekkelerde kalanlara, yolculara yemek dağıtmak üzere kurulmuş olan imarethaneler, kamu hizmeti gören önemli hayır kurumları niteliğindeydi.

Osmanlı şehirlerinin fiziki yapısının ikinci kısmını ise mahalleler meydana getirirdi (Görsel 4.19). Mahalle, şehirde birinci kısım olarak kabul edilen çarşı dışındaki yerleşme yerleri konumundaydı. Başka bir ifadeyle mahalle, şehirlerin en küçük yapı taşları olan konut, sokak sistemi ve çeşitli faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelerdi. Şehirsel alanın büyük bir kısmı mahallelerden oluşmaktaydı. Mahalle fiziki olmaktan çok sosyal bir birimdi. Mahalleler evlerden meydana gelirdi. Türk evleri genelde çok katlı değildi. Bu evlerin birinci katı taştan yapılmış olup, hizmet katı konumundaydı. Bu katta; depo, çamaşır yıkama yeri, tuvalet ve mutfak yer alırdı. Evin üst katı ise oturma alanı olarak kullanılan odalardan ibaretti. Odalar arasında eyvan denilen bir bölüm yer almaktaydı. Eyvan ve odalar sofaya veya hayata (avluya) açılmaktaydı.

Görsel 4.19: XV. yüzyılda bir Osmanlı mahallesi (Renkli gravür)

Konut alanlarının ötesinde şehir halkına rahatsızlık veren endüstriyel faaliyetler ile kırsal kesimle bağlantısı olan zanaatkârlar yer alırdı. Bunları; dericiler, boyacılar, kesimhaneler, kasaplar, demirciler, çilingirler, bakırcılar, çömlekçiler, saraçlar, gıda maddesi satıcıları şeklinde sıralamak mümkündü. Şehre yeni gelenler, sanayide çalışanlar genelde bu alanda yaşardı.

4.4.2. OSMANLI MİMARİ ANLAYIŞI

Erken Dönem diye bilinen Osmanlı mimarisinin temel ögesini külliyeler, külliyelerin ana unsurunu ise camiler oluşturmaktaydı. Osmanlı mimari anlayışında farklı planlarda yapılan çok sayıda cami ön plana çıktı. Osmanlı Erken Dönemi'ne ait ilk eserler genelde İznik, Bursa ve Edirne'de yapıldı. İznik'teki Hacı Özbek Cami, Süleyman Paşa Medresesi, Bursa'da Yıldırım Bayezid Döneminde inşa edilen Ulu Cami, Yıldırım Bayezid Bedesteni, Osmanlı Devleti'nin ilk hastanesi niteliğinde olan Yıldırım Darüşşifası bu dönemin mimari eserleri arasında gösterilebilir.

Osmanlı Devleti'nin kendine has üslubunu oluşturduğu Klasik Dönem'e geçiş İstanbul'un Fethi'yle başladı. Osmanlı Devleti, bu dönemde siyasi alanda ulaştığı başarıları sanata da yansıttı. İlk kez merkezî kubbeli camilere yarım kubbeler eklenerek yeni camiler yapıldı. Bu camilerin yanına dinî, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılayacak alt yapı kuruluşlarını barındıran tesisler inşa edilerek "külliyeler" oluşturuldu. Bu nedenle bu döneme aynı zamanda "Büyük Külliyeler Devri" de denilmektedir. Nitekim bu dönemde inşa edilen Fatih, II. Bayezid ve Süleymaniye külliyeleri ile başkent İstanbul adeta yeni bir kimliğe büründü. ilk örneği İstanbul Bayezid Cami'dir.

Osmanlı Devleti'nde, XVI. yüzyılda yetişmiş en büyük mimari ustası Mimar Sinan'dır. Mimar Sinan ilk olarak Yavuz Dönemi'nde Osmanlı ordusuna katıldı. Kanuni Dönemi'nde, devletin tüm inşaat işlerinden sorumlu mimarbaşı olarak görevlendirildi. Bu görevini II. Selim ve III. Murat dönemlerinde de devam ettirdi. Dört yüzden fazla eseri mevcuttur.

Görsel 4.20: Mimar Sinan (Temsilî resim)

Büyük dehasının yanında tükenmek bilmez bir enerjiye sahip olan Mimar Sinan (Görsel 4.20), birbirinden güzel eserlerden sonra çıraklık eserim dediği "Şehzade Camisini" (Görsel 4.21) inşa edince ünü, imparatorluk sınırları dışına çıktı.

Mimar Sinan, özverili çalışmasıyla kısa sürede Osmanlı ülkesini Türk eserleriyle donattı. Mimarbaşı Sinan, eserlerini inşa ederken dönemin en büyük hattatlarından, nakkaşlarından, oymacılarından ve çinicilerinden faydalandı. Mimar Sinan kalfalık eseri olan "Süleymaniye Camisinin" (Görsel 4.22) ardından; ustalık eseri olan Edirne "Selimiye Camisini" (Görsel 4.23) inşa ederek sanatının zirvesine ulaştı. Her eserinde farklı plan kullanmış, birçok yapısında cihan mimarisinin en güzel nisbetlerine erişmişti. Ayasofya'yı yeniden inşa edercesine onaran ve ayakta durmasını sağlayan da odur. Bunların dışında Mimar Sinan; yaşamı boyunca 81 cami, 50 mescit, 55 medrese, 19 türbe, 14 imaret, 3 hastane, 7 su bendi (baraj), 8 köprü, 16 kervansaray, 33 saray, 32 hamam, 6 mahzen, 7 dârülkurrâ (Kur'an-ı Kerim okunan yer) inşa etti.

Görsel 4.21: Şehzade Cami (İstanbul)

Görsel 4.22: Süleymaniye Cami (İstanbul)

Görsel 4.23: Selimiye Cami (Edirne)

ETKİNLİK

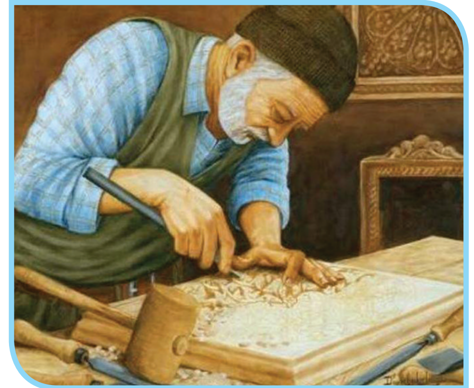
Mimar Sinan'ın önemli eserleri ve bu eserlerin özellikleri ile ilgili bir pano hazırlayınız. Hazırladığınız panoyu okulda sergileyiniz.

4.4.3. OSMANLI EL SANATLARI

Osmanlı Erken ve Klasik Dönemi'nde mimari dışında ahşap ve taş işlemeciliği, dokumacılık, çinicilik ve hat sanatı da önemli gelişme gösterdi. Bu sanat dalları ve özellikleri genel olarak şunlardır:

- **Ahşap ve Taş İşlemeciliği**

Ağaç ve yan ürünlerinin işlemeye elverişli yapısından dolayı ahşap işlemeciliği (Görsel 4.24), kapı ve pencere kapaklarında, bilhassa minberlerde yaygın bir kullanım alanı buldu. Taşa uygulanan bütün teknikler ahşaba da uygulanmış olup daha kolay işlenebildiği için ahşap taştan daha zengin bezeme tekniklerine sahipti.

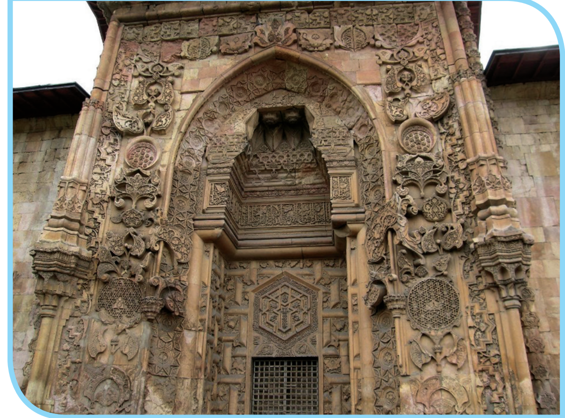

Görsel 4.24: Ahşap işlemeciliği ile ilgili tablo (Mehmet Ali Diyarbakırlıoğlu)

Ahşap işçiliğiyle uğraşan sanatkârlara “neccar” denilirdi.

Ahşap işçiliğinde en çok kullanılan malzeme sedir, ceviz, kestane, elma, armut, abanoz, şimşir, gül, kiraz ağaçlarıdır. Kesildikten sonra su havuzlarında bekletilen ağaçlar öz suyundan tamamen arındırılıp kurtlanmaya karşı kireç kaymağıyla terbiye edilirdi. Ağaç, neme karşı dayanıklı hâle getirilmesi için bezir yağı vb. yağlarla doyurularak işlendikten sonra sandal yağı gibi koruyucularla beslenip cilalanırdı.

Ağaç üzerinde veya diğer ahşap bir malzemede, mobilyada belirlenmiş desen ve çizimlere göre oyulmuş yuvalara gümüş sedef vb. süs maddeleri yerleştirilerek yapılan süsleme sanatına ise “kakmacılık” denir.

Taş işlemeciliği (Görsel 4.25), Türk mimarisinin temel unsurlarından biridir. Devrine göre şehir ve kasabalarda taş işlemeciliği ile yapılan eserler; dinî (cami, mescit, tekke, türbe), eğitim (medrese, mektep), sağlık (darüşşifa, bimarhane) şeklinde gruplandırılabilir. Yine sofalarda ve pencere önlerinde sıkça rastlanan, renkli taşlardan meydana getirilmiş taş-mozaik yer döşemeleri taş işçiliğinin farklı bir çeşidini oluşturmaktaydı.

Görsel 4.25: Divriği Cami taş işlemeciliği

Taş işçiliğinin en yaygın biçimini oyma ve kabartmalar teşkil eder. Bu uygulama, taş üzerine nakkaşın hazırladığı resim iğneleme işleminin ardından kömür tozuyla ve silkme usulüyle zemine aktarılır, fırça veya kalemle tespit edildikten sonra taşçılar tarafından işlenerek yapılırdı.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı Dönemine ait ahşap ve taş işlemeciliği ile ilgili çevrenizde yapılmış eserlere örnekler veriniz.

- **Dokumacılık**

Dokumacılık; pamuk, keten, kadife, ipek, yün vb. malzemenin elde edilmesinden kullanıma hazır hâle gelene kadar (kumaş, halı, kilim vs.) geçirdiği sürecin tamamına verilen addır. Osmanlı dokuma sanatının gelişmesinde Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Devri dokumalarının payı büyüktür. Dokuma sanatı, Osmanlı Devleti’nin iktisadi, sosyal ve ticari hayatında çok önemli bir yere sahipti. Dokumacılık, bir saray sanatı olarak devlet hazinesine büyük gelir ve kâr sağladığı için gelişmesini devlet kontrolü altında sürdürüyordu. Özellikle ipek kumaşlar, Osmanlı törenlerinde ve yüksek sınıf kültüründe, sosyal konum belirleyicisi olarak önemli bir yere sahipti. En yetenekli sanatçıların çoğu kumaş desencileri olarak çalışırlardı.

Görsel 4.26: Uşak halı dokumacılığı

Türk tarihinin en eski dönemlerinden itibaren dokumacılık sektörünün en önemli kolu ise kilim ve halıcılıktı (Görsel 4.26). Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan kilim ve halı işlemeciliği çeşitli dönemlerde farklı

üslup ve tarzda hayat bulmuştu. Anadolu insanı duygu ve düşüncelerini kilim ve halılara işlemişti (Görsel 4.27). XIV. yüzyılda Türk kilim ve halılarında genelde geometrik motifler ve kûfi yazılı kenar şeritleri yanında stilize hayvan figürleri de motif olarak kullanıldı. Daha sonra ise hayvan figürlerinin yerini baklava motifleri ve soyut bitkisel motifler aldı.

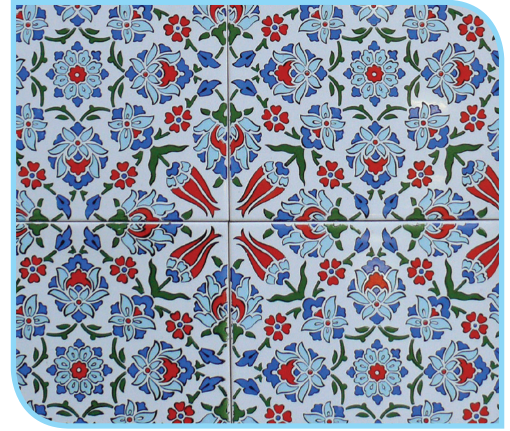

Görsel 4.27: Geyikli Halı (Halı Müzesi)

İlk Osmanlı saray halılarının renklerinde tatlı bir kırmızı, sıcak bir sarı, koyu mavi ve çimen rengi yeşili kullanıldı. Osmanlı halıları genelde ipek gibi yumuşak bir yünden yapılırdı. XV. yüzyıldan itibaren halı sanatında çiçek dekorlu, madalyon ve yıldız motifli çeşitli zengin süslemeler yer aldı. Özellikle Gördes düğümü ile yünden dokunmuş olan Uşak halıları madalyonlu ve yıldızlı halıların en güzel örneklerini teşkil etmiştir.

- **Çinicilik**

Çinicilik, kil topraktan yapılan levhaların genellikle çiçek resimleriyle bezenip fırında pişirilmesi sanatıdır. Çini sanatında, (Görsel 4.27) İznik ve Kütahya, Osmanlı Devleti'nin en önemli çini ve seramik merkezleri idi. Öyle ki bu şehirlerde yüzlerce çini imalathaneleri kurulmuştur. Osmanlı çini ustaları başta camiler olmak üzere birçok askerî yapıları, sarayları, konakları ve türbeleri çinilerle bezediler. Çinilerle süslenen Osmanlı eserleri, bütün dünyada haklı bir şöhrete sahip oldu. Osmanlı eserlerinde kullanılan çinilerde genelde Türk mavisi, domates kırmızısı, mor, sarı ve yeşil gibi renkler kullanıldı.

Görsel 4.28: Çini sanatı

Çinilerle bezenmiş Osmanlı eserleri arasında Bursa'daki Yeşil Cami ve Yeşil Türbe; Topkapı Sarayı ve İstanbul'un birçok camileri -özellikle Sultan Ahmet Cami- Osmanlı çiniciliğinin en güzel örnekleri arasında gösterilebilir.

- **Hat Sanatı**

Yazı veya çizgi anlamına gelen "hat", (Görsel 4.28) güzel yazı yazma sanatıdır. Hat sanatı ile uğraşanlara ise "hattat" denilir. Türk kültür hayatına İslamiyet'in kabulünden sonra girmiş olan hat sanatı asıl gelişimini Osmanlı Dönemi'nde gösterdi. İstanbul'un fethinden önce hat sanatı, Amasya ve Edirne'de gelişmeye başladı. Bu şehirlerde önemli hattatları yetişti. XVI. yüzyılda yetişen en önemli hattatlardan biri olan Amasyalı Şeyh Hamdullah (öl.1520), Osmanlı hat sanatının gelişmesine önemli katkıda bulundu.

Görsel 4.29: Hat sanatı

XVI. yüzyılın ünlü hattatı ise Ahmet Karahisari'dir (öl. 1556). Hat sanatına farklı bir üslup getiren Ahmet Karahisari'nin en önemli eseri, Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine yazmış olduğu ve hâlen Topkapı Müzesi'nde muhafaza edilen büyük ebattaki Kur'an-ı Kerim'dir. Diğer eserleri arasında Piyale Paşa Cami yazıları ve Süleymaniye Cami kubbe yazıları bulunmaktadır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. I. Devletin teokratik bir yapıya sahip olması,
II. Divânda alınan kararların İslam dinine uygun hâle getirilmesi,
III. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ivme kazanması

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Osmanlı Devleti'nde "ilmiye sınıfının" öneminin artmasına neden olmuştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

2. Anadolu'nun önde gelen sûfilerinden biri olan Hacı Bayrâm-ı Veli'nin;
I. konar-göçer Türkmenlerin yerleşik hayata geçmelerine büyük katkı sağlaması,
II. tasavvuf alanında önemli çalışmalarda bulunması,
III. birçok sûfî yetiştirerek Anadolu ve Rumeli'ye göndermesi

faaliyetlerinden hangisi ya da hangileri Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkı sağlamıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

3. Aşağıda verilenlerden hangisi "ilmiye sınıfı" içerisinde <u>yer almaz</u>?

A) Şeyülislam
B) Reisülküttap
C) Kazasker
D) Müderris
E) Kadı

4. Aşağıda verilenlerden hangisi Klasik Dönem Osmanlı sanatları arasında <u>gösterilemez</u>?

A) Resim B) Hat C) Ahşap işlemeciliği
D) Dokumacılık E) Çinicilik

5. I. Şehrin cami, bedesten ve imaret gibi kurumların etrafında yoğunlaşması,
II. Şehirlerin genelde ticari faaliyetlerinin yoğunlaştığı güzergâhlar üzerinde kurulması,
III. Önemli mahalle ve sokaklara gayrimüslim unsurların yerleşmelerine izin verilmemesi

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Osmanlı şehir planlamacılığı ile ilgilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

6. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı mimarisinin eserleri arasında <u>gösterilemez</u>?

A) Gevher Nesibe Darüşşifası
B) Rüstem Paşa Bedesteni
C) Edirne Üç Şerefeli Cami
D) İznik Medresesi
E) Bursa Ulu Cami

B. Aşağıda verilen görsellerin altına hangi sanat dalı ile ilgili olduğunu yazınız.

....

C. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti'nde kazaskerler seyfiye sınıfı içinde yer almaktadır.

2. ( ) Medreseler, en önemli Osmanlı örgün eğitim kurumları arasındadır.

3. ( ) Türk dünyasında yetişmiş olan bilim insanlarından Akşemseddin astronomi çalışmalarıyla ün kazanmıştır.

4. ( ) Osmanlı Devleti'nde ahşap işçiliğiyle uğraşan sanatkârlara "neccar" denilirdi.

5. ( ) Osmanlı Devleti'nde kitabi kültür (divân edebiyatı) padişahların desteği ile gelişmiştir.

Ç. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Mimar Sinan'ın İstanbul'daki çıraklık eseri ...., yine İstanbul'da inşa ettiği kalfalık eseri ...., Edirne'deki .... ise ustalık eseridir.

2. Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfı üyelerinden .... divanda adli ve askerî işlerden; taşrada ise adli ve idari işlerden .... sorumludur.

3. Osmanlı'da güzel yazı yazma sanatına ...., bu sanatla uğraşanlara ise .... denir.

4. Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet .... mahlası ile şiirler yazmıştır.

5. Türk dünyasının yetiştirmiş olduğu en önemli isimlerden biri olan Uluğ Bey .... şehrinde bir rasathane inşa etmiştir. Onun öğrencilerinden .... ise Osmanlı eğitim sisteminin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

D. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Medreselerin Osmanlı eğitim sistemine katkıları neler olmuştur?

2. Osmanlı'da medreselerin eğitim dünyasına katkıları neler olmuştur?

3. Osmanlı hâkimiyeti ile birlikte Rumeli'deki şehirlerde mimarî açıdan ne gibi gelişmeler yaşanmıştır?

4. Osmanlı coğrafyasında sözlü kültürün toplum hayatına etkileri neler olmuştur?

5. Uluğ Bey'in Türk dünyasına ne gibi katkıları olmuştur?

5. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI (1453-1595)

İstanbul'un Fethi tablosu (Fausto Zonaro/Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi-İstanbul)

- ✓ **5.1. 1453-1520 YILLARI ARASI OSMANLI SİYASİ FAALİYETLERİ**
- ✓ **5.2. İSTANBUL'UN FETHİ VE SONUÇLARI**
- ✓ **5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİNE**
- ✓ **5.4. 1520-1595 YILLARI ARASI OSMANLI SİYASİ FAALİYETLERİ**
- ✓ **5.5. KANUNİ DÖNEMİ**
- ✓ **5.6. DENİZLERDE HÂKİMİYET MÜCADELESİ**

TEMEL KAVRAMLAR

- Eyalet
- Fetihnâme
- Halifelik
- İmtiyaz
- Kapitülasyon
- Reaya
- Sancak
- Şiilik

5.1. 1453-1595 YILLARI ARASI OSMANLI SİYASİ FAALİYETLERİ

Harita 5.1: 1453-1516 yılları arasında Osmanlı sınırlarını gösteren harita

1453 - 1520 yılları arasındaki süreçte meydana gelen (Harita 5.1) başlıca siyasi gelişmeler:

- (1453) ➡ İstanbul'un Fethi
- (1454) ➡ Sırbistan'ın alınması
- (1459) ➡ Amasra'nın alınması
- (1460) ➡ Mora'nın alınması
- (1461) ➡ Sinop ve Trabzon'un alınması
- (1462) ➡ Eflâk'ın alınması
- (1463) ➡ Bosna ve Hersek'in alınması
- (1463-1479) ➡ Venedik ile mücadele
- (1473) ➡ Otlukbeli Muharebesi
- (1474) ➡ Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi
- (1475) ➡ Kırım'ın Fethi

- (1476) ➡ Boğdan'ın alınması
- (1479) ➡ Arnavutluk'un alınması
- (1480) ➡ İtalya Seferi
- (1481-1495) ➡ Cem Sultan Olayı
- (1492) ➡ İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi
- (1511) ➡ Şahkulu İsyanı
- (1514) ➡ Çaldıran Muharebesi
- (1515) ➡ Turnadağ Muharebesi
- (1516) ➡ Mercidabık Muharebesi
- (1517) ➡ Ridaniye Muharebesi

5.2. İSTANBUL'UN FETHİ VE SONUÇLARI

HAZIRLIK

Genel ağ üzerinden www.panoramikmuze.com (Panorama 1453 Fetih Müzesi) sitesini ziyaret ederek İstanbul'un fethi ile ilgili bilgi edininiz.

5.2.1. İSTANBUL'UN FETHİ'NİN SEBEPLERİ

ETKİNLİK

FETH-İ MÜBİN

II. Mehmet, boğazlara egemen olmadıkça yurdun tam bir güvenlik içinde olamayacağını biliyordu. Sıkışık anlarda Anadolu'dan Rumeli'ye ya da Rumeli'den Anadolu'ya rahatça kuvvet geçirebilmeliydi. Oysa İstanbul, Bizans'ın elinde bulunduğu müddetçe bu rahatlık mevcut değildi. Osmanlı Devleti, deniz ticaretini geliştirmek ve boğazlara hâkim olmak için mutlaka İstanbul'u fethetmeliydi. Burayı alarak Karadeniz'i bir Türk gölü hâline getirebilir ve Akdeniz ticaretinde söz sahibi olabilirdi. İstanbul'un fethiyle kuzey ve doğu Avrupa'dan gelen ticaret yolları ile Karadeniz-Akdeniz arasındaki su yollarının denetimi de Osmanlıların eline geçeceği gibi Osmanlı Devleti ticari ve ekonomik bakımdan güçlenecekti. Bizans İmparatorluğu, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü bozuyordu (Harita 5.2). Osmanlılara karşı Hristiyan Batı âlemini Haçlı Seferleri için tahrik ediyordu. Saltanat iddiasında bulunan Osmanlı şehzadelerini koruyup destekleyerek devleti devamlı bir iç savaş tehdidi altında tutuyordu. Yine İstanbul fethedilirse Katolik ve Ortodoks kilisesi birbirinden ayrılacak dolayısıyla Hristiyan âlemi de birleşmemiş olacaktı.

Harita 5.2: 1452 Osmanlı sınırlarını gösteren harita

Diğer yandan Türk İslam âlemi için Hz. Muhammed'in "İstanbul muhakkak feth olunacaktır. Onu fetheden komutan ne güzel komutan ve onun askeri ne güzel askerdir." hadisi, ilahi bir vaat olarak görülüyordu.

Ahmet GÜNDÜZ,
İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk İslam ve Avrupa Açısından Önemi, Karadeniz Araştırmaları, C 5, Sayı: 17, s. 51-66.

Yukarıdaki harita ve metinden hareketle İstanbul'un fethinin jeopolitik, siyasi ve dinî nedenlerini aşağıya yazınız.

JEOPOLİTİK:	
SİYASİ:	
DİNÎ:	

İstanbul Asya ile Avrupa kıtalarının kesiştiği yerde olması nedeniyle son derece jeopolitik ve stratejik bir konumdaydı. Boğaz'dan geçişi denetleme imkânına sahipti. Bizans, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Anadolu'ya kuvvet göndermelerine güçlük çıkarıyordu. Zaman zaman Avrupa devletlerini ve Anadolu beylerini Osmanlıya karşı kışkırtıyor, şehzadeleri isyana teşvik ediyordu. İstanbul aynı zamanda kara ve deniz ticaret yollarının üzerinde olması sebebiyle ekonomik yönden büyük önem taşıyordu.

5.2.2. İSTANBUL'UN FETHİ İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

II. Murat'ın vefatından sonra 1451'de tahta çıkan II. Mehmet, padişahlığının ikinci yılında fetih için hazırlıklara başladı. İlk olarak Karamanoğulları ile anlaştı ve Anadolu'da güvenliği sağladı. Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı'nı (Boğazkesen) yaptırdı. Böylece hem Bizans'a Karadeniz'den gelebilecek yardımları engellemek hem de Türk askerlerinin Rumeli'ye geçişini kolaylaştırmak istedi (Harita 5.3).

BİYOGRAFİ

Fatih Sultan Mehmet (1451-1481)

Babası : II. Murat
Annesi : Humâ Hatun
Doğumu : 1432 (Edirne)
Vefatı : 1481 (İstanbul)
Saltanatı : 30 yıl

Çok küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitim ve terbiye alarak yetişmiştir. Döneminde iki imparatorluk, irili ufaklı on yedi devlet, iki yüzden fazla şehir Osmanlı topraklarına katılmıştır. Fatih'in Osmanlı padişahları arasında ilmî, idari ve kültürel sahada ilk sırayı aldığı bilinmektedir. Gerçekten de o, Akşemseddin, Molla Güranî, Molla Hüsrev gibi büyük bilginlerden dersler almış; yabancı dillere, dinî ilimlere, matematik, tıp ve edebiyata karşı özel bir ilgi duyarak yetişmiş; memleketin imar ve inşasında üstün bir gayret göstermiştir.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Harita 5.3: İstanbul'u kuşatma planı

DEĞERLENDİRME

Haritayı inceleyerek İstanbul'un fethi sırasında nasıl bir strateji izlendiğini belirleyiniz.

Edirne'de ordunun hazırlanması çalışmalarına hız verdi. Şahi adı verilen büyük toplar döktürdü. Balkanlardan gelebilecek yardımlara karşı gerekli önlemleri aldı. Osmanlı Devleti'nin faaliyetlerine karşılık Bizans, Haliç'in girişini kalın zincirlerle kapattırdı. Surları güçlendirdi. Papa ve Macarlardan yardım istedi.

Osmanlı ordusu 6 Nisan 1453'te İstanbul'u kuşattı. 18 Nisan'a kadar top atışları ile surlar yıkılmaya çalışıldıysa da istenilen sonuç elde edilmedi. 20 Nisan'da denizlerde mücadele başladı. Ancak, Haliç'in ağzının büyük zincirlerle kapatılmış olması nedeniyle Osmanlı donanması Haliç'e giremedi. Bu sırada Bizans'a yardıma gelen Venedik, Papalık ve Ceneviz gemileri Osmanlı donanmasını yararak Haliç'e girdi. Bütün bu gelişmeler ordu ve halk üzerinde olumsuzluğa neden oldu. Genç padişah, tüm ümitlerin söndüğü anda 22 Nisan gecesi gemileri yağlı kızaklar üzerinde, karadan (Kasımpaşa sırtlarından) Haliç'e indirtti. Haliç'te Osmanlı donanmasını gören Bizans büyük bir çöküntü yaşadı. Karadan ve denizden saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri, 54 gün sonra 29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul'u fethetti.

TARİHTEN BİR YAPRAK

BİR GÜN GEMİLER DAĞLARA TIRMANDI DENİZDEN…

Bir gece vaktiydi. İstanbul, gecenin koyu karanlığına yaslanmış, hâlâ ayakta duruyordu. Ne zamandır uğraştığı hâlde şehri düşürememişti. Donanmayı Haliç'e indirecek bir çare bulamamıştı. Hâlâ aynı konuyu düşünüyor, gecenin bu ilerlemiş saatlerinde çalışıyordu. Birden kafasında şimşekler çaktı. Güldü. Avuçlarını Bizans'a doğru açıp kapadı. "Artık avucumdasın Bizans! Artık avucumdasın!" diye bağırdı.

Görsel 5.1: Gemilerin karadan Haliç'e indirilişi ile ilgili tablo

Ertesi gün, Fatih Sultan Mehmet, düşündüğünü adım adım uygulamaya koydu. Önce Boğaziçi ile Haliç arasındaki tepeye kızaklar döşetti. Kızaklar yağlanarak kaygan bir hâle getirildi. Sonra gemiler kızakların üstünden kaydırılarak Haliç'e indirildi (Görsel 5.1). Gece boyu aralıksız sürdürülen çalışmalar sonunda, bütün gemiler Haliç'e indirildi. Ertesi sabah, güneş, bu muhteşem manzaranın üzerine doğuyordu. Bizans tam bir şaşkınlık içindeydi. Gördüklerine inanamıyor ve kendilerini korkunç bir rüyada zannediyorlardı. Ancak gülleler üzerlerine düşünce bunun bir rüya olmadığını anlayacaklar fakat ellerinden bir şey gelmeyecekti. Bu dâhiyane buluş sayesinde Sütlüce'den Eyüp'e kadar olan bölge Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Bizans surları Haliç tarafından da top ateşine tutulmuştu. Böylece şehir iki ateş arasına alınmış, Bizans'ın fethedilmesine bir adım daha yaklaşılmıştı. İstanbul'un fethinde bu dâhiyane buluşun çok büyük bir tesiri olduğu muhakkaktır. Bu da Fatih'in eşsiz dehasının eseridir.

Yavuz BAHADIROĞLU,
Resimli Osmanlı Tarihi, s. 98
(Özetlenmiştir.)

5.2.3. İSTANBUL'UN FETHİ'NİN SONUÇLARI

İstanbul'un fethinden sonra (Görsel 5.2) Fatih, duyurduğu fermanla halkı dinî ve sosyal hayatta serbest bıraktı. Şehirden kaçanların dönmesini istedi. Rum Ortodoks Patrikhanesinin devamına izin vererek yönetimi altına aldığı Ortodokslara din ve vicdan hürriyeti tanıdı. İstanbul'un fethi Türk ve dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurdu.

Görsel 5.2: II. Mehmet'in ordusuyla İstanbul'a girişi tablosu [Fausto Zonaro (Fosto Zinoro) Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Resim Müzesi-İstanbul]

Türk tarihi açısından en önemli sonuç, son derece stratejik bir konuma sahip olan İstanbul'un, Osmanlı Devleti'nin başkenti ilan edilmesi oldu. Asya ve Avrupa kıtalarını; Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan yolların denetimi Osmanlılara geçti. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli arasındaki toprak bütünlüğü sağlandı. Diğer yandan II. Mehmet'e "Fatih" unvanı verildi.

İstanbul'un fethinin, dünya tarihi açısından sonuçlarını ise şu şekilde değerlendirebiliriz: Stratejik ve ekonomik bir öneme sahip olan İpek Yolu'nun büyük bir bölümünün Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi Avrupalıları yeni yolların arayışına yöneltti. Bu olay coğrafi keşiflerin nedenlerinden birini oluşturdu. Yine büyük toplarla en güçlü surların bile yıkılabileceği görüldü. Bu durum da Avrupa'daki derebeyliklerin yıkılmasına zemin hazırladı. Diğer yandan fetihten sonra İtalya'ya giden bazı bilim insanları orada eski Yunan ve Roma eserlerini inceleyerek Rönesans'ın başlamasına katkıda bulundular. İstanbul'un fethi aynı zamanda Orta Çağ'ın sonu, Yeni Çağ'ın başlangıcı oldu.

İstanbul'un fethi, Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında da önemli rol oynadı. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra devletin merkezi buraya taşındı. İstanbul kısa sürede imar edilerek âdeta devletin simgesi hâline geldi. Osmanlı Devleti İstanbul'a, İslambol ve Dersaadet (saadet kapısı) gibi adlar verdi. Bir süre sonra padişahların oturdukları ve devlet işlerini yürüttükleri Topkapı Sarayı inşa edildi. Şehre gelen yollar ve köprüler tamir olundu. Kapalıçarşı'nın çekirdeği olan Büyük Bedesten'in inşasına başlandı. Bunların dışında imarethane, çeşme, han, hamam, cami, medrese gibi tesisler yapıldı. Fatih yaptırdığı caminin etrafında Sahn-ı Seman Medresesi'ni, çocuklar için bir mektep (dârü't-tâlim) ve bir hastane inşa ettirdi. Padişah ve devlet adamlarının kurduğu vakıflar ile imar edilen şehir, Anadolu'dan gelen Türkmenlerin iskânı ile Türkleştirildi. Yapılan bu faaliyetler sonucu İstanbul, önemli bir dünya şehri hâline getirildi.

DEĞERLENDİRME

İstanbul'un fethi, Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasına ne gibi katkılar sağlamıştır? Açıklayınız.

5.3. İSLAM DÜNYASI LİDERLİĞİNE

HAZIRLIK

Halifeliğin tarihçesi ve Müslümanlar açısından önemi hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.

Yavuz Sultan Selim padişah olduğunda Anadolu'da Safevilerin Şiilik propagandaları sürüyordu. Diğer yandan Osmanlıların her geçen gün büyümesi Memlûklu Devleti'ni rahatsız ediyordu. Maraş çevresinde hüküm süren Dulkadiroğulları ise Osmanlı Devleti aleyhine Memlûklularla iş birliği hâlinde idi.

Yavuz Sultan Selim'in siyasi politikası, Türk İslam dünyasını tek çatı altında toplamak ve Safevilerin Anadolu'ya hâkim olmak için uygulamaya koyduğu Şii propagandasını önlemekti. Yavuz, bu amaçlarını gerçekleştirmek için önce orduya çekidüzen verdi. Yeniçeri Ocağını ve donanmayı güçlendirdi.

5.3.1. OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ VE ÇALDIRAN SAVAŞI (1514)

Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında bulunan Safevi Devleti, kendine rakip olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni Şiilik propagandası yolu ile ele geçirmek istiyordu. Bu amaçla Safevi Hükümdarı Şah İsmail, II. Bayezid Dönemi'nde Tokat, Amasya ve Çorum civarında Şahkulu İsyanı'nı çıkarttı (1511). İlk başlarda başarılı olan ayaklanma, daha sonra Osmanlı Devleti tarafından etkisiz hâle getirildi.

Yavuz Sultan Selim, şehzadeliği döneminde Trabzon'da vali iken Doğu Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip ediyordu. 1512'de tahta oturan Yavuz Sultan Selim Anadolu'daki Şii propagandalarının önüne geçmek için ilk olarak Safeviler üzerine yürümeye karar verdi. İki ordu Van Gölü'nün kuzeydoğusundaki Çaldıran Ovası'nda karşı karşıya geldi (1514). Safevi ordusu bozguna uğradı. Şah İsmail, ülkesinin iç kesimlerine kaçmak zorunda kaldı. Çaldıran Savaşı sonucunda Tebriz, Musul, Kerkük ve Erbil Osmanlı topraklarına katıldı. Ayrıca Tebriz, Halep ve Bursa İpek Yolu'nun da hâkimiyeti Osmanlılara geçti. Anadolu'daki Safevi tehlikesi kırıldı.

BİYOGRAFİ

I. Selim (1512-1520)

Babası : II. Bayezid
Annesi : Gülbahar Hatun
Doğumu : 20 Ekim 1470
Vefatı : 22 Eylül 1520
Saltanatı : 8 yıl

Yavuz Sultan Selim sert tabiatlı ve cesurdu. İyi bir eğitim aldı. Edebiyata merakı vardı. Farsça şiirler yazdı. Şiirleri en yetenekli divan şairi kadar kuvvetliydi. Kültürlüydü, siyaset ilmini çok iyi bilirdi. Savaştan hoşlanmakla beraber çok ince bir ruha da sahipti. İran'a yaptığı seferde Şah İsmail'i 12 saatte perişan etti. Yine Mısır Seferi esnasında hiçbir hükümdarın göze alamadığı bir işi yaptı ki Sina Çölü'nü 13 günde geçti. Kahire'nin fethinden sonra İstanbul'a gelen Mısır uleması ile Türk uleması Yavuz'un halife olmasını kararlaştırdı. Tahtı devraldığında 2.375.000 km^2 olan Osmanlı topraklarını 6.557.000 km^2 ye çıkardı. Bu büyük fetihleri ise sadece dört sene içerisinde gerçekleştirdi.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran'dan dönerken Sinan Paşa komutasındaki bir orduyu Dulkadiroğulları Beyliği üzerine yolladı. Turnadağ Savaşı'nda Dulkadiroğulları yenilgiye uğratılarak Osmanlı hâkimiyeti altına alındı. Bu durum Osmanlı-Memlûklu ilişkilerinin iyice gerilmesine neden oldu.

5.3.2. OSMANLI-MEMLÛKLU İLİŞKİLERİ

Çaldıran Savaşı ile Safevi tehdidini önleyen Yavuz Sultan Selim, Türk İslam dünyasındaki en büyük rakibi konumunda olan Memlûklular üzerine yürüdü. Osmanlı Devleti'nin Memlûklular üzerine sefer düzenlemesinde;

- Fatih Dönemi'nde tamir ettirilmek istenen Hicaz su yollarına Memlûkluların izin vermemesi,
- Baharat Yolu'nun denetimini ele geçirerek ekonomik yönden güçlenmek,
- Türk İslam dünyasının tek lideri olmak,
- Halifelik makamının ve kutsal yerlerin denetimini Memlûklulardan almak gibi sebepler etkili olmuştur.

Mercidabık Savaşı (1516): Yavuz Sultan Selim ile Memlûklu Sultanı Kansu Gavri Halep ile Kilis arasındaki Mercidabık Ovası'nda karşılaştı (1516). Savaşı Osmanlı Devleti kazandı. Memlûklu Hükümdarı Kansu Gavri savaş alanında öldü. Mercidabık Savaşı sonunda Halep ve Şam ele geçirilerek Suriye Osmanlı topraklarına katıldı.

Ridaniye Savaşı (1517): Kışı Şam'da geçiren Yavuz, Mısır seferi için hazırlıklara başladı. 1517 baharında Sina Çölü'nü geçerek Kahire yakınlarında Mısır ordusu ile yaptığı Ridaniye Savaşı'nı kazandı. Böylece Memlûklu Devleti'ne son verildi (Görsel 5.3).

Mısır Seferi sonucunda;

- Memlûklu Devleti yıkıldı; Suriye, Filistin, Lübnan, Mısır ve Hicaz bölgeleri Osmanlı Devleti'ne katıldı.
- Doğu Akdeniz'den geçen Baharat Yolu Osmanlı Devleti'nin denetimine girdi.
- Halifelik Osmanlılara geçti ve Osmanlı Devleti İslam dünyasının lideri oldu.
- Venedikliler, Kıbrıs Adası için Memlûklara ödedikleri vergiyi bundan sonra Osmanlı Devleti'ne ödemeye başladı.

Görsel 5.3: Yavuz'un Kahire'ye girişi tablosu

Mısır Seferi sonucunda İstanbul'a dönen Yavuz Sultan Selim bir süre sonra rahatsızlandı. 22 Eylül 1520'de, şirpençe denen bir çıban yüzünden henüz elli yaşında iken vefat etti. Sultan Selim Camisi'nin avlusundaki türbeye defnedildi. Tarihçiler, Yavuz Sultan Selim'i, sekiz yıla seksen yıllık iş sığdırmış büyük bir padişah olarak değerlendirirler (Harita 5.4).

Harita 5.4: 1520'de Osmanlı sınırlarını gösteren harita

ETKİNLİK

Mısır Seferi'nin Osmanlı Devleti'ne dinî, siyasi ve ekonomik kazanımlarını aşağıya yazınız.

DİNÎ	
SİYASİ	
EKONOMİK	

5.4. 1520 - 1595 YILLARI ARASI OSMANLI SİYASİ FAALİYETLERİ

Harita 5.5: 1520 – 1595 yılları arasında Osmanlı siyasi faaliyetlerini gösteren harita

1520 - 1595 yılları arasındaki süreçte meydana gelen (Harita 5.5) başlıca siyasi gelişmeler:

- (1521) ➠ Belgrad'ın Fethi
- (1522) ➠ Rodos'un Fethi
- (1526) ➠ Mohaç Muharebesi
- (1526) ➠ Babür İmparatorluğu'nun kurulması
- (1529) ➠ Barbaros Hayrettin'in Cezayir'e hâkim olması
- (1529) ➠ I. Viyana Kuşatması
- (1533) ➠ İstanbul Antlaşması

(1533)	Cezayir'in alınması
(1534)	Irakeyn Muharebesi
(1535)	Fransa'ya kapitülasyon verilmesi
(1538)	Preveze Deniz Savaşı
(1538-1553)	Hint Deniz Seferleri
(1551)	Trablusgarp'ın Fethi
(1548)	Tebriz'in alınması
(1553)	Nahçıvan'ın alınması
(1555)	Amasya Antlaşması
(1555)	Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti'nin kurulması
(1555)	Augsburg (Ogsburg) Barışı
(1560)	Cerbe Deniz Savaşı
(1566)	Zigetvar Seferi
(1566)	Sakız Adası'nın alınması
(1568)	Yemen'in alınması
(1571)	Kıbrıs'ın Fethi
(1571)	İnebahtı Deniz Savaşı
(1574)	Tunus'un Fethi
(1578)	Fas'ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması
(1590)	Ferhat Paşa Antlaşması

5.5. KANUNİ DÖNEMİ

HAZIRLIK

1. I. Süleyman'a neden "Kanuni" denilmiş olabilir. Belirtiniz.

2. Bazı Avrupalı tarihçilerin Kanuni Sultan Süleyman için "Muhteşem Süleyman" ifadesini kullanmalarının sebepleri neler olabilir? Değerlendiriniz.

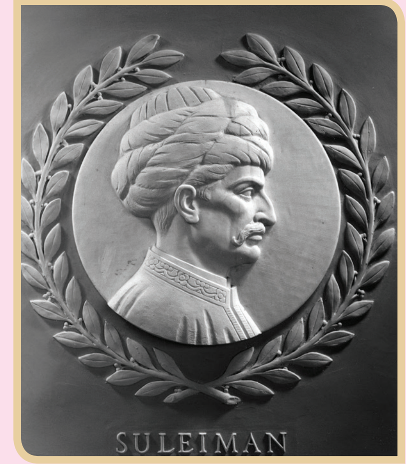
5.5.1. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI

BİLGİ

ABD Kongre Binasında Kanuni'nin Portresi

"Capitol", Amerika Birleşik Devletleri'nin Millet Meclisi binasıdır. Binayı yenileştirmek ve düzenlemek amacıyla 1945 yılında teşkil edilen bir heyet, ünlü kanun yapıcıların portrelerini, Temsilciler Meclisi galerisine koymayı kararlaştırmıştı. Karar, ABD Kongresi tarafından onaylandı. Bunun üzerine, Colombia Tarih Derneği, Pennsylvania (Pensilvanya) Üniversitesi ve ABD Temsilciler Meclisi Kütüphanesi uzmanları çalışmaya koyuldu. Uzun araştırmalar neticesinde tarihin büyük kanun yapıcılarından 23'ünün ismini tespit ettiler. Sonra, tanınmış heykeltıraşlara görev verildi. Heykeltıraşlar, 23 ismin kabartma portrelerini mermer plakalar üzerine işlediler.

Temsilciler Meclisi galerisindeki portrelerden biri de Kanuni Sultan Süleyman'a aittir (Görsel 5.4).

Görsel 5.4: ABD Kongre Binası'ndaki Kanuni portresi

Padişahlar Ansiklopedisi C 2, s. 467
(Özetlenmiştir.)

Kanuni Sultan Süleyman'ın ABD Kongre Binasında portresinin yer almasında hangi faktörler etkili olmuştur? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti'nde, devletin ve toplumun var olabilmesi adalet kavramıyla eş tutulurdu. Adalete büyük önem veren Osmanlı Devleti bunu gerçekleştirebilmek için ilk dönemlerden itibaren adli sistemini kurdu. XVI. yüzyılda hukuk sistemini daha da geliştirdi.

Osmanlı hukuk sisteminin gelişmesinde hiç şüphesiz Kanuni Sultan Süleyman'ın payı büyüktür. Öyle ki Kanuni, mevcut kanunlara riayet etmiş, adaletten hiç taviz vermemiş, uygulamaya koyduğu kanunlarda hak ve hukuku gözetmiştir. Tüm bunlar kendisine "Kanuni" unvanını kazandırdı. Kanuni'nin hükümdarlığı boyunca başlıca uğraşlarından biri de yetkilerinin bir bölümünü devrettiği kişilerin bu gücü kötüye kullanmalarını önlemek oldu. Osmanlı Devleti'nde kanunların uygulanması ve tebaanın haksızlığa düşmemesi için adaletnâmeler yayımlattı. Onun kanunları ve adaletli yönetimi sayesinde Osmanlı topraklarına katılan Hristiyan ülke ve şehirlerindeki gündelik hayatta büyük değişiklikler yaşanmadı. Ülke genelinde huzur ve sükûnet sağlandı.

5.5.2. XVI. YÜZYILDA OSMANLI-HABSBURG MÜCADELESİ VE SONUÇLARI

YORUMLAMA

KANUNİ'NİN FERDİNAND'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP

Bu zamana kadar erlik davası edersin. Meydana çık da savaşalım dersin. Şimdiye kadar kaç defa topraklarına gelip istediğimi yapıyorum. Fakat ne senden ne de yandaşlarından ne bir haber ne bir iz var. Size hükümdarlık haramdır. Askerlerinden utanmaz mısın? Eğer cesaretin varsa çık meydana seninle kozlarımızı paylaşalım. Eğer bu kez de savaş meydanına çıkmazsan yiğitlik namını ağzına almayasın.

Peçevi İbrahim Efendi,
Peçevi Tarihi, C 1, s. 126
(Özetlenmiştir.)

Yukarıdaki mektuptan hareketle Kanuni Dönemi'nde Osmanlı-Avusturya ilişkileri hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

BİLGİ

Habsburg Monarşisi

XIV-XIX. yüzyıllar arasında Habsburg Hanedanı tarafından yönetilen Orta Avrupa topraklarına verilen isimdir. Habsburg Monarşisi, Roma-Germen imparatoru Şarlken; Almanya, Hollanda, Avusturya, Macaristan ve İspanya devletleriyle akrabalık bağlarına dayalı ittifak oluşturarak XVI. yüzyılda Avrupa'nın en güçlü devleti hâline ve dolayısıyla da Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi hâline gelmişti.

www.islamansiklopedisi.info
(Düzenlenmiştir.)

Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra yerine, tahtın tek varisi olan I. Süleyman (Kanuni) geçti (1520). Yavuz Dönemi'nde doğuda Safevi tehdidi büyük ölçüde önlenmiş, Memlûklu Devleti'ne son verilmiş ve Osmanlı Devleti Türk İslam dünyasının lideri olmuştu. Kanuni ise Avrupa siyasetinde etkin olmak istiyordu. Bu yüzden bu dönemde ağırlıklı olarak Batı'ya seferler düzenlendi.

BİYOGRAFİ

Kanuni Sultan Süleyman
(1520-1566)

Babası : Yavuz Sultan Selim
Annesi : Hafsa Hatun
Doğumu : 27 Nisan 1495
Vefatı : 7 Eylül 1566
Saltanatı : 46 yıl

Osmanlıların "Kanuni", Avrupalıların ise "Muhteşem" sıfatını verdikleri I. Süleyman, padişah olarak kaldığı dönemde parlak ve ihtişamlı saltanat sürdü. Kanuni, güler yüzlü bir hükümdardı. Nazik ve zarifti. Büyük bir kumandan, büyük bir devlet adamıydı. Hakka ve hukuka son derece saygılıydı. Edebiyat ve hukuk gibi sahalarda çok bilgiliydi. Güçlü bir şairdi. Devlet yönetimiyle ilgili birçok kanun çıkarttığı için kendisine Kanuni unvanı verildi. Çok ciddi, azimli, irade sahibi ve kendinden emin bir padişahtı.

Kanuni Dönemi'nde Avusturya, Rusya, Venedik ve Lehistan vergiye bağlanmıştı ki cihan imparatorluğunun azametini gösteren en iyi delil budur.

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Orta Avrupa'da hâkimiyet kurma çalışmalarında en büyük rakibi Avusturya oldu. Bu durum her iki ülke açısından çeşitli siyasi ve ekonomik sonuçlar ortaya koydu. Avusturya Kralı Ferdinand, Roma-Germen İmparatoru Şarlken'in aynı zamanda kardeşi idi. Bu durumdan cesaret alarak Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerlemesine karşı çıkıyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın padişah olmasından sonra, Osmanlı Devleti'nin batı eksenli fetih politikası ivme kazandı. Kanuni, ilk olarak Orta Avrupa'nın giriş kapısı niteliğinde olan Belgrad'ı 1521 yılında fethederek önemli bir üs merkezi edindi ve Macaristan ile sınır oldu. Bu durum Osmanlı-Macar ve dolayısıyla Avusturya ilişkilerinin gergin bir döneme girmesine neden oldu. Çünkü Macaristan Kralı II. Layoş ile Avusturya Kralı Ferdinand'ın akrabalık bağları vardı.

Osmanlı Devleti'nin 1526'da Mohaç Meydan Savaşı'nı (Görsel 5.5) kazanması sonucu Macar Kralı II. Layoş öldürüldü ve Macaristan da Osmanlı hâkimiyetine girdi. Bu durum aynı zamanda yıllarca sürecek olan Osmanlı-Avusturya savaşlarının fitilini de ateşlemiş oldu. Osmanlı Devleti, Macaristan'ı doğrudan Osmanlı topraklarına katmadı. Macar yerli halkından biri olan Jan Zapolya'yı, Macar kralı olarak atadı. Ancak Ferdinand bu duruma karşı çıktığı gibi, yeni Macar Kralını da tahttan indirdi. Bu durum Osmanlı-Avusturya savaşlarının başlamasına neden oldu.

Görsel 5.5: Mohaç Meydan Muharebesi tablosu (Hasan Rıza - Ankara Orduevi Salonu)

Osmanlı Devleti, 1529'da Viyana'yı kuşatsa da (Görsel 5.6) bir sonuç elde edemedi. Bu olaydan sonra Ferdinand yeniden Macar topraklarına saldırdı. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, Almanya seferini başlatarak hem Ferdinand'a hem de Şarlken'e iyi bir ders vermek istedi. Ancak Osmanlı Devleti'nin karşısına hiçbir güç çıkmaya cesaret edemedi. Bunun üzerine Avusturya, Osmanlı Devleti'ne barış teklif etmek zorunda kaldı. İki ülke arasında 1533 yılında İstanbul Antlaşması yapıldı. Antlaşma'ya göre:

- Avusturya arşidükü, protokol bakımından Osmanlı sadrazamına denk sayılacaktır.

Görsel 5.6: I. Viyana kuşatması ile ilgili minyatür (Hünernâme)

• Ferdinand, Macaristan üzerinde hak iddia etmeyecek ve elinde bulundurduğu Macar toprakları için Osmanlı Devleti'ne vergi ödeyecektir.

DEĞERLENDİRME

İstanbul Antlaşması'nı siyasi ve ekonomik açıdan her iki ülke adına değerlendiriniz.

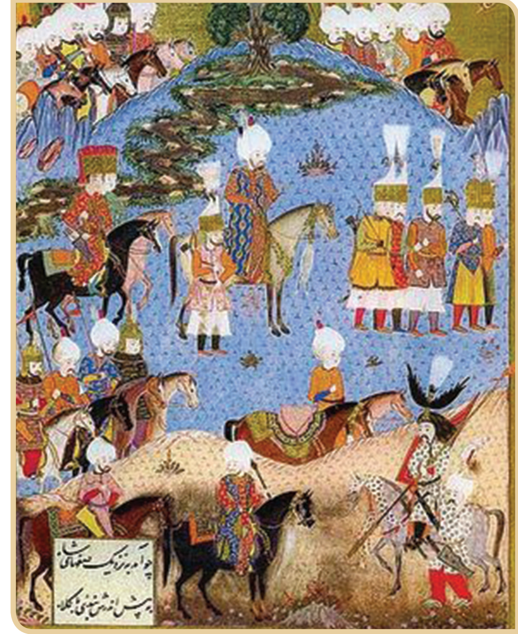
Macar Kralı Yanoş'un ölmesi üzerine Ferdinand, Macar topraklarına bir kez daha saldırdı. Bunun üzerine yeniden sefere çıkan Kanuni, Macaristan'ı doğrudan Osmanlı topraklarına kattı (1541). On iki sancaktan oluşan Budin Beylerbeyliği'ni kurdu. 1551 yılında Avusturya'nın Erdel'in iç işlerine karışması üzerine savaşlar yeniden başladı. Bu savaşlar 1562'de barış sağlanıncaya kadar sürse de daha sonraki dönemlerde artarak devam etti.

XVI. yüzyıl boyunca devam eden Osmanlı-Avusturya savaşları sonucunda, Osmanlı Devleti, Avusturya'ya karşı siyasi üstünlük sağladığı gibi birtakım ekonomik kazanımlar da elde etti. Osmanlı Devleti, hâkimiyet alanını Orta Avrupa'ya kadar genişletti. Ancak uzun yıllar süren Osmanlı-Avusturya savaşları Osmanlı ordusunu da yıprattı. Aynı zamanda bu seferler yüzünden hazine giderleri de arttı. Yavuz Sultan Selim hükümdarlığında en zengin dönemini yaşayan Osmanlı hazinesi, Kanuni Dönemi'nde uzun süren seferler yüzünden ilk kez açık verdi.

5.5.3. DOĞUDA HÂKİMİYET KURULMASI

Yavuz Dönemi'nde yapılan Çaldıran Savaşı'ndan bir süre sonra Safevi Hükümdarı Şah İsmail vefat etti. Ancak yerine geçen oğlu Şah Tahmasb da Osmanlı Devleti'ne yönelik aynı siyaseti devam ettirdi. Şii propagandaları yaparak Anadolu'da karışıklık çıkarmaya çalıştı. Osmanlı Devleti aleyhine Venedik ve Avusturya ile anlaşma yaptı. Bu gelişmeler üzerine Kanuni 1534, 1548 ve 1553'te İran üzerine üç sefer düzenledi. Osmanlı Devleti'ne karşı koyamayan İran barış istedi (Görsel 5.7). 1555'te iki ülke arasında "Amasya Antlaşması" yapıldı.

Antlaşmaya göre Tebriz, Erivan, Bağdat, Irak ve Doğu Anadolu Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilk resmî antlaşma ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin güvenliği sağlandı.

Görsel 5.7: Kanuni'nin İran Seferi ile ilgili minyatür (Matrakçı Nasuh)

DEĞERLENDİRME

İran'ın siyasi politikaları Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki faaliyetlerini nasıl etkilemiş olabilir? Belirtiniz.

5.5.4. XV ve XVI. YÜZYILLARDA OSMANLI EKONOMİK POLİTİKALARI

YORUMLAMA

OSMANLI EKONOMİK POLİTİKALARI

Osmanlılar da tıpkı Selçuklular gibi Doğu'yu Batı'ya, Kuzey'i Güney'e bağlayan yollar üzerinde dev kervansaraylar, bedestenler (Görsel 5.8) ve hanlar inşa ederek ticari faaliyetin emniyet içinde gelişmesini sağlamışlardır. Avrupa ekonomisinin muhtaç olduğu baharat ile diğer mamul ve ham maddeler Tebriz'den Türkiye sınırlarına giriyor; Erzurum, Erzincan, Tokat ve Amasya yolundan Sinop'a ulaşıyor, buradan da Avrupa'ya gönderiliyordu. Birer transit merkezi durumunda olan bu şehirlere Osmanlı Devleti büyük kervansaraylar, bedesten (kapalı çarşı) hanlar ve misafirhaneler inşa etti.

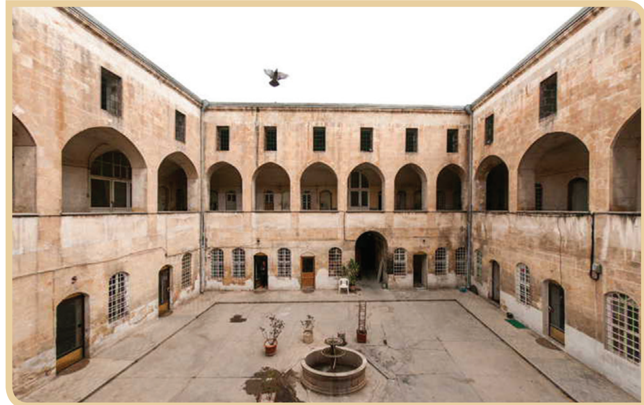
Görsel 5.8: Amasya Bedesteni

Necdet SEVİNÇ,
Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı. C1, s. 115-119
(Düzenlenmiştir.)

Osmanlı Devleti kervansaray, bedesten gibi kurumları neden inşa ettirmiştir? Belirtiniz.

Osmanlı ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalı idi. Ancak zamanla sınırlarının genişlemesi, denizlerde hâkimiyet kurulması ve birçok ülke ile sınır komşusu olunmasına bağlı olarak Osmanlı Devleti'nde ticari faaliyetler de gelişti. Özellikle Akdeniz ve Karadeniz arasında bağlantının kurulması, İpek ve Baharat Yolları'nın büyük öçlüde denetim altına alınması, Osmanlı ticari faaliyetlerine ivme kazandırdı. Ayrıca ticaretin gelişmesi için önemli tedbirler de alındı. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Venediklilerle uzun vadeli ticaret yapmak amacıyla kendilerine, İstanbul'da balyos (elçi) bulundurma hakkı verdi ve birtakım gümrük kolaylıkları sağladı.

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bölgeler İpek Yolu ve Baharat Yolu üzerindeydi. Bu yollar üzerinde yapılan ticaret ve elde edilen gümrük gelirleri devletin önemli ekonomik kaynaklarıydı. Bu yüzden Osmanlı padişah ve idarecileri ticareti geliştirmeye yönelik birtakım tedbirler aldılar. Osmanlı ülkesiyle ticaret yapan ülke tüccarlarına gümrük kolaylığı sağladılar. Müslüman ve gayrimüslim tüccarların güvenliğini ve rahatını sağlamaya yönelik mekânlar inşa ettiler (Görsel 5.9).

Görsel 5.9: İnce Han-Gaziantep

Harita 5.6: Osmanlı ticaret yolları haritası

İstanbul, doğu ve batı tüccarlarının bir araya geldiği uluslararası bir pazar niteliğindeydi (Harita 5.6). İş hanları, depolar ve limanlar, dünyanın her tarafından gelen tüccarlar için gerekli bütün hizmetleri veriyordu. Bunun yanı sıra Bursa, Kahire, Edirne ve Selanik önemli ticaret merkezleriydi. Bursa'dan doğunun baharat ve kahvesi karşılığında ipek, deri ve kereste ihraç edilirdi. Edirne'nin kumaş tüccarları Avrupa ile ticaret yaparlardı. İstanbul halkının et, tahıl, pirinç ve yağ ihtiyacını karşılamak için Balkanlardan ve doğu ülkelerinden ithalat yapılırdı.

Osmanlı Devleti XV. yüzyıldan itibaren denizlere egemen olunca deniz taşımacılığı ve ticareti de gelişti. Doğu ülkelerinden Avrupa'ya giden malların bir kısmı İskenderun ve Suriye limanlarından sevk edilmeye başlandı. Bu nedenle Akdeniz'deki gemi ticareti oldukça önem kazandı.

DEĞERLENDİRME

Bir Osmanlı yöneticisi olsaydınız ticareti geliştirmek için ne tür tedbirler alırdınız? Belirtiniz.

Osmanlı-Fransız İlişkileri ve Kapitülasyonlar

Osmanlı ticaret hayatında XVI. yüzyıla kadar büyük ölçüde Cenevizli ve Venedikli tüccarlar etkindi. Kanuni Sultan Süleyman Avrupa'da oluşan ittifakları parçalamak ve Şarlken'e karşı bir denge unsuru oluşturmak amacıyla Fransa'ya destek verdi. Öte yandan Hint deniz ticaret yolunun bulunmasıyla canlılığını kaybeden Akdeniz ticaretini yeniden canlandırmak isteyen Kanuni, Fransa'ya bazı ticari ve hukuki ayrıcalıklar vererek onlarla uzun vadeli stratejik ortaklık kurmayı planladı (1535). Türk tüccarlarını da aynı haklardan yararlandırdı.

Osmanlı Devleti'nin "İmtiyaz-ı Mahsusa", Fransızların "kapitülasyon" dedikleri ayrıcalıklara göre;

- Fransa, Akdeniz'de düşük gümrük vergisi ödeyerek serbestçe ticaret yapabilecektir.
- Fransızlara ait ticari ve hukuki davalara İstanbul'a gönderilen bir yargıç bakacaktır.
- Antlaşma her iki hükümdarın hayatta kaldığı sürece geçerli olacaktır.

DEĞERLENDİRME

Kanuni'nin Fransa'ya kapitülasyonlar vermesini siyasi ve ekonomik yönden değerlendiriniz.

5.5.5. DÜNYA GÜCÜ: OSMANLI

Osmanlı Devleti, XV ve XVI. yüzyıllarda stratejik rakiplerine uyguladığı uzun vadeli siyasi politikalar sayesinde dünya gücü hâline geldi.

YORUMLAMA

KANUNİ'NİN FRANSA KRALINA MEKTUBU

XVI. yüzyılın başında Roma-Germen İmparatoru, Fransa Kralı I. Fransuva'yı esir alır. Fransuva, annesi vasıtasıyla Kanuni'ye bir mektup göndererek yardım ister. Kanuni, Fransuva'ya cevaben şöyle bir ferman gönderir.

"Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Acem'in ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve daha nice memleketlerin ki, yüce atalarımızın ezici kuvvetleriyle fethettikleri ve benim dahi ateş saçan zafer kılıcımla fetheylediğim nice diyarın sultanı ve padişahı Sultan Bayezıd Han'ın torunu, Sultan Selim Han'ın oğlu, Sultan Süleyman Han'ım.

Sen ki Françe Vilayetinin Kralı Françesko'sun (François, Fransuva). Hükümdarların sığınma yeri olan kapıma mektup gönderip memleketinizin düşman istilasına uğradığını, hâlen hapiste olduğunuzu bildirip kurtulmanız hususunda yardım istemişsiniz. Gönlünüzü hoş tutup hatırınızı incitmeyiniz. Bizim ulu ecdadımız, daima düşmanı kovmak ve memleketler fethetmek için seferden geri kalmamıştır. Biz dahi onların yolundan yürüyüp, her zaman memleketler ve kuvvetli kaleler fetheyleyip gece, gündüz atımız eğerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Allah hayırlar versin ve iradesi neyse o olsun. Bundan sonra ne yapacağımızı elçinize sorup öğrenesiniz."

www.istanbul.edu.tr

(Özetlenmiştir.)

Mektuptan hareketle XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gücü hakkında neler söylenebilir?

Osmanlı- Habsburg İmparatorluğu İlişkileri: Avrupa'da akrabalık ilişkileri sonucu kurulan Habsburg İmparatorluğu (Macar, Avusturya ve Alman krallığı) XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en büyük rakibi oldu. Osmanlı Devleti bu imparatorluk ile mücadele edebilmek amacıyla uzun vadeli stratejiler geliştirmek zorunda kaldı.

Kanuni Sultan Süleyman hem Avrupa'da Türk ilerleyişinin sağlanabilmesi hem de Habsburg İmparatorluğu'na karşı üstünlük sağlayabilmek amacıyla ilk olarak Belgrad'ı ele geçirdi. Böylece Orta Avrupa'nın giriş kapısı niteliğinde olan önemli bir üs bölgesi Osmanlı denetimine girmiş oldu.

Kanuni daha sonra Habsburg İmparatorluğu ile mücadele hâlinde olan Fransa'ya destek verdi. Böylece Fransa'yı yanına çekerek Avrupa Hristiyan birliğini zayıflatmak istediği gibi Habsburg İmparatorluğu'na karşı önemli bir gücü de yanına çekmeyi planladı. Nitekim bu dönemde Fransa ile Habsburg İmparatorluğu arasında yapılan savaşta, Fransa Kralı I. Fransuva, Alman İmparatoru Şarlken'e esir düştü. I. Fransuva'nın annesi Kanuni'den yardım istedi. Kanuni gerek Fransa kralını esaretten kurtarmak, gerekse Almanya'nın en büyük müttefiki ve akrabası konumunda olan Macarları saf dışı bırakmak amacıyla Macaristan üzerine yürüdü. 1526 yılında gerçekleşen Mohaç Savaşı sonrasında Macar Kralı öldürüldü. Macaristan, Osmanlı Devleti denetimine girdiği gibi, Almanya da I. Fransuva'yı serbest bırakmak zorunda kaldı. Macaristan'ın Osmanlı Devleti denetimine girmesi Habsburg İmparatorluğu'nun diğer bir üyesi olan Avusturya ile uzun yıllar sürecek olan savaşlara neden oldu.

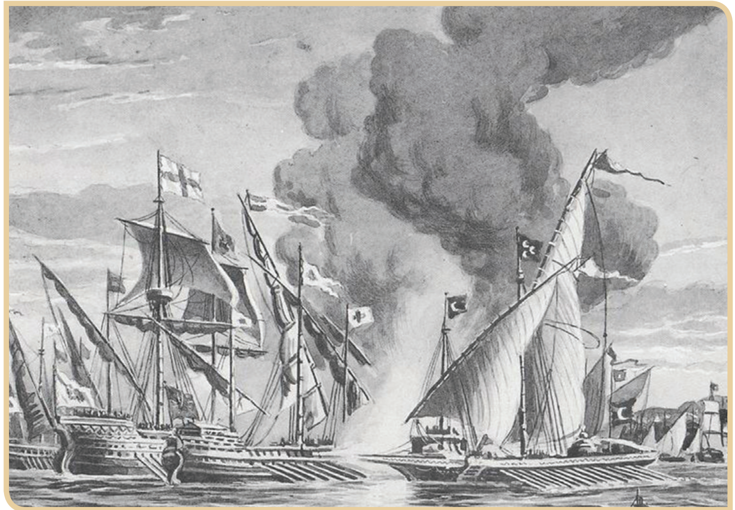
Osmanlı Devleti, Habsburg İmparatorluğu'na karşı Fransa'yı yanına çekmek dışında, Almanya'da patlak veren mezhep savaşlarında Protestanlara da destek vererek Avrupa'daki mezhep savaşlarını körükledi. Böylece Habsburg İmparatorluğu'nu siyasi ve askerî yönler dışında dinî yönden de zayıflatmak istedi.

Osmanlı-İspanya İlişkileri: XVI. yüzyılın başlarında İspanya Krallığı, gerek Katolikliğin savunucusu olarak gerekse dünya imparatorluğu kurma arzusuyla Akdeniz'de faaliyetlere başladı. Böylece Akdeniz'de egemenlik kurarak Doğu ve Batı arasındaki ticari trafiği kontrol ederek Akdeniz ve Afrika'nın kuzeyine hâkim olmak istiyordu. Ancak Osmanlı Devleti'nin hem karada hem de denizde batıya doğru ilerleyişi, kısa sürede iki devleti karşı karşıya getirdi. Akdeniz'de birbirlerine rakip olarak ortaya çıkan bu iki devlet, yoğunluğu değişmekle birlikte üç yüz yıl sürecek bir rekabet ve mücadelenin içerisine girdi.

Osmanlı Devleti, bu mücadelede İspanya'yı yalnız bırakmak amacıyla Fransa, Venedik ve Cenevizlere birtakım ticari ayrıcalıklar verdi. Özellikle Fransa'ya büyük siyasi destek sağladı. Neticede XVI. yüzyılda genelde Akdeniz'de gerçekleşen rekabet Osmanlı Devleti lehine sonuçlandı.

Osmanlı-Portekiz İlişkileri: XV ve XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti, Portekizlilerle hem Akdeniz'de hem de Atlas ve Hint okyanuslarında büyük bir rekabete girişti. Osmanlı Devleti, Akdeniz'de güçlü bir donanma kurarak Portekizlilerle kıyasıya bir mücadeleye başladı. Diğer yandan Hint ve Atlas okyanuslarında Portekiz hâkimiyetini kırmak için Hint Deniz Seferlerini başlattı. Osmanlı Devleti her ne kadar okyanuslarda Portekiz hâkimiyetini kıramadıysa da XVI. yüzyıl sonunda Portekizlilerin Akdeniz'deki varlığına son vermeyi başardı.

Osmanlı-Venedik İlişkileri: Kuruluş Dönemi'nde başlayan Osmanlı-Venedik münasebetleri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihleri sonucu, iki ülkeyi komşu hâline getirdi. Fatih Dönemi'nde ise Osmanlıların Ege Adalarını ele geçirmeleri, bölgede çıkarları zedelenen Venediklilerin Osmanlı Devleti'ne savaş açmalarına neden oldu. Bu savaşlar 16 yıl sürdü (1463-1479) (Görsel 5.10). Bu savaşlar boyunca Osmanlılar Eğriboz başta olmak üzere birçok adayı ele geçirdiler. Savaşın sonunda Osmanlılarla Venedikliler arasında barış yapıldı.

Görsel 5.10: Osmanlı deniz savaşları ile ilgili illüstrasyon

Antlaşma ile Venediklilere birtakım ticari ayrıcalıklar verildi. Fatih, bunu yaparak hem bölge ticaretini canlı tutmayı hem de Batı'nın en güçlü denizci tüccar devletinin gücünü yanına çekip onu, Avrupa Hristiyan birliğinden ayırmayı amaçladı.

Fatih Dönemi'nden sonra, Osmanlıların Akdeniz'de her geçen gün hâkimiyet alanlarını genişletmeleri Venediklileri rahatsız etti. Bundan sonra Venedikliler Osmanlılara karşı oluşturulan Haçlı ittifaklarında yer aldılar.

Osmanlı-Ceneviz İlişkileri: Cenevizler, XI. yüzyıldan XVIII. yüzyıl sonlarına kadar İtalya Yarımadası'nın kuzey batısında, bugünkü Cenova civarında hüküm sürmüş bir şehir devleti idi. İlk olarak Orhan Bey Dönemi'nde, Osmanlılar ile Cenevizliler arasında yoğun bir ticari ilişki başladı; daha sonra iki devlet arasında birçok alanda iş birliği ve ortak çalışma gerçekleşti. Osmanlı Devleti, Cenevizlere verdiği ayrıcalıklarla boğazlar çevresinde Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan Bizans-Venedik ittifakını bozmak istedi. Bu ticari ilişkiler sayesinde iki ülke zaman zaman askeri konularda da birbirlerine yardımcı oldular.

İstanbul'un Fethi ve sonrasında Cenevizliler, Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz tavır takınmaya başladılar. Bunda Osmanlıların her geçen gün Akdeniz ve Karadeniz'deki hâkimiyet alanlarını genişletmeleri ve Ceneviz kolonilerini tehdit etmeleri etkili oldu. Nitekim Fatih Dönemi'nde, Karadeniz'de Cenevizlerin en büyük kolonilerinden biri olan Kırım ve Kefe'nin ele geçirilmesi sonucu Osmanlı Devleti; Karadeniz'de üstünlüğü ele geçirdi. Bu durum iki ülke arasındaki gerginliği daha da arttırdı. Cenevizler, Osmanlılara karşı düzenlenen Haçlı ittifaklarında yer almışlarsa da, Osmanlılarla ticari ilişkilerini koparmamaya gayret göstermişlerdir.

Osmanlı-Safevi İlişkileri: Fatih'in 1473'te Akkoyunlu Devleti ile yaptığı Otlukbeli Savaşı sonrasında Akkoyunlu Devleti dağılma sürecine girdi. 1502 tarihinde Akkoyunlu Devleti'ne son veren Safeviler bölgede büyük bir güç hâline geldi. Osmanlı-Safevi ilişkileri ilk olarak, II. Bayezid Döneminde başladı. Safeviler, kendilerine rakip olarak gördükleri Osmanlıları ortadan kaldırmak istedi. Bu amaçla Anadolu'da Şah Kulu İsyanı'nı çıkarttılar. Yavuz Sultan Selim, hükümdar olduktan sonra ilk iş olarak Safevi, dolayısıyla Anadolu'ya yönelik Şii tehdidini ortadan kaldırmayı hedefledi. Bu yüzden batıya sefer düzenleme işini sonraya bıraktı. Çünkü doğunun güvenliğini sağlamadan Batı'ya yapacağı seferlerden bir sonuç elde edemeyeceğini düşünüyordu. Ayrıca Anadolu'ya yönelik Şii tehdidini önleyerek, İslam dünyasına yönelik fitne ve fesatın önüne geçmek istiyordu. Bu sebeplerle yapılan Çaldıran Savaşı'nı (Görsel 5.11) Osmanlı Devleti kazandı (1514). Çaldıran Savaşı sonucunda Anadolu'ya yönelik Safevi ve Şii tehdidinin büyük ölçüde önüne geçilmiş oldu.

Görsel 5.11: Çaldıran Savaşı'nı anlatan minyatür (Selimnâme)

Kanuni Dönemi'nde yeniden başlayan Safevi tehdidi karşısında ise Osmanlı Devleti, batıdaki güvenliği sağladıktan sonra Safeviler üzerine yürüdü. Bu dönemde İran üzerine yapılan üç sefer sonrasında, Safeviler barış istemek zorunda kaldı. Böylece XVI. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi'nin güvenliği sağlanarak batıya yapılacak seferler için uygun bir ortam hazırlandı.

Osmanlı-Memlûklu İlişkileri: XV ve XVI. yüzyılda Osmanlılar ve Memlûklular iki güçlü Türk İslam Devleti idi. İki ülke arasında Türk ve İslam dünyasının liderliği konusunda kıyasıya bir mücadele vardı. Ancak Abbasi halifesinin Memlûkların koruyuculuğunda olması, onlara İslam dünyasında ayrı bir itibar sağlıyordu.

Osmanlı-Memlûklu rekabeti, II. Bayezid Dönemi'nde savaşa dönüştü. Savaş sonunda Memlûklular hâkimiyet alanlarını Anadolu'nun güneyine kadar genişlettiler. Fatih Dönemi'nde de bu ilişkiler gergin bir şekilde devam etmişti. Türk İslam dünyasının liderliğini ele geçirmek isteyen Yavuz Sultan Selim padişah olduktan sonra hem Memlûklu Devleti'nin siyasi varlığına son vermeyi hem de halifeliği ele geçirmeyi amaçladı. Ancak doğrudan Memlûklulara tavır takınmadı. Hatta Memlûklularla şekli bir ittifak yaparak bütün gücünü Safevilere yöneltti. Çaldıran Savaşı sonrasında Safevileri bertaraf eden Yavuz, daha sonra Memlûkluların desteklediği Dulkadiroğullarına da son vererek Memlûklarla sınır oldu. Bu durum sonucunda iki ülke arasında önce Mercidabık, daha sonra Ridaniye savaşları yaşandı. Bu iki savaş sonrasında Memlûkluların siyasi varlığına son veren Osmanlılar hem Türk İslam dünyasının tek lideri oldu hem de halifeliği ele geçirdi.

5.5.6. OSMANLI DEVLETİ'NİN XV VE XVI. YÜZYILLARDA İZLEDİĞİ SİYASET VE ETKİLERİ

Osmanlı Devleti, XV ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'daki stratejik rakipleri dışında merkezi Vatikan'da olan Roma Katolik Kilisesine karşı da uzun vadeli politikalar izledi. Çünkü Roma Katolik Kilisesi, İslam dünyasının lideri olan Osmanlı Devleti'ni büyük bir tehdit olarak gördü ve onu ortadan kaldırmak için çeşitli ittifaklar kurdu. Buna karşılık Osmanlı Devleti de Roma Katolik Kilisesini Hristiyan dünyasında yalnız bırakmak ve Avrupa Hristiyan birliğini parçalamak amacıyla çeşitli tedbirler alıyordu.

Osmanlı Devleti daha Kuruluş Dönemi'nden itibaren Balkanlarda yapmış olduğu fetihler sonucu ele geçirdiği bölgelerde çeşitli din ve mezheplere mensup yerli halka son derece iyi davrandı, kimsenin dinine, canına ve malına dokunmadı. İzlemiş olduğu adaletli politika sayesinde bölge halkının güvenini kazandı. Bu durum Balkanlarda yaklaşık üç yüz yıl sürecek Osmanlı hâkimiyetine ortam hazırladı. Hatta başta Bosna ve Hersekliler olmak üzere birçok Balkan halkı gönüllü olarak Müslümanlığı tercih etti. Balkanlara sahip olmak isteyen Habsburg İmparatorluğu ve Roma Katolik Kilisesi bu durumdan oldukça rahatsızdı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ne karşı yıllarca sürecek Haçlı savaşlarına ön ayak olmuşlardı.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra gerek İslamiyet'teki adalet ve gönül alma anlayışını göstermek gerekse Avrupa Hristiyan birliğini bozmak için birtakım tedbirler aldı. İlk olarak İstanbul'un fethi

sonrası şehirdeki tüm gayrimüslimlere inanç ve ibadet özgürlüğü tanıdı. Daha sonra yayınladığı bir fermanla Ortodoks Kilisesinin varlığını devam ettirdi. Böylece Katolik Roma Kilisesine karşı, Ortodoksları himaye edecek Hristiyan birliğini bozmayı amaçladı.

XVI. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa'da Katolik Kilisesinin aşırı zenginleşmesi ve yozlaşması, siyasetle ve dünyevi etkinliklerle daha fazla ilgilenmeye başlaması birçok din adamı ve halkın tepkisine yol açtı. Bu durum başta Almanya olmak üzere Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerine yayılan Reform hareketlerine neden oldu.

Almanya'da Reform hareketlerinin öncüsü, ilahiyatçı Martin Luther (Martin Luter) oldu (Görsel 5.12). Luther 1517'de yayımladığı bildiride kilisenin yaptığı yanlışlara vurgu yaptı. Özellikle "Tanrı ile kul arasına kimsenin giremeyeceğini, öbür dünyada esenliğe kavuşmak için imanın yeteceğini, endüljans alarak kimsenin günahlardan kurtulamayacağını" bildirirdi.

Görsel 5.12: Martin Luther portresi

Luther'in düşüncelerinden etkilenen fakir Alman köylüleri ve şövalyeler ayaklanma başlatarak kilise topraklarına ve mallarına saldırdılar. Bu ayaklanmalarından endişelenen Alman İmparatoru Şarlken, Reform Hareketlerinin yayıldığı yerlerde kalmasına dair bir karar çıkarttı (1529). Şarlken'in bu kararını beş Alman prensi ve on dört şehir protesto etti. Bu yüzden Luther taraftarlarına "Protestan" adı verildi. Şarlken ve Luther taraftarları arasında yirmi beş yıl süren savaşlar oldu. Bu savaşlar sonunda "Augsburg Antlaşması" ile Protestanlara inanç serbestliği tanındı (1555).

Bu gelişmelerin yanında Reform Hareketleri sonucunda Avrupa'da mezhep birliğinin bozulması, Otuz Yıl Savaşlarının başlamasına neden oldu (1618-1648). Savaş sonrasında Almanya zayıfladı, Fransa güçlendi. Fransa kralları merkezî yapılarını güçlendirdi. Otuz Yıl Savaşlarına katılmayan İngiltere'de ise I. Elizabeth (Elizabet) mutlak monarşi anlayışını ülkesinde daha da güçlendirmeye çalıştı.

Avrupa'da egemen olduğu topraklarda çok sayıda Hristiyan olmasına rağmen Reform hareketleri Osmanlı Devleti'nde etkili olamadı. Çünkü Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlar, din ve vicdan özgürlüğüne sahiplerdi. Avrupa'nın Reform'la ulaşmak istediği seviye Osmanlı Devleti'nde zaten yaşanıyordu. Hatta Reform'un öncüsü Luther, Osmanlı Devleti'nin farklı din ve mezheplere olan adaletli yaklaşımından ve tüm toplumlara sağladığı inanç özgürlüğünden etkilenmişti. Osmanlı Devleti, Avrupa'daki Reform hareketleriyle siyasi açıdan ilgilendi. Dönemin hükümdarı Kanuni, Reform hareketlerinin Osmanlı Devleti'nin yararına olduğunu düşündü. Luther'e ve Protestanlara destek verdi. Avrupa'daki karışıklıklardan faydalanarak Viyana önlerine kadar ilerledi.

Osmanlı Devleti Ortodoks ve Protestan Hristiyanların dışında, Kuzey Afrika'daki Müslümanların da uzun yıllar koruyuculuğunu üstlendi. Bölge halkını başta İspanya ve Portekiz olmak üzere, sonraki dönemlerde İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerin baskılarından korudu. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki Müslümanlara yönelik himaye politikaları özetle şunlardı:

Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki hâkimiyeti 1517'de Mısır'ın fethiyle başladı. Bu dönemde İspanyolların Cezayir civarında birtakım yerleri ele geçirmesi, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki çıkarlarının zedelenmesine neden oldu. İspanyolların Kuzey Afrika'yı ele geçirme ihtimalleri karşısında ünlü Türk denizcileri Oruç Reis ile Hızır Reis, bu bölgelerde Türk hâkimiyetini tesis etme hedefine yöneldiler. İlk olarak Cezayir'i denetimleri altına aldılar. Böylece Türklerin bölgeye gelişinden sonra İspanyolların bölgede ilerlemesi durdu. Dolayısıyla Kuzey Afrika'daki Müslümanlar kendilerine yeni bir koruyucu buldular. Oruç Reis'in ölümünden sonra Kanuni Dönemi'nde Osmanlıların hizmetine giren Hızır Reis (Barbaros Hayrettin Paşa), Cezayir'i Osmanlı topraklarına kattı (1529) ve sağladığı maddi ve manevi destekle Avrupa'dan gelen Haçlı akınlarını başarıyla püskürttü. Kuzey Afrika'da uzun yıllar sürecek Osmanlı hâkimiyetin tesisine ön ayak oldu. Barbaros'un ölümünden sonra yerine Turgut Reis geçti. Turgut Reis, Saint Jean (Sen Jan) şövalyelerinin denetiminde olan Trablusgarp'ı (1551), bir süre sonra da Tunus'u alarak Osmanlı topraklarına kattı.

Görsel 5.13: Sîdî Mahrez Camii (1692/Tunus)

Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'da, Doğu ve Batı Akdeniz'de Hristiyan devletlere karşı İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlendi. Kuzey Afrika Müslümanları, Türkler sayesinde İspanya ve Portekiz'den kaynaklanan büyük bir felaketten kurtuldu. Çünkü aynı dönemde İspanya, Coğrafi Keşifler sonucu Güney Amerika'yı işgal etmiş ve bölge halkına karşı soykırım uygulamıştı. Eğer İspanya, Cezayir'den başlayarak Kuzey Afrika'yı işgal etmiş olsaydı, Endülüs'teki Müslümanlar ve Yahudiler ile Güney Amerika'daki halka yaptıklarını orada da yapması kuvvetli bir olasılıktı. Diğer yandan Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'nın değişik bölgelerinde inşa ettirdiği han, hamam, cami (Görsel 5.13), kervansaraylarla bölgeyi mamur hâle getirdi.

TARTIŞALIM

Osmanlı Devleti'nin farklı dinlere karşı izlemiş olduğu politikaların devlete kazanımlarını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

5.6. DENİZLERDE HÂKİMİYET MÜCADELESİ

HAZIRLIK

1. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de hâkimiyet kurmak istemesinin sebepleri neler olabilir? Belirtiniz.

2. Coğrafi Keşifler sonucunda Atlas Okyanusu'ndaki limanlar önem kazanırken, Akdeniz limanları önemini kaybetmiştir. Bu durumun Osmanlı Devleti'ne ne gibi etkileri olabileceğini arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

5.6.1. AKDENİZ'DE OSMANLI HÂKİMİYETİNİN KURULMASI

Görsel 5.14: İstanbul'un fethi tablosu (Fausto Zonaro / Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Müzesi- İstanbul)

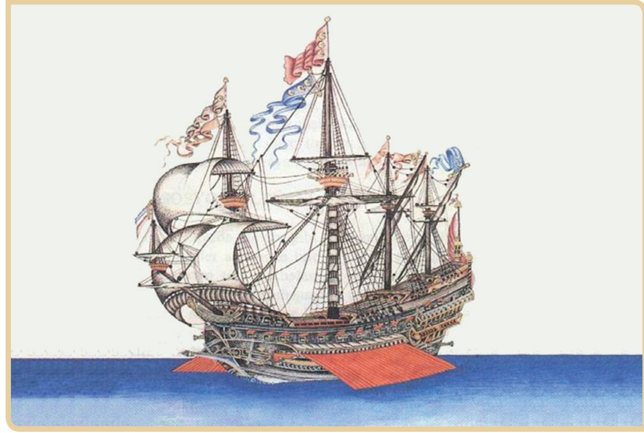
Osmanlı Devleti kurulduğunda, gönüllülerden, alplerden, cihat ve gaza amacıyla fetihlere katılanlardan oluşan küçük bir kara ordusu görünümündeydi. İlk düzenli Osmanlı kara ordusu Orhan Bey Dönemi'nde kurulmuştu. Daha sonra I. Murat Dönemi'nde devşirme ve tımar sistemi sayesinde Osmanlı kara gücü oldukça gelişti. Güçlü kara ordusu sayesinde, Osmanlı Devleti'nin sınırları XV ve XVI. yüzyıllarda gerçekleştirilen fetihlerle hızla genişledi. Özellikle 1453'te İstanbul'un fethedilmesinden (Görsel 5.14) sonra Osmanlı Devleti, Yakın Doğu ve Avrupa'nın önemli bir kara gücü hâline geldi. Bu dönemde Osmanlı Devleti dışında önemli kara gücü bulunan devletler şunlardı:

Akkoyunlu Devleti, XV. yüzyıl başlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine hâkim, önemli bir kara gücüne sahipti. Ancak Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, Osmanlı Devleti ile 1473 tarihinde yapmış olduğu Otlukbeli Savaşı'nı kaybettikten sonra dağılma sürecine girdi.

Safeviler, XVI. yüzyılın başında kurulmuş olmalarına rağmen, Şah İsmail önderliğinde kısa sürede önemli bir kara gücü oluşturarak Osmanlı Devleti'nin önemli bir rakibi hâline geldiler. Mısır'dan Suriye'ye kadar hâkim olan Memlûklular ise, önemli bir kara gücüne sahiplerdi. Diğer yandan Macar, Avusturya ve Alman krallıkları arasında kurulan akrabalık bağı ile oluşturulan Habsburg İmparatorluğu, XVI. yüzyıl başlarında Balkanlar ve Avrupa'nın en büyük kara gücüne sahipti. Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda bu kara güçleriyle rekabet edebilmek için kara ordusunu ve donanmasını daha da güçlendirdi.

Osmanlı donanmasının temeli, daha önce sahil bölgelerinde kurulan Karesioğulları, Aydınoğulları, Candaroğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları beyliklerinin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle teşekkül

etti. Ancak Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişi ile birlikte Çanakkale ve Marmara denizlerinin savunulması için daha kapsamlı bir donanmaya ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla I. Bayezid (Yıldırım) Dönemi'nde Gelibolu'da yeni bir tersane inşa edildi. I. Mehmet (Çelebi) Dönemi'nde, ilk Osmanlı deniz savaşı Venediklilerle yapıldı ancak kaybedildi.

Görsel 5.15: Osmanlı Devleti'ne ait bir kalyon minyatürü

II. Mehmet (Fatih), İstanbul'un fethi için planlar yaparken sadece kara gücü ile fethin mümkün olmayacağını biliyordu. Bu yüzden hazırlıklar kapsamında karadan yapılan çalışmalar yanında, Gelibolu'da da yeni gemiler inşa edildi. Eldeki mevcut gemiler onarıldı. Böylelikle yaklaşık 400 gemiden oluşan bir deniz gücü meydana getirildi. Karadan çekilerek Haliç'e indirilen gemiler, İstanbul'un fethinde önemli bir rol üstlendi. Oluşturulan bu güçlü donanma sadece İstanbul'un fethinde kullanılmadı. Trabzon İmparatorluğu'na son verilmesi (1461), Kırım ve Kefe'nin fethedilmesinde (1475) donanma gücünden faydalanıldı. Bu gelişmeler sonucunda XV. yüzyılın ikinci yarısında Karadeniz adeta bir Türk gölü hâline geldi.

II. Bayezid Döneminde, her bakımdan gelişme gösteren Osmanlı donanması, Avrupa devletlerinin deniz gücüyle rekabet edebilecek seviyeye ulaştı. Denizlerde hâkimiyet kurmak isteyen Osmanlı Devleti, Venedik, Ceneviz, İspanya ve Portekiz gibi güçlü donanmalara sahip ülkeler ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bu durum karşısında Osmanlı gemi inşa teknolojisinde önemli çalışmaları getirdi. Yeni tekniklerle üretilen kadırga ve kalyonlar (Görsel 5.15) Osmanlı donanmasına denizlerde büyük bir avantaj sağladı. Bu dönemde Kili ve Akkerman'ın alınmasıyla Karadeniz'de; Modon, Koron, Navarin ve İnebahtı'nın alınmasıyla da Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti iyice güçlendi.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesi, Osmanlı'nın deniz stratejisinde de önemli bir değişime neden oldu. Mısır ve Doğu Akdeniz sahillerinin savunulması, donanmanın öncelikleri arasına girdi. Haliç'teki tersane, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Galata'dan Kağıthane'ye kadar genişletildi. Böylelikle Osmanlı'nın yıkılışına kadar donanmanın merkez üssü olacak Haliç Tersanesi yani "Tersane-i Amire" kurulmuş oldu. Osmanlı donanmasının askerî yönden güçlenmesi ve her geçen gün Akdeniz'de hâkimiyet kurması Osmanlı Devleti'nin ekonomik yönden güçlenmesine de ortam hazırladı. Daha önceleri karadan yapılan ticarete, deniz ticareti de eklendi. Venedik, Ceneviz, İspanya, Portekiz ve Kuzey Afrika ülkeleri ile deniz ticareti gelişti. Bu ülkelerle kurulan ticari ilişkilerin yanında karşılıklı kültür alışverişi de yaşandı. Bu ülkeler arasında başta yemek, giyim ve müzik olmak üzere çeşitli alanlarda kültürel etkileşimler görüldü.

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde ise Osmanlı donanması altın çağını yaşadı. Donanmaya verilen önem sayesinde, Osmanlı Devleti, kısa sürede Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'nın tamamına hâkim oldu.

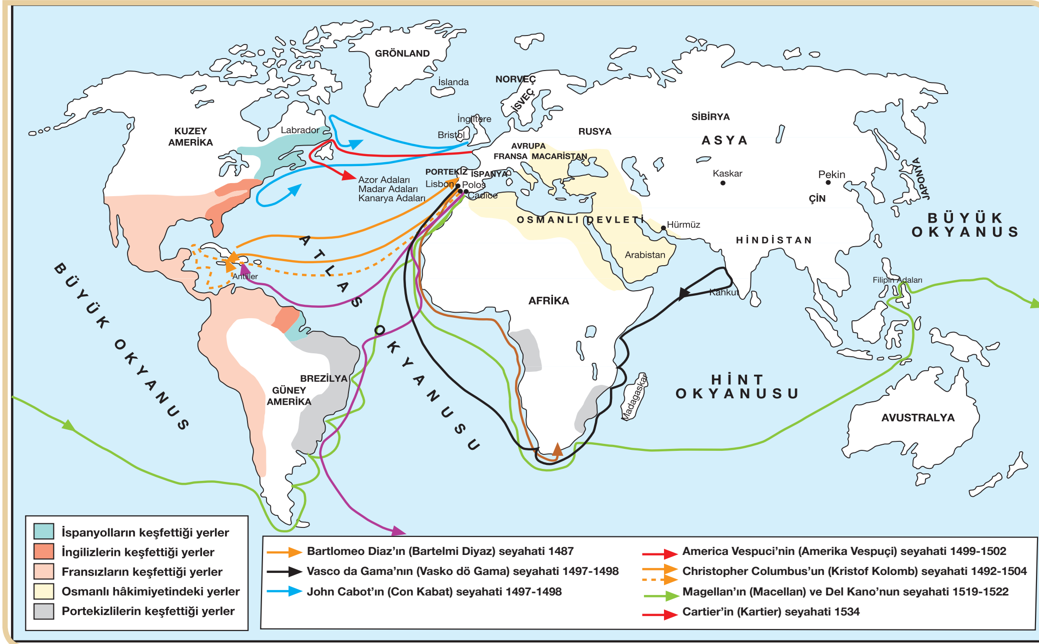
5.6.2. COĞRAFİ KEŞİFLER VE OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ

Osmanlı Devleti'nin zamanla İpek ve Baharat yollarının denetimini ele geçirmesi ve Akdeniz'de her geçen gün hâkimiyet alanını genişletmesi, Avrupalı devletleri yeni ticaret yolları aramaya sevk etti. Özellikle İspanya ve Portekiz krallarından aldıkları destekle birçok denizci açık denizlere çıktı. Bu durum Avrupa'nın kaderini değiştirecek Coğrafi Keşifler'in (Harita 5.7) başlamasını sağladı.

Coğrafi Keşifler'in sebepleri şunlardır:

- Pusulanın geliştirilmesi ve sağlam gemilerin yapılması
- Coğrafya bilgisinin artması ve cesur gemicilerin yetişmesi
- Avrupalıların Doğu'nun zenginliğine ulaşmak isteği
- Hristiyanlığı Avrupa dışında yayma düşüncesi
- İpek ve Baharat gibi ticaret yollarının Türklerin denetiminde olmasından dolayı Avrupalıların Çin ve Hindistan'a giden başka yollar bulma arzusu

ETKİNLİK

Harita 5.7: Coğrafi keşifler

1. Haritaya göre Avrupalı denizciler tarafından keşfedilen yerleri belirleyiniz.

2. Coğrafi Keşifler'in Osmanlı Devleti'ni nasıl etkilemiş olabileceğini arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Coğrafi Keşiflerin Sonuçları

Coğrafi Keşifler sonucu Amerika (Görsel 5.16), Avustralya ve Afrika'nın bilinmeyen bölgeleri ile yeni yerler ve kıtalar keşfedildi. Keşfedilen bölgelerde İspanyollar ve Portekizliler koloniler kurarak sömürge bölgeleri oluşturdular. Bu bölgelerdeki insanları köle ticaretinde kullandılar. Özellikle Amerika'da çalışacak insan gücünü sağlamak amacıyla Afrika'dan yerliler getirdiler. Diğer yandan Avrupa'dan Amerika'ya yeni bir dünya umuduyla göç edenlerin sayısı arttı. Ancak Avrupa'dan gelenler, Amerika'daki yerli halka (Aztek, Maya, İnka, Kızılderililer) oldukça kötü muamelelerde bulundular.

Görsel 5.16: Kristof Kolomb'un Amerika'ya çıkışını anlatan tablo

Coğrafi Keşifler birtakım ekonomik, kültürel ve dinî sonuçlara da yol açtı. Ticaret yollarının güzergâhı değişti. Akdeniz limanları önemini kaybederken Atlas Okyanusu üzerindeki limanlar [Lizbon, Bordeaux (Bordo), Anvers, Roterdam...] değer kazandı. Keşfedilen yerlerin yağmalanması sonucu Avrupa'ya bol miktarda altın ve gümüş getirildi. Böylece Avrupa'nın ekonomisi güçlendi. Ticaretle uğraşan burjuva sınıfı zenginleşti. Burjuvalar asillerin topraklarını satın alarak büyük servet sahibi oldular.

Coğrafi Keşifler sonucu yeni bitki, sebze ve meyve türleri de keşfedildi. Özellikle "yeni dünya" diye tabir edilen bu bölgelerdeki tütün, kahve, pamuk, patates, domates, kakao gibi ürünler bütün dünyaya yayıldı.

Coğrafi Keşifler sonucunda Hristyanlık keşfedilen bölgelerde yayılma imkânı buldu. Ancak Dünya'nın yuvarlak olduğunun anlaşılması özellikle Katolik Kilisesinin birtakım öğretilerini derinden sarstı. Bu durum kilise ve din adamlarına olan inancın sorgulanmasına neden oldu.

DEĞERLENDİRME

Coğrafi Keşifler sonucunda Atlas Okyanusu'ndaki limanlar önem kazanırken; Akdeniz limanları ise önemini kaybetmiştir. Bu durumdan hangi ülkelerin olumsuz etkilenebileceğini sebepleri ile birlikte arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Coğrafi Keşiflerin Osmanlı Devleti'ne Etkileri

Coğrafi Keşifler, Osmanlı Devleti'ni ve Türk dünyasını olumsuz etkiledi. Coğrafi Keşifler sonucunda ticaret yollarının yön değiştirmesi, Osmanlı ülkesinden geçen İpek ve Baharat yollarının önemini azalttı. Yine Atlas Okyanusu'ndaki limanlar önem kazanırken Akdeniz limanları önemini kaybetti.

Bu durum Osmanlı Devleti'nin gümrük gelirlerinde azalmaya, dolayısıyla da ekonomisinde gerilemeye neden oldu. Özellikle İpek Yolu üzerinde bulunan birçok Türk hanlığı ekonomik yönden zayıflayarak zamanla Rusların denetimine girdi.

Diğer yandan Avrupalılar, sömürgecilik faaliyetleri sonucu keşfettikleri bölgelerden bol miktarda altın ve gümüşü Avrupa'ya taşıdılar. Böylece Avrupa'nın refah düzeyi yükseldi. Keşfedilen bölgelerden Avrupa'ya taşınan değerli madenlerin (altın, gümüş) zamanla Osmanlı ülkesine girmesi, Osmanlı para birimi olan akçenin değer kaybetmesine yol açtı. Bu durum eşya ve mal fiyatlarının artmasına (enflasyon) neden oldu.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti, Coğrafi Keşifler'den olumsuz etkilenmemek için neler yapmış olabilir? Açıklayınız.

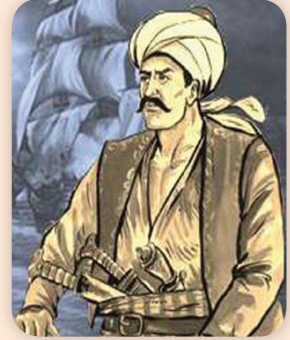
5.6.3. HİNT DENİZ SEFERLERİ (1538-1553)

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti gerek stratejik, gerekse insani yardım amacıyla Akdeniz dışında da denizcilik faaliyetlerinde bulundu. Bunun en büyük örneği "Hint Deniz Seferleri"dir. Bu seferlerin nedenleri özetle şunlardır:

Coğrafi Keşifler sonucu Hint deniz yolunun bulunmasından sonra Portekizler Hint ticaret yollarını denetimlerine aldılar. Bir süre sonra bölgedeki Müslümanlara baskı yapmaya ve Müslüman tüccarlara zarar vermeye başladılar. Bu durum karşısında Hindistan'daki Müslüman Gücerat Hükümdarı, Osmanlıdan yardım istedi. Osmanlı Devleti, gerek bu bölgelerdeki Müslümanlara yardım etmek gerekse Portekizleri bölgeden uzaklaştırmak amacıyla Hindistan'a dört sefer düzenledi. Bu seferler Hadım Süleyman Paşa (1538), Piri Reis (1551), Murat Reis (1552) ve Seydi Ali Reis (1553) tarafından gerçekleştirildi. Ancak bu seferlerden bir netice elde edilmedi. Hint Deniz Seferlerinin başarısız olmasında Osmanlı Devleti'nin bölgenin önemini tam olarak kavrayamaması, Osmanlı gemilerinin açık denizlere dayanıklı olmaması ve bölge halkının tam destek vermemesi etkili oldu.

BİYOGRAFİ

Seydi Ali Reis (1498-1563)

Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasının sol kanadına komuta etti. Dördüncü Hint Deniz Seferi'ni yönetti. Piri Reis'in Basra Körfezi'nde bıraktığı donanmayı kurtarıp, Süveyş'e dönerken Portekizlilerle karşılaştı ve onları bozguna uğrattı. Hint Deniz Seferi esnasında gördüğü yerleri ve karşılaştığı olayları "Mir'atü'l-Memalik" adlı kitabında topladı ve bu eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sundu. Diğer eserinde "Kitabü'l-Muhit"e ise yön tayini, büyük fırtınalar, limanlar, zaman hesabı gibi denizcilikle ilgili bilgiler verdi.

www.islamansiklopedisi.info
(Özetlenmiştir.)

Kanuni'den sonra da Hindistan'a olan ilgi devam etti. II. Selim Dönemi'nde Kurdoğlu Hızır Reis, Sinan Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa komutasında Güney Arabistan'a başarılı seferler yapıldı. Habeşistan ele geçirildi. Yine Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Osmanlı donanmasını Akdeniz'den Hint Okyanusu'na geçirebilmek için "Süveyş Kanalı Projesi"ni hayata geçirmek istedi. Bu proje ile Akdeniz ve Kızıldeniz'i bir kanalla birleştirmeyi amaçladı. Böylece Akdeniz'deki Osmanlı donanmaları, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na geçebilecek; Yemen ve Hicaz bölgeleri korunabilecek; Coğrafi Keşifler yüzünden önemini kaybeden Akdeniz limanları yeniden canlanabilecekti. Ancak bu proje hayata geçirilemedi.

Hint Deniz Seferleri (Harita 5.8) sonucunda Kanuni Dönemi'nde; Arap Yarımadası, Kızıl Deniz ve Basra Körfezi'nin denetimi Osmanlı'ya geçti. Kızıldeniz bir iç deniz oldu. Portekizlilerin Hint Okyanusu'ndaki varlıkları sona erdirilemedi. Ancak Yemen, Eritre, Sudan sahilleri ve Habeşistan'ın bir kısmı ele geçirildi. Hint Deniz Seferleri oldukça büyük zorluklarla yapıldığı gibi, Osmanlı devletini ekonomik açıdan da olumsuz etkiledi.

Harita 5.8: Osmanlı Devleti'nin düzenlediği Hint Deniz Seferleri

5.6.4. ATLANTİK ÜLKELERİNİN AKDENİZ'E NÜFUZ ETME ÇABALARI

XVI. yüzyıl yoğun olarak Osmanlı Devleti ile Atlantik ülkeleri (İspanya, Portekiz, İngiltere, Hollanda) arasında Akdeniz'e hâkim olma mücadelesi içerisinde geçti. Bu hâkimiyet savaşında ilk olarak Osmanlı-İspanya, Osmanlı-Portekiz mücadelesi yaşanırken bu iki ülkenin zamanla zayıflamasına bağlı olarak İngiltere ve Hollanda ön plana çıktı. Atlantik ülkeleri ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan Akdeniz'de hâkimiyet kurma mücadeleleri şu şekilde özetlenebilir:

Osmanlı Devleti ile İspanya, XVI. yüzyılda iki büyük devlet olarak tarih sahnesinde zirveye ulaşmışlardı. Osmanlı Devleti İslam dünyasının en güçlü devleti; Katolik İspanya ise Avrupa'nın ve Hristiyanlığın koruyucusu olarak ön plandaydı. Bu iki devlet, başta Akdeniz olmak üzere Kuzey Afrika'da sık sık karşı karşıya geldiler. İspanyollar, Osmanlı Devleti'ne karşı Akdeniz'de oluşturulan Haçlı ittifaklarının ya başını çektiler ya da aktif olarak içinde yer aldılar.

Osmanlı-İspanya rekabetinde en önemli konulardan biri Orta Akdeniz'de jeopolitik konumuyla dikkat çeken Tunus oldu. XVI. yüzyılda Tunus, Osmanlılar için Kuzey Afrika'daki en önemli eyaleti olan Cezayir'le karasal bağlantıyı sağlaması ve Akdeniz ticaret yollarına hâkim bir konumda olması sebebiyle; İspanyollar için ise Kuzey Afrika'daki garnizonlarının korunması ve güney İtalya'daki topraklarının güvenliği için hayati önem arz ediyordu. Bu amaçla Osmanlı Devleti, ilk olarak Barbaros Hayrettin Paşa komutasında Tunus'u ele geçirdi. Bu durum karşısında İspanya'nın desteklediği Andrea Dorya komutasında bir Haçlı donanması oluşturuldu. Ancak 28 Eylül 1538'de yapılan Preveze Deniz Savaşı (Görsel 5.17) ile Haçlı donanması büyük bir bozguna uğratıldı. Türk denizcilik tarihinin bu en büyük zaferi sonrasında Akdeniz'deki üstünlük Osmanlı Devleti'ne geçti.

Görsel 5.17: Preveze Deniz Savaşı tablosu (Osman Nuri Paşa-İstanbul Deniz Müzesi)

Bu olaydan sonra Akdeniz'deki Osmanlı-İspanya rekabeti artarak devam etti. Osmanlıları Akdeniz ve Kuzey Afrika'dan çıkarmak isteyen İspanya'ya karşı Osmanlı Devleti, bu sefer Turgut Reis komutasındaki bir donanma ile İspanyolların elinde bulunan Cerbe Adası'nı kuşattı. Turgut Reis, bu kuşatmada zorlansa da Kaptanıderya Piyale Paşa'nın yardımı ile Cerbe Adası fethedildi (Görsel 5.18) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyeti daha da güçlendi (1560).

Görsel 5.18: Cerbe Deniz Savaşı tablosu (Osman Nuri Paşa-İstanbul Deniz Müzesi)

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini güçlendiren bir diğer gelişme ise II. Selim Dönemi'nde Kıbrıs'ın fethedilmesi oldu. Kaptanıderya Lala Mustafa Paşa, Venediklerin elinde bulunan Kıbrıs'ı, bir yıllık kuşatma sonunda ele geçirdi (1571). Böylece Doğu Akdeniz'in denetimi Osmanlı Devleti'ne geçmiş oldu.

Kıbrıs'ın fethedilmesi ile Akdeniz'de çıkarları iyice zedelenen Avrupa devletleri papanın önderliğinde İspanya, Portekiz, Venedik gibi ülkelerden oluşan yeni bir Haçlı donanması oluşturdular. Kıbrıs dönüşü İnebahtı mevkinde yapılan savaşta yaklaşık üç yüz parçalık Osmanlı donanmasını yaktılar (1571).

Osmanlı Devleti ile İspanya arasında Tunus üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi yaklaşık kırk yıl sürdü. Ancak bu mücadele Osmanlı Devleti'nin Tunus'a hâkim olmasıyla sonuçlandı (1574). İki taraf arasında yapılan anlaşmalardan sonra Akdeniz'den ümidini kesen İspanya, yönünü başka bölgelere çevirmek zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti ile Portekiz arasında yaşanan Akdeniz'e hâkim olma mücadelesi zamanla Atlas ve Hint Okyanusu'nda da devam etti. Akdeniz'deki Osmanlı-Portekiz rekabetinin temelinde, Osmanlı Devleti'nin her geçen gün Akdeniz ve Kuzey Afrika'da hâkimiyet alanını genişletmesi etkili oldu. Bu yüzden Portekiz, Osmanlı Devleti'ne karşı Akdeniz'de kurulan Haçlı ittifaklarında sürekli yer aldı. Ancak son olarak Osmanlı Devleti ile Kuzey Afrika'nın en batısında yer alan Fas'taki hâkimiyet mücadelesini kaybetti. Tarihte "Vadiü's-Seyl Savaşı" olarak bilinen savaşta Portekiz donanmaları ağır bir darbe aldı; hatta Portekiz Kralı da bu savaşta hayatını kaybetti (1576). Bu savaştan sonra Portekiz, Akdeniz ve diğer bölgelerdeki sömürgelerini kaybederek sömürgecilik rekabetinde geri plana düştü.

Hollanda, XVI. yüzyıla kadar İspanya'nın hâkimiyeti altında bulunuyordu. Ancak İspanya'nın, Osmanlı Devleti ile Akdeniz'de giriştiği rekabet Hollanda'ya yaradı. İspanya'nın zayıflayarak çıktığı bu rekabet sonrası Hollanda, İspanya'dan ayrılarak bağımsız bir konuma geldi. Hatta İspanya ve Portekiz'in zayıflamasını fırsat bilerek onların sömürge alanlarına doğru yayılmaya başladı. XVI. yüzyıl sonları ve XVII. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Bu sayede birtakım ekonomik imtiyazlar kazanarak Akdeniz'de etkinliğini arttırmak istedi.

Görsel 5.19: İngiliz gemisi (illüstrasyon)

İngiltere, XVI. yüzyıl ortalarından itibaren büyük bir donanma gücüne sahip oldu (Görsel 5.19). Bir süre sonra deniz aşırı bölgelere yaptığı ticaret ve sömürgecilik ile zenginleşmeye başladı. XVII. yüzyıldan itibaren sömürgecilik faaliyetlerinde en büyük rakipleri olan İspanya, Portekiz ve Fransa'yı saf dışı bırakarak âdeta tek başına yol aldı. Dünyanın birçok yerinde sömürge bölgeleri oluşturdu. Zamanla Akdeniz Bölgesi'ne yönelerek bölgenin deniz ticaretini ele geçirmeyi ve Kuzey Afrika'da sömürge bölgeleri kurmayı hedefledi.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. I. Baharat Yolu'nun Osmanlı denetimine girmesi,
II. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün sağlanması,
III. Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı hâkimiyetine girmesi

Yukarıda verilenlerden hangisi İstanbul'un fethinin sonuçlarıyla ilgili değildir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

2. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya kapitülasyonlar vermesinde;

I. Coğrafi Keşifler sonucu önemini kaybeden Akdeniz limanlarını yeniden canlandırmak,
II. Avrupa'da Osmanlıya karşı oluşan ittifakları parçalamak,
III. ekonomik açıdan zayıf durumdaki Fransa'ya destek olmak

durumlarından hangisi ya da hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

3. Aşağıda verilenlerden hangisi Coğrafi Keşiflerin sonuçları ile ilgili değildir?

A) Sömürge imparatorluklarının kurulması
B) Burjuva sınıfının önemli bir güç haline gelmesi
C) Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetinin tamamen sona ermesi
D) Atlas Okyanusu limanlarının önem kazanması
E) Yeni bitki (tütün, patates, domates gibi) ve hayvan türlerinin tanınması

4. I. İngiltere,
II. Hollanda,
III. İspanya,
IV. Portekiz

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda Akdeniz ve Kuzey Afrika'da hâkimiyet kurmak amacıyla yukarıda verilen Atlantik ülkelerinin hangisi ya da hangileri ile mücadele etmiştir?

A) I ve II B) II ve III C) III ve IV D) I, II ve III E) II, III ve IV

5. I. Akdeniz'de Türk hâkimiyetinin kurulması,

II. Fransa'ya ticari ayrıcalıklar verilmesi,

III. Avusturya'nın Osmanlı siyasi üstünlüğünü kabul etmesi

Yukarıda verilenlerden hangisi Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ile ilgilidir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

6. Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Doğu Anadolu Bölgesi'nin güvenliğini sağlamak ve Şii tehlikesini önlemek amacıyla aşağıdaki savaşlardan hangisini yapmıştır?

A) Mercidabık Savaşı B) Çaldıran Savaşı C) Ridaniye Savaşı
D) Otlukbeli Savaşı E) Turnadağ Savaşı

7. I. Preveze Deniz Savaşı'nın kazanılması

II. Cezayir ve Fas'ın Osmanlı topraklarına katılması

III. Kıbrıs'ın fethedilmesi

Yukarıda verilen gelişmelerden hangisi ya da hangileri Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini güçlendirmiştir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III E) I, II ve III

B. Aşağıda verilen Bedesten (kapalıçarşı) görselini inceleyerek, 1, 2 ve 3. soruları cevaplandırınız.

1. Sizce yukarıdaki resimde insanlar neler yapıyorlar?
2. Buradaki insanların sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri hakkında ne tür çıkarımlarda bulunabilirsiniz?
3. Bedestenlerin Osmanlı ekonomisine katkılarıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

C. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) II. Bayezid Dönemi'nde çıkan Şah Kulu İsyanı Osmanlı Devleti'nin otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur.
2. ( ) Mohaç Meydan Muharebesi sonucunda Osmanlı Devleti, Macar Krallığı'nın siyasi varlığına son vermiştir.
3. ( ) Yavuz Sultan Selim, Anadolu'daki Şii tehlikesini ortadan kaldırmak amacıyla Safevilerle Ridaniye Savaşı'nı yapmıştır.
4. ( ) Osmanlı Devleti, Hint Deniz Seferlerini, Hint Okyanusu'ndaki İspanya'nın hâkimiyetine son vermek için yapmıştır.
5. ( ) Halifelik, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonunda Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.

Ç. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Kaptanıderya ……………………………….. komutasında Haçlı müttefik donanmasıyla yapılan ……………………………….. sonucu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti kurulmuştur.
2. Kanuni Dönemi'nde Osmanlı Devleti, batıda Avusturya'ya ……….……..…. Antlaşması ile; doğuda ise ……………………….. Antlaşması ile İran'a karşı üstünlük sağlamıştır.
3. Coğrafi Keşiflerin bir sebebi de …………….. Yolu ile ………………. Yolu'nun Osmanlıların denetimine geçmesidir.
4. Yavuz Sultan Selim ………………….. ve ………………………….. savaşları ile Memlûklu Devleti'ne son vermiştir.
5. Fatih Dönemi'nde ……………………., Kanuni Dönemi'nde ise…………………….. ticari ayrıcalıklar elde etmişlerdir.

D. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda Fransa'ya kapitülasyonlar vererek ulaşmak istediği amaçlar nelerdir?
2. Yavuz Sultan Selim'in Memlûklular üzerine sefer düzenlemesinin sebepleri nelerdir?
3. XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Roma Katolik Kilisesi'ne karşı nasıl bir strateji izlemiştir?
4. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de hâkimiyet kurmasında hangi faktörler ve olaylar etkili olmuştur?
5. Coğrafi Keşiflerin Osmanlı Devleti'ne ekonomik alandaki etkileri neler olmuştur?
6. İstanbul'un fethinin dünya siyasi tarihi açısından sonuçları neler olmuştur?

6. ÜNİTE

SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

Topkapı Sarayı'nda Bayramlaşma tablosu (Kapıdağlı Konstantin)

- ✓ **6.1. TOPKAPI SARAYI VE DİVÂN-I HÜMÂYUN**
- ✓ **6.2. OSMANLI DEVLET ANLAYIŞI**

TEMEL KAVRAMLAR

- Birun
- Lala
- Siyasetnâme
- Divân-ı Hümâyun
- Müsadere sistemi
- Şehzade
- Enderun
- Nasihatnâme
- Kanunnâme
- Sancağa çıkma

6.1. TOPKAPI SARAYI VE DİVÂN-I HÜMÂYUN

HAZIRLIK

1. www.topkapisarayi.gov.tr adresinden Topkapı Sarayı'nı ziyaret ediniz. Topkapı Sarayı'nın Osmanlı Devleti için önemini tespit ediniz.

2. Divân-ı Hümâyun ve üyeleri hakkında neler biliyorsunuz? Belirtiniz.

6.1.1. TOPKAPI SARAYI

YORUMLAMA

MÜSTAKİL BİR DÜNYA: TOPKAPI SARAYI

Görsel 6.1: Topkapı Sarayı minyatürü (Nusret Çolpan)

Osmanlı padişahlarına dört asra yakın hizmet veren Topkapı Sarayı'nda (Görsel 6.1) ilk yapılaşma Fatih Devri'nde başladı ve sonra gelen her padişahın ilave ettirdiği fevkalade güzel yapılarla muazzam bir saray manzumesi oluştu. Topkapı Sarayı uzaktan seyredildiğinde; eski devir ve günümüz saray modellerinden ziyade, sanki bir mektep ve medreseyi canlandırmaktadır. Burası âdeta saray değil, müstakil bir dünyadır. Bâb-ı Hümayun'dan Bâbü's-Selam'a kadar uzanan dış avlu, her türlü faaliyetin merkezidir. Şikâyeti olanların ve adalet aramaya gelenlerin müracaatlarını sunacakları Deavi Kasrı (I. Avlu) buradaydı. Hastanesi, fırınları, sarnıç ve su kuyuları, sim sakalar, hasırcılar, odun ambarı, ocakları ve darphanesi ile bu avlu her gün hummalı bir faaliyetin ve renkli bir hayatın merkezi konumundaydı.

Dört yüz yıl dünya siyasetine buradan yön verilmiştir. Devletlerin, hükümdarların akıbeti burada kararlaştırılmış, savaş ve barış kararları burada alınmış, üç kıtaya yayılan imparatorluğun idaresi buradan görülmüştür. Âdeta dünyanın kalbi burada atardı. Divânhaneye gölgesi vuran Adalet Kasrı, burada zulmün ve haksızlığın olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim Divânhanenin ön yüzündeki bir kitabede bu husus şöyle vurgulanır: “Felekler bu yüce kubbe altından ibarettir, adalet olmasa bu köhne kubbe ayaklar üzre durmaz.” Enderun ise padişahın yaşadığı bir mekân olmanın ötesinde asıl olarak Osmanlı Devleti'nin en yüksek mektebidir. Dünyanın en zeki çocuklarının yaşadığı, eğitim aldığı ve ileride en yüksek mevkilere gelmek üzere yetiştirildiği bir mekânlar manzumesidir. Aslında Topkapı Sarayı, neredeyse Osmanlı medeniyetini bir bütün hâlinde, bütün ihtişamıyla ve zarafetiyle gözler önüne sermekte ve bize dillendirmektedir.

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL,
Bir Müstakil Dünya Topkapı Sarayı
(Makaleden özetlenmiştir.)

DEĞERLENDİRME

Topkapı Sarayı'nın Osmanlı Devleti için önemi hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra devletin merkezi Edirne'den buraya taşındı. İstanbul kısa sürede imar edilerek âdeta devletin simgesi hâline geldi. Bir süre sonra Fatih Sultan Mehmet, padişah ve ailesinin ikamet edeceği, devlet işlerinin yürütüleceği Topkapı Sarayı'nı, Marmara ve Boğaziçi'ni aynı anda görebilen, her türlü tabiat güzelliğine sahip bir alana inşa ettirdi (Görsel 6.2).

Görsel 6.2: Günümüz Topkapı Sarayı'ndan bir görünüm

Topkapı Sarayı, yapısı ve işlevi bakımından kısa sürede bir şehir konumuna geldi. Öyle ki Topkapı Sarayı; geniş avlular, köşkler, kasırlar, camiler, divanlar, devlet daireleri, kütüphaneler, koğuşlar, mutfaklar, çeşmeler ve bahçelerden oluşuyordu. Denizden ve karadan Saray'a açılan kapılar vardı. Saray'ın surlarının çevresinde üst düzey devlet yöneticilerin konutları bulunuyordu. O dönem kasır (köşk), ve konak denilen konutlar, saray ve çevresinden soyutlanamamış, halkın oturduğu alanlara dağılmayıp bir arada toplanmıştı. Diğer yandan Topkapı Sarayı, devletin merkezi olduğundan çeşitli ülkelerden gelen elçiler burada kabul edildi. Padişahın tahta çıkışında yapılan cülus törenleri, bayramlaşma törenleri burada yapıldı. Müslüman olsun gayrımüslim olsun reaya, sorunlarını çözmek için Topkapı Sarayı'na geldi. Bu yüzden de Topkapı Sarayı etrafında birçok cami, han, çarşı, medrese, tercüme büroları, park, bahçe gibi tesisler inşa edilerek şehir kültürü bu bölgede hızla gelişti.

Topkapı Sarayı; padişahın hizmetkârlarının bulunduğu enderun (iç saray), birun (dış saray) ile padişahın özel hayatını geçirdiği harem olmak üzere üç bölümden oluşuyordu.

Enderun (İç Saray): Topkapı Sarayı, padişahın ikametgâhı dışında, devlet idaresinin ve devlet adamı yetiştirilmesinin de merkezi konumundaydı. Nitekim sarayda bulunan Enderun Mektebinden yetişenler başta padişahın hizmetkârı olmak üzere, devletin birçok kademesinde görev yaparlardı. Enderun Mektebine, devşirme sistemi ile savaşlarda esir alınan 8-10 yaş arasındaki çocuklar arasından boylu-poslu, gösterişli, ahlaklı ve zeki olanlar alınırdı. Bunlar Edirne Sarayı, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylarda eğitim alır, Türk İslam âdet ve geleneklerine göre yetiştirilirdi. Aldıkları eğitim sonrasında yetenekli öğrenciler tespit edilerek saray üniversitesi niteliğinde olan Enderuna alınırlardı. Enderunda dinî, ilmî ve siyasi eğitim yanında saray protokollerini öğrenir, daha sonra devlet kademelerinde görev alırlardı.

Enderundan yetişenler arasında vezir-i âzamlığa kadar yükselenler olurdu. Padişahın güvenilir hizmetkârlarının yetiştirildiği Enderun; büyük oda, küçük oda, seferli odası, doğancılar odası, kiler odası, hazine odası ve has oda olmak üzere yedi odadan oluşurdu.

Birun (Dış Saray): Dış anlamına gelen birun, Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümâyûn ile Babüssaade arasında kalan bölümdür. Osmanlı sarayı ve padişahın dış hizmetine bakan ve sarayda kalma mecburiyetinde olmayan; padişah hocası, hekimbaşı, göz hekimi, hünkâr imamı gibi ulemâ sınıfından olanlarla şehremini, darphane ve arpa eminleri gibi sivil görevlilere de "Birun halkı" veya "Dış halkı" denirdi. Bunların dışında Topkapı Sarayı'nda, Enderun dışında kalan emir-i âlem, kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı, mir-i ahur, bostancı ve bunların emrindekiler Birun görevlilerini oluştururlardı.

Harem: Girilmesi yasak olan yer anlamına gelir. Osmanlılar Dönemi'nde evler ve devlet adamlarının konutları demek olan saraylar, harem (Görsel 6.3) ve selamlık diye ikiye ayrılmıştı. Fatih Dönemi'nde, Topkapı Sarayı bünyesine bir de harem inşa edildi. Devşirme sistemi ile hareme alınan cariyeler, kalfaların sıkı disiplini altında Müslüman adap ve terbiyesiyle yetiştirilir; okuma-yazma, dinî bilgiler, dikiş nakış, yeteneklerine göre musiki, sofra hizmetleri derslerini öğrenirlerdi. Bu yönüyle harem aynı zamanda saray okulu niteliğindeydi. Haremden sorumlu en yetkili kişiye harem ağası denirdi.

Tarihî olaylar; meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, dinî ve ekonomik özelliklerini yansıtır. Bu yüzden bir tarihî olayı değerlendirirken bugünün bakış açısı ve değer yargılarıyla ele alınması, tarihî gerçeklerin yanlış yorumlanmasına neden olmaktadır. Bunun en büyük örneklerinden biri de Osmanlı'da harem meselesi olmuştur. Nitekim İslam hukukunu bilmeyen bazı bilim insanlarının, Osmanlı müesseseleri hakkında tatmin edici izahlar getirmesi ve özellikle de Harem gibi bir konuda doğru yorumlar yapması çok zordur. Bu konuda birçok yazar, Batılı yazarlar tarafından Osmanlı aleyhine yazılmış kaynakları tenkit etmeden Osmanlı harem müessesesini ve padişahları eleştirmiş; haremi sadece padişahların eğlence yeri olarak tarif etmişlerdir. Oysa Osmanlı'da harem bir eğitim kurumu gibi düşünülmüş, cariyeler ise öğrenci gibi görülmüştür. Cariyeler haremde iyi bir eğitime tabi tutulmuşlardır.

Görsel 6.3: Haremdeki Hünkâr Sofası

6.1.2. DİVÂN-I HÜMÂYUN VE ÜYELERİ

Osmanlı Devleti'nde, padişahın başkanlığında birinci derecede devlet işlerini görüşmek üzere toplanılan Divâna "Divânıhümâyun" adı verilirdi. Osmanlı Devleti'nde ilk divân, Orhan Bey Dönemi'nde kuruldu. I. Murat Dönemi'nde ülke sınırlarının genişlemesi ve sorunların artmasına bağlı olarak divân da genişletildi. Divândaki vezir sayısı artırıldı. Diğer divân üyelerinin ise görev ve yetkileri artırıldı. Divân, Orhan Bey Dönemi'nden Fatih'in ilk devirlerine kadar her gün toplandı. XVI. yüzyıldan itibaren ise divân toplantıları haftada dört güne indi, bunun iki günü de arz günü olarak kabul edildi. Hükümdar nerede bulunursa divân da orada kurulurdu. Fatih'e kadar divâna hükümdarlar, Fatih'ten sonra vezir-i âzamlar başkanlık etti. Ancak padişahlar divân toplantılarını divânın üst tarafında bulunan kafes arkasından dinlemeye devam ettiler. Dolayısıyla divân toplantılarını devamlı kontrol altında tuttular. Divân XVII. yüzyıldan itibaren önemini kaybetti. XVIII. yüzyıldan itibaren ise sadrazam konaklarında yapılan divân görüşmeleri üç ayda bir yapılır hâle geldi. Zamanla sadrazam konakları Bab-ı Âli (yüksek veya yüce kapı) adını alarak devletin yönetim merkezi hâline geldi.

Osmanlı'da divân; bugünkü anlamda Bakanlar Kurulu, Danıştay, Yargıtay gibi devlet kurumlarının görevlerini yerine getiren bir meclisti. Divânda idari, askerî, hukuki, adli, mali konular; davalar ve şikâyetler görüşülüp karara bağlanırdı (Görsel 6.5). Burada alınan kararlar, Osmanlı hukuk sistemi gereğince kanun sayılırdı. Ülkenin herhangi bir yerinde haksızlığa uğrayan veya taşrada kadılar tarafından haklarında yanlış karar verildiğini düşünenler; valilerden, askerî sınıflardan şikâyeti bulunanlar Divâna başvurabilirdi. Dolayısıyla Divân, hangi din ve millete mensup olursa olsun hangi meslek ve tabakada bulunursa bulunsun kadın erkek herkese açıktı. Başlıca Divân üyeleri şunlardı:

Görsel 6.5: Divân toplantısıyla ilgili bir minyatür (Matrakçı Nasuh)

Vezir-i âzam (Sadrazam): Padişahın mutlak vekili idi. Bundan dolayı padişahın mührünü de taşırdı. Her türlü hükûmet işlemlerini padişah adına onaylayarak resmileştirir idi. Fatih Dönemi'nden itibaren Divân toplantılarına başkanlık eden vezir-i âzam, mülki ve askerî büyük makamlara atamalarda bulunurdu. Padişah sefere katılmadığı takdirde "Serdar-ı Ekrem" unvanıyla ordunun başında sefere çıkardı. Ayrıca başkentteki düzen ve yönetimden de sorumluydu.

Vezirler: Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında padişahın yardımcısı konumunda olan bir vezir bulunmaktaydı. Ancak I. Murat Dönemi'nden itibaren ülke sınırları ve sorunlarının artmasına bağlı olarak vezir sayısı da artmış ve bu nedenle birinci vezire vezir-i âzam denilmiştir. Vezirler, Divânda vezir-i âzamın sağında bulunur, Kubbealtı denilen yerde toplanıp kendilerine verilen işlere baktıkları için Kubbe vezirleri olarak da anılırlardı. Kanuni Dönemi'nden itibaren önemli eyaletlere atanan valiler, vezirler arasından seçildi.

Kazasker: Adalet işlerinden sorumludur. Medrese işlerine bakar, kadı ve müderrislerin atamalarını yapardı. Taşrada kadıların çözemediği davaları çözmeye çalışırdı. Fatih Dönemi'nden itibaren Anadolu ve Rumeli kazaskeri olarak sayıları ikiye çıkarılmıştır.

Defterdar: Mali alandaki tüm işlemlerden sorumlu idi. Devlet gelirlerinin dış hazineye teslimi ve bunların harcamaya dönüştürülmesi en önemli görevleriydi. Divânda iki defterdar bulunurdu. Rumeli defterdarı baş defterdar olarak Anadolu defterdarından daha geniş yetkilere sahipti. Baş defterdar yatırım, para basımı ile ilgili girişimleri ve hazırladığı bütçeyi önce sadrazama sunar, padişah onayı ile de uygulamaya koyardı.

Nişancı: Divânda, padişah adına alınan her türlü ferman ve berata padişahın tuğrasını çekerdi. Fethedilen bölgelerdeki arazileri tapu tahrir defterlerine kaydederdi. Tevkiî ya da Tuğraî olarak da bilinirdi. Kanuni Dönemi'nden itibaren, tımarların sisteminin düzenlenmesi ve dağıtılması görevi de nişancıya verildi.

Şeyhülislam: Divânın asli üyesi olmayan şeyhülislam, gerekli görülen konularda Divâna çağrılır ve fikri alınırdı. İlmiye sınıfının başı olarak en yüksek din görevlisi konumundaydı. Divânda alınan kararların şeri hukuka uygun olup olmadığı yönünde karar verirdi. Şeyhülislamın bu kararına da fetva denirdi.

Reisülküttap: Divân-ı Hümâyun'un asli üyesi olmayan reisülküttaplar, Divân kâtiplerinin ve kalemlerinin şefi konumundaydılar. XVII. yüzyıl sonlarına kadar nişancıya tabi olarak görev yaptılar. Reisülküttapların görevleri, Divânda kabul edilen fermanlara uygun olarak emirleri yazmak, padişah ve vezir-i âzama gelen mektupları tercüme ettirerek bunlara cevaplar hazırlamaktı.

Kaptanıderya: Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nden itibaren kaptanıderya da Divânın asıl üyesi olmuştur. Denizcilik işlerinden sorumlu en büyük komutan sıfatındaydı. Tersaneye ait işlere bakar, donanma ile ilgili çalışmaları yürütürdü.

Yeniçeri Ağası: Askerî konularda gerek görüldüğü zaman Divâna çağrılırdı. Kapıkulu askerlerinin her türlü sorununu Divâna iletirdi. Aynı zamanda başkent İstanbul'un da güvenliğinden sorumluydu.

ETKİNLİK

Divân üyelerinin görevlerini aşağıda verilen örnekteki gibi konuşma balonlarına yazınız.

Vezir-i âzam

- Padişahın mutlak vekiliyim.
- Divân toplantılarına başkanlık ederim.
- Gerektiğinde ordunun başında sefere çıkarım.

Kazasker

....
....
....
....
....

Şeyhülislam

....
....
....
....
....

Nişancı

....
....
....
....
....

Defterdar

....
....
....
....
....

Kaptanıderya

....
....
....
....
....

Reisülküttap

....
....
....
....
....

Yeniçeri Ağası

....
....
....
....
....

6.2. OSMANLI DEVLET ANLAYIŞI

HAZIRLIK

1. Osmanlı Devleti, merkezî otoritesini neden güçlendirmek istemiş olabilir? Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Osmanlı Devleti, şehzadeleri neden sancaklara göndermiştir? Belirtiniz.

6.2.1. OSMANLI MERKEZİYETÇİ YAPISININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Osmanlı Devleti'nin kısa sürede büyümesinde ve varlığını uzun yıllar korumasında gelişmiş bir devlet teşkilatına ve güçlü merkeziyetçi yapıya sahip olmasının payı büyüktür. Osmanlılar, devlet teşkilatlanmasında genelde Türkiye Selçuklularını örnek aldılar. Osmanlı devlet anlayışı ve yönetim sisteminin temelleri; eski Türk gelenekleri, İslam dininin devlet anlayışı ve hâkim olunan topraklardaki devlet anlayışlarına dayalıdır.

Osmanlı devlet yönetiminde, sömürgeci bir anlayış görülmez. Aksine Osmanlı yönetim sistemi adalet ve himayeye dayalıdır. Osmanlı Devleti bu üç öge sayesinde hâkim olduğu topraklarda uzun süre varlığını korumuştur. Osmanlı Devleti'nde, devletin devamlılığı esastır. Bu yüzden sonsuza kadar yaşayacağı düşüncesi için "Devlet-i Ebed Müddet", devletin büyüklüğü için de "Devlet-i Âliyye, Devlet-i Muazzama" gibi unvanlar verildi. Türk cihan hâkimiyeti ülküsü, Osmanlı cihat anlayışı ile birleşerek İslamiyet'i yayma politikasına dönüştü. İlk Türk devletlerinde olduğu gibi "kut alma" anlayışı Osmanlı'da da devam etti. Ancak bu durum Osmanlılarda, Allah'ın takdir ve inayeti olarak yorumlandı.

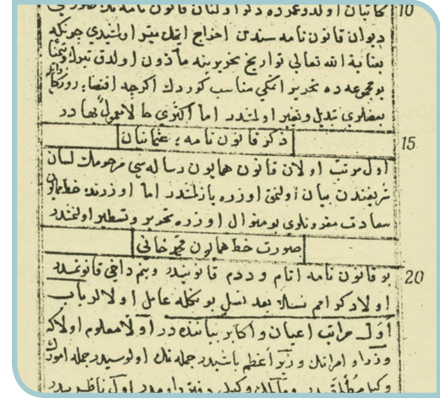
Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde diğer Türk İslam devletlerinde olduğu gibi "Ülke hanedanın malıdır." anlayışı vardı ve dolayısıyla veraset sistemi belirsizdi. Padişahın tüm çocuklarının tahta çıkma hakkı bulunuyordu. Alplerin, devletin ileri gelen ailelerin ve ahilerin onayladığı en başarılı şehzade padişah oluyordu. Bu anlayış sık sık taht kavgalarına dolayısıyla da merkezî otoritenin zayıflamasına neden oluyordu. Bu anlayış I. Murat Dönemi'nde "Ülke hükümdarın ve oğullarının malıdır." anlayışına dönüştü. Böylece hâkimiyet bir sülaleden alınarak bir aileye mahsus kılındı. Her ne kadar şehzadeler arasında taht mücadeleleri yaşansa da ülkenin bölünmesinin önüne geçildi.

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, Osmanlı merkeziyetçi yapısı daha da güçlendirildi. Fatih, çıkardığı kanunnâmelerle devlet teşkilatında önemli düzenlemeler yaparak Osmanlı Devleti'ni merkezî devlet hâline getirdi. "Fatih Kanunnâmesi' olarak adlandırılan düzenlemelerle, padişah, tüm ülkenin sahibi kabul edilip hükûmet, ordu ve yönetim birimlerinin doğrudan bağlandığı güç merkezi oldu. Merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek ve şehzadeler arasında yaşanan taht kavgalarının önüne geçmek isteyen Fatih, bu konuda "Ve her kimseye ki evladımdan saltanat müyesser ola, karındaşlarun nizam-ı âlem için katl itmek münasibdir. Ekser-i ulema dahi tecviz itmişdür. Anınla amil olalar." [1] (Saltanat, oğullarımdan kime nasip olursa dünya düzeni için kardeşlerini öldürmesi uygundur ve âlimlerin çoğu da uygun bulmuştur.) hükmü ile tahta çıkan hükümdarın kardeşlerini öldürebileceğini ilan etti.

1. www.tdk.gov.tr

Fatih bu kanunnâme (Görsel 6.6) ile taht kavgalarını önleyerek merkezî otoriteyi güçlendirmek istedi. Böylece Fatih'ten itibaren Osmanlı egemenlik anlayışında bir değişiklik yaşanmış oldu.

Fatih'ten önce vezir-i âzamlık ve beylerbeyliği gibi önemli görevlere nüfuzlu Türkmen ailelerine mensup kişiler getiriliyordu. Bunlardan bazıları bulunduğu yer ve makamda mensup olduğu boy veya aileden güç alarak nüfuz kazanabiliyordu. Bu durumun yaratabileceği olumsuzlukların önüne geçmek isteyen Fatih, devşirme sisteminden yetişenleri vezir-i âzam, vezirlik, beylerbeylik gibi yüksek görevlere getirerek Osmanlı Devleti'nde mutlak gücün padişahta olduğu anlayışını yerleştirdi. Böylece nüfuzlu Türk ailelerinin hükümdar üzerindeki gücüne son vererek merkeziyetçi devlet yapısını güçlendirdi.

Görsel 6.6: Fatih Kanunnâmesi

Fatih'in merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek amacıyla yaptığı diğer bir uygulama ise Divân-ı Hümâyun'a padişahların başkanlık etme usulüne son vererek, bu yetkiyi vezir-i âzama devretmek oldu. Böylece Divânda vezir-i âzamları etkin kılarak Divânın işlevselliğini arttırdı. Ancak padişah Divân toplantılarını Divânın üst tarafında bulunan kafes arkasından dinlemeye devam etti. Dolayısıyla Divân toplantılarını devamlı kontrol altında tutma olanağına sahip oldu. Ayrıca Divânda alınan kararlar vezir-i âzam aracılığı ile padişahın onayına sunuldu. Bu sayede de vezir-i âzam hem padişah tarafından denetime tabi tutuldu hem de Divânda kendi başına kararlar alması durumu ortadan kalkmış oldu.

Fatih'in, devletin merkeziyetçi yapısını güçlendirmek amacıyla yapmış olduğu uygulamalardan biri de müsadere uygulamasıdır. El koymak anlamına gelen müsadere, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde devlet malını zimmetine geçirenlerle isyancılara yönelik bir uygulama idi. Fatih Dönemi'nden itibaren yüksek derecede görev yapanların ölümleri hâllerinde mallarına el konularak bunların hazineye intikal ettirilmesi sağlandı. İlk kez 1453 yılında Vezir-i âzam Çandarlı Halil'in ailesinin malları müsadere edildi. Fatih'in, müsadere sistemini uygulamak istemesinin en önemli gerekçesi merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek ve devlet otoritesine rakip olabilecek oluşumları engellemekti. Bunların dışında ekonomik bunalım ve savaş dönemlerinde devlet hazinesine gelir sağlamak ve üst düzey yöneticilerin öldükten sonra mirasçılarına bir şey bırakamayacaklarını düşünerek dürüst davranmalarını sağlamaktı.

Fatih Dönemi'nde, merkeziyetçi devlet yapısını güçlendirmek amacıyla yapmış olduğu uygulamalardan biri de haremden evlenme geleneği başlamasıdır. Fatih Dönemi'ne kadar, Osmanlı padişahları genelde Anadolu beyleri, Bizans ve Sırp krallarının kızları ile evleniyorlardı. Bundan amaç siyasi çıkar elde etmek ya da miras yoluyla toprak elde etmekti.

Örneğin I. Murat, oğlu Yıldırım Bayezid'i Germiyan Beyi'nin kızı ile evlendirerek Germiyanoğullarının topraklarını çeyiz olarak Osmanlı sınırlarına katmıştı. Ancak bu evlilikler bazı sakıncaları da beraberinde getiriyordu. Yabancı bir prensesin ya da güçlü bir Türk ailesine mensup bir kadının ailesi, Osmanlı hane-

danıyla evlilik bağı kurarak siyasi çıkarlar sağlayabiliyordu. Diğer yandan taşrada bulunan bazı Osmanlı yöneticileri, güçlü ailelerle akrabalık kurarak nüfuzlarını arttırıp devlete engel teşkil edebiliyorlardı.

Fatih, tüm bu olumsuzları gidermek amacıyla başta padişah olmak üzere, Enderunda saraya bağlı yetişen devlet yöneticilerinin, saray hareminden (Görsel 6.7) yetiştirilen kadınlarla evlenme geleneğini başlattı. Böylece devlet taşraya gönderdiği idareci ve askerî görevlilerin nüfuzlu ailelerin kızlarıyla evlenmelerinin önüne geçerek merkezî otoriteyi korudu. Yine padişah hanımları vesilesi ile siyasi çıkar elde etmek isteyenlerin önüne geçildi.

Görsel 6.7: Topkapı Sarayı'ndaki Valide Sultan dairesi

6.2.2. DEVLET İDARECİLERİNDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

ETKİNLİK

FATİH SULTAN MEHMET'E NASİHATLER

II. Murat (Görsel 6.8) zamanında Osmanlı sarayına girmiş olan Venedik elçisi Andrea Coscolo (Andre Koskolo), padişah ile Şehzade Mehmet (Fatih) (Görsel 6.9) arasında geçen uzun bir konuşmayı kaleme almıştı. "Nasihat-üs Sultan Murad" adını taşıyan eser, hayatın çeşitli çağlarında, insanların nasıl davranmaları gerektiğini anlatır. II. Murat, oğluna bu arada devlet idaresiyle ilgili bazı nasihatler de verir. Mesela kuvvetin, aklın emrinde olmasını tavsiye ederek şöyle der:

Görsel 6.8: II. Murat tablosu (John Young/Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul)

Görsel 6.9: Fatih tablosu (Gentile Bellini/Topkapı Sarayı Müzesi-İstanbul)

"Allahuteala hazretleri, padişahlara güç ve kuvvetin yanında akıl da vermiştir. Ta ki kuvvetlerini, aklın yardımıyla yerli yerinde kullanabilsinler. Sadece birini kullanmaları iyi değildir. Padişahlığın taşıdığı anlam, biraz da bunların ikisini de yerli yerinde kullanabilmekle gerçekleşir."

Kitabın en son bölümü, padişahların adaletli olmalarına dairdir. Murat, oğluna şunları söyler:

"Bu dünyada üç türlü insan vardır:

Birincisi, aklı ve fikri yerinde, geleceği az çok gören ve düşünen, hiçbir anormalliği olmayan kimselerdir. İkincisi, yolların doğru veya eğri olup olmadığını bilmekten uzak kimselerdir. Ama bu duruma

kendi istekleriyle değil, çevrenin etkisiyle düşmüşlerdir. Nasihat edildiğinde kafaları alır ve kabul eder, söz dinlerler. Çoğu zaman duyup işittiklerine uyarak yaşarlar. Üçüncüleri ise ne kendileri bir şeyden haberdardırlar ne de yapılan ikazlara, nasihatlere kulak asarlar. Sadece kendi arzularına uyar ve her şeyi bildiklerini sanırlar. Bunlar, diğerlerinden daha adi, daha alçaktırlar.

Ey oğul!

Yüce Allah eğer seni ilk sırada saydığım kişiler arasında yaratmışsa sevinirim. İlkinden değil de ikinciler gibiysen sana yapılan nasihatlere kulak vermeni tavsiye ederim. Sakın üçüncü gruba dâhil olmayasın! Onlar ne Allah'a ne de insanlara karşı iyi bir durumdadırlar. Padişahlar, elinde terazi tutmuş bir kimseye benzerler. Senin padişah olunca teraziyi doğru tutmanı isterim. O zaman Yüce Allah da senin iyiliğini arzular."

Padişahlar Ansiklopedisi, C 1, s. 165

Nasihatnâmeden hareketle iyi bir idarecide bulunması gereken esasları; liyakat, adalet ve basiret kavramları bakımından değerlendiriniz.

Saltanat sisteminin geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nde tahta çıkan padişah için ilk olarak cülus töreni adı verilen tahta çıkış merasimi düzenlenirdi. Cülus töreninde padişah devlet adamlarına, ulemaya ve kapıkulu askerlerine cülus bahşişi dağıtırdı. Cülus töreninin ardından padişah, büyük bir alayla İstanbul'daki Eyüp Sultan Türbesi'ne giderek burada dualar eşliğinde törenle kılıç kuşanırdı.

Osmanlı Devleti'nde tahta çıkan padişahların ve idarecilerin sahip olması gereken vasıflar, gerek padişahların gerekse bazı devlet adamlarının yazmış oldukları nasihatnâme ve siyasetnâmelerde belirtilmiştir. Nasihatnâme ve siyasetnâmeler, devlet yönetimiyle ilgili, devlet idarecilerine ve devlet adamlarına idarecilik ilim ve sanatına dair bilgiler veren, onlara pratik tavsiyelerde bulunan ve onların adaletli bir yönetim oluşturmalarını sağlamak ve istemek amacıyla yazılan siyasi ve ahlaki içerikli eserlerdir. Nasihatnâme ve siyasetnâmelere, önceki Türk İslam devletlerinde de rastlamak mümkündü. Nitekim Karahanlılar Dönemi'nde, Yusuf Has Hacip'e ait "Kutadgu Bilig" ile Büyük Selçuklu Veziri Nizam'ül-Mülk'ün "Siyasetnâme" adlı eserleri bu tür eserlere örnek olarak gösterilebilir. Nasihatnâme ve siyasetnâmelerin kaynağını, Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hz. Muhammed'in hadisleri; atasözleri, yaşanmış ibret verici olaylar oluştururdu.

Osmanlı Devleti'nde de padişah ve bazı devlet adamları nasihatnâme, siyasetnâme ve risaleler yazmışlardı. Osmanlı Devleti'nde nasihat geleneği Osman Gazi öncesine dayanır. Öncelikle Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'ye nasihatleri rivayet edilir ki bunlar dinî, ilmî ve ahlaki öğüt niteliğindeydi. Yine II. Murat'ın, oğlu II. Mehmet (Fatih) için yazmış olduğu "Nasihat-üs Sultan Murad"; Yavuz'un, oğlu I. Süleyman'a (Kanuni) yazdığı "Siyasetnâme" ile Vezir-i âzam Lütfi Paşa'nın yazmış olduğu "Âsafnâme" önemli nasihatnâme ve siyasetnâmelerin arasında gösterilebilir.

Nasihatnâme ve siyasetnâmeler de padişah ve yöneticilere genel olarak adaletli olma, ihsan kapılarını açık tutma, emanete riayet etme, reayaya karşı şefkat ve merhametli olma, görevi ehil ve hakkı olanlara verme, idare altında bulunanları kendi evladı gibi görme ve hakkını gözetme, iyilik ve lütufta bulunma, düşmanlara karşı ferasetli olma şeklinde öğütler verilir. Nasihatnâme ve siyasetnâmelerde, padişah ve

idarecilerin bilim insanlarına destek olmaları, bilimsel faaliyetleri için gerekli ortamı hazırlamaları ve onları ödüllendirmeleri konusunda da öğütler yer alır.

Nasihatnâme ve siyasetnâmelerde, padişah ve devlet idarecilerinde bulunması gereken özellikler şu şekilde belirtilmiştir:

YORUMLAMA

PADİŞAH VE ÖZELLİKLERİ

Padişah adaletli olmalı, ülkeyi şeriata uygun olarak yönetmeli, ordunun başında cihat ve gaza amaçlı fetihlerde bulunmalı (Görsel 6.10) askerini koruyup gözetmelidir. Devleti idare edecekleri, liyakat esasına göre belirlemeli, iltimas ve haksızlığa göz yummamalı, halkın huzuru ve refahını göz ardı ederek bolluk içinde yaşamalarına ve ülke hazinesini savurganca kullanmalarına müsaade etmemelidir. Kendi çıkarları için çalışan, devletin ve halkın çıkarlarını gözetmeyen idarecileri görevlerinden alarak cezalandırmalıdır. Padişah ve idareciler, reayaya karşı hoşgörülü olmalı, din ve ırk farkı gözetmeksizin kanunları herkese eşit olarak uygulamalı, herkesin gelirine göre vergi almalı ve halkın inanç, gelenek, örf ve âdetleri gibi önem verdiği manevi unsurlara karşı saygılı olmalıdırlar.

Görsel 6.10: Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin Seferi tablosu (Stanislaw Chlebowski/Dolmabahçe Sarayı Milli Saraylar Müzesi-İstanbul)

İsmail ÖZÇELİK

Kâtip Çelebi'nin Penceresinden Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatına İlişkin Bazı Düşünceler Makalesi s.9-14 (Düzenlenmiştir.)

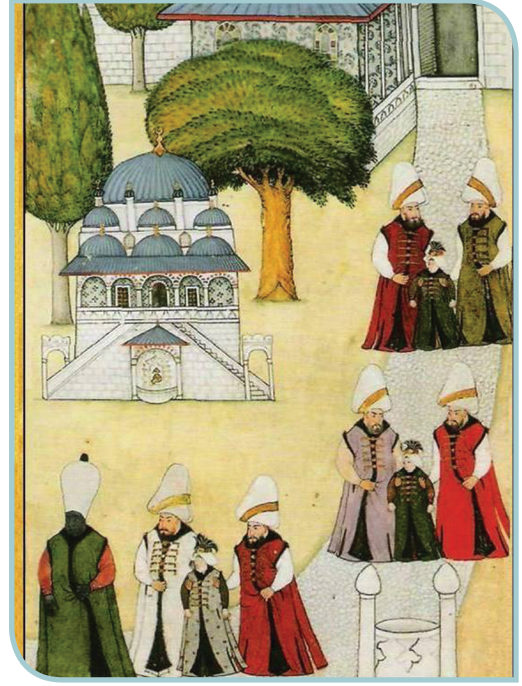
Yukarıda verilen siyasetnâme örneğinden hareketle iyi bir padişah hangi vasıflara sahip olmalıdır? Açıklayınız.

6.2.3. ŞEHZADELER VE SANCAĞA ÇIKMA USULÜ

Osmanlı Devleti'nde, padişahın erkek çocuklarına "şehzade" denirdi. Osmanlı Devleti'nde şehzadeler, sancağa çıkmadan önce sarayda, şehzadelerin eğitimi konusunda devrin en ileri hocalarından en iyi eğitimi almaktaydılar (Görsel 6.11). Sarayın üçüncü avlusunda iç oğlanlarla birlikte dinî, ilmî ve idari alanlarda eğitim görürlerdi. Özellikle binicilik ve dövüş sanatları eğitimini iç oğlanlarla birlikte alırlardı. Hatta saray içinde şehzadelerin eğitimine ait bir de "Şehzade Okulu" bulunmaktaydı.

Şehzadelerin eğitimlerinin bir diğer ayağı da sancaklara çıkarılmalarıydı. Osmanlı şehzadelerin, gelecekte hükümdar adayı olmaları vesilesiyle gerekli beceri ve tecrübeyi almaları için kendilerine yardımcı olarak atanan lalalar nezaretinde sancaklara çıkarılırlardı. Sancağa çıkma yaşı genelde on beş idi. Ancak

bunun bir kural olmadığı ve daha erken yaşlarda sancağa çıkan şehzadelerin var olduğu bilinmekteydi. Nitekim II. Mehmet (Fatih) sekiz yaşında, II. Bayezid ise yedi yaşında sancağa gönderilmiştir. Osmanlı Devleti'nde, İzmit, Bursa, Kefe, Konya, Kastamonu, Kütahya, Manisa ve Amasya gibi şehirler önemli şehzade sancaklarıydı.

Görsel 6.11: Topkapı Sarayı'nda şehzadelerin günlük yaşantısıyla ilgili bir minyatür (Surnâme-i Vehbi)

Şehzadeler yanlarında annesi, lalaları ve askerleri dışında; defterdar, nişancı, Divân kâtibi, kapıağası, tabib, bahçivan vb. görevlilerle birlikte sancağa gönderilirlerdi. Sancakta bulunan şehzadelere "Çelebi Sultan" denirdi. Sancağa çıkarılan şehzadelerden yaşları müsait olanlar, tıpkı başkent İstanbul'daki Divâna benzer bir Divân teşkilatı kurar, sancaklardaki idari işleri yürütürlerdi. Dolayısıyla sancaklar âdeta küçük bir devlet teşkilatlanmasının örneğini gösterir ki bu sayede şehzadeler devlet yönetimini yaşayarak öğrenmiş olurdu. Yine şehzadeler, çok tecrübeli devlet adamlarının gözetiminde hem sancaktaki işleri yürütür hem de devlet tecrübesi kazanırlardı. Şehzadeler görev yaptıkları sancaklarında zeamet ve tımar dirlikleri dağıtabilir, resmî belge ve yazışmalara kendi tuğralarını çekebilirlerdi. Ancak tüm bu işleri merkeze yani başkente bildirmek ve kayıt altına almak zorundaydılar.

Diğer yandan sancaklarda halkla iç içe olan şehzadeler, halkın tüm dertleriyle ilgilenirken idari kadrolarını da buna göre yönlendirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıl sonlarına doğru şehzadelerin sancağa çıkma yöntemlerinde birtakım değişiklikler yapıldı. II. Selim Dönemi'nden itibaren şehzadelerin sancaklara çıkma yönteminde sadece büyük ve hükümdar adayı olan şehzadenin sancağa çıkmasına karar verildi ve sadece Manisa şehri şehzade sancağı olarak belirlendi. XVII. yüzyıldan itibaren ise büyük şehzadenin de sancağa çıkma usulü tamamen kaldırılarak şehzadelerin sarayda eğitim almalarına karar verildi. Sancağa çıkma yerine şehzadelere ismen sancak verilerek yerine mütesellim (vekil) gönderildi.

TARTIŞALIM

Sancağa çıkma usulüne son verilmesi Osmanlı Devleti'nde ne gibi sonuçlara neden olmuş olabilir? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Osmanlı Devleti'nde, din, dil, ırk ve mezhep farkı gözetilmeksizin Osmanlı ülkesinde yaşayan herkes Divân- ı Hümâyun'a başvurabilir, hakkını arayabilirdi.

Buna göre;

I. Osmanlı Devleti'nde adaletli bir yapının olduğu,

II. Divânda sadece devlet işlerinin görüldüğü,

III. Müslim ve gayrimüslimler arasında sık sık sorunlar yaşandığı

durumlarından hangisi ya da hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I,II ve III

2. Osmanlı padişahlarının kanunnâmeler hazırlatmalarında;

I. ülkede adaleti ve huzuru sağlama,

II. merkezî otoriteyi güçlendirme,

III. örfi hukuku ön plana çıkarma

durumlarından hangisi ya da hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I,II ve III

3. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı merkeziyetçi yapısını güçlendirmek amacıyla aşağıdaki yöntemlerden hangisini <u>uygulamamıştır</u>?

A) Müsadere uygulaması yapma

B) Kardeş katlini yasal hâle getirme

C) Haremden evlenme usulünü başlatma

D) Ülke toprakları padişahındır, anlayışını geliştirme

E) Şehzadelerin sancağa çıkma usulüne son verme

4. I. Padişah adına alınan her türlü ferman ve berata padişahın tuğrasını çekme,

II. Fethedilen bölgelerdeki arazileri tapu tahrir defterlerine kaydetme,

III. Devletin gelir ve giderlerini hesaplama

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Divân-ı Hümâyun üyelerinden nişancının görevleri arasındadır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

5. I. Divânda büyük davalara bakar.
II. Mali işlerden sorumludur.
III. Tapu ve kadastro işlerinden sorumludur

Osmanlı Devleti'nde yukarıda verilen konularla ilgilenen divân üyeleri aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

	Defterdar	Nişancı	Kazasker
A)	I	II	III
B)	II	III	I
C)	III	II	I
D)	II	I	III
E)	III	I	II

6. I. Halkın huzur ve güvenliğini sağlamak,
II. Adaletli olmak,
III. Ordunun başında sefere çıkmak

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri siyasetnâme ve nasihatnâmelere göre padişahlarda bulunması gereken vasıflar arasında gösterilebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

7. Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin belli sancaklara gönderilmesinde;
I. şehzadelerin tecrübe edinmelerini sağlamak,
II. Osmanlı'da yaşanan taht kavgalarının önüne geçmek,
III. Osmanlı merkezî otoritesini güçlendirmek

durumlarından hangisi ya da hangileri etkili olmuştur?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

8. • I. Murat Dönemi'nde "Ülke Padişah ve oğullarının malıdır." anlayışının benimsenmesi
• Fatih Dönemi'nde kardeş katlinin yasallaşması

Osmanlı Devleti ile ilgili yukarıda verilen gelişmelerin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Devletin yönetim şeklini değiştirmek

B) Tahta çıkma usulünü belirlemek

C) Merkezî otoriteyi güçlendirmek

D) Devşirmelerin devlet içindeki gücünü zayıflatmak

E) Divân-ı Hümâyun'un yönetimde etkinliğini arttırmak

9. Osmanlı Devleti'nde, Divân-ı Hümâyun, bütün tebaaya açıktı. Devletin birinci derecedeki siyasi, adli, askerî, örfi ve mali işleri Divân-ı Hümâyun'da görüşülür ve padişahın onayı ile karara bağlanırdı.

Buna göre Divân-ı Hümâyun'la ilgili,

I. Danışma Meclisi niteliğindedir.

II. Tüm halkın başvuru yapabileceği bir kurumdur.

III. Sadece idari konular görüşülüp karara bağlanmaktadır.

yargılarından hangisi ya da hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

10. I. Enderun (İç Saray)

II. Birun (Dış Saray)

III. Harem

Yukarıda verilenlerden hangisi ya da hangileri Topkapı Sarayı'nın bölümlerindendir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

11. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde diğer Türk İslam devletlerinde olduğu gibi "Ülke hanedanın malıdır." anlayışı vardı.

Bu anlayışın;

I. Şehzadeler arasında taht kavgalarının yaşanması,

II. Veraset sisteminin belirsiz olması,

III. Zaman zaman merkezî otoritenin zayıflaması

durumlarından hangisi ya da hangilerine neden olduğu söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

12. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde hayata geçirilen uygulamalardan biri de "müsadere" sistemidir.

Fatih bu uygulama ile;

I. merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek,

II. devlet otoritesine rakip olabilecek oluşumları engellemek,

III. Osmanlı veraset sistemini kesin olarak çözüme kavuşturmak

durumlarından hangisi ya da hangilerini amaçlamıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

B. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. ( ) Kazaskerler adalet işlerinden sorumlu Divân üyesidir.

2. ( ) Osmanlı Devleti'ne şehzadelerle birlikte sancağa gönderilen eğitmenlere atabey denilmektedir.

3. ( ) Topkapı Sarayı'nın dış kısmına genel olarak Enderun (İç Saray) denilmiştir.

4. ( ) II. Murat'ın, oğlu II. Mehmet'e öğüt vermek amacıyla yazmış olduğu eser "Nasihat-üs Sultan Murad"dır.

5. ( ) Amasya şehri, önemli Osmanlı şehzade sancaklarından birisidir.

C. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Osmanlı Devleti'nde bir işin İslam dinine uygun olup olmadığına bakan Divân üyesine ...., verdiği karara ise .... denir.

2. Osmanlı Devleti'nde devlet idarecisi olacak adaylara dinî ve ilmî eğitim verilen yere …………......; saray kadınlarının dini, ilmî eğitim aldıkları yere ise ……………..…. denir.

3. Fatih Sultan Mehmet, hazırladığı .... ile merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek istemiştir.

4. Osmanlı Devleti'nde padişah ve idarecilere devlet yönetimi hakkında öğüt veren eserlere ……………………….. ve ……………………….. denir.

5. Osmanlı Devleti'nde merkeziyetçi yapıyı güçlendirmek amacıyla ilk ciddi düzenlemeyi ……………………… yapmış, bu düzenleme ile "Ülke hanedanın malıdır." anlayışı yerine ………………………………………………. anlayışı benimsenmiştir.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu müsadere sisteminin temel amaçları nelerdir?

2. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı merkeziyetçi yapısını güçlendirmek için hangi faaliyetlerde bulunmuştur?

3. Osmanlı'da, nasihatnâme ve siyasetnâmelerin hazırlanmasının temel amaçları nelerdir?

4. Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin sancağa gönderilmelerinin devlet idaresine ne gibi kazanımları olmuştur?

5. Divân-ı Hümâyun üyeleri kimlerden oluşmaktadır?

7. ÜNİTE

KLASİK ÇAĞDA OSMANLI TOPLUM DÜZENİ

Osmanlı'da günlük hayat ile ilgili tablo (Edward Dodwel)

- ✓ **7.1. OSMANLI MİLLET SİSTEMİ**
- ✓ **7.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE GÜNLÜK YAŞAM**
- ✓ **7.3. OSMANLI ÜRETİM VE EKONOMİK YAPISI**

TEMEL KAVRAMLAR

• Bozahane	• Çifthane sistemi	• Demografi	• Gayrimüslüm
• Kıraathane	• Lonca	• Millet sistemi	• Narh
• Panayır	• Reaya	• Ümmet	• Vakıf
• Kervansaray	• Bedesten	• Kapan	• Liman

7.1. OSMANLI MİLLET SİSTEMİ

HAZIRLIK

1. Ümmet ve millet kavramları siz de ne gibi duygular ifade etmektedir? Belirtiniz.

2. Osmanlı Devleti, hâkimiyeti altına almış olduğu birçok milleti kendine bağlamak için nasıl bir politika izlemiş olabilir? Açıklayınız.

7.1.1. OSMANLI TOPLUM YAPISI

Osmanlı Devleti'ni kuran Kayılar, aynı kökten gelen, kültürleri aynı olan, aynı dili konuşan Türk topluluğu olmanın yanında, Müslüman ümmetine (Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü) mensup bir topluluk idi. XIV. yüzyıl başlarından itibaren yapılan fetihlerle Osmanlı Devleti, Rumeli'ye doğru genişledi. XVI. yüzyılda, devletin büyümesine paralel olarak, bu coğrafya üzerinde yaşayan Müslüman ya da gayrimüslim diğer birçok millet Osmanlı toplumuna katıldı. Böylece Osmanlılar, aynı topraklar üzerinde yaşayan, birçok dile ve dine mensup milletlerin oluşturduğu dünyanın en güçlü ve uzun ömürlü devletlerinden biri oldu.

Osmanlı toplumu töre ve İslam hukukuna göre düzenlenmişti. Osmanlı toplumu farklı din, dil ve ırktan insan topluluklarından oluşuyordu. Ancak devlet içinde herkes eşit statüde yer alıyordu. Öyle ki Osmanlı toplumu, Osmanlı Devleti'nin adaletli politikası sayesinde paylaşımcı, bencillikten uzak, birbirleriyle iyi ilişkiler içinde ve mutlu yaşayan insanlardan oluşan bir toplum niteliğindeydi. Osmanlı toplumu genel olarak yönetenler (askerî) ve yönetilenler (reaya) olarak iki gruptan meydana geliyordu. Yönetilenler grubu Müslim ve gayrimüslim şeklindeydi. Osmanlı toplum yapısında sınıf ayrımı kesinlikle söz konusu değildi. Devlete hizmet karşılığı Müslüman reayadan askerî sınıfa geçmek mümkündü.

YORUMLAMA

OSMANLILARDA İNSAN VE TOPLUM ANLAYIŞI

İnsan, yaratıkların en şereflisidir. O, yaratılışı gereği medenidir. O hâlde insan geçimini temin edebilmek ve hayatını sürdürebilmek için diğer insanlara muhtaçtır. İşte bu ihtiyaç, toplumların ve milletlerin oluşmasına yol açmıştır. Çünkü toplum hayatını sürdürebilmek ancak dayanışma ve yardımlaşmayla mümkündür. Toplum üyeleri arasındaki uyumun devamı, her ferdin toplum içinde yaratılıştan sahip olduğu yeteneğinin gerektirdiği mevkide bulunmasına ve bu yerini korumasına bağlıdır. Böyle bir iş bölümü, ister istemez toplumda bir farklılaşmayı ve tabakalaşmayı zorunlu kılmaktadır.

Prof. Dr. Ziya KAZICI

Türkler Ansiklopedisi, C 10, s. 226 (Özetlenmiştir.)

Metne göre Osmanlılarda insan ve toplum anlayışı ile ilgili olarak ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?

7.1.2. OSMANLI MİLLET SİSTEMİ

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin fetihlerle genişlemeye başlamasıyla etnik yapısı da değişti. Zamanla birçok millet Osmanlı toplumu içinde yer aldı. Osmanlı Devleti'nde egemen güç Türkler olmakla beraber ülkede Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Slavlar ve Araplar gibi birçok ulus beraber yaşadı. Osmanlılar farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip toplum kesimlerini ırk esasına göre değil din esasına göre teşkilatlandırdı. Millet sistemi olarak adlandırılan bu teşkilatlanma, çok farklı etnik ve dinsel gruplardan oluşan insanların imparatorluk yapısına uydurulmasıyla meydana gelen özgün bir toplumsal yapılanmadır. Bu sistemde; din ve mezhep temelinde ayrışan toplumsal bütünlüklere devlet egemenliğini tanımaları ve belirli bir vergi yükümlülüğü karşısında iç toplumsal örgütlenişleri ile din, dil, eğitim ve hukuk alanında özerklik tanındı. Neticede Osmanlı Devleti, millet sistemi ile sınırları içerisinde yaşayan milletlere karşı inanç ve ibadet özgürlüğü tanıyarak, bu milletlerin Osmanlı çatısı altında kaynaşmasını sağladı.

Osmanlı Devleti'nde halkın yönetimi ırk esasına göre değil, düşünce ve inanç esasına göre örgütlendi. Müslüman cemaatini meydana getiren topluluklar Türkler, Araplar, Acemler, Boşnaklar ve Arnavutlardı. Bunlardan sonra en kalabalık topluluğu Ortodoks cemaati oluşturuyordu. Ortodoks cemaatler; Rumlar, Eflâk-Boğdanlılar, Karadağlılar, Sırplar ve Bulgarlar idi. Ayrıca Osmanlı toplumunda Ermeni, Musevi (Yahudi), Süryani, Nasturi ve Kildani cemaatleri de vardı. Bu insanlar kendi ibadet yerlerini açma ve inançlarını yaşamada özgürdürler. Kildani ve Nasturiler Mardin, Maraş, Van, Siirt, Halep gibi yerlerde dağınık hâlde yaşıyorlardı. Devlet bu toplulukların dil ve kültürlerine karışmazdı. Bunların çoğu vergi vermez, askerlik yapmazdı.

ETKİNLİK

KLASİK DÖNEM OSMANLI TOPLUMUNDA NÜFUS YAPISI

Eyaletler	Müslüman Hane	Hristiyan Hane	Yahudi Hane	Toplam Hane	Tahmini Nüfus (5xhane sayısı)
Anadolu	540.963	4.471	—	545.434	2.272.170
Karaman	143.254	2.448	—	145.702	728.510
Zülkadriye	66.776	2.687	—	69.463	347.315
Diyarbekir	72.675	11.979	—	131.843	659.215
Rum	118.683	55.237	—	173.920	869.600
Arap	131.399	444	—	131.843	659.215
Rumeli	211.783	824.613	4.061	1.040.457	5.202.285
İstanbul					400.000
Toplam	1.285.533	901.879	4.061	2.191.473	11.357.365

Ömer AÇIKGÖZ
Osmanlı Modernleşmesi İktisadi-Siyasi Dinamikler ve Kırılmalar, s.121

• Klasik Dönem Osmanlı toplumunun nüfus yapısı hakkında ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?

Osmanlı Devleti, hâkim olduğu bölgelerdeki gayrimüslimlere büyük bir tolerans uygulayarak onları dillerinde, inançlarında ve kendi aralarındaki ilişkilerde serbest bıraktı. Nitekim Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde Rum patriğini, Hristiyan cemaatinin lideri olarak tanıdı ve ona geniş yetkiler verdi (Görsel 7.1). Fatih, Rum cemaatine tanıdığı hak ve yetkileri Ermeni ve Yahudilere de tanıdı.

II. Bayezid Dönemi'nde İspanya'daki baskı ve katliamdan kurtarılan Yahudiler, Osmanlı Devleti'ne mülteci olarak getirilerek Selânik ve İstanbul'a yerleştirildi (1492). Osmanlı Devleti'nin adaletli ve hoşgörülü yönetimi sayesinde rahat bir yaşama kavuşan Yahudiler ticaret, bankacılık ve sarraflık gibi işlerle uğraşarak kısa zamanda zenginleştiler.

YORUMLAMA

OSMANLI'DA İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

"Biz ki Sultan Murat Han oğlu Padişah Sultan Mehmet Han'ız. Yerleri ve gökleri yaratan Allah adına, büyük Peygamberimiz Muhammed Mustafa aleyhisselam adına, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim adına, babamızın ruhuna, oğullarımız adına, bindiğimiz at, kuşandığım 12 kılıç adına yemin ederiz ki: Şehrin Katolik papazları tarafından bize temsilci olarak gönderilen elçinin dileği üzerine, Galata halkının, bize bağlı olan diğer halklar gibi, âdet ve ibadetlerini serbestçe yapmalarına izin veriyoruz.

Görsel 7.1: Fatih ile Ortodoks Patriği II. Gennadios (Genodios) mozaiği

Sadece Galata Hisarı yıkılacak; halkın barınak, dükkân, bağ, değirmen, gemi, ticarethane ve diğer mallarına dokunulmayacaktır. Ailelerine eskisi gibi sahip olacaklar, istedikleri şekilde idare edeceklerdir. Ticaret mallarını her yerde satmaya izinlidirler. Ancak itaat altında bulunan diğer milletler gibi vergi vermekle mükellef olacaklardır. Bu kanun ve kurallar bugünden başlayıp ebediyen hükümran olacaktır. Biz onları kendimizi korur gibi gözeteceğiz. Bu bölge halkı kiliselerinde diledikleri gibi ayin düzenleyebileceklerdir, kiliseleri camiye çevrilmeyecektir. Yeniçeri ordusuna katılmak üzere çocuklarını almayacağız. Dinimizi kabul etmeyenlere karşı asla zor kullanmayacağız. Galata halkına vadediyoruz.

Kendilerini bir köle gibi idare etmeyeceğiz. Başlarına kendilerinden birini tayin eyleyeceğiz. İçlerinden birini anlaşmazlıkları halletmek üzere seçsinler. Din adamlarına kötü söz söylenmeyecektir. Burada yazılı olduğu gibi vergisini verenler, kanunlara uyanlar serbesttir."

www.dergiler.ankara.edu.tr

(Düzenlenmiştir.)

Fatih'in yukarıdaki fermanından hareketle Osmanlı Devleti'nin farklı milletlere bakışlarıyla ilgili ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

Osmanlı yönetiminde Ermeniler (Görsel 7.2) hoşgörü içinde inanç özgürlüğünden yararlandılar ve Türklerle en fazla kaynaşan topluluk oldular. Fatih, Ermenilerin hem yönetim işlerini hem de dinî işlerini kolaylaştıracak örgütlenmeleri için İstanbul'da Gregoryan Ermeni Patrikhanesini kurdu (1461). Bundan dolayı, Balkanlar, Kırım, Orta ve Doğu Anadolu ve Kafkasya'dan birçok Ermeni İstanbul'a göç etti. Bizans Dönemi'nde Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmış 100 bin Ermeni yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nin farklı dinlere tanıdığı inanç özgürlüğü politikası sayesinde Osmanlı sınırları içerisindeki Ermenilerin nüfusu 600 bin civarına ulaşmıştı.

Görsel 7.2: Osmanlı'da Ermeni Cemaati

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim topluluklardan biri de Süryanilerdi. Ortodoks Bizans Dönemi'nde çeşitli baskılara maruz kalan Süryaniler, önce Selçuklular daha sonra da Osmanlılar sayesinde son derece rahat ve huzurlu yaşadılar. Çünkü Türkler; Rumlar ve Ermeniler gibi kimsenin dinine ve inancına karışmıyor, hiçbir baskı ve zulüm yapmıyorlardı. Bu yüzden Süryaniler de Osmanlı'nın Anadolu'ya hâkim olduğu dönemde de rahatça Osmanlı egemenliğini tanıdılar.

TARTIŞALIM

"Gök kubbe altında bir arada yaşamak" sözünü Osmanlı millet sistemi açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

7.2. OSMANLI DEVLETİ'NDE GÜNLÜK YAŞAM

HAZIRLIK

Osmanlı şehir ve mahallerindeki sosyal ve günlük hayat hakkına bilgi edininiz. Edindiğiniz bilgilerle günümüz şehir ve mahallelerindeki sosyal ve günlük yaşamı karşılaştırınız. Aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

7.2.1. FETHEDİLEN BÖLGELERDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER

Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerde birtakım toplumsal ve kültürel değişimler yaşandı. Osmanlılar, ilk olarak fethedilen ve nüfusça az oldukları bölgelere yönelik iskân politikası uyguladılar. Özellikle Balkanlara, Anadolu'dan yörük ve Türkmenleri getirip yerleştirdiler. Yapılan göçler sonucunda Balkanlarda Türk nüfusu arttı ve Türk İslam kültürü yayıldı. Bunun dışında Osmanlı Devleti, fethedilen bölgelerde adaletli bir politika izledi. Osmanlı hâkimiyeti ile birlikte bölgede güvenlik sağlandı, yerli halktan angarya kalktı, ağır vergiler azaltıldı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda sağladığı bu asayiş ve güven ortamı sayesinde ekonomik ve sosyal hayat kısa sürede canlandı. Balkanlar tarihin hiçbir döneminde Osmanlılarda olduğu kadar huzur ve güven içerisinde olmadı. Bu sayede Balkanlarda, Arnavut, Bosna, Hersek, Kosova gibi bölgelerde gayrimüslim köylüler arasında İslamlaşma hareketi hızla arttı.

Görsel 7.3: Osmanlı Dönemi'nde, Bosna-Hersek'ten bir görünüm

Osmanlı fetihleri sonucu birçok bölgede -özellikle Balkanlarda- yoğun bir imar faaliyetine girişildi. Mevcut şehirler yeni bir anlayışla imar edildi. Yeni şehirler ve yerleşim yerleri kuruldu. İmar faaliyetleri ile başlangıçta, bir cami ve onun etrafında kümelenen kültürel, sosyal ve iktisadi kuruluşların oluşturduğu külliyeler kuruldu. Külliyeler mahalleleri, mahalleler de şehirleri meydana getirdi. Bu şehir merkezlerinde, cami-mescit, tekke-zaviye ve türbe gibi dinî; han, bedesten, kervansaray ve çarşı gibi ticarî; imaret, hamam, köprü, su kemeri, çeşme ve saat kulesi gibi sosyal; mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim; kale, hisar, kule-ocak, burç ve tabyalar gibi askerî yapılar inşa etmek suretiyle, Türk şehir dokusu anlayışı bölgede etkin hâle geldi (Görsel 7.3). Bu suretle bölgeye yeni bir yaşama tarzı, hayat ve medeniyet getirildi. Öyle ki Yunanistan'da, Bulgaristan'da, Kosova'da, Bosna'da, Arnavutluk'ta, Türk şehir dokusunun, günümüze kadar gelebildiğini kısmen de olsa görmek mümkündür. Bu bölgelerdeki Osmanlı yapıları, Anadolu'da Bursa, Edirne, Amasya, İznik ve Manisa gibi şehirlerdeki anıtsal yapılarla benzer özelliklere sahiptir.

Osmanlı ve Balkan halkları yüzyıllar boyunca birlikte yaşadılar. Osmanlılar, fetihler neticesinde Orta Asya ve Anadolu kültürünü Balkanlara taşıdılar. Osmanlı Devleti'nin, Balkanlarda hâkimiyet kurmasıyla birlikte, Türkler doğal olarak Balkanlardaki yerli topluluklardan etkilendiler. Ancak Osmanlıların yönetici kesim olmalarından dolayı Türk İslam kültürünün Balkanlardaki etkileri daha büyük oldu. Nitekim bölgede Türkçe, yer adı olarak kullanıldığı gibi toplumsal hayatta da kullanıldı. Anadolu'dan Balkanlara gelen birçok âşık sazını ve bağlı bulunduğu âşıklık geleneğini buralara yaydı. Âşıklık geleneği Balkan kültürüyle yeniden yapılandı. Balkan ezgileri arasında birçok türkü, mani vs. Türkçe yazılıp söylendi. Yine çeşitli tarikatlara bağlı dervişler, şeyhler Balkanlara gelerek tekke, zaviye ve medrese kurdu. Medreselerde, tekkelerde yetişenler; Balkan divân edebiyatının ve Balkan Türk tekke edebiyatının temellerini attı.

Türk İslam kültürünün yayılması toplum hayatında önemli gelişmeleri de beraberinde getirdi. Balkan halklarının başta giyim, yemek, eğlence gibi gelenek ve göreneklerinde önemli değişimler oldu. O dönemin seyyahlarının verdikleri bilgilere göre, Balkan kentlerinde hatta Hıristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerde bile günlük yaşamda Türk halklarının karakterinin etkin olduğunu belirtirler. Örneğin Selânik, Belgrad, Sofya gibi Balkan şehirlerinde birçok kadın çarşaf giyiyordu ve pek çok kilisede kadın ve erkekleri ayıran tahta parmaklıklar vardı.

7.2.2. ŞEHİR VE MAHALLELERDE ÇOK KÜLTÜRLÜ SOSYAL HAYAT

Osmanlı şehirlerinde birçok etnik grup yaşardı. Şehirlerde, gayrimüslimler bazen bir mahallede toplanmış bazen de Müslüman mahallelere dağılmıştı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde şehir ve mahallelerde çok kültürlü sosyal hayat vardı. Osmanlı şehir ve mahallelerinde, Müslüman ve gayrimüslimler arasında komşuluk münasebeti oldukça güçlüydü. Mahalle sakinleri arasında akrabalık derecesinde dayanışma vardı. Herkes birbirinin komşuluk hukukuna saygı gösterirdi. Şehir ve mahallelerde, Müslüman nüfus hâkim olmasına rağmen her dinin, inanç, örf, âdet, kılık kıyafet gibi temel hak ve özgürlüklerine karşı tam bir serbestlik söz konusuydu. Aynı mahallede cami, kilise ve havrada insanlar dinî vecibelerini rahatça yerine getirirlerdi.

Osmanlı Devleti'nde, başta başkent İstanbul olmak üzere diğer şehirler (Bursa, Edirne, Selânik vs.) genelde kalabalık bir nüfusa sahipti. Bunda şehirlerde sağlanan güven ortamı yanında, şehirlerin sosyal ve ekonomik yönden gelişmiş olması önemli bir etkendi. Osmanlı şehirlerinde insanlar genel olarak ticaret, esnaflık ve zanaatla uğraşırdı (Görsel 7.4). İş hayatı genelde sabah namazı sonrası başlar, akşam ezanı ile sona ererdi. Öğle yemeklerini başhane, işkembeci ya da muhallebicide yerlerdi.

Görsel 7.4: Osmanlı'da günlük hayat ile ilgili tablo – Edward Dodwel (Edvırd Datvel)

Osmanlı Devleti, halkın giyim ve kuşamına önem verirdi. Bunun sebebi; rütbeye, statüye, mesleğe ve dinî inanca göre farklı kıyafetler giyilmesi suretiyle kıyafet konusunda belli bir düzen sağlamaktı. Zaman zaman bu konuyla ilgili kanun ve fermanlar bile hazırlardı. Örneğin, İstanbul halkının önemli gün ve şenliklerde herkesin kendi sınıfına tahsis edilen kıyafetle dolaşması talep edilmişti.

Osmanlı Devleti'nde, erkek kıyafetleri genelde çakşır (şalvar), gömlek, entari, dolama, kaftan, kürk ve başlıktan oluşurdu (Görsel 7.5). Kadın erkek kıyafetleri genelde ana hatlarıyla aynı olup kullanılan aksesuar, kesim şekli ve başlıkları ile birbirlerinden ayırt edilirdi. Kadınların giyim ve kuşamlarının en önemli ögeleri ise şalvar, bürüncük gömlek, entari, dolama, hırka, kaftan, gömlek, kürk ve dışarıda giydikleri ferace, peçe ve yaşmak idi. Şalvar, ferace ve kaftan kadın erkek giyiminin önemli bir unsuru idi (Görsel 7.5). Osmanlı toplumunda Müslümanlar genelde sarı, ulema mavi ayakkabı giyerken, askerlerin bazıları ise kırmızı renk çizme giyerlerdi. Bunun yanında erkekler; sosyal, ekonomik, kültürel, mesleki ve dinî statülerine göre "kavuk" denilen başlıklar giyerlerdi. Kavukların en bilinenleri horasanî, selimî, kalafat, örfî, kafesî, mücevveze, kâtibî ve kallavi idi. Kadınlar ise serpuş denilen külaha benzer başlıklar giyerlerdi.

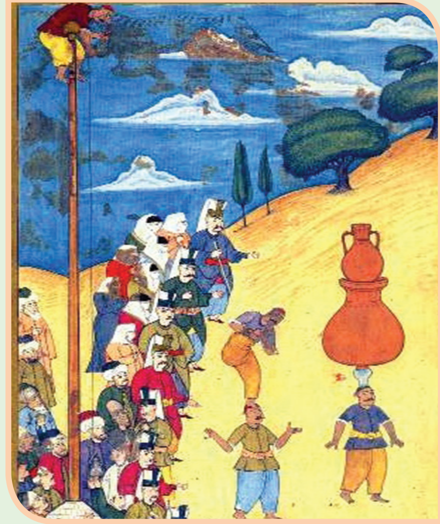
Görsel 7.5: Osmanlı kıyafetleri (Temsilî resim)

Osmanlı Devleti'nde padişahın sefere çıkması, bir zaferden dönmesi, padişahın tahta çıkması, önemli yabancı elçilerin karşılanması, dinî bayramlar, padişah kızlarının veya kız kardeşlerinin nişanları ve evlenme törenleri, şehzadelerin sünnet düğünleri, padişah çocuklarının doğumu vb. çeşitli vesilelerle şenlikler yapılır, panayırlar kurulurdu. Bu şenlikler içerisinde en görkemlileri şehzadelerin sünnet törenleriydi.

YORUMLAMA

ŞEHZADE MEHMET'İN MUHTEŞEM SÜNNET DÜĞÜNÜ

Sonradan III. Mehmet unvanı ile tahta çıkacak Şehzade Mehmet'in sünnet düğünü (Görsel 7.6), Osmanlı tarihindeki en muhteşem düğünlerdendir. Bu vesileyle, 1582 yılının 29 Mayıs günü başlayan şenlikler, 24 Temmuz'a kadar, yani elli yedi gün sürmüştür. At Meydanı'ndaki sünnet eğlencelerinin en göz alıcı yanı, çeşitli esnaf gruplarınca düzenlenen sanat gösterileriydi. Mesela şekerciler, şekerden cami, şehir, dağ gibi kocaman şekiller yapıyorlardı. Tekerlekler üzerine oturtulan ve içinde tellakları da olan suni bir hamam, büyük ilgi uyandırıyordu. Bir başka esnaf grubunca yapılan ve ağaçlar, çimenler, geyik, ceylan, koyun ve kekliklerle süslenen yapma dağ, uzaktan sahiciymiş görünüyordu.

Görsel 7.6: Şehzade Mehmet'in sünnet düğünündeki eğlenceleri anlatan minyatür (Surnâme-i Vehbi)

Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre, arabalar üzerine oturulmuş bir suni değirmenin çarkları, tekerleklerin dönmesiyle birlikte dönüyordu. Üzerindeki adamlar, öğütülen unu seyircilerin üzerine serperek:

— Allah yüz aklığı vere, diye dua ediyorlardı.

Geceleri düzenlenen havai fişek gösterileri ise tek kelimeyle muhteşemdi. Solakzade Tarihi'nde anlatıldığına göre ateşten hisarlar ve dağlar gökyüzünü süslüyor, seyredenleri hayretler içerisinde bırakıyordu.

Padişahlar Ansiklopedisi, C 1, s. 503
(Özetlenmiştir.)

1. Osmanlıda eğlence hayatı ile ilgili ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

2. Osmanlıda önemli günlerin şenliklerle kutlanmasının amaçları neler olabilir? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti'nde, "On Bir Ayın Sultanı" diye adlandırılan ramazan ayı oldukça hareketli geçerdi. Ramazan ayının gelişi büyük bir heyecanla karşılanır, hem halk hem de padişah bu ayın bereketinden mahrum kalmak istemezdi. Ramazan öncesinde hazırlıklar başlardı. Camiler temizlenir; mektep ve medreseler tatil edilirdi. Mesai saatleri oruca göre ayarlanırdı.

Görsel 7.7: Osmanlı sofra kültürüyle ilgili minyatür

Toplumsal dayanışma ve kaynaşmanın en yoğun yaşandığı ramazan ayında, varlıklı zengin kimseler farklı yerlerdeki esnaf dükkânlarına girer ve zimem (borç) defterini isterlerdi. Defterin baştan, sondan ve ortadan rastgele sayfalarını açar ve "Silin borçlarını, Allah kabul etsin." der ve borçları ödeyip giderdi. Ne borcu ödenen kimin ödediğini ne de borcu ödeyen kimi borçtan kurtardığını bilirdi. Bu ayda, başta padişah olmak üzere, devlet adamları ve hâli vakti yerinde olanlar iftarlar verirdi (Görsel 7.7). Davet edilen misafirlerin yanında fakir halk için de sofralar hazırlanır ve çat kapı gelen misafirler geri çevrilmezdi. Misafirler iftarlarını yapıp gitmeye hazırlandığında ev sahibi tarafından kadife keseler içinde; gümüş tabaklar, tespihler, gümüş yüzükler hediye edilirdi. Bunların dışında insanların toplandığı yerler olan meydanlarda özel hazırlıklar yapılırdı. Meydanlar kazanlarla donatılır, uzun yer sofraları kurularak toplu yemekler verilirdi.

Ramazan ayı içerisinde, şehir ve mahallelerde çeşitli etkinlikler düzenlenirdi. İftar sonrası başlayan etkinlikler sahura kadar sürerdi. Bu etkinliklerde esnaf gösterileri, çeşitli cambazlık hünerleri, kukla, karagöz, meddah, orta oyunları oynanır; cirit, güreş, okçuluk, binicilik yarışmaları yapılır geceleri etrafa ışık saçan binlerce fişek atılır; minarelere mahyalar asılır; renkli kandiller ve meşalelerle donatılmış sallar üstüne saz takımları, deniz üzerinde fişekler yanarak dolaşır; meydanlardan fener alayları geçerdi. Sahurun habercisi olan ramazan davulcuları ise halka sahur vaktini haber vermek ve bahşiş toplayabilmek için maniler eşliğinde davul çalarlardı.

Görsel 7.8: Osmanlı'da ramazan eğlenceleri tablosu

Ramazan eğlenceleri (Görsel 7.8) Kadir Gecesi'nde sona erer ve Ramazan Bayramı hazırlıkları başlardı. Kadir Gecesi'nde Sakal-ı Şerif ziyaret edilirdi. Topkapı Sarayı'nda kadir alayı tertip edilirdi. O gece Padişah namazını dışardaki camilerde kıldığı için bu alay düzenlenirdi.

Osmanlı Devleti'nde mutfak, aile yaşamının ve kültürünün en önemli kurumu niteliğinde idi. Şehirlerde bostan ve meyve bahçeleri iç içeydi. Ekmekler genelde evde ve şehir merkezlerindeki çeşitli fırınlarda pişirilirdi. Turşu, erişte, kavurma, reçel gibi gıda maddeleri de evde hazırlanırdı. Osmanlı Devleti'nde düzenlenen panayır ve şenlikler aynı zamanda yemek kültüründeki çeşitliliği de gözler önüne sererdi. Genelde şölen niteliğindeki yemeklerde; tavuk, ekşili tavuk, güvercin, piliç, ekşili piliç, börek, bohça (poğaça), tatamaç (mantı benzeri bir yemek), ıspanak böreği, çorba, katı çorbası, kefal çorbası, baklava, çeşitli dolmalar, kebaplar, ekşi aşı, muhallebi, pilav, tavuklu pilav, kıymalı-sade ve ballı börekler, bulgur pilavı, zerde, yahni, paça, kabak tatlısı, aşure, turşu, çörek, gözleme, girde (açılmış yufka) nukul (bir çeşit tatlı), tarhana çorbası, simit, erişte ördek, kuzu kebabı, tavuklu börek, aşure, çeşitli soğuk şerbet ve hoşaflar sofralarda yer alırdı.

Görsel 7.9: Osmanlı'da bir kahvehane (illüstrasyon)

Osmanlı Devleti'nde, erkekler genelde bozahane ve kıraathane/kahvehanelerde (Görsel 7.9) vakit geçirirlerdi. Bir halk içeceği olan boza mısırdan üretilirdi. Özellikle gençlerin bir araya gelip eğlenceler düzenlediği; kebap yediği bozahaneler başta İstanbul ve Edirne'de olmak üzere oldukça yaygındı.

XVI. yüzyıldan itibaren, Türk insanının yaşamına giren kahve ve kahvehaneler (Görsel 7.9) ise çok geniş bir kültürel birikim oluşmasına ortam hazırladı. Osmanlı toplumunda bir içecek adı olarak bilinen kahve, kahvehane kelimesi yerine de kullanılırdı. Yine, kahvehanelerle benzer fonksiyonlar gösteren kıraathaneler genel olarak kahvehane anlamında kullanılırdı. Kıraathane, kahvehaneden daha sonra ortaya çıkan bir kavramdır ve isminin kıraathane olması bu mekânların "okuma salonu" olarak kullanılmasıyla bağlantılıdır.

Kahvehaneler, toplumsal paylaşımın gerçekleştiği ve geçmişin yâd edildiği kültürel mekânlar olarak Osmanlı toplum yaşamında önemli bir yere sahipti. Nitekim eğitim, ticaret ve sanat üzerine fikir alışverişinin yapıldığı, meddahların konuşma, saz şairlerinin saz çalma ve söyleme yerleri kahvehaneler idi. Bunun dışında kahvehaneler; insanların haberleşme merkezi, meslek gruplarının toplanma yeri konumunda olması itibarıyla önemli bir yere sahipti.

7.3. OSMANLI'DA TOPRAK MÜLKİYETİ VE TARIMSAL ÜRETİM

HAZIRLIK

Osmanlı Devleti'nin tarımsal üretimi arttırmak istemesinin sebepleri neler olabilir?

7.3.1. TARIMSAL ÜRETİM VE ÇİFTHANE SİSTEMİ

ETKİNLİK

ÇİFTHANE SİSTEMİ

Görsel 7.10: Harman tablosu (Namık İsmail)

Osmanlı Devleti'nde temel vergi ve toprak sistemi çifthane denen bir sisteme dayanıyordu. Çifthane, bir çift öküzle işletilebilen ve bir köylü ailesinin işletiminde olan arazi birimiydi (Görsel 7.10). Bu özel vergi, tahrirlerde ve vergi sayımlarında diğer vergilerin hepsinden önde gelmektedir. Devletin düzenli aralıklarla tahrir (nüfus sayımı) yapmasının en temel sebeplerinden biri, var olan ekonomik düzenin devamını sağlamaktı. Çünkü eğer bir köylü ailesi veya bir çift arazisi verilen kimse toprağını devletin müsaadesi olmadan terk edip başka yerlere göçerse, devlet derhal o arazinin yeniden ekimi için başka kimseleri oraya yerleştirirdi. Belirtilen arazi kesinlikle bölünemez, bölüştürülemezdi. Çiftin bölünmesi hâlinde hükûmet veya tımar sahibinin çift vergisini düzgün toplaması olanaksız hâle gelirdi.

Halil İNALCIK

Osmanlı ve Modern Türkiye, s. 82 (Özetlenmiştir.)

1. Çifthane sistemi nedir? Bu sistemin devlete kazanımları nelerdir? Açıklayınız.

2. Çifthane sisteminin bozulması ne gibi sonuçlar doğurabilir? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti'nde ekonomi anlayışı devlet anlayışıyla yakından ilgilidir. Ekonomik faaliyetlerin tümü reayanın sıkıntıya düşmeden bolluk içinde yaşamasına yöneliktir. Temeli tarıma dayalı Osmanlı ekonomisinde toprak çok önemlidir. Osmanlı Devleti'nde fethedilen topraklar, Divân üyesi nişancı tarafından tapu tahrir defterlerine kaydedilirdi. Böylece devlet arazisi (mirî arazi) hâline gelen bu araziler işletmek koşuluyla reayaya bırakılırdı. Reayaya vergi ödemek koşuluyla dağıtılan araziler "çifthane sistemi" içerisinde değerlendirilirdi.

Çifthane sistemi ile her bir hanenin işleteceği arazi ve ödeyeceği vergiler tespit edilirdi. Çifthane birimi üç unsurdan oluşurdu. Bunlar, devletin işletme koşuluyla verdiği arazi, bu araziyi işleten hane halkı ve arazinin koşum gücü olan bir çift öküz. Bu üç öge çifthane sistemini dolayısıyla da vergiye tabi bir üretim ünitesini oluşturuyordu. Devlet, çifthane sistemi ile toprağı sürekli işleterek boş arazileri değerlendirip tarımsal üretimi artırdığı gibi, düzenli bir vergi sistemi de oluşturuyordu. Bu sistemde topraklar devletin kontrolünde olduğundan büyük toprak sahiplerinin ortaya çıkmasına da müsaade edilmiyordu.

Devlet çifthane sistemi ve tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak amacıyla tedbirler alırdı. Bu tedbirlerin başında toprağı boş bırakmanın yasaklanması gelmekteydi. Üç yıl toprağı işlemeyen çiftçiden "çiftbozan vergisi" alındığı gibi, bu çiftçinin toprağı başkasına da verilebilirdi.

7.4. OSMANLI EKONOMİSİNDE LONCA TEŞKİLATI

HAZIRLIK

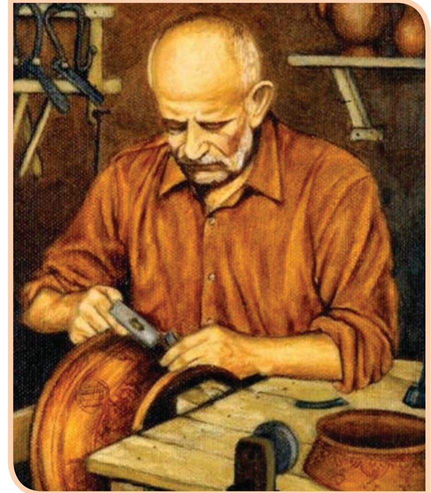
Osmanlı Devleti'nde esnafların mesleki örgütler kurarak teşkilatlanmalarının sebepleri neler olabilir?

7.4.1. LONCA TEŞKİLATI

Üretimde ziraat ve el emeğini esas alan Osmanlı ekonomik sisteminde, esnaf loncaları, XIII. yüzyılda ortaya çıkan Ahilik teşkilatının bir devamı, ticari hayatın vazgeçilmez bir parçasıydı. Esnaf sistemi Ahilikteki gibi hiyerarşikti: esnaf şeyhi, yiğitbaşı, usta, kalfa ve çırak gibi. Dükkân açma izni yalnız ustaya aitti. Bu yetki ona "berat" ile verilirdi. Dükkân sayısını da yine ustalar tespit ederdi. Her isteyen istediği yerde dükkân açamazdı. Buradaki amaç mevcut esnafı korumaktı.

Ticari ve endüstriyel herhangi bir mesleğe devam etme imtiyazına "gedik" denirdi. Esnaf, esnaf müfettişleri tarafından teftiş edilirdi. Esnafın özel işleri için toplandığı odaya "lonca" denilirdi. Esnaf şeyhi, aynı zamanda loncanın da şeyhiydi. Sonra yiğitbaşı ve esnaf kâhyaları gelirdi. Yiğitbaşı, ustalar arasındaki disiplin ve organizasyondan sorumluydu.

Osmanlı Devleti'nde esnaf grupları daha çok üretim ağırlıklı faaliyette bulunurdu. Üretim veya alım-satım yapan esnaf grupları içerisinde gıda, dokuma, deri, nakliye, silahçı, bakırcı, kalaycı (Görsel 7.11), demirci, fırıncı, eyerci, semerci, çizmeci, kereste ve doğramacı esnafı, dükkân ve çalışanların sayısı açısından en kalabalık olanlarıydı. Çalışanların sayısı açısından İstanbul esnafı içerisinde, fırıncılar ilk sırayı almaktaydı.

Görsel 7.11: Bakır işlemeciliği ile ilgili tablo (Mehmet Ali Diyarbakırlıoğlu)

Loncalar, özellikle gediklerin haksızlık olmadan dağıtımına büyük bir özen gösterirdi. Gediklerin en önemlisi, bir çeşit imtiyaz ve tekel usulü olan esnaf gedikleriydi. Esnaf gediklerinin işlediklerini başkası işleyemez, sattıklarını başkası satamazdı. Bu kurala uymayanlar cezalandırılırdı. Loncalar, bu şekilde üretilen malların kalitesini ve fiyatını belirledikleri gibi, esnaflar arasındaki haksız rekabeti de önlemeye çalışırlardı.

Osmanlı esnafının en temel özelliği, öncelikle bulunduğu şehir ve çevresinin ihtiyacını karşılamaktı. Bu nedenle esnaflar arasında en önemli unsur ham madde dağıtımıydı. Ham madde dağıtımı kethüda loncalar aracılığıyla adil bir şekilde yapılırdı. Savaş ve kıtlık döneminde buna çok daha dikkat edilirdi. Örneğin bir celepçi (hayvan alıp satan) uzak yerlerden hayvan alıp getirir, kasaplara satar, kasaplar hayvanı kestikten sonra deriyi debbağlara (deri işleriyle uğraşan kesim) verir, debbağ deriyi işledikten sonra çarıkçılara, kemercilere, çantacılara, çizmecilere, eyercilere, davulculara, semercilere eşit bir şekilde dağıtırdı. Yine kasap, elinde bulunan yağları yağcılara, sabunculara ve mumculara dağıtırdı.

ETKİNLİK

Osmanlı Lonca Sistemi ve el emeğine dayalı meslekler hakkında bir duvar gazetesi hazırlayarak okul panosunda sergileyiniz.

7.4.2. NARH SİSTEMİ

Narh, genel olarak hükümdarın yetki verdiği memurların ya da halkın işlerini yürütmeyi üzerine alanların pazarlara, esnafa (Görsel 7.12) mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi veya malların belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satış yapmayı yasaklaması anlamına gelen bir kavramdır. Osmanlı Devleti, halkın refahı için tüketiciyi ve üreticiyi koruyucu tedbirler almış, üretimden tüketime kadar her sahayı denetim altında tutmayı ilke edinmişti. İşte bu doğrultuda narh sistemini hayata geçirerek, çarşı ve pazarlarda fiyatlara müdahale edip malların belirlenen fiyatlarda satılmasını sağlamaya çalışmıştır. Narh uygulaması İstanbul'un fethinden, XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Görsel 7.12: Kasaplar loncası ile ilgili minyatür

Osmanlı Devleti'nde narh uygulamasını gerekli kılan sebepler arasında kıtlık, nüfus artışı, ticari dengelerdeki değişiklikler ve paranın değer kaybetmesi gibi unsurlar da yer almaktaydı. Devlet, fiyat tespiti yaparken malın piyasadaki arz ve talep dengesini dikkate alır, tekelci eğilimleri önlemeye çalışırdı. Özellikle kıtlıkların yaşandığı dönemlerde ülke genelinde sıkıntı yaşanmaması için gerekli bütün tedbirleri alırdı. Bu amaçla bir kısım gıdalarının ihracatını yasaklardı.

Osmanlılarda özellikle ramazan ayının yaklaşmasından dolayı gerek ekmek gerekse eşya fiyatlarının inip çıkmaması devlet tarafından sabit fiyatlar belirlenerek belgelerle kayıtlara geçirilirdi. Bu çıkan fiyat belgelerine narh defteri deniliyordu. Bu fiyat belgeleri mahalle imamları vasıtasıyla, bakkallara iletilerek kalite ve fiyatlara uymaları konusunda bakkallar uyarılıyordu. Bu şekilde ramazan ayında özellikle gıda maddelerinin fiyatlarının düşük tutulması ve fakir ailelerin de ramazanda rahat alış veriş yapması sağlanıyordu.

7.4.3. OSMANLI'DA TİCARET VE TİCARİ MEKÂNLAR

YORUMLAMA

KAPALI ÇARŞI

Kapalı Çarşı (Görsel 7.13), Avrupa'nın ortasından Hicaz'ın kızgın çöllerine uzanan geniş bir coğrafyanın aynasıdır. 600 yıllık imparatorluğun gerçekle masal arası görkemini, esrarlı bir ışıltıyla binbir gece süren bir rüyanın rengiyle içten içe hâlâ fısıldayan galeriler, bütün Osmanlı coğrafyası gibi, başkent İstanbul gibi ortak bir kaderi acı tatlı anılarıyla paylaşmıştır. Gününe göre altın, gümüş, mücevher, ipek, sırma ve billurla dolarken zaman zaman batan günün solgun ışıklarıyla hüznü paylaşmak zorunda kalmıştır.

Görsel 7.13: Kapalı Çarşı tablosu [William Henry Bartlett (Vilyım Henri Bartlıt)]

Osmanlı Ansiklopedisi, C 1, s. 117 (Özetlenmiştir.)

Kapalı Çarşı'nın Osmanlı Devleti'ne kazanımları hakkında neler söylenebilir? Belirtiniz.

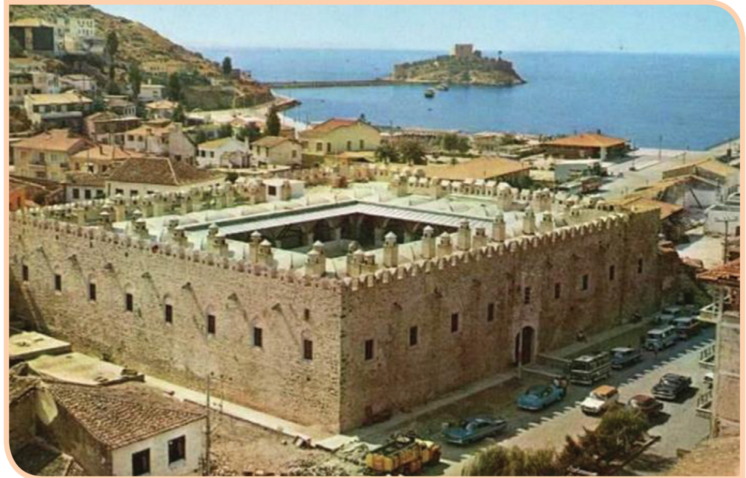
Osmanlı Devleti'nde ekonomik faaliyetler, halkın sıkıntıya düşmeden yaşamasını sağlamaya yönelikti. Bu yüzden üretim faaliyetleri ihtiyaç duyulan oranda yapılıyordu. Devlet üretim sürekliliğini sağlamak için gerekli tedbirleri alırdı. Buna rağmen üretilen mallar ihtiyaçları karşılamazsa satın alma yoluna gidilirdi. Osmanlı ekonomisi tarıma dayalı idi. Ancak Osmanlı sınırlarının genişlemesiyle ekonomi anlayışında tarımın yanı sıra ticaret de önem kazanmaya başladı. Akdeniz ve Karadeniz'de denetimin sağlanması, İpek ve Baharat yollarının Osmanlı Devleti'ne geçmesi ticari faaliyetlerin artmasında etkili oldu. Siyasal, sosyal ve ekonomik düzenin sağlanması, devletin ticaretin önemi sebebiyle tüccarları özendirmesi, ticaret yolları üzerinde güvenliğin sağlanması ve işlek ticaret yollarının ülke topraklarından geçmesi Osmanlı Devleti'nde ticaretin gelişmesini sağladı. Ayrıca devlet, ticaretin gelişmesi için önemli tedbirler de aldı. İç ticaretle uğraşanlardan alınan vergi düşük tutuldu. Şehirlerde ticaret için yapılmış bedestenler (içinde eşya alınıp satılan kapalı çarşı) açıldı.

DEĞERLENDİRME

Bir Osmanlı yöneticisi olsaydınız ticareti geliştirmek için ne tür tedbirler alırdınız? Açıklayınız.

Bedestenler içerisinde en önemlisi Fatih Dönemi'nde yapılan ve sonra geliştirilen İstanbul'daki Kapalı Çarşı idi. İstanbul, Doğu ve Batı tüccarlarının bir araya geldiği uluslararası bir pazar niteliğindeydi. İş hanları, depolar ve limanlar dünyanın her tarafından gelen tüccarlar için gerekli bütün hizmetleri veriyordu. Bunun yanı sıra Bursa, Kahire, Edirne ve Selanik önemli ticaret merkezleriydi. Bursa'dan Doğu'nun baharat ve kahvesi karşılığında ipek, deri ve kereste ihraç edilirdi. Edirne'nin kumaş tüccarları Avrupa ile ticaret yaparlardı. İstanbul halkının et, tahıl, pirinç ve yağ ihtiyacını karşılamak için Balkanlardan ve Doğu ülkelerinden ithalat yapılırdı.

Osmanlı toprakları İpek Yolu ve Baharat Yolu üzerindeydi. Osmanlı Devleti ticareti geliştirmek ve tüccarları korumak amacıyla yollar üzerine hanlar, kervansaraylar, imarethaneler, hamamlar, camiler, tabhaneler (misafirhane), çeşmeler ve köprüler inşa ettiler. Bu ticari mekânlar içerisinde kervansarayların ayrı bir yeri vardı. Kervansaraylar, (Görsel 7.14), kervanların güvenliği ve konaklaması için anayol kenarında tesis edilen vakıf yapılarıdır. Çoğunlukla sultan, vezir ve büyük devlet adamları tarafından yapılan kervansaraylar; kale gibi sağlam, döneminin süsleme özellikleriyle bezeli, ticaret, sosyal yardım ve kültür müesseseleri idi. Bu yapılar; insan ve hayvanların her türlü ihtiyacını karşılayacak; yiyecek içecek, bol su, cami, hamam, kütüphane, baytar, doktor, berber, her çeşit tamir ustası, rehber gibi donanıma sahip idi.

Görsel 7.14: Osmanlı Dönemi'ne ait bir kervansaray - Kuşadası

Kervansaraylar yalnız Müslüman Türklere değil, ticaretle uğraşan tüm yabancılara hizmet vermekteydi. Buralarda güvenlik, “derbentçiler” tarafından sağlanırdı. Posta ve haberleşme işlerini “menzil” teşkilatı yerine getirirdi. Yollarda özel ulaşımı ve taşımacılığı ise “mekkâreciler” yaparlardı. Mekkâreciler tüccar ve kadı huzurunda bir sözleşme düzenleyerek işe başlarlardı.

DEĞERLENDİRME

Mekkârecilerin tüccarla kadı huzurunda sözleşme yapmalarının sebebi ne olabilir? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti’nde önemli ticaret merkezlerinden biri de kapanlardı (Görsel 7.15). Kapanlar büyük şehirlerde özellikle zahire (tahıl ürünleri) türünden ihtiyaç maddelerinin toptan alınıp satıldığı yerlerdi. Zahire ürünlerinin yanında, kahve, tütün, ipek, pamuk, kumaş ve çeşitli dokumalar üreticiden satın alınarak başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerdeki kapanlara getirilirdi. Buralarda kadı naibinin nezaretinde esnaf temsilcilerinin de hazır bulunmasıyla mallar tartılır, ağırlık, kalite ve çeşidine göre vergi ve narha tâbi tutulduktan, fiyatları belirlendikten sonra esnaf aracılığıyla tüketiciye arz edilirdi.

Görsel 7.15: Osmanlı Dönemi’nde bir kapan (illüstrasyon)

Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Dönemi’nde yaptırılan cami, medrese, imaret vb. vakıf müesseselerinin masraflarını karşılamak üzere bunların yanlarına kapanlar da inşa ettirilmiştir. İstanbul’un fethinden sonra şehirde büyük kapanlar yaptırılmış olup bunlardan Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde yaptırılan “un kapanı” bir semt adı olarak varlığını hâlâ sürdürmektedir.

Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul, Avrupa’dan Asya’ya giden kara yolu güzergâhında ve burada kolay kontrol edebilirliğin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Aynı zamanda, Karadeniz ile Akdeniz’i birbirine bağlayan suyolunun da kesiştiği önemli bir noktadadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti kara ticareti yanında deniz ticaretini de geliştirmek amacıyla çeşitli tedbirler aldı. Bu doğrultuda başta İstanbul olmak üzere Marmara ve Akdeniz’e gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan limanlar (Görsel 7.16) inşa etti.

Görsel 7.16: Osmanlı Dönemi İstanbul limanları (renkli gravür)

İstanbul'un ticaret alanları Haliç'in kıyılarıydı. Kuzey kıyıda, Tophane'den Azapkapı'ya kadar olan yerde Galata iskeleleri, güney kıyıda ise Bahçekapı, Eminönü ve Unkapanı iskeleleri vardı. İstanbul'a yük getiren gemiler buraya demirlerler, boşaltılan mallar buralarda depolanır, karadan gelen mallar da buralardan gemilere yüklenirdi.

TARİHTEN BİR YAPRAK

İLK PAZAR VERGİSİ

Osman Bey Dönemi'nde Pazar kuruldu ve hutbe okundu. Halk kanun ister oldu. Germiyan'dan biri geldi. "Bu pazarın vergisini bana satın…" dedi.

Osman Bey vergi konusunda sorar:

— Vergi nedir?

Adam dedi ki:

— Pazara ne gelse ben ondan para alırım.

Osman Bey:

— Senin bu pazara gelenlerden alacağın mı var ki para istersin? dedi.

O adam:

— Beyim! Bu töredir. Bütün memleketlerde vardır ki hükümdar olanlar alır.

Osman Bey halkla da konuşur ve daha önce Bizans'ın aldığından çok daha hafif bir "bac" yani Pazar vergisi koyar. Bu yumuşak yönetim sayesinde Osmanlı pazarları ve kent hayatı gelişmeye başlar.

Âşıkpaşaoğlu Tarihi, hzl. Nihal ATSIZ, s. 28-29

Metinden hareketle pazarların Osmanlı Devleti'ne katkıları ile ilgili ne gibi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Belirtiniz.

Osmanlı Devleti'nde önemli ticaret merkezlerinden birisi de, halkın belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yerler olan pazarlardı. Osmanlı ticaret hayatında önemli bir yere sahip olan pazar yerleri halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde, haftanın bir veya birkaç gününde kurulan açık çarşılardır. Bu pazarların en büyük özellikleri binalarda olmayıp açık alanlarda kurulmuş olmalarıdır.

Osmanlı Devleti, ilerleyen dönemlerde pazar yerlerine, halkı alışverişe çekmek için hepsi bir düzeyde olan ve "arasta" adı verilen dükkânlar inşa etti. Arastaların etrafına medrese, kütüphane ve cami gibi tesisler kurdu. Bir pazar özelliği niteliğinde olan arastalardan aynı zamanda imaretler için gelir sağlanmaktaydı. Ancak haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlar günümüze kadar varlığını korudu.

7.5. OSMANLI VAKIF SİSTEMİ

HAZIRLIK

Çevrenizde bulunan vakıf kuruluşları ve amaçları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

7.5.1. OSMANLI'DA VAKIF GELENEĞİ

Vakıf, kişilerin kendilerine ait mallarını veya paralarını belirli bir hizmetin yerine getirilmesi amacıyla eğitim, din, sağlık, bayındırlık gibi sosyal ve kültürel alanlarda hizmet verecek kuruluşlara bağışlamasıdır. Sosyal devlet anlayışı ile hareket eden Osmanlı Devleti halkın dinî, askerî ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet veren çeşitli vakıflar bulunmaktaydı. Vakıflar başta padişah, padişah eşleri ve kızları, devlet adamları ve hayırseverler tarafından kuruldu. Bu yolla medreseler, hastaneler, camiler, kütüphaneler, kervansaraylar vs. yapıldı.

YORUMLAMA

MÜZİK VE ÇİÇEKLE TEDAVİ

II. Bayezid, Edirne'de ünlü Bayezid Külliyesi'ni yaptırdı (Görsel 7.17). Dört yıl süren inşaat sonunda, cami, hastane, imaret, medrese, kervansaray, hamam ve diğer yapılar hizmete girdi.

Görsel 7.17: II. Bayezid Külliyesi ve Sağlık Müzesi'nden bir görünüm

Külliyenin "Darüşşifa" denilen hastanesi, akıl ve ruh hastalarının tedavi yeriydi. Darüşşifada böyle hastalar müzikle, çiçekle ve özel beslenme yöntemleriyle tedavi edilirdi. Yararlı olduğu anlaşılan bu tedavi usulleri, ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren bazı Batı ülkelerinde uygulanmaya başlandı.

Darüşşifanın, müzik aleti çalan yedi "sazende"si, şarkı söyleyen üç "hanende"si vardı. Musikinin hastalara iyi geldiği tecrübeyle anlaşılmıştı. Darüsşifada lale, sümbül, karanfil, şebboy, yasemen, nesrin, deveboynu vs. gibi çiçekler bol miktarda yetiştirilirdi. Bu çiçeklerin yalnız renkleri değil, kokuları da akıl hastalarının tedavisinde olumlu sonuçlar vermekteydi.

Edirne Darüşşifasına bağlı eczanede, bedava ilaç dağıtılırdı. Herkes, istediği kadar ilaç alabilme hakkına sahipti. Ancak eczanenin bir duvarına, gerçekten hasta ve fakir olanların ilaç almalarını belirten ve Sultan Bayezid'in mührünü taşıyan bir temenni yazısı asılmıştı. Padişahın bedduasına uğramak korkusu yüzünden, varlıklı kişilerin veya ticaret yapma düşüncesinde olanların, bu fırsattan kötü maksatla yararlanmaya kalkıştıkları görülmemiştir.

Padişahlar Ansiklopedisi, C 2, s. 334 (Özetlenmiştir.)

1. Vakıfların Osmanlı Devleti'ne ne tür kazanımları olmuştur?
2. Devlet adamları neden vakıf kurmaktadırlar?
3. Günümüz vakıf sistemi ile Osmanlı vakıf sistemi arasında ne tür benzerlikler bulunmaktadır?

Bir vakfın kuruluşunda takip edilen yol ana hatlarıyla şöyleydi:

Osmanlı sosyal hayatında vakıflar çeşitli alanlarda faaliyet gösterirlerdi. Vakıf kurucusu, giderlerin karşılandığı herhangi bir hizmet birimini (cami, medrese vb.) (Görsel 7.18) inşa ettirir, daha sonra bu müessesenin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda gelir temin edecek kaynaklar tahsis ederdi. Bu kaynaklar genellikle arazi, dükkân, çarşı, han gibi gayrimenkullerden oluşurdu. Söz konusu vakfın idaresi için bir idareci (mütevelli) tayin edilir ve vakfın tüzüğü (vakfiye) düzenlenirdi. Böylece vakıflar sayesinde şehirler imar edilir; eğitim, sağlık ve kültür işleri yürütülürdü.

ETKİNLİK

BİR VAKFİYE

"Hattab İbni Saib Ahmet İbni Rahat Vakfı"nın 721 H. (1321 M.) Tarihli Vakfiyesinden:

- Herhangi bir kaza veya bela sebebi ile borçlanma durumunda kalanlara kefil göstermek şartıyla borç verilmesi ancak maddi varlığını haram olan işler ve amellerde harcayarak muhtaç duruma düşenlere borç verilmemesi.
- Muhtaç olan dul ve yaşlı hanımlara her ay, iyi atılmış pamuktan birer okka pamuk, ihtiyar olan erkeklere birer dirhem para verilmesi.
- Âmalardan muhtaç olup da çalışamayacak durumda olanlara yıllık 2050 dirhem tahsis edilmesi.
- Cüzzamlılar için yıllık 60 dirhem, kadı ve valinin hapsettiği kişiler için 120 dirhem ayrılarak bu paradan her ay hissesine düşen 10 dirhem ile ekmek alınıp mahpuslara dağıtılması.
- Fakir yetimlere bakmayı üstlenen, eğitim ve öğretimlerine dikkat edeceğini taahhüt edenlere bu yetimler teslim edilerek mütevelli ve yetkililerce zamanın icabına göre tespit edilecek ihtiyaçlarının karşılanması.

www.vgm.gov.tr
(Özetlenmiştir.)

Görsel 7.18: II. Bayezid Medresesi ve Külliyesi - İstanbul

• Vakfiyede hangi alanlara yönelik faaliyetler söz konusudur?

....

....

• Vakfiyeyi yazan kişi neleri amaçlamış olabilir?

....

....

• Siz bir vakıf kursaydınız adını ve amacını nasıl belirlerdiniz?

....

....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Osmanlı Devleti'nin, Balkanlarda uyguladığı iskân siyaseti sonrasında,

I. Bölgenin toplumsal ve demografik yapısı değişmiştir.

II. Bölgede Türk- İslam kültürü yayılmıştır.

III. Türklerin nüfus oranı gayrimüslim nüfusundan daha fazla olmuştur.

yargılarından hangisi ya da hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I,II ve III

2. Osmanlı Devleti, kara ve deniz ticaretini geliştirmek amacıyla çeşitli tedbirler almıştır.

Bu duruma kanıt olarak;

I. Marmara ve Akdeniz'de birçok liman kurması,

II. Şehir merkezlerine her kesimin alışveriş yapabileceği kapanlar inşa etmesi,

III. Önemli ticaret yolları üzerine kervansaraylar açması

uygulamalarından hangisi ya da hangileri gösterilebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I,II ve III

3. Aşağıda verilenlerden hangisi Osmanlı Devleti'nin uyguladığı "çifthane sistemi" ile ilgili değil-dir?

A) Üç yıl toprağı işlemeyen çiftçiden çiftbozan vergisi alınmaktadır.

B) Mirî araziler dâhilinde uygulanan bir sistemdir.

C) Her bir hanenin işleteceği arazi ve ödeyeceği vergilerin tespitini sağlamaktadır.

D) Tamamen Müslüman ailelere yönelik bir uygulamadır.

E) Boş arazileri değerlendirip tarımsal üretimin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

4. Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu vakıf sistemi sayesinde;

I. Sosyal dayanışma ve kaynaşma sağlanmıştır.

II. Eğitim, sağlık ve kültürel faaliyetler gelişmiştir.

III. Toplanan düzenli vergiler sayesinde devletin hazinesi zenginleşmiştir.

yargılarından hangisi ya da hangileri söylenebilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

B. Aşağıda verilen ifadelerin başına doğru ise “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti’nin ülkede yaşayan toplulukları din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “Millet Sistemi” denir.

2. ( ) Osmanlı Devleti’nde, tımar sistemi sayesinde esnaflar arasında dayanışma sağlanmıştır.

3. ( ) Osmanlılarda, çarşı ve pazarlarda fiyatların devlet tarafından belirlenmesine “çifthane uygulaması” deniliyordu.

4. ( ) Osmanlı Devleti, dinî ve özel günlerde şölenler düzenleyerek toplumun dayanışma ve kaynaşmasını sağlamaya çalışırdı.

5. ( ) Osmanlı Devleti’nde, üç yıl toprağı işlemeyen çiftçiden haraç vergisi alınırdı.

C. Aşağıdaki noktalı yerlere uygun ifadeleri yazınız.

1. Osmanlı Devleti’nde, esnafın özel işleri için toplandığı odaya ……………………., ticari ve endüstriyel herhangi bir mesleğe devam etme imtiyazına ise …………………….. denirdi.

2. Osmanlı Devleti’nde başta padişah, padişah eşleri ve kızları, devlet adamları, hayırseverler tarafından yaptırılan …………………… sayesinde din, sağlık, eğitim faaliyetleri düzenli bir şekilde yürütülmüştür.

3. Osmanlı toplumunda genelde kadınlar …………………………….., erkekler ise …………………… denilen başlık giyerlerdi.

4. Osmanlı’da, çifthane birimini oluşturan unsurlar …………………………., …………………………… ve …………………………… idi.

5. Osmanlı Devleti’nde, reaya ………………………………… ve ……………………………… şeklinde ikiye ayrılırdı.

Ç. Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti’nde vakıfların sağladığı faydalar neler olmuştur?

2. Osmanlı Devleti’ndeki millet sisteminin temel esasları nelerdir?

3. Çifthane sisteminin Osmanlı Devleti’ne kazanımları neler olmuştur?

4. Lonca Teşkilatının Osmanlı ekonomik sistemi ve toplum yapısına etkileri neler olmuştur?

5. Osmanlı Devleti, ülke içinde ticareti geliştirmek için ne gibi önlemler almıştır?

CEVAP ANAHTARI

1. Ünite

A.

1.	C
2.	E
3.	B
4.	C
5.	E

6.	C
7.	E
8.	E

B.
1. Y
2. D
3. D
4. D
5. Y

C.
1. Birinci, Dördüncü
2. Kösedağ
3. Erzincan, Mardin
4. I. Kılıç Arslan
5. 1230, Türkiye Selçuklu, Harzemşahlar

2. Ünite

A.

1.	D
2.	D
3.	E
4.	E
5.	C
6.	E

7.	C
8.	E
9.	C
10.	E
11.	B

C.
1. Y
2. D
3. Y
4. D
5. Y

Ç.
1. 1402-1413, Fetret Dönemi, I. Mehmet
2. Orhan Bey, Çimpe Kalesi
3. Germiyanoğulları, Hamitoğulları
4. Ahîyân-ı Rûm, Bacîyân-ı Rûm
5. Ankara

3. Ünite

A.

1.	E
2.	D
3.	E
4.	E
5.	C
6.	D
7.	E

8.	B
9.	E
10.	E
11.	E

C.
1. Y
2. D
3. Y
4. D
5. D

Ç.
1. yönetenler (askerîler), yönetilenler (reaya)
2. yaya, müsellem, Orhan Bey
3. Pencik, Devşirme
4. Tımarlı sipahiler
5. ulufe

4. Ünite

A.

1.	E
2.	E
3.	B

4.	A
5.	C
6.	A

B.
Çinicilik,
Dokumacılık,
Hat Sanatı,
Kakmacılık

C.
1. Y
2. D
3. Y
4. D
5. D

Ç.
1. Şehzade Cami, Süleymaniye Cami, Selimiye Cami
2. kazasker, kadı
3. hat, hattat
4. Avnî
5. Semerkant, Ali Kuşçu

5. Ünite

A.

1.	A
2.	D
3.	C
4.	C

5.	E
6.	B
7.	E

C.
1. Y
2. D
3. D
4. D
5. D

Ç.
1. Barbaros Hayrettin Paşa, Preveze Deniz Savaşı
2. İstanbul, Amasya
3. İpek, Baharat
4. Mercidabık, Ridaniye
5. Venedik, Fransa

6. Ünite

A.

1.	A
2.	C
3.	E
4.	C
5.	B
6.	E
7.	E

8.	C
9.	D
10.	E
11.	E
12.	D

B.
1. D
2. Y
3. Y
4. D
5. D

C.
1. şeyhülislam, fetva
2. enderun, harem
3. Fatih Kanunnâmesi
4. nasihatnâme, siyasetnâme
5. I. Murat, ülke hükümdarın ve oğullarının malıdır

7. Ünite

A.

1.	D
2.	E
3.	D
4.	D

B.
1. D
2. Y
3. Y
4. D
5. Y

C.
1. lonca, gedik
2. vakıflar
3. serpuş, kavuk
4. arazi, hane halkı, bir çift öküz
5. Müslüman, gayrimüslim

KRONOLOJİ

(1071)	Malazgirt Savaşı
(1072)	Saltuklular Beyliği'nin kurulması
(1080)	Danişmentliler Beyliği'nin kurulması
(1080)	Mengücekliler Beyliği'nin kurulması
(1081)	Çaka Beyliği'nin kurulması
(1077)	Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması
(1093)	Çaka Beyliği'nin yıkılması
(1096-1099)	I. Haçlı Seferi
(1102)	Artuklular Beyliği'nin kurulması
(1141)	Katvan Muharebesi
(1147-1149)	II. Haçlı Seferi
(1157)	Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması
(1174)	Eyyubiler Devleti'nin kurulması
(1176)	Miryokefalon Muharebesi
(1178)	Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması
(1189-1192)	III. Haçlı Seferi
(1196)	Moğol İmparatorluğu'nun kurulması
(1202)	Saltuklular Beyliği'nin yıkılması
(1202-1204)	IV. Haçlı Seferi
(1227)	Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması
(1228)	Mengücekliler Beyliği'nin yıkılması
(1230)	Yassıçemen Muharebesi
(1231)	Artuklular Beyliği'nin yıkılması
(1240)	Bâbailer Ayaklanması
(1243)	Kösedağ Muharebesi
(1250)	Eyyubiler Devleti'nin yıkılması
(1250)	Memlûklular Devleti'nin kurulması
(1260)	Ayn-ı Calut Muharebesi
(1270)	Haçlı Seferleri'nin sona ermesi
(1277)	Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçeyi resmî dil ilan etmesi
(1302)	Osmanlı Beyliği'nin bağımsız konuma gelmesi
(1308)	Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması
(1302)	Koyunhisar Muharebesi

(1326)	Bursa'nın Fethi
(1329)	Palekanon Muharebesi
(1331)	İznik'in Fethi
(1337)	İzmit'in Fethi
(1345)	Karesioğulları Beyliği'nin alınması
(1353)	Çimpe Kalesi'nin alınması
(1363)	Edirne'nin Fethi
(1371)	Çirmen Muharebesi
(1389)	I. Kosova Muharebesi
(1396)	Niğbolu Muharebesi
(1402)	Ankara Savaşı
(1402-1413)	Fetret Devri
(1444)	Varna Muharebesi
(1448)	II. Kosova Muharebesi
(1453)	İstanbul'un Fethi
(1454)	Sırbistan'ın alınması
(1459)	Amasra'nın alınması
(1460)	Mora'nın alınması
(1461)	Sinop ve Trabzon'un alınması
(1462)	Eflak'ın alınması
(1463)	Bosna ve Hersek'in alınması
(1463-1479)	Venedik ile mücadele
(1473)	Otlukbeli Muharebesi
(1474)	Karamanoğlu Beyliği'ne son verilmesi
(1475)	Kırım'ın Fethi
(1476)	Boğdan'ın alınması
(1479)	Arnavutluk'un alınması
(1480)	İtalya Seferi
(1481-1495)	Cem Sultan Olayı
(1492)	İspanya'daki Yahudilerin Osmanlı ülkesine getirilmesi
(1511)	Şahkulu İsyanı
(1514)	Çaldıran Muharebesi
(1515)	Turnadağ Muharebesi
(1516)	Mercidabık Muharebesi

(1517)	Ridaniye Muharebesi
(1521)	Belgrad’ın Fethi
(1522)	Rodos’un Fethi
(1526)	Mohaç Muharebesi
(1526)	Babür İmparatorluğu’nun kurulması
(1529)	Barbaros Hayrettin’in Cezayir’e hâkim olması
(1529)	I. Viyana Kuşatması
(1533)	İstanbul Antlaşması
(1533)	Cezayir’in alınması
(1534)	Irakeyn Muharebesi
(1535)	Fransa’ya kapitülasyon verilmesi
(1538)	Preveze Deniz Savaşı
(1538-1553)	Hint Deniz Seferleri
(1548)	Tebriz’in alınması
(1551)	Trablusgarp’ın Fethi
(1553)	Nahçıvan’ın alınması
(1555)	Amasya Antlaşması
(1555)	Sudan’ın Kızıldeniz sahilinde Sevâkin Adası merkezli Habeş Eyaleti’nin kurulması
(1555)	Augsburg Barışı
(1560)	Cerbe Deniz Savaşı
(1566)	Zigetvar Seferi
(1566)	Sakız Adası’nın alınması
(1568)	Yemen’in alınması
(1571)	Kıbrıs’ın Fethi
(1571)	İnebahtı Deniz Savaşı
(1574)	Tunus’un Fethi
(1578)	Fas’ta Osmanlı hâkimiyetinin kurulması
(1590)	Ferhat Paşa Antlaşması

SÖZLÜK

A

adaletnâme : Osmanlı Devleti'nde kanunların uygulanması ve tebaanın haksızlığa düşmemesi için zaman zaman padişahlar tarafından çıkarılan buyruk.

aforoz : Hristiyanlıkta kilise tarafından verilen cemaatten kovma cezası.

Ahilik : Anadolu'da XIII. yüzyılda görülmeye başlayan, Selçuklu Devleti'nin yıkılma dönemine girmesinden sonra sosyal düzeni sağlamada ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük rolü olan bir tür meslek ve dayanışma örgütü.

ahitnâme : Bir cemaate, hükümdara veya kişiye; ayrıcalık, veya yetki tanıyan, padişah tarafından yemin altında yazılı olarak verilmiş güvence belgesi.

akçe : Gümüş Osmanlı parası.

ambargo : Askerî, siyasi ve iktisadi nedenlerle belirli malların iç veya dış ticarette serbestçe alım, satım ve taşınmasını engellemek için alınan önlem.

angarya : Tarihsel kökeni feodal sisteme dayanan ve köylülerin belli bir süre zorla ve karşılığı ödenmeden çalıştırılması suretiyle alınan bir tür ayni vergi.

arşidük : Avusturya'da prenslere verilen unvan.

arz : Yüksek bir makama anlatma, bildirme.

asayiş : Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik.

asesbaşı : Yeniçeri Ocağındaki askerî görevinin yanı sıra, başkentin düzenini korumakla da yükümlü olan yirmi sekizinci ortanın çorbacı başısı.

asimile : Benzeşmek, kendine uydurmak.

avarız : Osmanlılarda önceleri olağanüstü durumlarda, sonraları ise sürekli olarak halktan toplanan vergi.

azap : Osmanlı Devleti'nde sancaklardaki gençlerden toplanıp ordu ve donanmaya katılan asker.

B

Bab-ı Âli : Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da sadaret (Başbakanlık), Dâhiliye ve Hariciye nezaretleri (İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları) ile Şûra-yı Devlet (Danıştay) dairelerinin bulunduğu yapı.

Babüssaade : Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı. Divan Meydanı'nı, padişahların sarayda selamlık hayatının geçtiği, iç saray teşkilâtının ve saray okulunun bulunduğu mekânları içeren Enderun Avlusu'na bağlayan kapı.

bac : Osmanlı Devleti'nde gümrükten geçirilen ticari mallar ile pazara getirilen mallardan alınan vergi.

baki : 1. Sürekli. 2. Bir şeyden arta kalan (miktar). 3. Öteki.

balyos : Osmanlı Devleti'nde Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki elçisi.

bedesten : Kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı çarşı.

berat : Osmanlı İmparatorluğu'nda bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu.

birun : Osmanlı sarayında Harem dairesinin ve Enderun'un dışında kalan bölüm.

burjuva : Soylu ile köylü ve işçi sınıfları arasında kalan orta sınıf ve bu sınıfın üyesi.

bürokrasi : Devlet kurumlarında çalışan üst düzey yöneticiler topluluğu.

C

cebelü : Osmanlı Devleti'nde, savaş sırasında tımar, zeamet sahiplerinin dirlikleri oranına göre yanlarında götürmekle yükümlü bulundukları atlı asker.

celadet : Yiğitlik, kahramanlık.

cihat : Din uğruna yapılan savaş.

cilt : Kitaba geçirilen ve deri, bez ya da kâğıtla kaplı bulunan mukavva kapak, kap.

cizye : İslam ülkelerinde Müslüman olmayanlardan alınan bir çeşit vergi.

cülus bahşişi : Osmanlı padişahlarının tahta çıktıkları zaman askere, ulemaya ve memurlara dağıttıkları para.

Ç

çektiri : Yelkenleri olmakla birlikte kürekle de yol alan eski zaman gemisi.

çıkma : Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarındaki acemi oğlanların kapıkulu süvari bölüklerine ya da devlet hizmetlerine; saray hizmetlerinde bulunan kimselerin de dış hizmete atanmaları.

çini : Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha.

D

danişment : Sahn Medreselerinde oda sahibi olabilen öğrenci.

darphane : Geçmişte altın, gümüş ve bakır gibi madenlerden para basan, günümüzde ise madenî paraları basan, kamu denetimindeki kurum.

darüşşifa : Osmanlıda hastane, sağlık yurdu.

demokrasi : Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi.

derbent : Dağ geçitlerinde kurulan karakol ya da karakol binası.

despot : Bir ülkeyi zora ve baskıya dayanarak yöneten kimse.

devşirme : 1. Asker yetiştirilmek üzere Yeniçeri Ocağına alınacak çocukları seçip toplama işi. 2. Yeniçeri Ocağına bu yolla alınan çocuk.

dirlik : Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelir.

divan : Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser.

Divan-ı Hümayun : Osmanlı Devleti'nde önemli devlet işlerinin görüşüldüğü ve karara bağlandığı yüksek makam.

E

ecdat : Geçmişteki büyükler, atalar.

emin : Osmanlı Devleti'nde bazı devlet görevlerindeki sorumlu kişi.

emir-i alem : Osmanlı Devleti'nde bayrağı ve saltanat sancaklarını taşımak ve muhafaza etmekle görevli kimse.

Enderun : 1. Saraylarda harem ve hazine dairelerinin bulunduğu yer. 2.Devlet görevlilerini yetiştiren okul.

endüljans : Katolik kilisesinin günahlardan arınma için halka sattığı afnâme.

etnik : Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından birbirine bağlı insan topluluğu ile ilgili, budunsal.

eyalet : Osmanlı Devleti'nde en büyük sivil veya askerî yönetim bölgesi.

F

fakih : Bir şeyi bilen, fıkıh ilmine sahip olan kimse, fıkıh âlimi.

ferace : Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

feraset : Anlayış, seziş, sezgi.

ferman : Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk.

fetihnâme : Bir yerin alındığını müjdelemek için hükümdarların yabancı devlet adamları, şehzadeler, valiler vb.ne yazdıkları resmî mektup.

Fetret Devri : Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezit'in oğulları arasındaki taht kavgaları nedeniyle 1402'den 1413'e kadar süren kargaşa dönemi.

fetva : İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belge.

fütüvvet : Anadolu'da XIII. yüzyıldan bu yana görülen örgütlenmiş zanaatçı ve esnaf birlikleri.

G

ganimet : Savaşta düşmandan alınan mal, para, tutsak.

gaza : İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

gazi : Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse.

gedik : Esnafa, zanaatlarını uygulayabilmeleri için verilen izin ya da ayrıcalık belgesi.

güzergâh : 1. Yolüstü uğranılacak, geçilecek yer. 2. Yol boyu.

H

halife : 1. Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. 2. Osmanlı padişahlarının kullandıkları unvanlardan biri. 3. Çok iyi yetişmiş, eğitilmiş kimse.

hanedan : Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

haraç : Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayanların devlete ödemekle yükümlü oldukları vergi.

harem : Saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm.

hassa : Osmanlı Devleti'nde padişahı korumakla görevli askerî sınıf.

hat : Yazıya anlamlı, ahenkli ve hünerli bir şekilde biçim verilme sanatı.

hatt-ı hümayun : Padişahın yazılı emri.

havra : Yahudilerin ibadet etmek için toplandıkları yer.

havza : Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası.

hazine : Devlet malının veya parasının saklandığı yer.

hububat : Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç vb. hasat edilen ürünler ile tohumlarının genel adı.

hutbe : Cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve törenlerin yerine getirilmesi esnasında topluluğa karşı yapılan konuşma.

İ

ihsan : Bağışlama, bağışta bulunma.

ihtiyat : Herhangi bir konuda ileriyi düşünerek ölçülü davranma, sakınma

ikamet : Bir yerde oturma.

ikta : Bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi.

ilhak : Katma, bağlama, ekleme. Egemenliği altına alma.

illüstrasyon : 1. Resimlerle bezeme. 2. Bir gazetenin, derginin, kitabın içinde yer alan bir metinle ilgili, onu açıklayan, somutlaştıran, süsleyen resim, desen.

ilmiye : Osmanlı Devleti'nde, bilim, hukuk ve din alanındaki görevliler sınıfı.

imaret : Yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır kurumu.

imece : Birçok kimsenin el birliğiyle bir kişinin veya topluluğun işini yapması.

iltimas : Haksız yere, yasa ve kurallara uymaksızın kayırma, arka çıkma.

imtiyaz : Başkalarına tanınmayan özel, kişisel hak veya şart, ayrıcalık.

intikal : 1. Bir yerden başka bir yere geçme, geçiş. 2. Anlama, kavrama.

iskân : İnsanları bir yere yerleştirme, yurtlandırma.

itimat : Güven, güvenç, emniyet.

K

kadı : İslam fıkhına göre hukuki anlaşmazlıkları ve davaları karara bağlamak için devletçe tayin edilen görevli, hâkim.

kadırga : Hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi.

kalemiye : Osmanlıda devlet dairelerinde idari görevlerde bulunan memurların oluşturduğu sınıf.

kalite : Osmanlı donanmasında çektiri türünden bir savaş gemisi.

kalyon : Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü.

kamu : Bir ülkedeki halkın bütünü.

kapan : Pazara satılmak üzere gelen yiyecek maddelerinin tartıldığı resmî büyük kantar ve bu kantarın bulunduğu yer.

kapitülasyon : Bir devletin, bir anlaşmaya bağlı olarak başka devletlere tanıdığı iktisadi ve sosyal ayrıcalıklar.

karaborsa : Piyasada olmayan bir malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi.

karamürsel : Osmanlıların, Marmara Denizi'nde ilk kez işlettikleri gemi.

Katoliklik : Papayı baş olarak tanıyan Hristiyanlık mezhebi.

kavi : Dayanıklı, güçlü, zorlu.

kaza : Osmanlı Devleti'nde sancaktan sonra gelen idari birim.

kethüda : Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

kıraathane : Müşterilerinin okumaları için gazete ve dergi bulunduran geniş, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane.

külliye : Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane gibi çeşitli yapıların tümüne verilen ad.

L

layiha : Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı.

levent : Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı.

liyakat : Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırlık durumu.

lobi : Bazı ortak çıkarları olan grupların temsilcilerinden oluşan topluluk.

lonca : Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek.

lütuf : Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım ihsan, inayet, afiyet.

M

maarif : 1. Bilgi ve kültür. 2. Öğretim ve eğitim sistemi.

mahal : Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali.

mahya : Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim.

mahzen : Yapılarda yer altı deposu.

maiyet : Üst görevlinin yanında bulunan kimseler, alt kademedekiler.

meddah : Taklitler yaparak, hoş hikâyeler anlatarak halkı eğlendiren sanatçı.

menzil : Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak.

mihrap : Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.

minber : Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

mirî : Devlet hazinesine ait olan.

misyon : Görev.

modern : Bulunulan çağın anlayışına, şartlarına uygun olan, çağdaş.

monarşi : Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim.

muaf : 1. Bağışlanmış, affedilmiş. 2. Ayrı tutulmuş, ayrıcalık tanınmış. 3. Özgür, serbest.

muharip : Savaşan, savaş durumunda bulunan.

muhit : Çevre, yöre, etraf.

müderris : 1. Ders veren profesör. 2. Medresede veya camide öğretmen.

mükellef : Bir şeyi yapma zorunluluğu olan.

mülk : Vakıf olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan yer veya yapı.

mürit : Bir tarikat şeyhine bağlı kimse.

müsadere : Osmanlı vezirleri ile devlet adamlarının ve tanınmış zengin kişilerin ecelleriyle öldüklerinde veya herhangi bir sebeple idam edildiklerinde, bazen de sağlıklarında mallarına devlet tarafından el konulması.

müsellem : Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde, barış zamanı tarımla uğraşan; savaş zamanı sefere katılan; kapıkulu ocaklarının kurulmasından sonra da bir süre geri görevlerde eyalet askeri olarak kullanılan; buna karşılık kimi vergilerden bağışık tutulan bir sınıf atlı asker.

mütevelli : Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse.

N

naip : Tahtta hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yöneten kimse.

narh : Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.

nazariye : Kuram, belirli bir konudaki düşüncelerin, görüşlerin bütünü.

nazır : Bakan, vekil.

neyzen : Ney çalan kimse.

nezaret : 1. Bakma, gözetme, gözetim. 2. Gözaltı. 3. Nezarethane. 4. Bakanlık. 5. Görü.

nizam : Belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum.

O

ocak : Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer.

oda : Osmanlılarda yeniçeri kışlaları ile iç saray koğuşlarına genel olarak verilen ad.

Ortodoks : Ortodoksluk mezhebinden olan.

Ortodoksluk : Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından sürdürülen, Yunan ve Slavların çoğunun benimsediği mezhep.

otorite : Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü.

Ö

örf : Yasalarla belirlenmeyen, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek.

öşür : 1. Ondalık, onda bir 2. Osmanlı Devleti'nde toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi.

P

panayır : Belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşim birimlerinde kurulan, sergi özelliği de taşıyan yerel nitelikteki pazar.

payitaht : Başşehir, başkent. İstanbul'un Osmanlı Dönemi'nde kullanılan resmî adlarından biri.

piyade : Yaya olarak savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf.

portre : Bir kimsenin yağlı boya, sulu boya, karakalem vb. bir yolla yapılmış resmi.

propaganda : Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.

Protestanlık : Anglikan, Lüterci, Kalvenci gibi türlü kolları içine alan, Papanın dinsel başkanlığını ve Katolik kurallarını tanımayan kilise birliği.

R

rasathane : Gök gözlemleri yapan, gök cisimlerini ve olaylarını inceleyen yer, gözlemevi.

reaya : Osmanlı uyruğu, dar anlamda vergi yükümlüsü olan sınıflar.

reform : Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik.

revak : Üstü örtülü, önü açık yer, sundurma.

risale : Birkaç yapraktan veya bir iki formadan ibaret küçük kitap.

S

saltanat : Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması.

sancak : Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü.

sarraf : 1. Kuyumcu. 2. Mesleği, değerli kâğıt ve metal paraları birbiriyle değiştirmek, tahvil alışverişi yapmak olan kimse.

serpuş : Genellikle başı korumak için giyilen şapka.

seyfiye : Osmanlı Devleti'nde yönetim ve askerlik hizmetlerini yerine getiren görevlilerin oluşturduğu sınıf.

sipahi : Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker.

skolastik : Aristoteles'in yapıtlarından alınıp Hristiyan kilisesi anlayışına göre değiştirilmiş olan ve Orta Çağ boyunca Batı üniversitelerinde okutulan biçimci ve gelenekçi felsefe.

slogan : Bir düşünceyi kolay hatırlanıp tekrarlanabilir bir biçimde ifade eden kısa, çarpıcı söz.

sofa : Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol.

sömürge : Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği ekonomik veya siyasal çıkarlar sağladığı ülke, sömürülen ülke.

sömürgecilik : Güçlü bir ülkenin kendisini daha güçlü kılmak ve zenginleştirmek için daha zayıf ülkenin kaynaklarını kullanması.

subaşı : Osmanlılarda şehirlerin güvenlik işlerine bakan görevlilerin başı.

sükûnet : Durgunluk, dinginlik, hareketsizlik, sessizlik.

Ş

Şiilik : Hz. Muhammed'in ölümünden sonra damadı Ali'nin ilk halife ve imametin ancak onun soyundan gelenlere ait olduğunu kabul edenlerin, Sünnilerden ayrılarak kurdukları mezhep, Şia.

şövalye : Orta Çağ Avrupası'nda özel eğitimle yetişmiş, belli ülküler taşıyan, soylu, atlı savaşçı.

şuur : İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği.

T

taahhüt : Bir şey yapmayı üstüne alma, üstlenme.

tabi : Bağımlı. Başka bir şeyin gücüne bağlı olan, özgürlüğü, özerkliği olmayan.

tahrir : Osmanlı Devleti'nde toprağın mülkiyet ve tasarruf hukukunun, reayanın yükümlülükleri ile vergi cins ve miktarlarının belli usullere göre tespit edilmesi.

tekel : Bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum.

tasallut : Musallat olma, saldırma.

tekfur : Bizans İmparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan beylerine verilen ad.

tekke : Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.

teravih : Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra kılınan namaz.

terfi : Derece, makam bakımından yükselme.

tezhip : Yazma kitaplarda, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi.

tımar : Osmanlı İmparatorluğu toprak düzeninde yıllık geliri yirmi bin akçeye kadar olan topraklar.

tuğ : Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs.

tuğra : Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret.

U

uç : Türk devletlerinde genel olarak sınır ya da sınır boylarındaki eyalet ve sancaklara verilen ad.

ulema : Bilginler.

ulufe : Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret.

V

veraset : Mirasta hak sahibi olma. Ölen bir kimseden kalan malların varislerine yasla yoldan intikal ettirilmesi işlemlerinin bütünü.

voyvoda : Osmanlıların Eflâk ve Boğdan beylerine verdikleri unvan.

Y

yaylak : Yaylacıların hayvanlarıyla birlikte yaz mevsimini geçirdikleri yüksek otlaklara ve orada kurulan ilkel yerleşmelere verilen ad.

yaşmak : Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü.

Yörük : Hayvancılıkla geçinen, genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı.

Z

zahire : Gerektiğinde kullanılmak için saklanan tahıl.

zanaat : El emeği gerektiren ve büyük ölçüde öğrenimle birlikte beceri ve deneyime dayanarak gerçekleştirilen küçük ölçekli üretim.

zaviye : 1. Köşe. 2. Küçük tekke. 3. Anlayış, görüş, bakış açısı. 4. Açı.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Ömer. *Osmanlı Modernleşmesi İktisadi-Siyasi Dinamikler ve Kırılmalar*. Ankara: Elips Yayınları, 2013.

Adıvar, Adnan. *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1943.

Afetinan, Ayşe. *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1982.

Ahmet Cevdet Paşa. *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1994.

Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Akarlı, Engin. *Osmanlılarda ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu 16-18. Yüzyıllar*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 1986.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi C 1-2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Altınay, Ahmed Refik. *Osmanlı Zaferleri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2005.

Altındal, Meral. *Osmanlı'da Harem*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1993.

Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.

Âşıkpaşaoğlu Tarihi. hzl.: Nihal Atsız. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1970.

Atsız, Nihal. *Oruç Beğ Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.

Bahadıroğlu, Yavuz. *Resimli Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2013.

Baltacı, Cahit. *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. Ankara: İrfan Matbaası, 1974.

Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1998.

Barkan, Ömer Lütfü. *Kolonizatör Türk Dervişleri*. İstanbul: Hamle Yayınları, 1993.

Besson, Jean-Lauis. *Keşifler ve İcatlar*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2004.

Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz,* İstanbul: YKY Yayınları, 1999.

Bilimin Öncüleri. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2005.

Danışman, Zuhuri. *Koçibey Risalesi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Dedeoğlu, Abdülkadir. *Osmanlılar Albümü*. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1982.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa. *Devlet Adamlarına Öğütler.* sadeleştiren:, Hüseyin Ragıp Uğural. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000.

Demir, Necati. *Danişment Gazi Destanı*. Ankara: Harf Yayınları, 2010.

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Gülgün, Üçel Aybet. *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Gündüz, Ahmet. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi Dergisi C 5*, sayı: 17, Ankara, 2008. *

Halaçoğlu, Yusuf. *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

İnalcık, Halil. *Osmanlı ve Modern Türkiye*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

İpşirli, Mehmet. *Târih-i Na'îmâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2007.

İslam Ansiklopedisi. C 2, 12, 22, 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Kaplan, Mehmet. *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Anka Ofset Basımevi, 1985.

Koçu, Reşad Ekrem. *Yeniçeriler*. İstanbul: Doğan Kitap, 1964.

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara, 2018.

Mantran, Robert. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C I-II.* Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

Mumcu, Ahmet. *Divan-ı Hümayun*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1986.

Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi C 10. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2010.

Osmanlı Ansiklopedisi C 1-6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Osmanlılar Albümü, C 1. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1983.

Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

Özçelik, İsmail. "Kâtip Çelebi'nin Penceresinden Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatına İlişkin Bazı Düşünceler." *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Güz, 2017.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Tarihinden Yapraklar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi C 1*. Ankara: Ötüken Yayınevi, 1984.

Padişahlar Ansiklopedisi C 1-2. İstanbul: Tercüman Gençlik Yayınları, 1984.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 2004.

Pamuk, Şevket. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1993.

Peçevî, İbrahim Efendi. *Peçevî Tarihi C 1-2*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Rasim, Ahmet. *Osmanlı Tarihi (Seçmeler)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1968.

Sevim, Ali, Yaşar Yücel. *Türkiye Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Sevinç, Necdet. *Osmanlılarda Sosyo Ekonomik Yapı C 1*. İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978.

Subaşı, Ebubekir. *Kudüs Fatihi*, *Selahaddin Eyyubi*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2014.

Şeker, Mehmet. *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Şimşirgil, Ahmet. *Bir Müstakil Dünya Topkapı Sarayı.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Taneri, Aydın. *Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün*. Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 1981.

Tansel, Selahattin. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985.

Tarih ve Edebiyat Mecmuası. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

Türkler Ansiklopedisi C 9-14. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Uluçay, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş nazariyeleri: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18121/79.pdf (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 11.00)

Ahilik: www.islamansiklopedisi.info (erişim tarihi: 02.01.2018) (erişim saati: 10.50)

Ahilerin Osmanlı Devleti'nin gelişimine etkileri: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1982/20706.pdf (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 11.56)

Alperenler: http://turkoloji,.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 12.30)

Habsburg Monarşisi: http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040136.pdf. (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 12.45)

Kanuni'nin Fransa Kralı'na Mektubu: http://cihanhukumdari.istanbul.edu.tr/Kanuni-Sultan-Suleyman-Fransa-Krali-Fransuva-Mektup.html (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 12.56)

Seydi Ali Reis: http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=miratül+memalik (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 13.56)

Osmanlı Padişahları: http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanlipadisahlari/(erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 17.56)

Köroğlu: http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12794/koroglu-16yuzyil.html (erişim tarihi: 21.06.2018), (erişim saati: 11.42)

Şair Sultanlar: http://www.bys.trakya.edu.tr/file/download (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 11.56)

Osmanlı'da İnanç Özgürlüğü: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/833/10526.pdf (erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 14.43)

Bir Vakfiye: https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/kültürel-faaliyetler/türk-vakıfları-araştırma-merkezi(erişim tarihi: 02.01.2018), (erişim saati: 14.43)

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. Ünite Kapak Resmi: http://haldundomac.com/wp-content/uploads/2017/01/Mevlana-Cami.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.08)

Görsel 1.1: http://2.bp.blogspot.com/ia2WM0CQ5D4/VToqKTGTdXI/AAAAAAAAAlQ/xlGfGE5FJSI/s1600/13113404_arbey.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 08.00)

Görsel 1.2: http://image.uc.cn/s/wemedia/s/upload/2017/1701292151bc7d7017b47ffe556efe5009929c-cf90x1362x1000x252.jpeg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 08.08)

Görsel 1.3: https://isacoturoglu.com.tr/wp-content/uploads/2017/11/kars_gezilecek_tarihi_yerler-627x376.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 08.15)

Görsel 1.4: http://kayseriden.biz/dosyalar/site_resim/icerik/galeri/buyuk/2367946.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 08.20)

Görsel 1.5: http://i.dr.com.tr/cache/600x600-0/originals/0000000502142-1.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 09.08)

Görsel 1.6: http://www.tarihiyapilar.org/wp-content/uploads/2015/10/1066677-erzurum-saat-kulesi.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 09.17)

Görsel 1.7: https://www.sosyalnet.com/2016/04/04/i-anadolu-beylikleri-donemi-mimari-eserler/ (erişim tarihi: 09.07.2018), (erişim saati: 14.57)

Görsel 1.8: www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/Resim/44248,silvan--malabadi-koprusujpg.png?0 (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 10.08)

Görsel 1.9: http://2.bp.blogspot.com/-WLgI-AO5TfM/Tv3r2b8pPtI/AAAAAAAADC8/VBkU_ReEufA/s1600/Al-Jazari_Automata_Elephant-Clock_1315.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 10.19)

Görsel 1.10: http://2.bp.blogspot.com/7sqArxDMpP4/U4JnoGqQdbI/AAAAAAAABcY/jwOIhGUFkfw/s1600/Çaka+Bey.JPG (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 10.27)

Görsel 1.11: http://resim.bilgicik.com/Turk_kaganlari/kilicarslan.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 11.08)

Görsel 1.12: http://tarihmuhendisi.blogspot.com.tr/2016/05/miryokefalon-savasnn-taktik-ve-teknik.html#.WpCouoPFLcc (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 12.00)

Görsel 1.13: https://www.onemforum.org/attachments/osmanli-tarihi-10505d1346163814/alt-beyli-in.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 12.08)

Görsel 1.14: http://www.camilerveturbeler.com/wp-content/uploads/2014/05/ErzurumCifteMinareli-e1400163786681.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 12.45)

Görsel 1.15: https://c1.staticflickr.com/8/7242/7396437852_87178fb72f_b.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.00)

Görsel 1.16: http://www.tarihiyapilar.org/wp-content/uploads/2015/12/14095798.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.08)

Görsel 1.17: http://4.bp.blogspot.com/-YTX_AIDKu_M/TxH3tsRplxI/AAAAAAAABEM/6vkjSkMhZ7I/s1600/resim-16.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.15)

Görsel 1.18: http://www.istanbultarih.com/Resimler/Editor/images/haclılarınkudusüisgali.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.28)

Görsel 1.19: http://www.ilimvemedeniyet.com/wp-content/uploads/2018/02/Selahaddin-Eyyubi-1-780x405.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.38)

Görsel 1.20: http://www.grandatilla.com/public/upload/content/f973640001cc92e98bc96ad41a16c9ef.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.48)

Görsel 1.21: http://www.tekerrurdenibaret.com/13217/3-temmuz(erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.56)

Görsel 1.22: http://haldundomac.com/wp-content/uploads/2017/01/Mevlana-Cami.jpg (erişim tarihi: 19.11.2017), (erişim saati: 13.08)

2. Ünite Kapak Resmi: Józef Brandt
Görsel 2.1: http://www.biyografi.info/personpicture-fb/ertugrulgazi.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 11.28)
Görsel 2.2: http://www.seyyahcelebi.com.tr/wp-content/uploads/2016/06/Ertugrul-Gazi-Turbesi-Yandan.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 11.40)
Görsel 2.3: 100 Soruda Osmanlı Devleti, s. 15
Görsel 2.4: Söğütlü Musa Kâzım
Görsel 2.5: Hasan Zavari
Görsel 2.6: http://yozgat.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/46395/teroru-lanetliyoruz.aspx (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 13.28)
Görsel 2.7: Yayınevi arşivi
Görsel 2.8: http://www.nkfu.com/wp-content/uploads/2015/04/akincilar.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 13.48)
Görsel 2.9: https://storia-prod-be.akamaized.net/storia-cdn-ie-prod-001/0d0c5f21c64a7001-0d0c5f21c64a7002.jpeg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 13.57)
Görsel 2.10: https://lh3.googleusercontent.com/-jpAZ8myuzBI/V3NmWjklS6I/AAAAAAAAN-I/yden7y2WN5wKoifLk-GvL_ppFLLNfxhrCgCCo/s550/blagaj-tekkesi.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 14.28)
Görsel 2.11: http://im.haberturk.com/2017/07/31/ver1501504865/1582182_300x169.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 14.38)
Görsel 2.12: http://3.bp.blogspot.com/-mhRLvEd88qY/Vk-coUATYsI/AAAAAAAAANg/YFruHPLcIME/s1600/%-25C5%259EEYH%2BEDEBAL%25C4%25B0.jpg (erişim tarihi: 29.11.2017), (erişim saati: 15.28)

3. Ünite Kapak Resmi: http://1.bp.blogspot.com/-t9nWhUerMEE/Vf2lbV3qchI/AAAAAAAARHQ/2trFr7PIbXQ/s1600/Battle_of_Vienna.Sipahis.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.00)
Görsel 3.1: https://www.osmanlipadisahlari.gen.tr/images/osman-bey.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.18)
Görsel 3.2: http://www.yenidonem.com.tr/upload/other/geyikli-babajpg_1.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.20)
Görsel 3.3: https://serhatengul.com/wp-content/uploads/2016/08/Selçuklu-Devleti-Atlı-Askerleri.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.38)
Görsel 3.4: http://www.ekrembugraekinci.com/Resimler/tatar-suvarileri.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.45)
Görsel 3.5: https://i.pinimg.com/736x/db/56/ca/db56ca33f193dadbd0e13c5a330b4e41--civilization-islamic.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.47)
Görsel 3.6: http://1.bp.blogspot.com/-t9nWhUerMEE/Vf2lbV3qchI/AAAAAAAARHQ/2trFr7PIbXQ/s1600/Battle_of_Vienna.Sipahis.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.50)
Görsel 3.7: http://3.bp.blogspot.com/-X0FE5L3sNWk/TIgsQZ8T1uI/AAAAAAAAAwU/OssPEvv0Nj0/s1600/Suleymanname.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 13.55)
Görsel 3.8: http://1.bp.blogspot.com/-nRwcgoafuQE/UCBELnWDYmI/AAAAAAAACEE/8JBY2b4SJ0E/s1600/janissary+red.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 14.28)
Görsel 3.9: http://www.news1.co.il/thumbs/225/NEWS1-13-3734827041626.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 14.38)
Görsel 3.10: http://www.news1.co.il/thumbs/225/NEWS1-13-3734827041626.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 14.45)
Görsel 3.11: https://pbs.twimg.com/media/B0pZUq6IUAAANRq.jpg (erişim tarihi: 07.12.2017), (erişim saati: 14.50)

4. Ünite Kapak Resmi: http://cdn.yeniakit.com.tr/images/album/mimar-sinanin-ustalik-eseri-selimiye-camii-4c5c64.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 10.28)
Görsel 4.1: http://www.ayu.edu.tr/img/upload/1024/1477295009580dbba101da5.JPG (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 10.30)

Görsel 4.2: https://panjewish.files.wordpress.com/2014/12/hbv.png (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 10.38)
Görsel 4.3: http://mevlanafoundation.com/images/Hazreti-Mevlana.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 10.45)
Görsel 4.4: http://d.haberciniz.biz/other/ahi-evran-i-veli-heykeli-torenle-acildi-IHA-20110920AY465501-01.jpg (erişim tarihi: 14.06.2019), (erişim saati: 10.48)
Görsel 4.5: http://i2.wp.com/www.sanatduvari.com/wp-content/uploads/2017/03/yunus-emre.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 10.55)
Görsel 4.6: http://www.enpolitik.com/files/uploads/news/default/baskentin-manevi-mim-f5d22ac909738554c8c1.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.08)
Görsel 4.7: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQIJ9kHqTcfR3aaTibfRrE6BkIhuf6aqA-2nAY_2PZz2tzye1hII (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.15)
Görsel 4.8: http://www.nkfu.com/wp-content/uploads/2017/07/ilmiye.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.23)
Görsel 4.9: http://www.imccarsisi.com/userfiles/imc-teknik/hazireler/hizir-bey-celebi1.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.38)
Görsel 4.10: http://www.gezipgorduk.com/wp-content/uploads/2008/11/sehirmuzesi.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.48)
Görsel 4.11: https://www.muhendisbeyinler.net/wp-content/uploads/2014/03/aksemsettin-kimdir.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 11.55)
Görsel 4.12: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSvxwkN9sWqkVPW29RLIpWGeHypOMDN-ZA_NY2RonJ12HaV9k2BH (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 13.00)
Görsel 4.13: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSOuDSMV7PBLdWx2nmcgz3yquuzTr2Q-Daypt7_gB0UMqigmdHg-3D0igS8 (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 13.08)
Görsel 4.14: https://cdn.yenicag.info/files/uploads/2019/03/VNA_5479-150x150.jpg (erişim tarihi: 14.06.2019), (erişim saati: 13.18)
Görsel 4.15: https://i.ytimg.com/vi/_0E0nw7ZY8o/maxresdefault.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 13.28)
Görsel 4.16: https://i.ytimg.com/vi/XYk7Sjy-F-4/maxresdefault.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 13.43)
Görsel 4.17: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRqm0pYef105XfJ_jCuWcf3v65ANvBKCD_Ei_NcSgLAEcz-k1Uljw (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 13.55)
Görsel 4.18: https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/2497 (erişim tarihi: 13.06.2018), (erişim saati: 09.48)
Görsel 4.19: http://media.dunyabizim.com/haber/2011/10/13/mahalle.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 14.18)
Görsel 4.20: https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/03/Mimar-Sinan.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 14.24)
Görsel 4.21: http://www.e-okulmeb.com/wp-content/uploads/2017/05/sehzade-camii.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 14.35)
Görsel 4.22: https://seyahatdergisi.com/wp-content/uploads/2015/05/Suleymaniye-Camii-Resimleri-3.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 15.08)
Görsel 4.23: http://cdn.yeniakit.com.tr/images/album/mimar-sinanin-ustalik-eseri-selimiye-camii-4c5c64.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 15.18)
Görsel 4.24: Mehmet Ali Diyarbakırlıoğlu
Görsel 4.25: http://www.turkeyculturaltour.com/resim/turkiye/buyuk/fee44d68ac111144397fc0f763277c21.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 15.43)
Görsel 4.26: http://www.mhmtvrs.net/wp-content/uploads/2015/07/indir.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 15.50)
Görsel 4.27: http://www.vgm.gov.tr (erişim tarihi: 13.06.2018) (erişim saati: 10.28)
Görsel 4.28: http://wowturkey.com/tr308/k_yasinylnz_sultan_ahmed_cini.jpg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 16.08)
Görsel 4.29: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTP4lOdo8zlHg2tKtbr25cnSVmiGgvPOqQC-8MFiU49GOlxnVCd_dg (erişim tarihi: 15.12.2017), (erişim saati: 17.08)

5. Ünite Kapak Resmi: Fausto Zonaro
Görsel 5.1: Osmanlı Albümü C.1, s.15
Görsel 5.2: Fausto Zonaro
Görsel 5.3: https://i0.wp.com/akademikperspektif.com/wp-content/uploads/2014/04/yavuz-sultan-selim-misir-seferleri.jpg?resize=696%2C348 (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 10.58)
Görsel 5.4: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRGNsDr8kd34wLiDAtQvCHSDoZ-al1IGIX-05tefzV8Je4iP-LY (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 11.05)
Görsel 5.5: http://im.haberturk.com/2016/11/21/1326895_d02d767f3c629275154e80453d0e0e43_640x640.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.00)
Görsel 5.6: http://www.nawasreh.com/vb/imgcache/12619nawasreh.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.05)
Görsel 5.7: http://www.osmanli700.gen.tr/tr_images/album/m023.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.15)
Görsel 5.8: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcR3YGJYTvVaiwBBelgOtkf3SsdGZGe8E-dtqLH3lYe01kG5EFkTn (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.33)
Görsel 5.9: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSB9OW3JY8-mBXU5P7840KGJij9oJnkso-hEmd-0QVrWCtuL05X09Q (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.45)
Görsel 5.10: http://www.turkmusun.net/modules/turkun_savaslari/4.JPG (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 13.55)
Görsel 5.11: https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/I/m/Sekumname1525_Chaldiran_battle.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 14.45)
Görsel 5.12: http://www.beyaztarih.com/uploads/default/encyclopedias/7ca5c47f0fe527b549611add5e571545_big_r.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 14.55)
Görsel 5.13: http://2.bp.blogspot.com/-Sc-sOPlaIAM/UfF_fERxRLI/AAAAAAAAD1E/EoC3hqmVfHY/s640/mehmet+ali.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 15.45)
Görsel 5.14: Fausto Zonaro
Görsel 5.15: http://img03.blogcu.com/images/i/l/g/ilginchersey/016af53818aafd9123c760aa6a7c88b2_1283415072.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 16.45)
Görsel 5.16: http://4.bp.blogspot.com/-CoAH10lpJLY/UihC-fiTYwI/AAAAAAAAERs/sit-8EzWPfM/s1600/Cristofor+Columb.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 16.48)
Görsel 5.17: https://i.ytimg.com/vi/JsY9VEgV70Y/maxresdefault.jpg (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 17.45)
Görsel 5.18: https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/7/cerbe-2.jpg (erişim tarihi: 14.06.2019), (erişim saati: 18.00)
Görsel 5.19: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTISxuBXJ9wk7RYIWf7O63shuSM8mMryl-Cu59W5_fHTZCjca5_Z (erişim tarihi: 22.12.2017), (erişim saati: 18.20)

6. Ünite Kapak Resmi: Kapıdağlı Konstantin
Görsel 6.1: Yayınevi arşivi
Görsel 6.2: http://www.mimarizm.com/V_Images/2015/Mimarin_Gobegi/topkapı%20mutfakları/topkapi1.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.3: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQtOL0GDO87NS8Bg8gdi8P2EI0LGDm_V3x7GlrISODFUEXnp4fW (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.4: https://i.pinimg.com/originals/8c/7c/64/8c7c648c0bfb758337bd001b7b0eefa0.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.5: http://fandoms.pl/king-include/buzzupload/mapanasuh-2495105620.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.6: https://atahun.com/wp-content/uploads/2015/06/osmanlı-padişahların-tuğrası.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.7: http://www.mustafacambaz.com/data/media/600/valide_sultan_dairesi_20_copy.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)

Görsel 6.8: http://blog-imgs-66.fc2.com/k/h/1/kh16549/Murad_II_by_John_Young.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.9: https://www.turkedebiyati.org/wp-content/uploads/Sultan-Fatih-Mehmet.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.10: http://www.esasbilgi.com/wp-content/uploads/2016/02/kanuni-620x300.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)
Görsel 6.11: http://4.bp.blogspot.com/_Wdi6vLT3Esg/SwekqH1efVI/AAAAAAAAPU4/awBSgbHHLws/s1600/TopkapıSarayında%2BŞehzadeler.jpg (erişim tarihi: 29.12.2017), (erişim saati: 16.28)

7. Ünite Kapak Resmi: http://www.santigrat.com.tr/Media/image/OSMANLININ-TOPLUM-YAPISI_2.jpg
Görsel 7.1: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRySPpqWgK6fLcg5v3PV1JE-5pU6TDwc-LjdMnqWB90szRKp8X0V (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 10.20)
Görsel 7.2: https://pbs.twimg.com/media/BfbXidpCEAAGifZ.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 10.30)
Görsel 7.3: http://www.yardimcikaynaklar.com/wp-content/uploads/2014/11/Mostar1890-1900-yılları.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 10.39)
Görsel 7.4: Edward Dodwel
Görsel 7.5: Osmanlı Albümü C.1, s. 24
Görsel 7.6: Türkler Ansiklopedisi C. 14, s. 112
Görsel 7.7: https://www.aysha.com.tr/wp-content/uploads/2017/07/345527.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 13.22)
Görsel 7.8: http://www.practicalturkish.com/cirid--the-game-of.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 13.34)
Görsel 7.9: http://test.onlinesoft.net/files/basindan/1.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 13.44)
Görsel 7.10: Namık İsmail
Görsel 7.11: Mehmet Ali Diyarbakırlıoğlu
Görsel 7.12: http://1.bp.blogspot.com/-P28ySFial5Q/VDKVQ_SqE2I/AAAAAAAAADc/qhfamB-OPHE/s1600/minyatur3.jpg
Görsel 7.13: Willam Henry Bartlett
Görsel 7.14: http://kusadasiplus.com/wp-content/uploads/2016/05/Kervansaray.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 15.40)
Görsel 7.15: http://akademikperspektif.com/wp-content/uploads/2012/01/osmanli-pazar-yeri-seyyar-saticilar.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 15.50)
Görsel 7.16: https://www.peramuzesi.org.tr/Repo/Collection/Images/7-yenicamiveistanbulplani-high.jpg (erişim tarihi: 03.01.2018), (erişim saati: 16.20)
Görsel 7.17: osmanlı vakıf(http://trakyam.com/Images/Thumbs/Editor/5028-20160908aw846343_08.jpeg (erişim tarihi: 31.05.2019), (erişim saati: 14.43)
Görsel 7.18: http://www.islamveihsan.com/wp-content/uploads/2015/09/osmanlidaki_vakif_sayisi2.jpg

Kaynakçada belirtilmeyen görseller yayınevi arşivinden alınmıştır.
Haritaların tamamı yayınevi tarafından çizdirilmiştir.

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı
c) Dağıstan C.	Mahaçkala
ç) Gagavuz C.	Komrat
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik
e) Karakalpakistan C.	Nukus
f) Nahcivan C.	Nahcivan
g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
ğ) Tuva C.	Kızıl
h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ı) Tataristan C.	Kazan
i) Altay C.	Krasnoyarsk
j) Hakasya C.	Abakan
k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri